

ISSN 2411-5215 (Print)
ISSN 2519-4828 (Online)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 2(22)

Чернігів 2020

УДК 330(066)

П78

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)

Друкується за рішенням вченої ради Чернігівського національного технологічного університету (протокол № 4 від 25.05.2020). Науковий журнал «Проблеми і перспективи економіки та управління» внесено до переліку наукових фахових видань України, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.05.2019 р. № 612, відповідно до якого журналу надано категорію «Б».

Журнал розміщено у таких базах даних: НБУ ім. Вернадського, eLIBRARY.RU, українська науково-освітня мережа «УРАН», реферативна база даних «Україніка наукова», USJ (Ukrainian scientific journals), Google scholar; Index Copernicus; BASE (Bielefeld Academic Search Engine).

Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал / Чернігів. нац. технол. ун-т. – Чернігів : ЧНТУ, 2020. – № 2(22). – 194 с.

У цьому випуску журналу «Проблеми і перспективи економіки та управління» вміщено статті, присвячені теоретичним проблемам розвитку національної економіки; галузевим аспектам розвитку національного господарства; проблемам менеджменту та розвитку продуктивних сил регіону, фінансовим ресурсам.

Журнал «Проблеми і перспективи економіки та управління» буде корисним для науковців, аспірантів, магістрантів та студентів вищих навчальних закладів.

УДК 330(066)

Головний редактор:

Шкарлет С. М., доктор економічних наук, професор.

Заступники головного редактора:

М. П. Бутко, доктор економічних наук, професор;

Ж. В. Дерій, доктор економічних наук, професор;

В. П. Ільчук, доктор економічних наук, професор;

В. Г. Маргасова, доктор економічних наук, професор.

Члени редакційної колегії:

Н. М. Вдовенко, доктор економічних наук, професор;

Л. М. Газуда, доктор економічних наук, доцент;

М. В. Газуда, доктор економічних наук, доцент;

Т. А. Гоголь, доктор економічних наук, професор;

О. І. Гонга, доктор економічних наук, професор;

Є. А. Поліщук, доктор економічних наук, професор;

М. П. Сагайдак, доктор економічних наук, професор;

І. Г. Брітченко, доктор економічних наук, професор, Державний вищий навчальний заклад імені професора Станіслава Тарновського (м. Тарнобжег, Польща);

Гросу Вероніка, доктор економічних наук, професор, Сучавський університет ім. Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія);

Солонюк Маріан, кандидат економічних наук, Сучавський університет ім. Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія);

М. В. Дубина, доктор економічних наук, доцент;

К. Г. Космулес, кандидат економічних наук, Сучавський університет імені Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія);

Густаво Барресі, професор Мессінського університету (м. Мессіна, Італія);

Стефано Аццалі, Університет Парми (м. Парма, Італія).

Відповідальний секретар:

Дубина Максим Вікторович

мобільний телефон: +38 (099) 376-32-87

e-mail: maksim-32@ukr.net

mvdubyna@gmail.com

Facebook: <https://www.facebook.com/Проблеми-і-перспективи-економіки-та-управління-1726912017529159/>

Заснований у 1996 році. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21189-10989 ПР від 03.02.2015.

© Чернігівський національний технологічний університет, 2020

ISSN 2411-5215 (Print)
ISSN 2519-4828 (Online)

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
CHERNIHIV NATIONAL UNIVERSITY OF TECHNOLOGY**

**PROBLEMS AND PROSPECTS
OF ECONOMICS
AND MANAGEMENT**

SCIENTIFIC JOURNAL

ISSUE № 2(22)

Chernihiv 2020

UDC 330(066)

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)

Published by the decision of the Academic Council of the Chernihiv National University of Technology (protocol № 4 від 25.05.2020). Scientific journal «Problems and prospects of economics and management» is included into the list of scientific specialized editions of Ukraine, approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated May 07, 2019 № 612, according to which magazine is assigned a category «B».

Journal has been included in the international scientometric database eLIBRARY.RU, “URAN”, abstract database “Ukraine Science”, USJ (Ukrainian scientific journals), Google scholar; Index Copernicus; BASE (Bielefeld Academic Search Engine).

Problems and prospects of economics and management : scientific journal / Chernihiv National University of Technology. – Chernihiv : Chernihiv National University of Technology, 2020. – № 2(22). – 194 p.

The articles on theoretical problems of the national economy development, sectorial aspect development of the national economy, the problems of management and development of the productive forces of the region have been published in this issue of the scientific journal “Problems and prospects of economics and management”.

«Problems and prospects of economics and management» will be helpful for researchers, postgraduate and undergraduate students and students of higher educational institutions.

UDC 330(066)

Chief Editor:

Shkarlet S. M., Doctor of Economics, Professor.

Deputy Editors in Chief:

Butko M. P., Doctor of Economics, Professor;
Ilchuk V. P., Doctor of Economics, Professor;
Derii Zh. V., Doctor of Economics, Professor;
Marhasova V. G., Doctor of Economics, Professor.

Members of the Editorial Board:

Vdovenko S. M., Doctor of Economics, Professor;;
Hazuda L. M., Doctor of Economics, Professor;
Hazuda M. V., Doctor of Economics, Professor;
Hohol T. A., Doctor of Economics, Professor;
Honta O. I., Doctor of Economics, Professor;
Polishchuk Ye. A., Doctor of Economics, Professor;
Sahaidak M. P., Doctor of Economics, Professor;
Britchchenko I. G., Doctor of Economics, Professor, State Higher Educational Institution named prof. Stanislaus Tarnowski (Tarnobrzeg, Poland);
Grosu Veronica, Doctor of Economics, Professor; Stefan cel Mare University (Suceava, Romania);
Socoliuc Marian, PhD in Economics, Stefan cel Mare University (Suceava, Romania);
Dubyna M. V., Doctor of Economics, Associate Professor;
Cristina Gabriela Cosmulese, PhD in Economics, Stefan cel Mare University (Suceava, Romania);
Gustavo Barresi, Professor, Università degli Studi di Messina (Messina, Italia);
Stefano Azzali, Università degli Studi di Parma (Parma PR, Italia).

Responsible Secretary:

Dubyna Maksym
cellphone: +38 (099) 376-32-87
e-mail: maksim-32@ukr.net
mvdubyna@gmail.com
Facebook: <https://www.facebook.com/Проблеми-і-перспективи-економіки-та-управління-1726912017529159/>

Founded in 1996. Certificate of State registration
KV № 21189-10989 PR of 03.02.2015.

© Chernihiv National University
of Technology, 2020

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

<i>Байгушев В.</i> Формування інтерактивних конфігурацій стану ринкового середовища.....	7
<i>Рудевська В.</i> Еволюція теорій економічного зростання та чинники його оцінювання.....	18
<i>Самійленко Г.</i> Креативна економіка: теоретичні засади та особливості її функціонування в умовах становлення нової економіки.....	31
<i>Конакова К.</i> Індикатори інвестиційної привабливості національної економіки.....	43
<i>Акутенко О.</i> Assessment of the competitiveness of industrial production influence on the foreign economic activity development under the conditions of globalization	51

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

<i>Ейтутіс Г., Ейтутіс Ю., Божок А.</i> Проблеми розвитку та заходи щодо оптимізації діяльності залізничної медицини	60
<i>Безуглий А., Бібик Ю., Бельська О.</i> Актуальні проблеми сучасного стану рівня заробітної плати в дорожній галузі	70

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

<i>Іванова Н., Мініна О.</i> Транскордонне співробітництво України та ЄС: механізм взаємодії сторін	78
<i>Рорело О.</i> Regional economy in the conditions of decentralized governance: institutional aspect.....	88

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

<i>Льчук В., Чут М., Штирхун Х.</i> Механізм вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств	101
<i>Коваленко Ю., Коваль І., Близненко Є.</i> Вплив моделі сектору фінансових корпорацій і ринку цінних паперів на інвестиційні процеси в Україні.....	117
<i>Повна С.</i> Аналіз стану інвестування в Україні як засобу розвитку підприємств та структурних перетворень в економіці	131
<i>Щербина А.</i> Форми ефективного управління об'єктами житлової нерухомості спільної власності.....	138
<i>Корнєва А.</i> Боргова стійкість держави: сучасний стан, ризики та перспективи	150
<i>Іващенко А.</i> Фінансові механізми підтримки малого та середнього бізнесу в період пандемічної кризи: досвід країн Західної Європи.....	159
<i>Вовк В.</i> Формування державної фінансової політики як детермінанти сталого розвитку в умовах впливу глобалізаційних процесів	168

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПИСІВ НАУКОВИХ СТАТЕЙ	178
---	-----

CONTENT

**THEORETICAL PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT
OF THE NATIONAL ECONOMY**

<i>Baigushev V.</i> Creating interactive configurations of the state of the market environment.....	7
<i>Rudevskya V.</i> Economic growth theory evolution and its evaluation factors	18
<i>Samiilenko H.</i> Creative economy: theoretical fundamentals and features of its functioning in the conditions of formation of the new economy	31
<i>Konakova K.</i> Indicators of investment attractiveness of the national economy	43
<i>Akymenko O.</i> Assessment of the competitiveness of industrial production influence on the foreign economic activity development under the conditions of globalization	51

SECTORAL ASPECT OF THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

<i>Eitutis H., Eitutis Yu., Bozhok A.</i> Problems of development and measures for optimization of railway medicine	60
<i>Bezuglyi A., Bibyk Yu., Belska O.</i> Urgent issues of the current condition of the salary level in road sector	70

**PROBLEMS OF MANAGEMENT AND DEVELOPMENT
OF THE PRODUCTIVE FORCES OF THE REGION**

<i>Ivanova N., Minina O.</i> Cross-border cooperation between Ukraine and the EU: mechanism of interaction of the parties	78
<i>Popelo O.</i> Regional economy in the conditions of decentralized governance: institutional aspect.....	88

FINANCIAL RESOURCES: THE PROBLEMS OF FORMATION AND USAGE

<i>Ilichuk V., Chut M., Shtyrkhun Kh.</i> Mechanism of cost-oriented financial management of industrial enterprises	101
<i>Kovalenko Yu., Koval I., Blyznenko Ye.</i> The influence of the sector of financial corporations and securities market model on investment processes in Ukraine	117
<i>Povna S.</i> Analysis of the state of investment in Ukraine as a means of enterprises development and structural transformations in the economy.....	131
<i>Shcherbyna A.</i> The forms of efficient management of joint housing property	138
<i>Kornieva A.</i> Public debt sustainability: current state, risks and perspectives.....	150
<i>Ivashchenko A.</i> Financial support mechanisms of small and medium enterprises due to the pandemic crisis: the experience of Western Europe countries.....	159
<i>Vovk V.</i> Formation of state financial policy as determinant of sustainable development under the impact of globalization processes	168

BASIC REQUIREMENTS FOR EXECUTION AND SUBMISSION OF MANUSCRIPTS OF SCIENTIFIC ARTICLES	178
--	------------

УДК 65.011

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-7-17

Володимир Байгушев

**ФОРМУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ КОНФІГУРАЦІЙ
СТАНУ РИНКОВОГО СЕРЕДОВИЩА**

Владимир Байгушев

**ФОРМИРОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ КОНФИГУРАЦИЙ
СОСТОЯНИЯ РЫНОЧНОЙ СРЕДЫ**

Vladimir Baigushev

**CREATING INTERACTIVE CONFIGURATIONS
OF THE STATE OF THE MARKET ENVIRONMENT**

Головна ідея статті полягає в розробленні підходу до процесу аналізу ринкового середовища на основі наявних його інтерактивних станів із подальшою кількісною оцінкою отриманої конфігурації такого середовища як об'єкта аналізу. В умовах зростаючої невизначеності ринкового середовища діагностика причин і майбутнього стану ринку має особливу актуальність. Наведено схеми методології процесу аналізу та оцінки стану конкурентних сил ринкового середовища в умовах невизначеності. Розроблено підсумкову таблицю оцінки стану основних параметрів зовнішнього середовища в сегменті галузі чорної металургії України – виробництво сталі та сталевого (чорного) металопрокату за 2014–2018 роки. На основі розробленого підходу наведено показники зміни виробництва сталі та прокату в сегменті за однакові періоди 2018–2019 років. Інтерактивний аналіз усього обсягу даних за 2014–2019 роки дало змогу зробити висновок про перехід ринкового середовища сегмента у відносно стабільний стан.

Ключові слова: аналіз; ринкове середовище; інтерактивність; конкуренція; ринок; невизначеність; параметр; сегмент галузі.

Рис.: 2. Табл.: 7. Бібл.: 11.

Главная идея статьи заключается в разработке подхода к процессу анализа рыночной среды на основе имеющихся её интерактивных состояний с последующей количественной оценкой полученной конфигурации данной среды как объекта анализа. В условиях растущей неопределённости рыночной среды диагностика причин и будущего состояния рынка имеет особую актуальность. Приведены схемы методологии процесса анализа и оценки состояния конкурентных сил рыночной среды в условиях неопределённости. Разработана итоговая таблица оценки состояния основных параметров внешней среды в сегменте отрасли чёрной металлургии Украины – производство стали и стального (чёрного) металлопроката за 2014–2018 годы. На основе разработанного подхода приведены показатели изменения производства стали и проката в сегменте за одинаковые периоды 2018–2019 годов. Интерактивный анализ всего объёма данных за 2014–2019 годы позволил сделать вывод о переходе рыночной среды сегмента в относительно-стабильное состояние.

Ключевые слова: анализ; рыночная среда; интерактивность; конкуренция; рынок; неопределённость; параметр; сегмент отрасли.

Рис.: 2. Табл.: 7. Библ.: 11.

The main idea of the article is to develop an approach to the process of analyzing the market environment based on its existing interactive States, followed by a quantitative assessment of the resulting configuration of this environment as an object of analysis. In the growing uncertainty of the market environment, diagnostics of the causes and future state of the market is particularly relevant. Schemes of methodology for analyzing and evaluating the state of competitive forces in the market environment under conditions of uncertainty are given. Based on the diagrams summary table assessment of the basic parameters of the external environment in the segment of ferrous metallurgy of Ukraine – steel production and steel (black) metal for 2014–2018. Based on the developed approach, the indicators of changes in the production of steel and rolled products in the segment for the same periods of 2018–2019 are presented. An interactive analysis of the entire volume of data for 2014–2019 allowed us to conclude that the market environment of the segment has moved to a relatively stable state.

Keywords: analysis; market environment; interactivity; competition; market; uncertainty; parameter; segment of the industry.

Fig.: 2. Table: 7. References: 11.

JEL Classification: D8; D2

Постановка проблеми. Формування конкурентної стратегії для господарюючих суб'єктів у невизначеному стані ринкового середовища є науковою і практичною проблемою сучасної економіки. Дослідженням у цій галузі присвячені роботи Р. Акоффа, М. Портера, П. Сенге, В. Стівенсона, Б. Файфера, В. Агафонова, В. Абрамова та інших учених-економістів. При цьому невирішеними як у теоретичному, так і у практичному плані є проблеми, що виникають при конкурентному управлінні об'єднаними корпоративними структурами (далі ОКС) в умовах невизначеності. У разі виникнення умов невизначеності ринку концептуальною базою формування конкурентних стратегій ОКС є

аналіз ринкового середовища з дослідженням діючих конкурентних сил, структури галузі, базових умов існування і функціонування галузі. Уперше за допомогою системного підходу формування конкурентної стратегії ОКС в умовах невизначеності дослідив М. Портер у [8, с. 600]. Фундаментом дослідження цього автора є створення альтернативних галузевих сценаріїв майбутнього стану та ведення бізнесу в галузі. Цьому завданню відповідає процес створення сценаріїв зовнішнього середовища, що визначають умови господарювання ОКС. Ученому належить розробка визначальних етапів при розробці галузевих сценаріїв [8, с. 604]. При цьому науковець особливо виділяє творчий підхід для вирішення поставленого завдання. Особливе значення в роботі надається невирішеній проблемі, що виникає під час оцінювання інформаційного масиву інформації, його об'єктивній оцінці, виділення основних діючих факторів невизначеності і прийняття рішень для розробки конкурентної стратегії. Поява нових публікацій спрямована на вирішення цих проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботі [10] автори стверджують, що характерною рисою сучасного менеджменту господарської організації є посилення уваги до стратегічних аспектів управління. Таке рішення пов'язане з проблемами постійного розвитку організації відповідно до динамічно мінливих умов зовнішнього ринкового середовища. Вироблення стратегії в таких умовах повинно враховувати швидкість адаптації стану підприємства після кожних істотних змін в економіці. У статті [11] наголошується, що оцінювання ефективності бізнес-систем організацій у різних галузях істотно ускладнюється за наявності невизначеності зовнішнього середовища. У [11] розглянуто питання обліку декількох факторів зовнішнього середовища та керованих внутрішніх факторів підприємства, що дозволяє підвищити об'єктивність прийнятих рішень. Багатокритеріальний підхід при вирішенні таких завдань в умовах невизначеності вимагає розробки нових підходів для їх вирішення. У своїй роботі Н. Незаметдинов [6] наводить постановку завдань вибору ефективних рішень в умовах невизначеного зовнішнього середовища. Особливістю цього дослідження є визначення оцінки ефективності прийнятих рішень, з урахуванням керованих і некерованих факторів. У свою чергу, Н. Плеханов [7] на підставі методу SWOT-аналізу дослідив вплив зовнішнього середовища на прийняття стратегічних рішень. Для цього вироблено формування таких матриць зовнішнього середовища: «сильні сторони – загрози», «сильні сторони – можливості», потім автор сформував матрицю ефективності. Маючи у своєму розпорядженні матрицю ефективності за допомогою того чи іншого принципу ефективності можна визначити найбільш переважне рішення для діяльності в умовах невизначеності зовнішнього середовища. У статті [1] О. Глебова, О. Мельникова аналізують питання, пов'язані з оцінкою ризиків підприємства і наголошують, що найважливішу роль у цьому аспекті відіграють фактори невизначеності. Проаналізовано стан невизначеності, пов'язаної з браком інформації про стан зовнішнього середовища для господарської діяльності окремого підприємства. Для пошуку оцінок ризику в умовах невизначеності використовуються критерії: максимакса, Вальда, Севіджа, Гурвіца, Баєса-Лапласа. У статті [2] проаналізовано питання стратегічного аналізу зовнішнього середовища організацій. Наведено проблемні питання стратегічного управління для умов невизначеності в теперішній час. Особливу увагу у статті приділено структурі й факторам зовнішнього середовища, а також взаємозв'язку між формуванням стратегії і рівнем невизначеності зовнішнього середовища. Потенційний успіх підприємства, на погляд О. Лящук [5], буде багато в чому залежати від точності визначення різних параметрів економічного середовища. В умовах невизначеності особливого значення набуває прогноз їх подальших змін. Залежно від об'єктивності та похибки аналізу економічного середовища визначається ефективність загальної стратегії підприємства. О. Лящук [5] зауважує, що існує величезна безліч факторів, а відобразити їх абсолютно всі неможливо. В умовах не-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

визначеності кількість і сила впливу цих факторів буде дуже змінюватися. Ефективність аналізу найбільш значущих факторів визначає величину ймовірності прийняття ефективних рішень при стратегічному плануванні. У статті [3] досліджено вплив нестабільності зовнішнього середовища на господарську діяльність підприємств. Як методи дослідження застосовані матриця І. Ансоффа і матриця Р. Дункан. Водночас К. Заніна, Ю. Бородач зробили метод, який об'єднує обидва підходи. Розгляд наведених публікацій показує, що є безліч факторів, що визначають досягнення об'єктивної оцінки стану ринку в умовах невизначеності. При цьому дослідження проводяться без урахування кількісної оцінки наявних факторів, відділення істотних факторів від факторів несуттєвих, а також аналізу взаємодії необхідних факторів.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Аналіз перерахованих публікацій свідчить, на наш погляд, що головною проблемою у процесі аналізу ринкового середовища в умовах невизначеності є відсутність замкнутої системи дослідження в процесі оцінювання факторів виникнення, взаємодії, розвитку і закінчення дії умов невизначеності, оскільки важливою характеристикою умов невизначеності є тимчасовий інтервал її дії. Після завершення їхньої дії зовнішнє середовище, з великою часткою ймовірності, повертається в умови визначеності й відносної стабільності. Вирішенню зазначеної проблеми за допомогою інтерактивного підходу і присвячена ця стаття.

Мета статті. Дослідити формування інтерактивних конфігурацій ринкового середовища в разі виникнення стану невизначеності та обґрунтувати рішення для її оцінки.

Виклад основного матеріалу. Стан «невизначеності ринкового середовища» відрізняється від стану «визначеності ринкового середовища» насамперед істотною кількісною зміною таких характеристик: видами і наявністю істотних і несуттєвих факторів; значеннями факторів і величинами діапазонів коливань істотних факторів; моментами часу виникнення та припинення існування невизначеного стану ринкового середовища, в якому веде бізнес господарська організація. Особливо необхідно зазначити, що характер таких змін не має певних функціональних залежностей і має випадковий характер. Ці процеси характеризуються як випадкові процеси й вивчаються в кількісному плані, за допомогою теорії ймовірності і статистичного аналізу. Розділ теорії ймовірності і статистичного аналізу, присвячений методам обробки та використання статистичних даних для вивчення випадкових процесів в економіці, пов'язаний із певними обмеженнями і допущеннями. Головними з них є: випадкові значення, що визначають стан обраних параметрів в економічному процесі $X(x_1, x_2 \dots x_r)$, мають значну перевагу за величиною і достовірністю в порівнянні з випадковими значеннями параметра шуму $N(n_1, n_2 \dots n_r)$; статистичної оцінки значень будь-яких інших параметрів, крім обраних, що визначають стан економічного процесу $X(t)$, не потрібно; за вибраний інтервал часу випадкові значення, що визначають стан параметрів економічного процесу $X(x_1, x_2 \dots x_r)$, є стаціонарними (незалежними від часу); випадкові значення показників, що визначають стан параметра $X(x_1, x_2 \dots x_r)$, залежать від числових характеристик визначених законів розподілу відповідно до наявних даних; випадкові значення економічного параметра визначаються (у цьому дослідженні) статистичними моментами вибіркової сукупності, а саме: початковий момент або середнє арифметичне, початковий момент зважений за частотами або середньо зважене за частотою арифметичне, інтервал змін з урахуванням крайніх значень. Вплив мінливих факторів ринкового середовища, які визначають зовнішній вплив на об'єднану корпоративну структуру (далі ОКС), є визначальним і вимагає всеосяжного аналізу не тільки методами теорії ймовірності, а й застосування методів теорії економічного аналізу. При невизначеному стані ринкового середовища організації бізнесу, яка бажає продовжувати господарську діяльність, повинна приймати рішення, які забезпечать її ефективне існування в умовах конкуренції і невизначеності. При такому невизначеному

стані ринкового середовища продовжують вести бізнес конкуренти, які мають аналогічні цілі. Принциповою рисою цього дослідження є аналіз інтерактивних (інтерактивізм, від англ. *interactive* – взаємодія) станів галузі в умовах невизначеності. Під аналізом інтерактивного невизначеного стану галузі розуміється аналіз і оцінка ключових показників, що характеризують галузь у минулому, сьогодні та прогнозованому майбутньому. Стан галузі в минулому і до дії факторів невизначеності відомі. Тому необхідно визначити стану галузі при такому діагнозі, як «невизначене», і в майбутньому при продовженні дії факторів невизначеності. Оцінка нового стану галузі починається з визначення факторів невизначеності, що викликали такий стан невизначеності галузі. На рис. 1 представлена методологія процесу аналізу галузі у вигляді замкнутої системи на основі інтерактивного конфігураційного підходу.

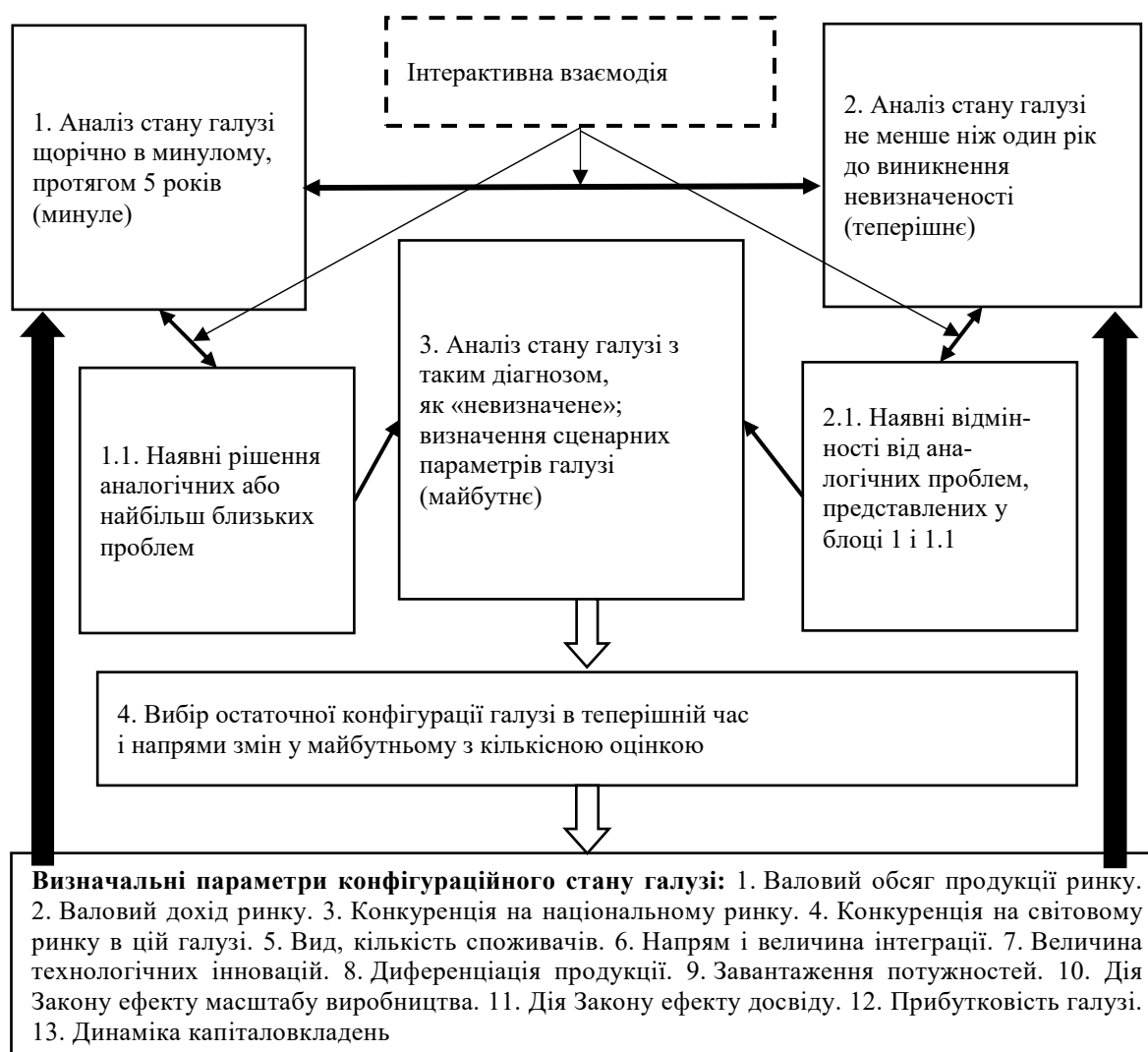

Рис. 1. Методологія процесу аналізу для прийняття рішень при невизначеному стані галузі на основі інтерактивного конфігураційного підходу
Джерело: розроблено автором.

Проміжок часу для проведення аналізу в минулому – 2, 3, 5 років, сьогодні – не менше ніж один рік із моменту діагностики виникнення дії факторів невизначеності. У процесі аналізу виробничо-економічного стану галузі використовуються дані: стану галузі щорічно в минулому, протягом 5 років; стану галузі не менше ніж один рік до виникнення невизначеності за кожен місяць, квартал, півріччя; стану галузі з таким діаг-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

нозом, як «невизначене» та визначення конфігураційних (структурних) параметрів; інтерактивна взаємодія здійснюється постійно між блоками «1-2», «1-1.1», «2-2.1». Господарська діяльність ОКС може перебувати в одній або декількох галузях національного та міжнародних ринків.

Визначимо постановку головного завдання, як дослідження невизначеності ринкового середовища для формування конкурентної стратегії ОКС: визначення та об'єднання факторів у несуперечливі взаємовпливи для створення конфігурації ринкового середовища; аналіз ринкового середовища в кожній конфігурації; визначення конкурентних переваг для кожної конфігурації ринкового середовища при становленні й розвитку; прогноз поведінки конкурентів для кожної конфігурації ринкового середовища. Наявний теоретичний і практичний досвід формування конкурентних стратегій спирається на стратегічному досвіді мислення і аналізі при розробці стратегічних напрямів діяльності. Найважливішою рисою цього досвіду є представлення процесу створення конкурентних стратегій як замкнутого процесу, що складається з певних етапів. Ці етапи і формують дії організації для досягнення поставлених довготривалих і короточасних цілей ОКС. Тому для розробки конкурентної стратегії ОКС в умовах невизначеності розробки тільки галузевого сценарію недостатньо. Підхід, що розробляється в цьому дослідженні, полягає у створенні замкнутого процесу й управління цим процесом, а саме конкурентного управління діяльністю ОКС в умовах невизначеності. Така постановка завдання передусім вимагає об'єктивного (незалежного від дослідника) і достовірного (заснованого на якісному і кількісному апаратному оформленні) моніторингу аналізу зовнішнього середовища ведення бізнесу ОКС. Певні процедури аналізу зовнішнього середовища господарської діяльності полягають у наступному: оцінці масиву даних зовнішнього середовища, яка була прийнята до виникнення умов невизначеності; оцінці діючої стратегії для її продовження або вдосконалення; розробка та вибір принципово нової конкурентної стратегії з можливих альтернатив; визначення можливої майбутньої поведінки ОКС після завершення дії факторів невизначеності.

Першим етапом дій для здійснення перерахованих процедур в отриманні об'єктивного й достовірного аналізу зовнішнього середовища є: а) вибір і аналіз параметрів зовнішнього середовища до виникнення умов невизначеності або у стані невизначеності; б) вибір об'єктивних і достовірних параметрів зовнішнього середовища з урахуванням стану цього об'єкта дослідження, як «невизначене»; в) відділення параметрів зовнішнього середовища мають принципове значення від параметрів досить важливих і несуттєвих; г) спосіб безперервного контролю надходить і наявної інформації, захищеної від помилок різних видів (суб'єктивізм, методична, апаратна); д) пошук рішень за аналогією в минулому.

Аналіз ринкової галузі з дослідженням діючих конкурентних сил полягає в якісній (лідери, середняки, аутсайди) оцінці стану конкуренції та кількісній оцінці восьми конкурентних сил, які діють у цьому ринковому середовищі і представлені на рис. 2. Найменування всіх восьми сил конкуренції і їхній характер взаємодії представлено на рис. 2.

Для проведення аналізу зовнішнього середовища відповідно до розглянутого вище підходу та вимог обрано сегмент галузі чорної металургії України – виробництво сталі та сталевих (чорного) металопрокату. Для виробництва чорного металопрокату використовується не менше ніж 83 % всієї виплавленої сталі у світі.

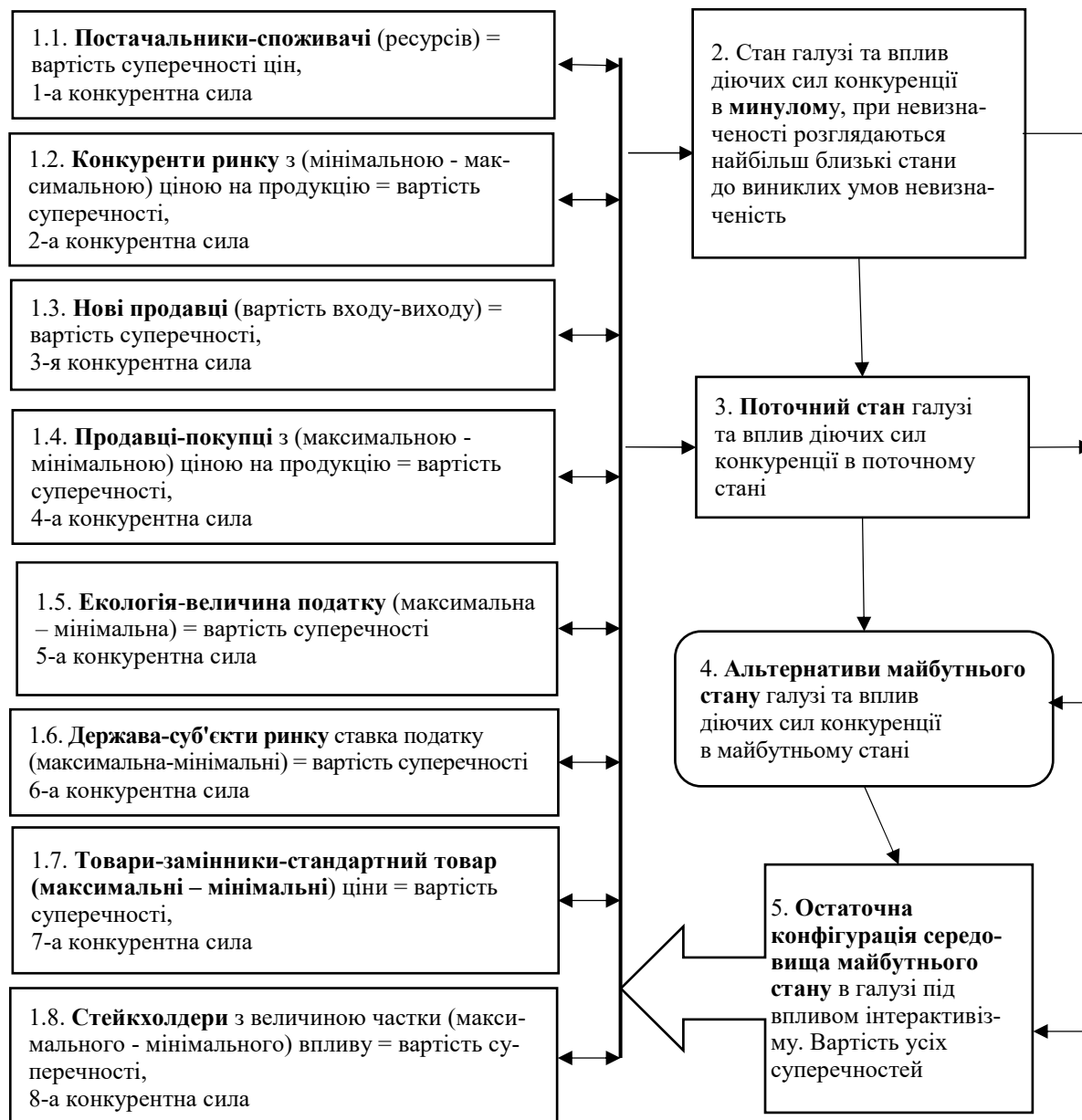

Рис. 2. Стан конкуренції та формування майбутнього стану ринкового середовища в умовах невизначеності

Джерело: розроблено автором.

У табл. 1 наведено обсяги виробництва сталі металургійними підприємствами України за період 2014–2018 років. Інтерактивний аналіз табл. 1 показує загальну тенденцію зниження виробництва сталі і стабілізації на рівні 21,0–21,3 млн т. Головною причиною такого падіння є політична ситуація в Україні.

Таблиця 1

Обсяги виробництва сталі металургійними підприємствами України за період 2013–2018 роки

Параметр	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
Валовий обсяг, млн тонн	27,17	22,93	24,2	21,28	21,06
Зміни до попереднього року, %	-17,1	-15,4	5,2	-11,9	-1,1

Примітка. У 2013 році вироблено сталі 32,8 млн тонн.

Джерело: [9].

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У табл. 2 наведено дані з виробництва, споживання і розрахунковий валовий дохід від продажу українського чорного сталевих металопрокату за діючими цінами. Величина споживання металопрокату власного виробництва всіма покупцями промисловості України на рівні 15–30 %. Динаміка споживання переважно негативна і свідчить про відсутність розвитку машинобудування, суднобудування, автопрому, авіабудування та оборонного комплексу в країні.

Таблиця 2

*Виробництво, споживання і валовий дохід
чорного сталевих металопрокату на Україні*

Найменування	Рік				
	2014 *	2015	2016	2017	2018
1. Внутрішній ринок куплено, усього, млн т	6,4	7,2	4,2	5,2	5,4
2. Внутрішній ринок куплено імпорт, млн т	1,7	3,1	1,3	1,4	1,3
3. Експорт українського прокату, млн т	18,4	15,9	18,5	14,6	14,3
4. Усього вироблено прокату в Україні, млн т	23,1	20,0	21,4	18,4	18,4
5. Зміни виробництва прокату до попереднього року, %	-20,6	-13,4	+7,0	-14,0	0
6. Валовий дохід * від продажів українського чорного металопрокату за період 2014–2018 років, млн дол.	11018	9540	10207	8777	8777

* – для розрахунку автором використовувалися середні ціни за рік металопрокату при експорті FOB і ціни внутрішнього ринку без ПДВ.

Примітка. У 2013 році вироблено прокату 29,1 млн тонн.

Джерело: [4; 9].

Інтерактивний аналіз табл. 2 показує загальну тенденцію зниження споживання металопрокату власного виробництва та імпорту на внутрішньому ринку України. Ознака інтеграції свідчить про взаємовплив виробництва і споживання цього виду продукції (табл. 1 і 2). Аналогічну тенденцію має експорт металопрокату і валовий дохід від продажів українського чорного металопрокату на національному та закордонному ринках. Вартість основних видів сталевих прокату українських виробників на національному ринку за даними прайс-листів (середні значення для лідерів з 1-го по 7-е місце) за 2014–2018 роки наведено в табл. 3. Дані табл. 3 показують стійку тенденцію зростання вартості прокату у вигляді гарячекатаного листа і сляба при невеликій волатильності будівельної арматури.

Таблиця 3

*Вартість основних видів сталевих прокату українських виробників
на національному ринку за даними прайс-листів
(середні значення для лідерів з 1-го по 7-е місце) за 2014–2018 роки*

Найменування продукції зі сталі	Середня вартість прокату за роками, дол./т				
	2014	2015	2016	2017	2018
1. Сляб для переробки в прокат різних видів	493	506	501	517	515
2. Гарячекатаний лист, (далі Г/к)	580	618	631	655	654
3. Арматура будівельна	563	571	567	560	566
Середня ціна металопрокату за рік	545,3	565,0	566,3	577,3	578,3

Джерело: [9].

У табл. 4 представлені ціни українських виробників металопрокату на експорт за основними видами за період 2014–2018 років.

За даними табл. 3, 4 у результаті інтеграції конкурентів на світовому ринку чорного металопрокату спостерігається зростання цін на 3–7 %.

Таблиця 4

*Ціни українських виробників металопрокату на експорт
за основними видами за період 2014–2018 років (дол./т)*

Найменування металопрокату	Зміна цін за період 2014–2018 років, діапазон цін / середнє значення				
	2014	2015	2016	2017	2018
1. Квадратна заготівля експорт, FOB	470...350/ 390	290...400/ 350	395...370/ 385	360...460/ 425	360...460/ 420
2. Арматура будівельна, експорт FOB	510...340/ 420	310...400/ 380	425...410/ 418	410...490/ 460	400...450/ 435
3. Арматура будівельна, експорт Близький Схід, CFR	560...400/ 430	325...430/ 380	450...430/ 442	410...505/ 465	395...500/ 440

FOB – товар вантажиться на корабель замовника.

CFR – товар доставляється до порту замовника (без вивантаження).

Джерело: [4].

У табл. 5 показана цінова конкуренція між українськими та китайськими виробниками на світових ринках.

Таблиця 5

*Цінова конкуренція між українськими та китайськими виробниками металопрокату
на національному та світовому ринку за 2014–2018 роки (дол. США / тонну)*

Найменування металопрокату	Зміна цін за період 2014–2018 років, діапазон цін / середнє значення				
	2014	2015	2016	2017	2018
1. Г/к лист Китай, FOB	470...530/ 500	290...345/ 320	310...440/ 370	440...500/ 460	510...620/ 565
2. Г/к лист Україна, експорт FOB	470...530/ 500	280...340/ 310	300...420/ 360	425...470/ 450	480...590/ 550
3. Г/к лист внутрішній ринок України без НДС	500...640/ 575	400...460/ 425	350...530/ 450	530...630/ 570	630...760/ 690

Г/к – гарячекатаний.

FOB – товар вантажиться на корабель замовника.

Джерело: [4].

При відхиленнях у цінах не більше за 12 % є деяка перевага українських виробників. Ця перевага заснована на значно вищих цінах цієї продукції на внутрішньому ринку України.

Аналіз стану сегмента галузі в «сьогоденні» для оцінки невизначеності (оцінка за схемою рис. 1, 2) наведені в табл. 6.

Таблиця 6

*Показники параметрів оцінки стану: відносно-стабільні, $\pm 10\%$ (С);
нестабільно-залежні, $\pm 30\%$ (З); невизначені, більш, $\pm 30\%$ (Н)*

Найменування	Сталь, млн т.	Оцінка	Прокат, млн т.	Оцінка
2018 рік I півріччя	10 379	С	9102	С
2019 рік I півріччя	10 897		9393	
Зміна до попереднього періоду, %	+ 4,99		+3,2	
2018 рік 10 місяців	17 556	С	15 362	С
2019 рік 10 місяців	17 963		15 539	
Зміна до попереднього періоду, %	+2,32		+1,15	
2018 рік 11 місяців	19 214	С	19 842	С
2019 рік 11 місяців	19 288		19 948	
Зміна до попереднього періоду, %	+0,385		+0,53	

Джерело: [4; 9].

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Аналіз даних табл. 6 показує, що стан основних параметрів зовнішнього середовища в сегменті галузі чорної металургії України – виробництво сталі та сталевого (чорного) металопрокату переходить у відносно стабільний стан з оцінкою коливання ключових факторів не більше ($\pm 10,0\%$). У табл. 7 представлена підсумкова таблиця оцінки стану «минуле і майбутнє» основних параметрів ринкового середовища в сегменті галузі чорної металургії України – виробництво сталі та сталевого (чорного) металопрокату за період 2014–2018 роки («минуле») і 2020–2021 роки («майбутнє»). Ця таблиця інтегрально відображає наявну взаємодію (інтерактивізм) наведених 23 показників, що діють у сегменті галузі чорної металургії України – виробництво сталі та сталевого (чорного) металопрокату.

Таблиця 7

Підсумкова таблиця оцінки стану основних параметрів ринкового середовища в сегменті галузі чорної металургії України – виробництво сталі та сталевого (чорного) металопрокату за період 2014–2018 роки, «минуле і майбутнє»

Найменування параметрів	Показники параметрів оцінки стану: відносно стабільні, $\pm 10\%$, (оцінка С); Нестабільно залежні, $\pm 30\%$, (оцінка З); невизначені, більш, $\pm 30\%$, (оцінка Н) період (2014–2018) роки, «минуле»			Оцінка конфігурації сегмента виробництва сталі сталевого (чорний) прокату на 2020–2021 роки «майбутнє»
	Інтервал змін	Середнє значення; межі відхилень від середнього, $\pm\%$	Оцінка	
1	2	3	4	5
1. Основні показники сегмента виробництво сталі і сталевого (чорного) металопрокату				
1.1 Річний обсяг випуску сталі, млн т	27,2...21,06	24,13; ($\pm 12,7\%$)	3	21,1; ($\pm 15,0\%$)
1.2 Річний обсяг випуску прокату, млн т	23,1...18,4	20,75; ($\pm 11,32\%$)	3	18,4; ($\pm 12,0\%$)
1.3 Річний дохід продажу сталевого прокату, млн дол.	11018...8777	9897,5; ($\pm 11,3\%$)	3	9900,0; ($\pm 12,0\%$)
2. Динаміка змін ринку за 5 років				
2.1. Виробництво сталі, %	+5,2...–17,1	–5,95; ($\pm 187,4\%$)	Н, спад	0
2.2. Виробництво прокату, %	+7,0...–20,6	–6,8; ($\pm 200,3\%$)	Н, спад	0
3. Конкуренція цінова на національному ринку	Україна, Китай, РФ, Туреччина	4; ($\pm 0\%$)	С	без змін
4. Конкуренція цінова на світовому ринку	Китай, РФ, Туреччина	3; ($\pm 0\%$)	С	без змін
5. Загальна частка споживачів, п/п 5.1...5.7 не менше ніж 85 %	2,9...4,7	3,9; ($\pm 23,7\%$)	3	без змін
5.1. Усі підприємства металургії	0,29...0,49	0,39; ($\pm 25,6\%$)	3	0,3; ($\pm 25,0\%$)
5.2. Машинобудування, металообробка	0,2...0,26	0,23; ($\pm 13,0\%$)	3	0,2; ($\pm 15,0\%$)
5.3. Будівництво	0,04...0,06	0,05; ($\pm 20,0\%$)	3	0,05; ($\pm 20,0\%$)
5.4. Транспорт і зв'язок	0,024...0,037	0,03; ($\pm 21,7\%$)	3	0,03; ($\pm 20,0\%$)
5.5. Паливна промисловість	0,017...0,034	0,025; ($\pm 34,0\%$)	Н	0,025; ($\pm 30,0\%$)
5.6. Хімічна та нафтохімічна галузі	0,014...0,022	0,018; ($\pm 22,2\%$)	3	0,02; ($\pm 20,0\%$)
5.7. Електроенергетика	0,012...0,019	0,015; ($\pm 23,3\%$)	3	0,015; ($\pm 25,0\%$)
6. Напрямок і величина інтеграції	1. Вертикальна, Систем Кепітал Менеджмент. 2. Вертикальна, «Інтерпайп». 3. Вертикальна «Українська енергометалургійна компанія». Усі інтегровані від виробництва сировини до продажу готової продукції			без змін
7. Диференціація продукції	Висока, від 10 до 27 типів прокату. Уся продукція стандартизована			без змін
8. Завантаження потужності, %	45...70	57,5; ($\pm 21,7\%$)	3	без змін

Закінчення табл. 7

1	2	3	4	5
9. Закон масштабу	Витрати на одному рівні	–	–	без змін
10. Закон досвіду	Не є конкурентною перевагою	–	–	без змін
11. Прибутковість галузі, %	Середня (–2...4,5) %	3,25; (±38,46 %)	Н	без змін
12. Динаміка капіталовкладень, млн дол./рік	0,21...0,77	0,49; (±57,1 %)	Н	без змін

Джерело: [4; 9].

Висновки і пропозиції. 1. Представлено методологію процесу аналізу сегмента галузі чорної металургії України – виробництво сталі та сталевого (чорного) металопрокату на основі інтерактивного конфігураційного підходу (рис. 1), яка має теоретичну та практичну значущість.

2. Представлено стан конкуренції та кількісна оцінка восьми конкурентних сил ринкового середовища в умовах невизначеності (рис. 2), яке має теоретичну та практичну значущість.

3. Розроблено підсумкову таблицю оцінки стану основних параметрів ринкового середовища в сегменті галузі чорної металургії України – виробництво сталі та сталевого (чорного) металопрокату за 2014–2019 роки (табл. 6, 7), які мають теоретичну та практичну значущість.

4. Розроблений інтерактивний конфігураційний підхід має теоретичне та практичне значення, а також містить передумови подальшого розвитку та удосконалення.

Список використаних джерел

1. Глебова О. В., Мельникова О. Ю. Методы оценки рисков в условиях неопределенности. *Иннов* : электронный научный журнал. 2015. № 1(22). С. 7–10. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/metody-otsenki-riskov-v-usloviyah-neopredelennosti>.

2. Гримашевич О. Н., Скасырский Н. С. Методы стратегического анализа в условиях неопределенности внешней среды. *Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета*. 2016. № 8. С. 19–22.

3. Занина Е. Г., Бородач Ю. В. Методика разработки анализа внешней среды предприятия в условиях неопределенности. *Механизмы управления экономическими, экологическими и социальными процессами в условиях инновационного развития* : материалы V Международной научно-практической конференции (г. Алчевск, 28-29 ноября 2018 г.). Алчевск, 2019. С. 152–158.

4. Интернет-журнал Металл. URL: <http://www.readmetal.com>.

5. Ляшук А. В. Факторы стратегического планирования на предприятии. *Научное обозрение. Экономические науки*. 2018. № 1. С. 15–21.

6. Незаметдинов Н. Р. Проблемы выбора эффективных инвестиционных решений в условиях неопределенности. *Иннов* : электронный научный журнал. 2014. № 2(19). С. 13–15. URL: <http://www.innov.ru/science/economy/problemu-vybora-effektivnykh-investitsionnykh-resheniy-v-usloviya>.

7. Плеханов Н. А. Учёт неопределенности внешней среды (вероятностная постановка). *Иннов* : электронный научный журнал. 2015. № 2(23). С. 3–6. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/uchyot-neopredelennosti-vneshney-sredy-veroyatnostnaya-postanovka>.

8. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / пер. с англ. 2-е изд. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2006. 715 с.

9. Производство основных видов промышленной продукции по месяцам 2014–2019 годов. URL: <http://www.ukrstat.org>.

10. Франк Е. В., Машевская О. В. Стратегический менеджмент в условиях неопределенности внешней среды. *Российское предпринимательство*. 2013. Т. 14. № 1(223). С. 48–54.

11. Юрлов Ф. Ф., Андрианова И. Д. Постановка и анализ задач выбора эффективных решений в экономике в условиях неопределенности внешней среды. *Современные проблемы науки и образования*. 2014. № 6. URL: <http://science-education.ru/ru/article/view?id=15798>.

References

1. Glebova, O. V., Melnikova, O. Yu. (2015). Metody otsenki riskov v usloviakh neopredelennosti [Methods of risk assessment in conditions of uncertainty]. *Innov*, 1(22), pp. 7–10. <http://cyberleninka.ru/article/n/metody-otsenki-riskov-v-usloviyah-neopredelennosti>.
2. Grimashevich, O. N., Skasyrskiy, N. S. (2016). Metody strategicheskogo analiza v usloviakh neopredelennosti vneshnei sryedy [Methods of strategic analysis in an uncertain environment]. *Vestnik Saratovskogo gosudarstvennogo sotsialno-ekonomicheskogo universiteta – Bulletin of Saratov State Socio-Economic University*, 8, pp. 19–22.
3. Zanina, Ye. G., Borodach, Yu. V. (2019). Metodika razrabotki analiza vneshney sredey predpriyatiya v usloviyakh neopredelennosti [Methodology for developing an analysis of the external environment of an enterprise in conditions of uncertainty]. In *Mekhanizmy upravleniia ekonomicheskimi, ekologicheskimi i sotsialnymi protsessami v usloviyakh innovatsionnogo razvitiya: materialy V Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii – Mechanisms of management of economic, ecological and social processes in the conditions of innovative development: materials of the V International scientific and practical conference* (pp. 152-158).
4. *Internet-zhurnal Metall*. Readmetal. <http://www.readmetal.com>.
5. Lyashchuk, A. V. (2018). Faktory strategicheskogo planirovaniia na predpriyatii [Factors of strategic planning at the enterprise]. *Nauchnoe obozrenie. Ekonomicheskie nauki – Scientific Review. Economic Sciences*, 1, pp. 15-21.
6. Nezametdinov, N. R. (2014). Problemy vybora effektivnykh investitsionnykh reshenii v usloviakh neopredelennosti [Problems of choosing effective investment solutions in conditions of uncertainty]. *Innov*, 2(19), pp. 13–15. <http://www.innov.ru/science/economy/problemy-vybora-effektivnykh-investitsionnykh-resheniy-v-usloviya/>.
7. Plekhanov, N. A. (2015). Uchet neopredelennosti vneshnei sredey (veroiatnostnaia postanovka) [Accounting for environmental uncertainty (probabilistic statement)]. *Innov*, 2(23), pp. 3-6. <http://cyberleninka.ru/article/n/uchyt-neopredelennosti-vneshney-sredey-veroyatnostnaya-postanovka>.
8. Porter, M. (2006). *Konkurentnoe preimushchestvo: Kak dostich vysokogo rezultata i obespechivat ego ustoychivost [Competitive advantage: how to achieve a high result and ensure its sustainability]* (2nd ed). Alpina Biznes Buks.
9. *Proizvodstvo osnovnykh vidov promyshlennoy produktsii po mesyatsam 2014–2019 godov [Production of the main types of industrial products by months of 2014–2019]*. <http://www.ukrstat.gov.ua>. <http://www.ukrstat.org>.
10. Frank, Ye. V., Mashevskaya, O. V. (2013). Strategicheskii menedzhment v usloviyakh neopredelennosti vneshney sredey [Strategic management in an uncertain environment]. *Rossiiskoe predprinimatelstvo – Russian entrepreneurship*, 14(1(223)), pp. 48-54.
11. Yurlov, F. F., Andrianova, I. D. (2014). Postanovka i analiz zadach vybora effektivnykh reshenii v ekonomike v usloviyakh neopredelennosti vneshnei sredey [Formulation and analysis of problems of a choice of effective solutions in the economy with uncertainty in the external environment]. *Sovremennye problemy nauki i obrazovaniia – Modern problems of science and education*, 6. <http://science-education.ru/ru/article/view?id=15798>.

Байгушев Володимир Володимирович – кандидат технічних наук, докторант кафедри фінансів та економічної безпеки, Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна (вул. Лазаряна, 2, м. Дніпро, 49010, Україна).

Байгушев Владимир Владимирович – кандидат технических наук, докторант кафедры финансов и экономической безопасности, Днепропетровский национальный университет железнодорожного транспорта имени академика В. Лазаряна (ул. Лазаряна, 2, г. Днепр, 49010, Украина).

Baigushev Vladimir – PhD of Technical Sciences, Doctoral Student of the Department of Finance and Economic Security, Dnipro National University of Railway Transport named after Academician V. Lazarian (2 Lazarian Str., 49010 Dnipro, Ukraine).

E-mail: vladimir.baigushev@rambler.ru

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1582-2723>

УДК 338.1+330.35

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-18-30

Вікторія Рудевська

**ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРІЙ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ
ТА ЧИННИКИ ЙОГО ОЦІНЮВАННЯ**

Викторія Рудевская

**ЭВОЛЮЦИЯ ТЕОРИЙ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА
И ФАКТОРЫ ЕГО ОЦЕНКИ**

Viktoria Rudevskia

**ECONOMIC GROWTH THEORY EVOLUTION
AND ITS EVALUATION FACTORS**

У статті досліджено наукові підходи до визначення сутності економічного зростання. У процесі аналізу виявлено, що в науковому середовищі існує плуралізм у трактуванні економічного зростання та відсутнє чітке розмежування понять «економічне зростання» та «економічний розвиток». Розглянуто історичний розвиток теорій економічного зростання, що свідчить про підвищення ролі економічного зростання в процесі формування сучасних концепцій розвитку держави. У дослідженні обґрунтовано авторське трактування економічного зростання як пріоритетної цілі держави. Наведено дослідження наукових підходів до визначення чинників оцінювання економічного зростання та акцентовано на різність трактувань в економічній науковій літературі. Важливо, що економічне зростання може бути як позитивним, так і негативним. Сформовано головні принципи та типи економічного зростання. Розгляд еволюції теорій економічного зростання показав адаптацію різних підходів до інноваційних змін в економіці.

Ключові слова: економічне зростання; економічний розвиток; економічна політика; ВВП.

Рис.: 3. Табл.: 2. Бібл.: 33.

В статье исследованы научные подходы к определению сущности экономического роста. В ходе анализа выявлено, что в научной среде существует плюрализм мнений в трактовке экономического роста и отсутствует четкое разграничение понятий «экономического роста» и «экономического развития». Рассмотрена эволюция теорий экономического роста, что свидетельствует о повышении роли экономического роста в процессе формирования современных концепций развития государства. В исследовании представлена собственная трактовка экономического роста как приоритетной цели развития государства. Рассмотрены научные подходы к определению факторов оценки экономического роста и акцентировано на различиях в их описании в научной литературе. Важно, что экономический рост может иметь как положительное, так и отрицательное значение. Представлены главные принципы и типы экономического роста. Анализ эволюции теорий экономического роста показал адаптацию различных подходов к инновационным изменениям в экономике.

Ключевые слова: экономический рост; экономическое развитие; экономическая политика; ВВП.

Рис.: 3. Табл.: 2. Библ.: 33.

The article explores the scientific approaches to determine the essence of economic growth. The analysis revealed that in the scientific community there is a pluralism in the interpretation of the essence of economic growth and there is no clear distinction between the concepts of "economic growth" and "economic development". The article discusses the evolution of theories of economic growth, which indicates the increasing role of economic growth in the formation of modern concepts of state development. The study presents its own interpretation of economic growth. It is based on statement that the economic growth is a priority goal of state development. The article considers the scientific approaches to the determination of factors for economic growth's measuring and focuses on the differences in their description in the scientific literature. It is important that economic growth can be both positive and negative. The article presents the main principles and types of economic growth. An analysis of the evolution of theories of economic growth showed the adaptation of various approaches to innovative changes in the economy.

Keywords: economic growth; economic development; economic policy; GDP.

Fig.: 3. Table: 2. References: 33.

JEL Classification: E32

Постановка проблеми. Проблема економічного зростання як мета держави сьогодні посідає одне з провідних місць у системі досліджень науковців та викликає багато запитань у сфері державного управління. Динамічний розвиток економічних процесів сприяє постійній мінливості впливу чинників на розвиток економіки країни. Так, ті ж самі фактори можуть мати різну вагу в певний момент часу. Теоретичні дослідження в цій сфері зосереджуються на підходах до визначення понять «економічний розвиток», «економічне зростання», «економічна політика» та пошуку детермінант впливу на них. Прикладний характер пояснює взаємозв'язки та принципи функціонування моделі економічного зростання, а також описує систему кількісних та якісних показників економічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вважається, що розрізнення термінів «зростання економіки» та «економічний розвиток» вперше в 1911 році здійснив Йозеф Алоїз Шумпетер, що знайшло також своє відображення у праці «Теорія економічного розвитку» (1939) [32]. Крім Й. Шумпетера, одним із перших тлумачення поняття «економічне зростання» надав також Саймон Кузнець, порівняно з аналогією розвитку живих організмів [26]. Значний внесок у розвиток теорій економічного зростання зробили С. Кузнець, М. Портер, Р. Солоу, Ф. Бродель, І. Гілл, М. Райзер, П. Ромер, Р. Лукас-молодший, М. Спігель, Дж. Бенхабіб та багато інших. Проте до сьогодні немає єдиної думки та загальноприйнятого підходу щодо визначення поняття «економічне зростання» та чіткого розмежування його з «економічним розвитком». Можна стверджувати, що ідеологічно, проблема економічного зростання є дилемою вибору «минуле – майбутнє»: як суспільство повинно здійснити розподіл ресурсів між поточними потребами та майбутніми через рік, десятиліття, століття.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Можна виділити низку основних проблем, які виникають при формуванні концепції економічного зростання:

- взаємозв'язок економічного зростання та економічного розвитку;
 - взаємозв'язок економічного зростання та економічної політики;
 - кількісний та якісний перехід економічного зростання [3, с. 32].
- Вирішення окреслених проблем вимагає подальшого дослідження та ґрунтовного аналізу. Якісна динаміка концепцій економічного зростання є вершиною еволюції економічного розвитку та збалансування інтересів суб'єктів господарювання, яка потребує постійного вивчення.

Мета статті. Здійснити огляд трактувань поняття «економічне зростання» та узагальнити наявні підходи різних концепцій економічного зростання. Головною метою цієї роботи є дослідити процес еволюції визначень і чинників економічного зростання та запропонувати авторське визначення економічного зростання за принципом розмежування економічної динаміки.

Виклад основного матеріалу. Популярність та актуальність дослідження проблем економічного зростання зумовила розвиток різних теорій та підходів до обґрунтування його змісту. Й. Шумпетер визначив «економічне зростання» як кількісні зміни збільшення виробництва та споживання товарів та послуг у різний період часу [24, с. 159]. На думку Й. Шумпетера, економічне зростання є наслідком «процесу творчого руйнування» та інновацій, що впливає з двоїстого характеру технічного прогресу:

- створення нових продуктів чи процесів з метою очікування ренти у випадку успішного завойовування ринку;
- анулювання застарілих технологій та «руйнація» ренти попередніх інновацій [10, с. 24].

Отже, відповідно до теорії Й. Шумпетера, поняття «економічне зростання» характеризується кількісною зміною показників економіки, що робить його вужчим від поняття «економічний розвиток», яке визначається також і якісними змінами.

Розглянемо генезис теорій економічного зростання за еволюційно-змістовим підходом.

Класична теорія зростання визначає економічне зростання величиною факторів виробництва та їх продуктивністю. Прибічники класичної теорії вважали, що основою економічного зростання має бути нагромадження, яке ґрунтується на падінні норми прибутку в довгостроковому періоді.

Модель Р. Солоу (1956) [33] сформувала неокласичну теорію зростання. Р. Солоу вдалося змодельювати економічне зростання на основі взаємозв'язку між капіталом, випуском продукції, інвестиціями та робочим часом. Поєднання цих компонентів відображає виробничу функцію. З часом ця модель трансформувалась і тепер називається модель Солоу-Свона (модель довгострокового зростання). На відміну від класиків, нео-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

класики вважали чинник науково-технічного прогресу вирішальним у процесі економічного зростання. Теорія Солоу не враховує різні ставки дохідності інвестицій та зменшення життєвого циклу активів, що вважається недоліком неокласичної теорії зростання. Перевагою цієї неокласичної моделі є визначення зовнішніх демографічних детермінант (чисельність населення, структура трудових ресурсів, продуктивність праці) впливу на довготривале зростання. Недоліком є те, що вона не пояснює зростання чисельності населення, технологічний процес та процес накопичення знань.

Досить цікавою є теорія стадій економічного зростання (представник У. Ростоу). У цій теорії визначається шість стадій економічного зростання (спочатку було три, а потім п'ять): традиційне суспільство, створення передумов «злету», «зліт»; рух до зрілості, епоха високого масового споживання, пошук якості життя [30, с. 307-331]. По суті, У. Ростоу у своїй теорії наріжним каменем ставить духовний розвиток людини.

Представники ендогенної теорії зростання Р. Лукас та П. Ромер (кінець 80-х – початок 90-х рр. ХХ ст.) спробували пояснити технологічний процес математичними методами та довели, що людський капітал та інновації значно підвищують продуктивність праці. Ендогенна теорія зростання значно розвинулась у 1994 році, коли М. Спігель та Дж. Бенхабіб дослідили, що людський капітал не є детермінантою технології, а є функцією технології виробництва [25, с. 172]. Окремо варто зазначити моделі Ф. Агійона (1990) та П. Хоувітта (1992), які пояснюють економічне зростання науково-технічним прогресом та зростання зайнятості в секторі конструкторських розробок через трансмісію технологічних інновацій та конкуренції [1, с. 19]. Існує також узагальнююча теорія економічного зростання О. Галора, яка доповнює теорію ендогенного зростання та узгоджує процес розвитку. Ці моделі найкраще ілюструють концептуальний підхід Й. Шумпетера, який пояснює формат «зростання» кількісними змінами, а «розвиток» – якісними.

Одним із мейнстримів сучасної економічної теорії є новокейнсіанська модель, яка є більш динамічною в порівнянні з неокейнсіанською. Новий кейнсіанський підхід передбачає більший ефект від використання інструментів фіскальної та монетарної політики для досягнення макроекономічної стабілізації. Новокейнсіанці вважають, що монетарна політика має значний вплив на інфляцію та економічне зростання. Новокейнсіанські економічні моделі розглядають економічні процеси в динаміці та на цій основі пропонують сформулювати оптимальну економічну політику з активним використанням однієї з її складових – таргетування інфляції [2, с. 95].

Представники теорії економічного зростання С. Брю та М. Макконел пояснюють економічне зростання часом виробничих можливостей та ефективністю економічної політики, що дозволить збільшити обсяг ВВП [10, с. 28]. Вони визначили залежність економічного зростання від чинників пропозиції за матеріальною ознакою, які сприяють розширенню виробництва.

Розвиток теорій економічного зростання зумовив різноманіття та багатогранність тлумачення поняття «економічне зростання». Важливо в цьому контексті розглянути дефініції поняття «економічне зростання». Огляд трактувань сутності поняття «економічного зростання» в науковій літературі відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Огляд трактувань сутності поняття «економічне зростання»

Трактування	Автор, джерело
1	2
Економічне зростання – це процес формування приросту фізичного обсягу національного чи світового продукту в його оптимальній натурально-речовій структурі. Процес створення приросту реального ВВП у будь-яких масштабних господарських системах.	Салийчук В. Ф. [17, с. 65]
Економічне зростання – це процес, що складається з окремих взаємодій, у результаті яких економічна матерія надходить у національну економіку та передається від однієї її частини до іншої.	Кузнець С. [27, с. 11]

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Закінчення табл. 1

1	2
Економічне зростання – це процес кількісно-якісних зрушень у межах технологічного способу виробництва, зумовлених відповідними суперечностями та чинниками і який виражається у збільшенні обсягів суспільного виробництва.	Мочерний С. В. [9, с. 28]
Економічне зростання – довгострокове збільшення обсягів виробництва з метою всебічного задоволення потреб населення, яке відбувається за умов розширеного відтворення, забезпеченого за рахунок покращення якості його факторів, технологічного оновлення, всебічного розвитку особистості та раціонального природокористування, і обов'язково супроводжується поліпшенням якісних ознак.	Хоменко Я. В. [21, с. 494]
Термін «економічне зростання» належить до збільшення (або зростання) конкретних показників, таких як національний дохід, валовий внутрішній продукт (ВВП) або дохід на душу населення. Зростання ВВП економісти характеризують як економічне зростання.	Пилип'юк Я. В. [13, с. 110]
Економічне зростання – це довготермінова тенденція збільшення обсягів сукупного виробництва, яке відбувається в умовах структурної перебудови економіки відповідно до нормативних вимог соціального та технологічного прогресу, а також підвищення ефективності відтворювальних процесів.	Піхняк Т. А., Віндіктова І. С., Кабаці Б. І. [14, с. 135]
Економічне зростання – це один з аспектів процесу економічного розвитку.	Сен А. [31, с. 745]
Економічне зростання - це феномен збільшення величини ВВП, ВНД та інших альтернативних показників, який демонструє збільшення здатності економічної системи виробляти товари та послуги порівняно з одним періодом часу щодо іншого, відображаючи лише одну з граней економічного розвитку.	Бобух І. М. [10, с. 11-12]
Економічне зростання – це базова складова економічного розвитку, яка проявляється у динаміці якісних та кількісних показників під впливом екзогенних та ендегенних факторів економічного, організаційного, структурного, інституціонального характеру, які тісно пов'язані з державним регулюванням, та характеризує процес певних змін у макроекономічній системі та ефективності суспільного виробництва.	Глуха Г. Я. [3, с. 37]
Економічне зростання – це збільшення потенційного ВВП або випуску країни, що настає тоді, коли границі виробничих можливостей розширюються.	Самуельсон П. [18]
Економічне зростання виступає важливою умовою розвитку, адже, з одного боку, пов'язане з позитивною динамікою зміни абсолютних та відносних показників реального ВВП (на душу населення), а з іншого – з формуванням економічних, соціальних та природних умов для забезпечення якісних змін рівня та якості життя населення.	Семків Л. Є. [19, с. 67]
Економічне зростання є показником результативності функціонування національної економіки, одним з найважливіших завдань сталого розвитку і підвищення рівня життя населення, а дослідження його сутності має значний еволюційний шлях. Економічне зростання, з одного боку, пов'язане з позитивною динамікою реального обсягу виробництва, а з іншого – з удосконаленням технологіко-економічних і соціальних аспектів розвитку суспільства. Воно виражається в збільшенні реального ВВП і відображається статистичним показником – річним темпом росту ВВП у відсотках.	Загорський В. С. [5, с. 10,12]

Джерело: сформовано авторкою.

Еволюція теорій економічного зростання – це поступова засаднича відповідь економічної теорії на обмеженість ресурсів та виклики довкілля, що впливає на адаптацію різних підходів до інноваційних змін. Як видно з табл. 1, тлумачення поняття «економічне зростання» не має єдиного визначення та оперує різними показниками (від абсолютних до абстрактних). Економічне зростання – це, по суті, основна макроекономічна мета, досягнення якої стимулює економічну систему до зростання національного доходу на одиницю населення з одночасним підвищенням рівня добробуту. Одні вважають, що економічне зростання – це приріст валового внутрішнього продукту (далі – ВВП) та інших показників, інші – динаміка якісних характеристик економіки. Таке різноманіття підходів зумовлено різними концептуальними засадами розуміння економічного зростання. У науковій літературі відображені спроби уніфікувати ці підходи. Так, Г. Я. Глуха виділяє три основні підходи до визначення поняття «економічне зростання» (рис. 1).

Рис. 1. Підходи до визначення поняття «економічне зростання»

Джерело: згруповано авторкою з використанням [3, с. 35-36].

Підхід «зміни абсолютних кількісних показників» характеризується зміною ВВП, національного доходу, обсягів міжнародних резервів чи національного багатства.

Підхід «зміни відносних кількісних показників» розглядає показники ВВП на душу населення, обсяг споживання на душу населення, дохід на душу населення.

Підхід «зміни якісних показників» формується на показниках рівня освіти населення, галузевої структури економіки, стану екологічного середовища, соціальної справедливості, політичної стабільності та інших чинників якості життя населення.

Проте такий підхід до визначення поняття економічного розвитку «розмиває» межу між економічним зростанням та економічним розвитком через включення зміни якісних показників.

З огляду на вищезазначене «економічне зростання» можна визначити як *пріоритетну мету держави, яка проявляється у зростанні ВВП та інших альтернативних показників розвитку економічної системи, що забезпечує підвищення якості життя населення в процесі суспільного відтворення. Таке визначення робить акцент на позитивній зміні кількісних показників та його вплив на зміну якісних показників як похідної від основного процесу. При цьому враховано той факт, що оцінка зміни якісних показників має суб'єктивний характер.*

Отже, економічне зростання пов'язується з кількісною зміною обсягу виробництва і споживання валового внутрішнього продукту, а з погляду класичної економічної теорії економічне зростання є найважливішою складовою частиною розвитку держави. Сьогодні точаться наукові дискусії щодо відповідності показника ВВП економічному зростанню. Однак на практиці, коли йдеться про економічне зростання, то мається на увазі саме кількісна зміна ВВП на душу населення. Тому можна вважати, що сучасна концепція економічного зростання тісно пов'язана з кількісним виміром макроекономічних показників, таких як ВВП, національний дохід, похідні показники, альтернативні показники.

Економічне зростання може бути позитивним та негативним. Коли обсяг реального ВВП в поточному періоді перевищує його рівень у базовому періоді, то таке зростання є позитивним. Інакше його можна характеризувати як негативне [11].

При розробці чи вдосконаленні трактування поняття «економічне зростання» потрібно здійснювати пошук системи принципів дослідження цього явища чи процесу. За допомогою методів наукового аналізу такого процесу можна виділити такі головні принципи:

- принцип єдності ознак (загальних та специфічних) у межах країни [19, с. 67];
- принцип макроекономічного підходу (економіка країни, економіка регіону, економічний союз, світова економіка);

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

- принцип обов'язковості виділення об'єктів економічної діяльності;
 - принцип збалансування кількісних та якісних ознак макропроцесів [12, с. 71];
 - принцип визначення основних внутрішніх та зовнішніх чинників впливу;
 - принцип визначення системи показників для можливості порівняння різних регіонів чи країн [3, с. 37];
 - принцип розмежування економічної динаміки зростання, розвитку, прогресу, збільшення виробництва та суспільного відтворення;
 - принцип врахування умов (економічних, соціальних, культурних, історичних) [22, с. 194];
 - принцип активізації інвестиційного потенціалу [16];
 - принцип «rent-seeking behavior» (реального функціонування економіки з інституційними провалами та якісними змінами структури) [4];
 - принцип цілісності, системності, ієрархічності та структурності [20, с. 51].
- Розмежування економічної динаміки дає можливість виділити економічне зростання як її різновид із певними специфічними ознаками (рис. 2).

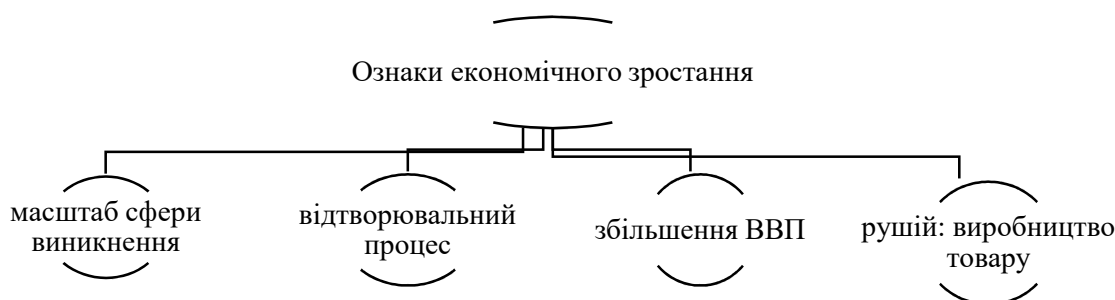

Рис. 2. Специфічні ознаки економічного зростання

Джерело: сформовано автором з використанням [27, с. 32].

Проблема економічного зростання є досить широкою та багатогранною. В. С. Загорський у монографії «Концептуальні основи формування системи управління сталим розвитком еколого-економічних систем» виділяє три форми економічного зростання:

- стійке зростання, яке характеризується ринковим та збалансованим накопиченням активів, наявністю значних субвенцій та гарантій на захист природних ресурсів, розвитку освіти та системи охорони здоров'я;
- нестійке зростання – характеризується зниженням темпів зростання, що переходить у процес стагнації, однак можуть бути сплески коротких періодів швидкого зростання;
- спотворене зростання, яке досягається завдяки субсидуванню фізичного капіталу та погіршенню якості природних ресурсів [5, с. 22].

Найбільш поширеною класифікацією типів економічного зростання є його поділ за способами нарощування виробництва та якісного відновлення процесів розширеного відтворення (рис. 3).

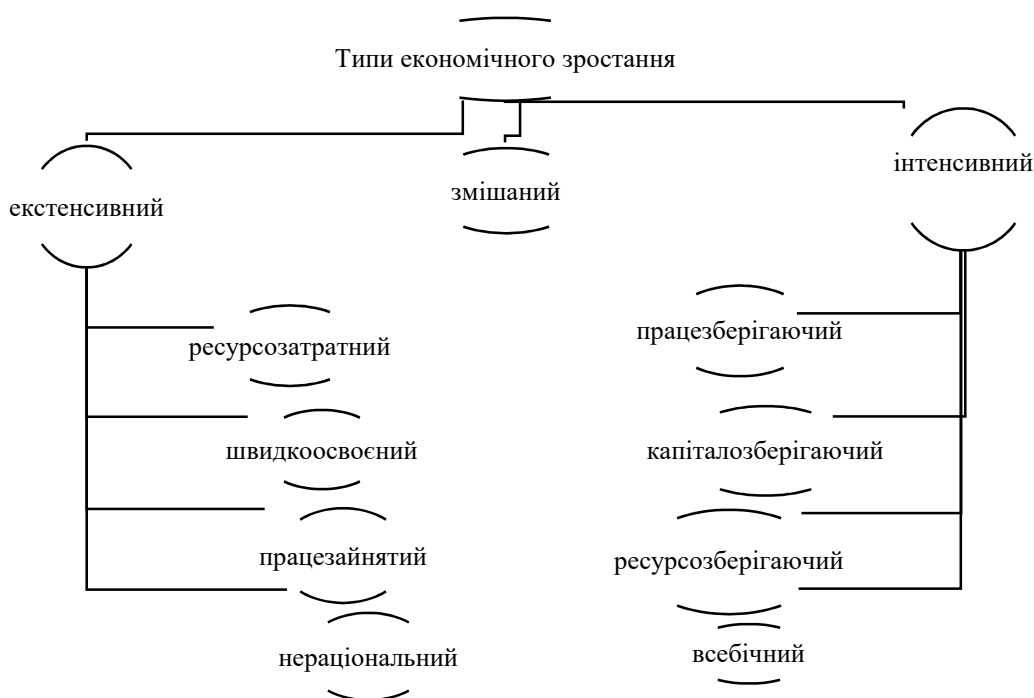

Рис. 3. Типи економічного зростання

Джерело: сформовано авторкою з використанням [15, с. 228].

Екстенсивний тип економічного зростання передбачає нарощування виробництва товарів та послуг за рахунок збільшення чисельності робочої сили, інвестицій та інших ресурсів при незмінній продуктивності праці. Іntenсивний тип економічного зростання передбачає нарощування виробництва товарів та послуг за рахунок підвищення продуктивності праці, покращення організації діяльності та зростання ефективності використання ресурсів. Змішане зростання (всебічна інтенсифікація та екстенсифікація) – це якісне відновлення всього процесу розширеного відтворення.

Також виділяють інші типи економічного зростання:

- рівномірне зростання розвинених країн;
- відсутність економічного зростання;
- «економічне диво»;
- «економічна трагедія» [10, с. 13];
- трансформаційний (фактори виробництва перетворюються у продукт);
- трансакційний (інституційно-організовані зв'язки із соціальною функцією) [19, с. 67].

Узагальнюючи підходи різних концепцій економічного зростання, можна виділити значну кількість чинників із різним вагомим впливом у часовому просторі. Так, одні дослідники акцентують увагу на фундаментальних детермінантах, а інші – оцінюють зовнішні та внутрішні тощо.

Чинники економічного зростання в науковій літературі мають різні трактування:

- детермінанти економічної динаміки [24];
- елементи потенціалу зростання ВВП та інших макроекономічних показників;
- елементи виробництва, які мають забезпечувати зростання ВВП;
- умови приросту ВВП;
- джерела економічного зростання;
- реальні ресурси процесу виробництва;
- процеси та явища, які визначають масштаб економічного зростання [28, с. 28-31].

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Д. Родрік у праці «У пошуках процвітання: аналітичні наративи економічного зростання» (2003) наводить один із варіантів узагальнюючої структури чинників впливу на економічне зростання. На його думку, чинники зростання можна поділити на безпосередні та фундаментальні чинники:

- безпосередні чинники (ті, що безпосередньо впливають на економічне зростання): зростання продуктивності праці, накопичення людського та фізичного капіталу;

- фундаментальні чинники (ті, що мають вирішальний вплив на темп економічного зростання та є засадами соціально-економічного розвитку держави): ендегенні (зовнішня торгівля та інститути) та екзогенні (географія) [29, с. 1-19].

Так, науковці Інституту економіки та прогнозування НАН України запропонували структурно-логічну модель оцінювання економічного зростання, де виділили такі детермінанти: природноресурсний капітал, людський капітал, основний капітал, структурна політика, промислова політика, інвестиційна політика та входження у глобальні ланцюжки доданої вартості, інноваційно-технологічна політика, інституційне забезпечення розвитку малого й середнього бізнесу, регіональна політика [10, с. 370-379].

У класичному варіанті економічне зростання формується під впливом попиту та пропозиції. До чинників пропозиції економічного зростання належать природні ресурси, трудові ресурси, капітал та нові технології. Чинники попиту формують економічне зростання через механізм сукупного попиту, використання наявних ресурсів та структури сукупних видатків. Для збільшення сукупного попиту необхідно забезпечувати повну зайнятість для дедалі більшої кількості ресурсів. Власне, чинник попиту проявляється через макроекономічну сферу. Він повинен забезпечувати певний рівень споживання, який має відповідати наявним ресурсам. Для реалізації цього є такі інструменти, як відсоткова ставка, податки та збори, цінова політика.

Чинники попиту і пропозиції перебуває в постійному взаємозв'язку і змінюються під впливом механізмів розподілу ресурсів. Наприклад, повільні темпи інноваційного розвитку та зменшення обсягів інвестування можуть спричинити безробіття. Найкраще такий взаємозв'язок, ілюструє крива виробничих можливостей, яка пояснює можливості одночасного виробництва двох продуктів з урахуванням обмеження ресурсної бази. Тому виділяють третій чинник економічного зростання – чинник розподілу, який характеризує розподіл природних, фінансових та трудових ресурсів країни таким чином, щоб сприяти приросту товарів та послуг, підвищення їхньої якості та вдосконалення виробничих потужностей [8, с. 123].

В. Нордхаус та П. Самуельсон визначають чинниками економічного зростання капітал, природні та людські ресурси [18, с. 125].

Дослідження процесу еволюції чинників економічного зростання та систематизації підходів дозволяє використати певні класифікаційні ознаки їх виокремлення: сфера виникнення, спосіб впливу, походження, тип економічного зростання, напрям впливу, сфери прояву, термін дії, періодичність виникнення, місце створення щодо регіону чи країни, рівень охоплення, рівень регулювання, ступінь мінливості в межах свого типу [8, с. 123-125].

В. Ф. Салійчук виділяє три групи дослідження економічного зростання:

1) аналіз методологічних питань теорії економічного зростання, зокрема розгляд поняттєвого апарату;

2) аналіз практики економічного зростання в попередні історично-часові періоди;

3) аналіз практики економічного зростання та розширеного відтворення в різних країнах [17, с. 58].

Такий підхід дав можливість сформулювати принципово різні напрями дослідження та класифікувати концепції економічного зростання (табл. 2).

*Класифікація напрямів дослідження та концепцій економічного зростання
за В. Ф. Салійчуком*

№ з/п	Концепції економічного зростання
<i>НАПРЯМ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ З ІНШИМИ МАКРОПРОЦЕСАМИ</i>	
1	Тотожність економічного зростання та розширеного відтворення
2	Тотожність економічного зростання та економічного розвитку
3	Тотожність економічного зростання та економічної динаміки
4	Тотожність економічного зростання та зростання виробництва
5	Тотожність економічного зростання та економічного прогресу
6	Тотожність економічного зростання та зростання ВВП на душу населення
7	Тотожність економічного зростання одночасно з розширеним відтворенням та економічною динамікою
8	Економічне зростання як позитивна динаміка національного господарства
<i>НАПРЯМ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ</i>	
9	Економічне зростання як сукупність процесів трансформації ресурсів виробництва (В. Д. Камаєв)
10	Економічне зростання як процес формування приросту фізичного обсягу ВВП у його оптимальній натурально-речовій структурі
11	Економічне зростання як розширене відтворення ВВП (Б. Мінц)

Джерело: сформовано авторкою з використанням [17, с. 59].

Напрямок індивідуалізації вважається більш конструктивним з погляду дослідження економічного зростання як явища. Саме прибічники такого процесу пояснюють специфіку економічного зростання як особливого макропроцесу. Так, у 80-х роках ХХ ст. В. Д. Камаєв запропонував концептуальний підхід дослідження економічного зростання, як явища, що виникає на стадії створення суспільного продукту та виробництва матеріальних благ. У такому випадку економічне зростання можна характеризувати як економічну категорію. Свою увагу В. Д. Камаєв [6] при вивченні економічного зростання звертав увагу на проблему його якості.

Висновки і пропозиції. Формування концепції економічного зростання перебуває у взаємозв'язку з категоріями економічного розвитку та економічної політики. Розгляд еволюції теорій економічного зростання показав адаптацію різних підходів до інноваційних змін в економіці. Огляд трактувань суті поняття «економічного зростання» та спроб уніфікації підходів різних концептуальних засад у науковій літературі, дозволив визначити економічне зростання **як пріоритетну мету держави, яка проявляється у зростанні ВВП та інших альтернативних показників розвитку економічної системи, що забезпечує підвищення якості життя населення в процесі суспільного відтворення.** Розмежування економічної динаміки дає можливість виділити економічне зростання **як її різновид з певними специфічними ознаками масштабу сфери виникнення, відтворювального процесу, зростання ВВП та рушія виробництва товарів.** Узагальнення підходів різних концепцій економічного зростання дозволив виділити значну кількість чинників з різним вагомих впливом в часовому просторі, яких можна згрупувати у групи чинників попиту, пропозиції та розподілу.

Вважаємо за доцільне при дослідженні поняття «економічне зростання» використовувати принципи єдності ознак; макроекономічного підходу (економіка країни, економіка регіону, економічний союз, світова економіка); обов'язковості виділення об'єктів економічної діяльності; збалансування кількісних та якісних ознак макропроцесів; визначення основних внутрішніх та зовнішніх чинників впливу; визначення системи показників для можливості порівняння різних регіонів чи країн; розмежування економіч-

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

ної динаміки зростання, розвитку, прогресу, росту виробництва та суспільного відтворення; врахування умов (економічних, соціальних, культурних, історичних); активізації інвестиційного потенціалу; «rent-seeking behavior»; цілісності, системності, ієрархічності та структурності.

Список використаних джерел

1. Буторіна В. Б. Науково-технічний прогрес у моделях економічного зростання. *Вісник Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2014. № 9. С. 17–20.
2. Васюренко О. В. Банківські операції : навчальний посібник. Київ : Знання, 2006. 255 с.
3. Глуха Г. Я. Економічне зростання: еволюційно-змістовий аналіз. *Академічний огляд*. 2013. № 1(38). С. 32–38. <http://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2013/1/5.pdf>.
4. Економіка розвитку: дослідження технологій переходу країн до прискореного стійкого економічного зростання. *Сайт експертно-аналітичного центру «Оптіма»*. <http://optimacenter.org/research/ekonomika-rozvytku-doslidzhennja-tehnologij-perehodu-krajn-do-pryskorenogo-stijkogo-ekonomichnogo-zrostannja>.
5. Загорський В. С. Концептуальні основи формування системи управління сталим розвитком еколого-економічних систем: монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 336 с.
6. Камаев В. Д., Ильчиков М. З., Борисовская Т. А. Экономическая теория : учебник. 4-е издание, стереотипное. Москва : Кнорус, 2010. 384 с.
7. Лутчин Н. П. Статистичне вивчення якості та стійкості економічного зростання: регіональний аспект. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. № 129. С. 29–32.
8. Магдич А. С. Типологія факторів економічного зростання: теоретико-методологічний аспект. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2015. № 2(19). С. 119–130.
9. Мочерний С. В. Політекономія. 2-ге вид. Київ : Вікар, 2005. 386 с.
10. Національні та глобальні детермінанти економічного зростання України: наукова доповідь / за ред. д.е.н. І. М. Бобух. Київ, 2018. 390 с.
11. Небава М. І. Теорія макроекономіки : навч. посіб. для студ. екон. спец. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2001. 395 с.
12. Оголь Д. О. Економічне зростання: сутність, якість і стійкість. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 2(164). С. 67–72.
13. Пилип'юк Я. В. Концептуалізація сутності інноваційного розвитку держави. *Бізнес Інформ*. 2014. № 9. С. 109–114.
14. Піхняк Т. А., Віндіктова І. С., Кабаці Б. І. Сутність та види економічного зростання. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.10. С. 130–136.
15. Покровська Н. М. Економічна сутність поняття «інтенсифікація виробництва» *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*: збірник наук. праць. 2015. № 12. С. 224–229.
16. Приходько В. П. Принципи активізації інвестиційного потенціалу в регіональній політиці економічного зростання. *Ефективна економіка*. 2011. № 6. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1115>.
17. Салийчук В. Ф. Экономический рост: эволюция современных концепций. *Вестник Удмуртского университета. Экономика и право*. 2008. № 1. С. 57–70.
18. Самуэльсон П. Экономика : [в 2 т.]. Москва : Алгон ; ВНИИСИ, 1992. Т. 1. 335 с.
19. Семків Л. Є. Економічне зростання як індикатор якості економічних реформ. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка*. 2015. № 2(4), ч. 2. С. 66–70.
20. Ходжаян А. Р. Поняття структури і структурних трансформацій у системі економічних процесів. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 4(12). С. 42–54.
21. Хоменко Я. В. Генезис теорії економічного зростання. Інженерна освіта у розвитку сучасного суспільства : матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції (м. Донецьк, 2011 р.). Донецьк : ДВНЗ «Донец. нац. техн. ун-т», 2011. С. 483–494.
22. Цанько О. О. Принципи сталого розвитку і проблеми формування державної інвестиційної політики. *Ефективність державного управління*. 2017. № 4(53), ч. 2. С. 189–196.
23. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Москва : Прогресс, 1982. 401 с.

24. Arvanitidis P., Pavleas S., Petrakos G., Determinants of economic growth: the view of the experts. *University of Thessaly, Department of Planning and Regional Development*. 2009. № 15(1). https://www.researchgate.net/publication/23528914_Determinants_of_economic_growth_the_experts'_view.
25. Benhabib J., Mark M. The role of human capital in economic development evidence from aggregate cross-country data. *Journal of Monetary Economics. Spiegel*. 1994. Vol. 34(2). P. 143–173.
26. Kuznets S. Economic Growth and Income Inequality. *American Economic Review*. 1955. Vol. 65. P. 1–28.
27. Kuznets S. Measurement: Measurement of Economic Growth. *The Journal of Economic History*. 1947. Vol. 7. P. 10–34.
28. Mishulin G. M., Stjagun A. V. Determination of the concept of economic growth in the paradigm of the institutional approach. *Terra Economicus. Economic Herald of Rostov State University*, 2008. Vol. 6. № 2-3. P. 27–32.
29. Rodrik D. In search of prosperity: Analytic narratives on economic growth. Princeton University Press, 2003. 481 p.
30. Rostow W. W. The Process of Economic Growth. New York : W. W. Norton & Company Inc., 1962. 372 p.
31. Sen A. Development: Which Way Now? *Economic Journal*. 1983. Vol. 93, No. 372. P. 745–762.
32. Schumpeter J. Business Cycles. New York, 1939. Vol. 1.
33. Solow Robert M. Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 1956. Vol. 70. Pp. 65–94. <http://piketty.pse.ens.fr/files/Solow1956.pdf>.

References

1. Butorina, V. B. (2014). Naukovo-tehnichnyj prohres u modeliakh ekonomichnoho zrostantia [Scientific and technological progress in models of economic growth]. *Visnyk Kamianets-Podilskoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Ekonomichni nauky – Bulletin of Ivan Ogienko University of Kamyanets-Podilsky. Economic sciences*, 9, pp. 17–20.
2. Vasiurenko, O. V. (2006). *Bankivski operatsii [Banking operations]*. Znannia.
3. Hlukha, H. Ya. (2013). Ekonomichne zrostantia: evoliutsijno-zmistovij analiz [Economic growth: evolutionary content analysis]. *Akademichnyi ohliad – Academic review*, 1(38), pp. 32–38. <http://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2013/1/5.pdf>.
4. Sait ekspertno-analitychnoho tsentru “Optima” [The site of the expert-analytical center “Optima”]. *Ekonomika rozvytku: doslidzhennia tekhnologii perekhodu krain do pryskorenogo stijkoho ekonomichnoho zrostantia – Development Economics: a study of technologies for the transition of countries to accelerated sustainable economic growth*. <http://optimacenter.org/research/ekonomika-rozvytku-doslidzhennja-tehnologij-perekhodu-krajn-do-pryskorenogo-stijkogo-ekonomichnoho-zrostantnja->
5. Zahorskyi, S. (2018). *Kontseptualni osnovy formuvannia systemy upravlinnia stalym rozvytkom ekoloho-ekonomichnykh system [Conceptual bases of formation of management system of sustainable development of ecological and economic systems]*. LRIDU NADU.
6. Kamaev, V. D., Ilchykov, M. Z., & Borysovskaia, T. A. (2010). *Ekonomicheskaia teoriia [Economic theory]* (4th ed.). Knorus.
7. Lutchyn, N. P. (2011). Statystychni vyvchennia iakosti ta stijkosti ekonomichnoho zrostantia: rehional'nyj aspekt [Statistical study of quality and stability of economic growth: regional aspect]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 129, pp. 29–32.
8. Mahdich, A. S. (2015). Typolohiia faktoriv ekonomichnoho zrostantia: teoretyko-metodolohichnyj aspekt [Typology of factors of economic growth: theoretical and methodological aspect]. *Yevropeiskyi vektor ekonomichnoho rozvytku – European vector of economic development*, 2(19), pp. 119–130.
9. Mochernyi, S. V. (2005). *Politekonomiia [Political Economy]*. (2nd ed.). Vikar.
10. Bobukh, I. M. (2018). *Natsionalni ta hlobalni determinanty ekonomichnoho zrostantia Ukrainy [National and global determinants of Ukraine's economic growth]*. Natsionalna akademiia nauk Ukrainy Institut ekonomiky ta prohnozuvannia.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

11. Nebava, M. I. (2001). *Teoriia makroekonomiky [Theory of macroeconomics]*. UNIVERSUM-Vinnitsia.
12. Ohol, D. O. (2015). Ekonomichne zrostantia: sutnist, iakist i stiikist [Economic growth: essence, quality and sustainability]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of economy*, 2(164), pp. 67–72.
13. Pylypiuk, Ya. V. (2014). Kontseptualizatsiia sutnosti innovatsijnoho rozvytku derzhavy [Conceptualization of the essence of innovative development of the state]. *Biznes Inform – Business Inform*, 9, pp. 109–114.
14. Pikhniak, T. A., & Vinidiktova, I. S., & Kabatsi, B. I. (2010). Sutnist ta vydy ekonomichnoho zrostantia [The essence and types of economic growth]. *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 20.10, pp. 130–136.
15. Pokrovska, N. M. (2015). Ekonomichna sutnist poniattia “intensyfikatsiia vyrobnytstva” [The economic essence of the concept of “intensification of production”]. *Ekonomichniy visnyk “KPI” – Economic Bulletin of “KPI”*, 12, pp. 224–229.
16. Prykhodko, V. P. (2011). Pryntsyipy aktyvizatsii investytsiinoho potentsialu v rehionalnii politytsi ekonomichnoho zrostantia [Principles of activation of investment potential in the regional policy of economic growth]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 6. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1115>.
17. Salyichuk, V. F. (2008). Ekonomycheskyi rost: evoliutsiia sovremennykh kontseptsyi [Economic growth: the evolution of modern concepts]. *Vestnik Udmurtskogo unyversiteta. Ekonomika i pravo – Bulletin of Udmurt University. Economics and law*, 1, pp. 57–70.
18. Samuelson, P. (1992). *Ekonomyka [Economics]*. (Vol. 1). Algon.
19. Semkiv, L. Ye. (2015). Ekonomichne zrostantia iak indyikator iakosti ekonomichnykh reform [Economic growth as an indicator of the quality of economic reforms]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho unyversytetu. Serii Ekonomika – Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Economics series*, 2(2(4)), pp. 66–70.
20. Khodzhaian, A. R. (2017). Poniattia struktury i strukturykh transformatsii u systemi ekonomichnykh protsesiv [The concept of structure and structural transformations in the system of economic processes]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economy and management*, 4(12), pp. 42–54.
21. Khomenko, Ya. V. (2011). Henezys teorii ekonomichnoho zrostantia [Genesis of the theory of economic growth]. *Inzhenerna osvita u rozvytku suchasnoho suspilstva – Engineering education in the development of modern society: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*, (pp. 483–494). DVNZ «Donetskyi natsionalnyi tekhnichnyi unyversytet».
22. Tsanko, O. O. (2017). Pryntsyipy staloho rozvytku i problemy formuvannia derzhavnoi investytsijnoi polityky [Principles of sustainable development and problems of formation of the state investment policy]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia – Efficiency of public administration*, 4(53)(2), pp. 189–196.
23. Shumpeter, J. (1982). *Teoriia ekonomicheskoho razvitiia [Theory of Economic Development]*. Prohress.
24. Arvanitidis, P., Pavleas, S., & Petrakos, G. (2009). *Determinants of economic growth: the view of the experts*. University of Thessaly, Department of Planning and Regional Development, 15(1). https://www.researchgate.net/publication/23528914_Determinants_of_economic_growth_the_experts'_view.
25. Benhabib, Jess, & Mark, M. (1994). The role of human capital in economic development evidence from aggregate cross-country data. *Journal of Monetary Economics. Spiegel*, 34(2), pp. 143–173.
26. Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. *American Economic Review*, 65, pp. 1–28.
27. Kuznets, S. (1947). Measurement: Measurement of Economic Growth. *The Journal of Economic History*, 7, pp. 10–34.
28. Mishulin, G. M., & Stjagun, A. V. (2008). Determination of the concept of economic growth in the paradigm of the institutional approach. *Terra Economicus. Economic Herald of Rostov State University*, 6(2-3), pp. 27–32.

29. Rodrik, D. (2003) In search of prosperity: Analytic narratives on economic growth. *Princeton University Press*.
30. Rostow, W. W. (1962). *The Process of Economic Growth*. W. W. Norton & Company Inc.
31. Sen, A. (1983). Development: Which Way Now? *Economic Journal*, 93(372), pp. 745–762.
32. Schumpeter, J. (1939). *Business Cycles*. (Vol. 1). New York.
33. Solow, Robert M. (1956). Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70, pp. 65-94. <http://piketty.pse.ens.fr/files/Solow1956.pdf>.

Рудевська Вікторія Ігорівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри банківської справи та фінансових технологій, Навчально-науковий інститут банківських технологій та бізнесу Університету банківської справи (вул. Андріївська, 1, м. Київ, 04070, Україна).

Рудевская Виктория Игоревна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры банковского дела и финансовых технологий, Учебно-научный институт банковских технологий и бизнеса Университета банковского дела (ул. Андреевская, 1, г. Киев, 04070, Украина).

Rudevska Viktoria – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Banking and Finance Technologies, Educational and Scientific Institute of Banking Technologies and Business of Banking University (1 Andriivska Str., 04070 Kyiv, Ukraine).

E-mail: rudevska@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6697-9096>

ResearcherID: K-8854-2015

Scopus Author ID: 57193157107

УДК 330.34-026.15

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-31-42

Галина Самійленко

**КРЕАТИВНА ЕКОНОМІКА: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ
ФУНКЦІОНУВАННЯ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ ЕКОНОМІКИ**

Галина Самойленко

**КРЕАТИВНАЯ ЭКОНОМИКА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ
И ОСОБЕННОСТИ ЕЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ
В УСЛОВИЯХ СТАНОВЛЕНИЯ НОВОЙ ЭКОНОМИКИ**

Halyna Samiilenko

**CREATIVE ECONOMY: THEORETICAL FUNDAMENTALS
AND FEATURES OF ITS FUNCTIONING IN THE CONDITIONS
OF FORMATION OF THE NEW ECONOMY**

У статті висвітлені питання, що стосуються теоретичних засад формування та функціонування креативної економіки в умовах становлення нової (постіндустріальної) економіки. З'ясовано, що креативна економіка є елементом нової економіки та формує її разом з інноваційною та знанневою економікою. Досліджено значення та сутність складових терміна «креативна економіка» та вивчено погляди щодо трактування цієї дефініції закордонними та вітчизняними науковцями, на основі чого виокремлені підходи до сутності цього поняття та запропоновано його власне розуміння. Розглянуто креативну економіку як системне явище, наведено особливості його функціонування з погляду системного підходу. Окреслені основні проблеми функціонування та розвитку креативного сектору економіки, запропоновано шляхи їх вирішення та представлено позитивні наслідки впливу креативної економіки.

Ключові слова: креативна економіка; креативність; нова економіка; креативний процес; креативний сектор економіки; інновації; креативна діяльність.

Рис.: 3. Табл.: 1. Бібл.: 19.

В статье освещены вопросы, касающиеся теоретических основ формирования и функционирования креативной экономики в условиях становления новой (постиндустриальной) экономики. Выяснено, что креативная экономика является элементом новой экономики и формирует ее вместе с инновационной экономикой и экономикой знаний. Исследовано значение и сущность составляющих термина креативная экономика и изучены взгляды относительно трактовки этой дефиниции зарубежными и отечественными учеными, на основании чего выделены подходы к сущности этого понятия и предложено его собственное понимание. В статье рассмотрено креативную экономику как системное явление, приведены особенности его функционирования с точки зрения системного подхода. Очерчены основные проблемы функционирования и развития креативного сектора экономики, предложены пути их решения и представлены положительные последствия воздействия креативной экономики.

Ключевые слова: креативная экономика; креативность; новая экономика; креативный процесс; креативный сектор экономики; инновации; креативная деятельность.

Рис.: 3. Табл.: 1. Библ.: 19.

The article covers issues related to the theoretical foundations of the formation and functioning of the creative economy in the conditions of formation of a new (post-industrial) economy. It has been found that the creative economy is an element of the new economy and shapes it together with the innovation and knowledge economy. The meaning and essence of the components of the term creative economy are studied and the views on the interpretation of the definition by foreign and domestic scientists are studied, on the basis of which the approaches to the essence of this concept are distinguished and its own understanding is offered. The article considers the creative economy as a systemic phenomenon, features of its functioning from the point of view of the system approach. The main problems of functioning and development of the creative sector of the economy are outlined, the ways of their solution are offered and the positive consequences of the influence of the creative economy are presented.

Keywords: creative economy; creativity; new economy; creative process; creative sector of economy; innovations; creative activity.

Fig.: 3. Table: 1. References: 19.

JEL Classification: A10; O38

Постановка проблеми. На сучасному етапі функціонування світова економічна система характеризується трансформаційними процесами та становленням постіндустріальної (нової) економіки, що базується на знаннях, інноваціях, інтелектуальних та творчих ресурсах, інформаційних, комунікативних та комп'ютерних технологіях. Такий економічний розвиток набув нових ознак та особливостей, які пов'язані зі зміною факторів виробництва, управлінських методів та підходів, організації бізнес-процесів, характеру та зв'язків між суб'єктами господарювання тощо. На провідні позиції в сучасних умовах

виходять сфери послуг та інноваційна діяльність. Подібні зміни гармонійно пов'язуються з глобалізаційними тенденціями та їх успіх залежить від рівня знань, умінь, творчих навичок та інтелектуального розвитку людського капіталу. За умов становлення нової економіки великого значення набуває креативний сектор економіки, який сприяє створенню нових якісних робочих місць, застосуванню новітніх технологій, створенню таких креативних товарів та послуг, які ідентифікують, виокремлюють та роблять привабливішими міста, регіони і навіть країни, а отже, загалом приводять до підвищення конкурентоспроможності, якості життя та соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом спостерігається активний інтерес щодо становлення та розвитку креативної економіки як з боку закордонних, так і вітчизняних науковців. Засновниками зазначеної концепції сьогодні вважають таких закордонних дослідників, як Дж. Хокінс, Р. Флорида, Ч. Лендрі. Серед вітчизняних науковців, які долучилися до вивчення питань, пов'язаних із формуванням та розвитком креативної економіки, треба виділити таких, як М. Бредіхін, І. Вахович, С. Давимука, А. Євсєєв, А. Пакуліна, Ю. Ушкаренко, Л. Федулова, В. Чорна, О. Чуль тощо.

Такий феномен, як нова економіка: її сутність, особливості функціонування та розвитку досліджували такі закордонні та вітчизняні дослідники, як Ю. Бажал, В. Геєць, Л. Гронлунд, Е. Ловінс, Л. Ловінс, П. Пільцер, Р. Флемінг, А. Чухно та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових робіт із цієї проблеми, не достатньо уваги приділено з'ясуванню місця та ролі креативної економіки на тлі глобалізаційних проявів та на сучасному етапі становлення нової економіки, а також не до кінця розкритими залишаються питання стосовно системного підходу щодо розуміння креативного сектору економіки та виявлення його особливостей.

Мета статті. Мета статті полягає в дослідженні теоретичних основ формування та розвитку креативного сектору економіки в умовах становлення нової економіки, вивченні його сутності та розуміння, а також у з'ясування особливостей функціонування креативної економіки з погляду системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Сучасна світова економічна система характеризується трансформацією індустріальної (традиційної) економіки з її прив'язкою до матеріальних ресурсів та домінуванням матеріального виробництва до постіндустріальної (нової) економіки, базою якої є знання, уміння, наукові та технічні досягнення, розробка та впровадження новацій, розвиток інформаційних систем та технологій тощо. Нова економіка – це поняття, що з'явилося в 90-х роках ХХ століття з розвитком глобальної мережі Інтернет, інформаційних систем та технологій і у широкому розуміння означає певний прогрес від змін та процесів, які відбуваються в сучасних новітніх умовах господарювання. Нова економіка – це логічний напрям розвитку як глобальних, національних, так і регіональних економіко-господарських систем, який відповідає викликам сучасності. В основі нової економіки лежать знання, ідеї, інформація, інновації та технології, а центральну роль у ній відіграє людина, особистість з ідеєю, знаннями, талантом, креативністю тощо. Особливістю нової економіки слід вважати її неіндустріальний характер, центричноособистісне спрямування та такі фактори виробництва, як креативний та інтелектуальний потенціал, інтелектуальні ресурси [12].

На тлі функціонування нової економіки з'явилося поняття «креативна економіка», яке характеризує такий напрям розвитку, в центрі якого лежать не матеріальні, а інтелектуальні, творчі ресурси, людський потенціал та їх перетворення та реалізація через створення креативних, оригінальних та неповторних ідей, рішень, проєктів тощо для отримання нових товарів, продуктів, послуг, доходів, успіху, досягнення та підвищення конкурентоспроможності та набуття унікальності.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Також нова економіка тісно пов'язана з інноваціями, які є її стрижнем, базою, сутністю, провідною характеристикою, що дають поштовх для соціально-економічного розвитку. Не можна не визнати важливість інновацій у сучасних умовах та їхню провідну роль та вплив на функціонування економіки. В економічній літературі сьогодні часто трапляється окреме поняття «інноваційна економіка», під яким у загальному сенсі розуміють економіку, засновану на інноваціях, інформаційних технологіях, позитивному сприйняттю та готовності до впровадження нових ідей, розробок, результатом чого є використання отриманої високотехнологічної продукції в усіх секторах та сферах людської діяльності, а також позитивному впливі на суспільний та економічний розвиток [1].

Однією з базових складових нової економіки є знання, продуктивне використання яких сприяє соціально-економічному зростанню та інноваційному розвитку. У постіндустріальних умовах знання виступають фактором сучасного розвитку та є суспільним благом, яке примножується при його використанні. У сучасних наукових джерелах трапляється поняття «знаннєва економіка», яка визначається в загальному розумінні як економіка, що базується на знаннях [3].

Таким чином, креативна економіка, інноваційна економіка та знаннєва економіка є складовими нової економіки, які тісно перетинаються одна з одною та утворюють її основу (рис. 1). Загалом під новою економікою треба розуміти економіку, яка має постіндустріальний характер та відзначається переходом на нові методи ведення бізнесу, принципи управління та фактори виробництва із застосуванням інформаційних технологій, інновацій, креативності, знань, умінь та навичок, що призводить до посилення ролі нематеріальних активів, креативного потенціалу, людського капіталу та інтелектуальних ресурсів в умовах таких провідних світових економічних тенденцій, як глобалізація та інтеграція.

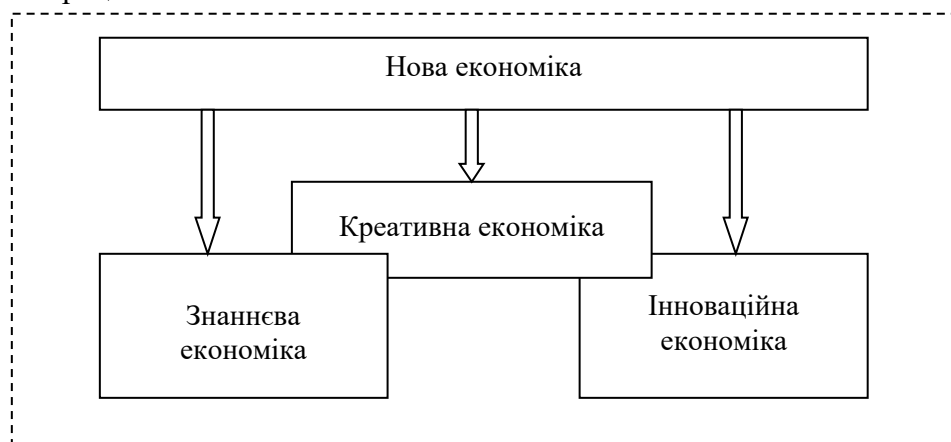

Рис. 1. Основні складові нової економіки

Джерело: розроблено авторкою на основі [2; 3; 12].

Отже, з огляду на вищевикладене зазначимо, що креативна економіка є складовою нової економіки, сектором швидкого розвитку в сучасних умовах, стратегічним напрямом та сферою діяльності, що забезпечує конкурентоспроможність підприємств (середніх та малих) на основі реалізації креативності та перетворення її результатів на функціонуючі бізнеси, які здатні провадити свою діяльність за рахунок власних талантів.

При розгляді поняття та сутності креативної економіки, на нашу думку, слід вивчити значення складових, що утворюють цю дефініцію. Економіка – це багатозначний, багатоаспектний термін, який походить від грецького слова «ойкономія» і в перекладі означає: *oikos* – будинок, дім; *nomos* – вчення, закон або «ньому» – регулювати, організовувати. Термін пройшов довгий шлях свого становлення завдяки трансформації економічних формацій, зміні поглядів, підходів, концепцій, теорій тощо.

У сучасному розумінні термін «економіка» – це господарська діяльність, її організація та управління. При більш детальному дослідженні можна виокремити такі основні значення цього терміна:

- вид, сфера або сектор економічної діяльності певного району, регіону, країни, групи країн або світу;

- сукупність відносин між економічними суб'єктами, які формуються при здійсненні реальної господарської діяльності, сутність якої полягає у виробництві товарів, наданні послуг, їх реалізації, споживанні та розподілі;

- сукупність загальних відносин, які формують наукову дисципліну, що вивчає закони, закономірності та принципи господарської діяльності.

Отже, економіка в загальному сенсі означає економічні відносини між об'єктами господарювання та їх формування та провадження на основі застосування законів, закономірностей та принципів діяльності з урахуванням трансформацій як у світових, так і в регіонально-економічних системах.

Зміни в сучасних економічних системах, у їх відносинах та зв'язках на тлі перманентної нестабільності зовнішнього середовища дедалі більше потребують вміння до них пристосовуватися, створювати та застосовувати щось кардинальне нове, використовуючи креативні підходи, рішення та технології. Термін креативність походить від латинського слова *creato* – творчість, створення. Тому довгий час поняття креативності та творчості ототожнювалися як закордонними, так і вітчизняними вченими, проте останнім часом з'явилися науковці, які не погоджуються з таким поглядом та пропонують розділити ці терміни [7, с. 126; 8; 15]. У загальному сенсі під креативністю слід розуміти творчі здібності певної людини, яка має здатність до сприйняття та засвоєння нової інформації, створення новацій завдяки нетривіальному мисленню та нетрадиційному підходу для досягнення поставлених цілей та завдань і вирішення проблем. Таке розуміння креативності приводить до виникнення понять «креативна людина», «креативний індивід» чи «креативна особистість», під якими треба розуміти схильність до всього нового, здатність перетворювати отримані ресурси у процесі нестандартного мислення на основі досвіду, умінь, знань та інтелекту на оригінальні ідеї, рішення, підходи та інновації. Саме на цьому етапі починається креативна діяльність, поступово охоплюючи всі ланки економічних відносин. Зародження креативного процесу відбувається на низовому рівні – у межах окремої особистості, для якої потреба в реалізації генерованих ідей та отриманні від них прибутків стає каталізатором поширення та передачі креативності на наступний рівень – підприємств, а потім на інші – вищі ланки, завершуючись найвищим рівнем – світовою економічною системою, в межах якої формуються креативний сектор, креативна економіка.

Отже, креативний процес, на нашу думку, має декілька рівнів:

- перший – це рівень особистості або окремої людини, яку можна розглядати як систему особистісних якостей індивіда, яка дає можливість генерувати нетривіальні ідеї, уникати стандартних прийомів логіки та мислення, швидко та оригінально досягати поставленої мети, оцінювати ситуацію, вирішувати проблеми та приймати рішення;

- другий – це діяльність на рівні підприємств (мікрорівень): у межах цієї ланки підприємства займаються оформленням креативної ідеї чи рішення та його реалізацією, доведення до споживача з метою отримання прибутку або його примноження;

- третій – це рівень, на якому функціонують різні форми об'єднання підприємств (корпоративні, інтегровані структури, кластери тощо), міста, регіони (мезорівень) – у його межах відбувається акумулювання креативного процесу та його результатів, що пов'язано зі створенням креативних хабів та просторів;

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

- четвертий – рівень держави (макрорівень) – на ньому відбувається формування та розвиток креативних індустрій та національного креативного сектору в межах економічної системи певної держави;

- п'ятий рівень – рівень світової економічної системи (мегарівень) – характеризується формуванням глобальної креативної економіки.

Ефективне функціонування економіки, зокрема й креативної, залежить від успішної реалізації креативного процесу на всіх вищеперерахованих ланках.

Креативна діяльність тісно взаємопов'язана з інноваційним процесом, а з погляду послідовності реалізації можна зазначити, що креативність як творчий процес виступає основою, необхідним елементом, передумовою для здійснення інноваційної діяльності.

Креативність можна описати такими ознаками, основними з яких є такі:

- швидкість – кількість інновацій та ідей, які виникають за певний період;
- гнучкість – здатність до швидкого та адекватного реагування на зміни, що впливають на процес вирішення проблем та оперативного виявлення тих осіб, які зможуть їх оригінально здійснювати; готовність та можливість переключатися з однієї ідеї на іншу;
- чутливість – схильність до незвичайних речей, інформації, деталей, невизначеності тощо;
- оригінальність – здатність виробляти нові ідеї, реакції, рішення, які мають відмінності від стандартних;
- критичність – уміння ставити під сумнів будь-яку інформацію, позицію тощо та здатність вчасно ставити питання;
- ризикованість – здатність ризикувати в процесі створення, впровадження та використання інновацій;
- інтегрованість – здатність створювати нові комбінації шляхом поєднання вже відомих складових, які виступатимуть у новій альтернативній якості;
- результативність – наслідок прояву креативності, можливість оцінити залежність результативних показників діяльності суб'єктів господарювання від ступеня нестандартності та незвичності ідей, проєктів, рішень тощо та успішності їх реалізації.

Отже, на основі дослідження вищезазначених понять можна зробити такі висновки щодо креативної економіки:

- по-перше, вона пов'язана з такими видами та секторами економічної діяльності, у яких великого значення набувають знання, креативний талант та критичне мислення як базис для новітніх ідей та рішень;
- по-друге, полягає в набутті нових форм та масштабів, а також у формуванні соціально-економічних зв'язків та відносин між суб'єктами господарювання, що приводить до створення нових товарів та послуг, нових робочих місць, генерування доходів та розвитку міст, регіонів та цілих країн;
- по-третє, полягає в реалізації практичної економічної діяльності на основі новітніх технологій, новацій, а також досягнень людського капіталу (творчих розробок, рішень, ідей, реакцій тощо);
- по-четверте, спирається у своєму функціонуванні та розвитку на постійне оновлення, розширення, примноження вмінь та навичок, на застосування інформаційно-комунікаційних та комп'ютерних технологій, у зв'язку з чим потребує залучення висококваліфікованого персоналу.

Поняття «креативної економіки» з'явилося наприкінці ХХ століття та почало активно формуватися на початку ХХІ сторіччя. Генезис креативної економіки наступний:

- 1998 рік – публікація доповіді «Проєктування креативної індустрії» Міністерством культури, засобів інформації та спорту Великобританії, в якій містилося визначення креативної індустрії як такої, яка сприяє підвищенню рівня добробуту та збільшенню кількості робочих місць на основі застосування та розвитку креативності, знань та вмінь [17];

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

- 2000 рік – поява дефініції креативна економіка в журналі «Business Week» у статті «The 21-st century corporation: The Creative Economy», в якій було зазначено, що в XXI столітті, великим компаніям та корпораціям для своєї адаптації до умов нової економіки, необхідно враховувати, що основним фактором її виробництва є інтелектуальний капітал;

- 2001 рік – вихід книги Дж. Хоккінса «Креативна економіка», в якій автор стверджує про появу нової економіки, яка, змінюючи відносини між підприємництвом та творчістю та поєднуючи їх, буде досягати унікальності та ефективності [13].

При цьому експерти Конференції ООН з питань торгівлі та розвитку під креативною економікою розуміють креативну власність із потенціалом для зростання та розвитку економіки. А в доповіді ЮНЕСКО креативна економіка визначається як один із найбільш швидко зростаючих секторів світового господарства, не лише з погляду отримання доходу, а і створення нових робочих місць і збільшення обсягу експортних надходжень [16].

Проте слід зауважити, що наведеним вище етапам становлення та розвитку креативної економіки передували події, які змогли відбутися тільки завдяки застосуванню креативності, створенню нових ідей та рішень, реалізація яких докорінно змінила світовий економічний та соціальний устрій. Серед основних подій треба зазначити такі [19]:

- розробка та створення комп'ютерів, поява яких ознаменувала зародження інформаційної ери;

- поява Інтернету, що призвело до можливості швидко отримувати потрібну інформацію, об'єднувати людей та різні соціальні групи, зробити світ єдиним цілим та започаткувало перехід до глобальної епохи;

- винайдення, запровадження та активне подальше застосування соціальних мереж, що сприяло швидкому спілкуванню та привело до входження людства до комунікаційної ери;

- застосування Інтернету та соціальних мереж для комерційних цілей, просування за їх допомогою товарів, послуг і навіть власної особистості; зародження та розвиток електронної комерції та початок диджитал ери.

Усе вищезазначене є результатом застосування та реалізації нових ідей, рішень, проєктів, креативної діяльності, що привело до необхідності ґрунтовного дослідження теоретичних та практичних аспектів функціонування креативної економіки.

У подальшому вивченням феномену креативної економіки зацікавилися як закордонні, так і вітчизняні вчені, які почали вивчати та представляти свої погляди щодо його розуміння. Отже, поняття креативної економіки сьогодні є відносно новим, проте вже можна виділити певні сформульовані його визначення з різних позицій та поглядів, що наведено в таблиці.

Таблиця

Погляди до розуміння дефініції «креативна економіка»

Автор	Визначення	Джерело
1	2	3
Клоудова Й.	це економіка, яка заснована на високій концентрації креативної робочої сили, яка є двигуном інновацій і розробником нових підходів у галузях науки і досліджень, підприємництва, мистецтва та культури	[6]
Федулова Л.	Креативна економіка ґрунтується на умовах і факторах генерування інтелектуально-прагматичного знання, проривних творчих ідей і винаходів, на засобах їх ефективної трансформації у високоприбуткові продукти, а також на талантах, які створюють унікальні ідеї, культурні й матеріальні цінності	[2]
Флоріда Р.	Професійна діяльність у галузі креативної індустрії	[18]
Чорна В. М., Бредіхін М. В.	Новий напрям досліджень і практичної діяльності орієнтований на артикульоване з'єднання творчих інновацій і економічної активності суб'єктів	[14]

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Закінчення табл.

1	2	3
Пакуліна А. А., Євсєєв А. С.	Концепція, яка ґрунтується на взаємодії між творчістю людини, ідеями, інтелектуальною власністю, знаннями і технологіями	[9]
Каменских М. А.	Концепція, що розвивається та основою якої є креативні активи, за рахунок яких здійснюється ріст і розвиток економіки	[5]
Хокінс Дж.	Система специфічних соціально-економічних відносин між економікою і творчим підходом до її розвитку та удосконалення, що призводить до становлення нового креативного сектору постіндустріальної економіки, в основі якого лежить інтенсивне використання творчих та інтелектуальних ресурсів	[13]
Степанов А. А., Савина М. В.	Сукупність специфічних соціально-економічних відносин щодо виробництва розподілу і споживання, що засновані на нестандартних, нетрадиційних, некопійованих ідеях, концепціях, заходах, що забезпечують ефективне вирішення соціально-економічних проблем на основі нових знань та принципово якісно нових рішень	[17]
Дубина І. Н.	Сектор національної та світової економіки, в якому виробляються, розподіляються та споживаються продукти та послуги, пов'язані з творчою діяльністю (продукуванням і розробкою нових та потенційно значущих ідей)	[4]
Головін С. Ю.	Сектор економіки, заснований на різних видах інтелектуальної праці	[10]
Ушкаренко Ю. В., Чмут А. В., Синякова К. М.	Концепція постіндустріальної економіки, механізмом функціонування якої є система специфічних соціально-економічних відносин щодо виробництва розподілу та споживання благ, що базуються на використанні у ролі факторів виробництва інтелектуального капіталу, креативного потенціалу та таланту породжувати нові оригінальні ідеї, у результаті чого створюється інноваційний продукт (товар або послуга, наділені економічною цінністю), або приймаються якісно нові рішення з метою забезпечення потреб	[12]

На основі наведених у таблиці визначень поняття «креативна економіка» можна зробити такі висновки:

- по-перше, поняття «креативна економіка» порівняно нове та молоде, сформоване нещодавно та перебуває на стадії становлення;
- по-друге, існує досить велика кількість визначень поняття «креативна економіка», що не спрощує, а навпаки ускладнює розуміння зазначеного терміна;
- по-третє, такий стан речей говорить про складність, багатогранність та багатоаспектність терміна «креативна економіка»;
- по-четверте, на основі вивченого різноманіття трактувань вищезазначеного терміна можна виділити такі підходи до його розуміння (рис. 2).

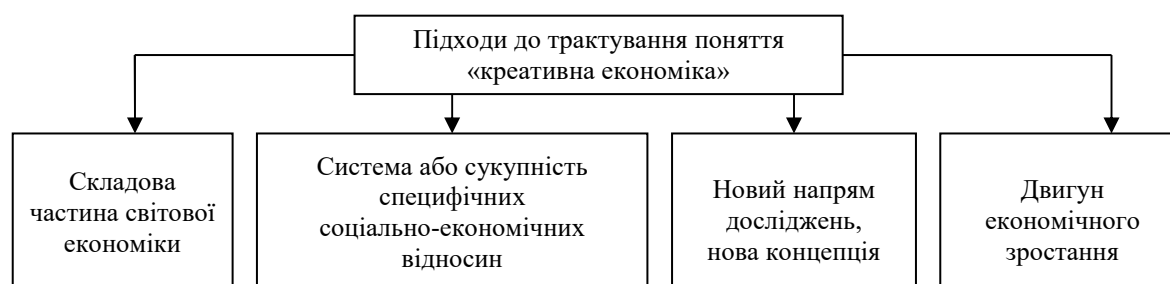

Рис. 2. Підходи до розуміння дефініції «креативна економіка»

Джерело: розроблено авторкою на основі [2-6; 10-14; 18].

Отже, на нашу думку, креативну економіку можна визначити як складову нової (постіндустріальної) економіки, в основі якої є концепція, що ґрунтується на сукупності специфічних відносин між економічними суб'єктами щодо виробництва, реалізації, споживання та розподілу; функціонування якої потребує творчих ресурсів, знань, інформації для створення нових ідей та цінностей, інновацій, креативної та економічної продукції, що приведе до позитивних економічно-соціальних зрушень.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Великого значення за цього напрямку дослідження набуває розуміння креативної економіки як певного системного явища для з'ясування його принципів та особливостей функціонування і розвитку. Застосування системного підходу до вивчення креативної економіки дає змогу дійти висновку, що вона являє собою складну систему, яка спрямована на реалізацію таких цілей, як підвищення конкурентоспроможності місцевого бізнесу; підвищення якості продукції та послуг; забезпечення зайнятості населення та підвищення її якості; збільшення доходів до місцевих бюджетів; зменшення рівня відтоку талановитих та креативних людей певної території; активізація туристичної діяльності.

Креативна економіка як системний об'єкт характеризується такими властивостями, як динамічність, гнучкість, адаптивність, відкритість. Розглядаючи креативну економіку з позиції теорії систем, необхідно зазначити, що на неї впливає зовнішнє середовище, під дією якого вона може з часом змінюватися. Його ґрунтовне вивчення дало змогу виокремити такі фактори формування, зростання та розвитку креативної економіки: людський та інтелектуальний потенціал; попит; рівень доходів споживачів; рівень освіти й компетентності; здатність створювати інфраструктури, які необхідні для повноцінної реалізації знань; творча діяльність усіх суб'єктів ринку; інновації та інвестиції; технологічна, організаційна та інституційна модернізація; наявність відповідних навичок; рівень розвитку громадського сектору; відношення громадських і державних інституцій; наявність великих комерційних структур; наявність закладів вищої освіти.

Креативна економіка як системне явище виконує ряд функцій, а її функціонування ґрунтується на певних принципах (рис. 3).

Зважаючи на вищезазначене, слід виділити такі особливості креативної економіки як системного явища:

- провідне місце новацій у діяльності та сферах, що формують креативу економіку;
- характерний інноваційний розвиток;
- постійна необхідність в отриманні нових знань, створенні ідей;
- суттєвий розвиток інформаційних та комп'ютерних технологій;
- високий відсоток невизначеності у функціонуванні та висока залежність від впливу зовнішнього середовища;
- зміна характеру знань (глобальний та перманентний), постійна потреба в їх перманентному продукуванні;
- перехід та застосування нових методів ведення бізнес-процесів та принципів управління.

На основі проведених досліджень можна сформулювати основні проблеми становлення та розвитку креативної економіки: недосконалість нормативно-правового забезпечення; недостатність, а подекуди відсутність фінансових ресурсів у регіонах та містах; відсутність зацікавленості у здійсненні інновацій в окремі складові креативної економіки – на кшталт культура, спорт, освіта; низький рівень інформованості представників бізнесу, влади тощо відносно перспектив та переваг креативної економіки; відсутність розроблених національних та регіональних програм розвитку креативної економіки; низький відсоток бюджетного фінансування розвитку креативної економіки та її складових; відсутність застосування регіонального маркетингу щодо формування та розвитку креативної економіки.

Вищезазначені проблеми потребують вирішення, а отже, для успішного функціонування та розвитку креативної економіки необхідна реалізація таких кроків: підняття рівня взаємодії та довіри між економічними суб'єктами, органами влади та населенням; пришвидшення розповсюдження інформаційних потоків між учасниками креативних видів діяльності; забезпечення належних умов для розвитку особистості; виявлення та формування наявного креативного потенціалу в регіонах та містах та надання допомоги в його реалізації; підтримка здатності та вміння як окремих осіб, так і суб'єктів господарювання генерувати нові ідеї, реалізовувати нестандартні проєкти та приймати нетривіальні рішення.

Рис. 3. Креативна економіка як системне явище

Джерело: розроблено авторкою на основі [1; 2; 7-9; 12-15].

Отже, подолання проблем у креативній сфері та реалізація запропонованих заходів щодо їх вирішення призведуть, на нашу думку, до таких позитивних результатів: розвиток малого бізнесу креативного сектору; підвищення рівня інвестиційної та економічної привабливості території, на якій функціонують сектори та види креативної економіки; підвищення якості життя та кваліфікації населення, його культурного й освітнього рівня; підвищення конкурентоспроможності економічних суб'єктів сектору креативної економіки; ефективне використання природноресурсного потенціалу.

Висновки і пропозиції. У статті з'ясовано роль та місце креативного сектору економіки за сучасних умов соціально-економічного розвитку. Виявлено, що креативна економіка є однією з базових складових нової економіки, яка в сучасних умовах перебуває на стадії становлення та сутність якої полягає в застосуванні останніх досягнень, розробок, інновацій, технологій, креативності у своєму функціонуванні, яке супроводжується зміною підходів та принципів до організації та управління бізнес-процесами, сприяє зміцненню та зайнятті ключових позицій нематеріальних факторів виробництва.

Грунтовно вивчено поняття «економіка» та «креативність», з яких утворюється дефініція «креативна економіка», розглянуто їх значення та зміст у сучасних умовах, а також різноманітні погляди закордонних та вітчизняних науковців щодо зазначеної категорії. Проведені дослідження дозволили зробити висновок про існування декількох підходів щодо розуміння цього терміна, а також навести трактування креативної економіки як базового елементу нової економіки, в основі якого є концепція, яка характеризується системою специфічних відносин між суб'єктами господарювання, що перетворює знання, уміння, інформаційні, креативні ресурси тощо в інновації, нові ідеї, проекти, рішення, економічні та креативні продукти тощо для економічного зростання. Також розглянуто креативну економіку як системне явище, вивчено його зовнішнє середовище, наведено принципи та функції, зворотний зв'язок, вхідні та вихідні параметри, а також описані особливості його функціонування.

Список використаних джерел

1. Головінов О. М. Інноваційна активність і інноваційні процеси в національній економіці. *Економіка та держава*. 2013. № 6. С. 4–8.
2. Давимука С. А., Федулова Л. І. Креативний сектор економіки: досвід та напрями розбудови : монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2017. 528 с.
3. Друкер П. Ф. Эпоха разрыва: ориентиры для нашего меняющегося общества. Санкт-Петербург : Вильямс, 2007. 323 с.
4. Дубина И. Н. К вопросу о соотношении понятий «Креативная экономика», «Инновационная экономика» и «Экономика знаний». *Креативная экономика*. 2009. № 6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-osootnoshenii-ponyatiy-kreativnaya-ekonomika-innovatsionnaya-ekonomika-i-ekonomika-znaniy>.
5. Каменских М. А. Теоретико-методические подходы к понятию «креативная экономика» и оценка уровня развития креативной экономики США и России. *Экономический анализ: теория и практика*. 2013. № 20(323). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoretiko-metodicheskie-podhody-k-ponyatiyu-kreativnaya-ekonomika-i-otsenkaurovnya-razvitiya-kreativnoy-ekonomiki-ssha-i-rossii>.
6. Клоудова Й. Влияние развития креативной экономики на экономически отсталые регионы. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/6476828.pdf>.
7. Мерзвинська А. М. Дослідження суті креативної економіки та тенденцій і проблем її розвитку в сучасних умовах. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2016. Вип. 1(55). С. 125–129.
8. Пакуліна А. А., Белоглазова К. В., Пакуліна Г. С. Развитие креативной экономики в условиях протистояния глобальной кризис. *Економіка та управління національним господарством*. 2019. Вип. 3(14). С. 76–82.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

9. Покуліна А. А., Євсєєв А. С. Інноваційна та креативна економіка як умова модернізації національного господарства України. *Економіка та управління національним господарством*. 2018. Вип. 16. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/16_ukr/30.pdf.

10. Словарь психолога-практика / сост. С. Ю. Головин. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : АСТ, 2001. 308 с.

11. Степанов А. А., Савина М. В. Креативная экономика: сущность и проблемы развития. *Управление экономическими системами*. 2013. № 12 (60). С. 104. URL: <http://uecs.ru/marketing/item/2667-2013-12-26-08-35-52>.

12. Ушкаренко Ю. В., Чмут А. В., Синякова К. М. Креативна економіка: сутність поняття та значення для України в умовах європейської інтеграції. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 18. С. 67–72.

13. Хокинс Д. Креативная экономика: как превратить идеи в деньги. Москва : Классика-XXI, 2011. 256 с.

14. Чорна М. В., Бредіхін В. М. Місце креативної економіки в системі відтворення сучасних потреб суспільства. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2016. Вип. 2(24). С. 60–74.

15. Шкарлет С., Дубина М. Особливості взаємодії креативних індустрій та фінансових установ. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 1(17). С. 207–218.

16. Creative Economy Report 2013 by UNESCO. URL: <http://www.unesco.org/culture/pdf/creative-economy-report-2013.pdf>.

17. Department for Digital, Culture, Media & Sport (1998). Creative Industries Mapping Document 1998. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/creative-industries-mappingdocuments-1998>.

18. Florida R. The rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and EverydayLife. New York : Basic, 2002.

19. Vdovenko N., Deriy J., Seliverstova L., Kurmaiev P. Formation of the information economy: Organizational and financial aspects. *International Journal of Supply Chain Management*. 2019. Vol. 8, No 4. Pp. 956-961.

References

1. Holovinov, O. M. (2013). Innovatsiina aktyvnist i innovatsiini protsesy v natsionalnii ekonomitsi [Innovative activity and innovative processes in the national economy]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 6, pp. 4-8.

2. Davymuka, S. A., Fedulova, L. I. (2017). *Kreatyvnyi sektor ekonomiky: dosvid ta napriamy rozbudovy [Creative sector of economy: experience and directions of development]*. Dolishny Institute for Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine.

3. Druker, P. F. (2007). *Jepoha razryva: orientiry dlja nashego menjajushhegosja obshhestva. [The Age of Gap: Landmarks for Our Changing Society]*. Viliams.

4. Dubina, I. N. (2009). K voprosu o sootnoshenii poniatii «Kreativnaia ekonomika», «Innovatsionnaia ekonomika» i «Ekonomika znaniy» [On the question of the relationship between the concepts of “Creative Economy”, “Innovative Economy” and “Economy of Knowledge”]. *Kreativnaia ekonomika – Creative economy*, 6. <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-osootnoshenii-ponyatiy-kreativnaya-ekonomika-innovatsionnaya-ekonomika-i-ekonomika-znaniy>.

5. Kamenskih, M. A. (2013). Teoretiko-metodicheskie podkhody k poniatiiu «kreativnaia ekonomika» i otsenka urovnia razvitiia kreativnoi ekonomiki SShA i Rossii [Theoretical and methodological approaches to the concept of “creative economy” and assessment of the level of development of the creative economy of the United States and Russia]. *Ekonomicheskii analiz: teoriia i praktika – Economic analysis: theory and practice*, 20(323). [https://cyberleninka.ru/article/n/teoretiko-metodicheskie-podhody-k-ponyatiyu-kreativnaya-ekonomika-i-otsenkaurovnya-razvitiya-kreativnoy-ekonomika-ssha-i-rossii](https://cyberleninka.ru/article/n/teoretiko-metodicheskie-podhody-k-ponyatiyu-kreativnaya-ekonomika-i-otsenkaurovnya-razvitiya-kreativnoy-ekonomiki-ssha-i-rossii).

6. Kloudova, J. (2009). *Vliianie razvitiia kreativnoi ekonomiki na ekonomicheski otstalye regiony [The impact of the development of the creative economy on economically backward regions]*. <https://core.ac.uk/download/pdf/6476828.pdf>.

7. Merzhvynska, A. M. (2016). Doslidzhennia suti kreatyvnoi ekonomiky ta tendentsii i problem yii rozvytku v suchasnykh umovakh [Research merits creative economy and its problems and trends of development in modern conditions]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi – Problems of systemic approach in the economy*, 1 (55), pp. 125–129.

8. Pakulina, A. A., Bielohlazova, K. V., Pakulina, H. S. (2019). Rozvytok kreatyvnoi ekonomiky v umovakh protystoianni hlobalnii kryzi [Development of the creative economy in the face of the global crisis]. *Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom – Economics and management of the national economy*, 3(14), pp. 76–82.

9. Pokulina, A. A., Yevsieiev, A. S. (2018). Innovatsiina ta kreatyvna ekonomika yak umova modernizatsii natsionalnoho hospodarstva Ukrainy [Innovative and creative economy as a condition for modernization of the national economy of Ukraine]. *Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom – Economics and management of the national economy*, 16. http://www.economyandsociety.in.ua/journal/16_ukr/30.pdf.

10. Golovin, S. Ju. (Ed.) (2001). *Slovar psihologa-praktika [Dictionary of a practicing psychologist]*. (2nd ed.). AST.

11. Stepanov, A. A., Savina, M. V. (2013). Kreativnaia ekonomika: sushhnost i problemy razvitiia [Creative economy: essence and development problems]. *Upravlenie jekonomicheskimi sistemami – Management of economic systems*, 12(60), p. 104. <http://uecs.ru/marketing/item/2667-2013-12-26-08-35-52>.

12. Ushkarenko, Yu. V., Chmut, A. V., Syniakova, K. M. (2018). Kreatyvna ekonomika: sutnist poniattia ta znachennia dlia Ukrainy v umovakh yevropeiskoi intehratsii [Creative economy: the essence of concept and meaning for Ukraine in conditions of European integration]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, 18, pp. 67–72.

13. Khokins, D. (2011). *Kreativnaia ekonomika: kak prevratit idei v dengi [Creative economics: how to turn ideas into money]*. Klassika-XXI.

14. Chorna, M. V., Bredikhin, V. M. (2006). Mistse kreatyvnoi ekonomiky v systemi vidtvorennia suchasnykh potreb suspilstva. [The place of the creative economy in the system of reproduction of modern needs of society]. *Ekonomichna stratehiia i perspektivy rozvytku sfery torhivli ta posluh – Economic strategy and prospects for trade and services*, 2(24), pp. 60–74.

15. Shkarlet, S., Dubyna, M. (2019). Osoblyvosti vzaємodii kreatyvnykh industrii ta finansovykh ustanov. [Features of interaction of creative industries and financial institutions]. *Problemy i perspektivy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, 1(17), pp. 207–218.

16. Creative Economy Report 2013 by UNESCO. (n.d.). <http://www.unesco.org/culture/pdf/creative-economy-report-2013.pdf>.

17. Department for Digital, Culture, Media & Sport (1998). Creative Industries Mapping Document 1998. <https://www.gov.uk/government/publications/creative-industries-mappingdocuments-1998>.

18. Florida, R. (2002) *The rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leasure, Community and EverydayLife*. Basic.

19. Vdovenko, N., Deriy, J., Seliverstova, L., Kurmaiev, P. (2019). Formation of the information economy: Organizational and financial aspects. *International Journal of Supply Chain Management*, 8(4), pp. 956–961.

Самійленко Галина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та державної служби, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Самойленко Галина Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры менеджмента и государственной службы, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Samiilenko Halyna – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Management and Public Service, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: galinamy@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6844-647X>

ResearcherID: V-9327-2018

УДК 330.332:338.246.025.87

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-43-50

Катерина Конакова

**ІНДИКАТОРИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Екатерина Конакова

**ИНДИКАТОРЫ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ
НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ**

Kateryna Konakova

**INDICATORS OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS
OF THE NATIONAL ECONOMY**

У статті використано факторний підхід у процесі дослідження інвестиційної привабливості, здійснено її аналіз на основі побудови економіко-математичних моделей. Виокремлено та проаналізовано групу індикаторів економічних, ресурсних, інноваційних, соціальних факторів, що визначають детермінанти інвестиційної привабливості. Виділено групу економічних факторів та конкретизовано індикатори, що визначають економічну політику країни щодо інвестиційної привабливості. Оцінено перспективи зміни та запропоновано заходи щодо підвищення інвестиційної привабливості України за визначеними індикаторами. Обґрунтовано необхідність використання організаційних, податкових, фінансових інструментів державного регулювання інвестиційної привабливості.

Ключові слова: інвестиційна привабливість; детермінанти інвестиційної привабливості; індикатори інвестиційної привабливості; стратегічні напрями формування інвестиційної привабливості.

Табл.: 4. Бібл.: 14.

В статье использованы факторный подход при исследовании инвестиционной привлекательности, осуществлена ее анализ на основе построения экономико-математических моделей. Выделены и проанализирована группа экономических, ресурсных, инновационных, социальных индикаторов, определяющих детерминанты инвестиционной привлекательности. Выделена группа экономических факторов и конкретизированы индикаторы, определяющие экономическую политику страны по инвестиционной привлекательности. Оценены перспективы изменения и предложены меры по повышению инвестиционной привлекательности Украины по определенным индикаторам. Обоснована необходимость использования организационных, налоговых, финансовых инструментов государственного регулирования инвестиционной привлекательности.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность; детерминанты инвестиционной привлекательности; индикаторы инвестиционной привлекательности; стратегические направления формирования инвестиционной привлекательности.

Табл.: 4. Библ.: 14.

Within the article, the factor approach by the research of investment attractiveness is used, its analysis based on constructing economic-mathematical models are carried out. The group of indicators of economic, resource, innovation, social factors, which determine the determinants of investment attractiveness, is distinguished and analyzed. A group of economic factors is defined and the indicators, that determine the economic policy of Ukraine concerning investment attractiveness, are concretized. Prospects for changes are estimated and measures are proposed to increase investment attractiveness of Ukraine by the outlined indicators. The necessity of using organizational, tax, financial tools of state regulation for investment attractiveness is substantiated.

Keywords: investment attractiveness; determinants of investment attractiveness; indicators of investment attractiveness; strategic directions of formation of investment attractiveness.

Table: 4. References: 14.

JEL Classification: J22

Постановка проблеми. Серед завдань, від вирішення яких залежить економічний розвиток України, ключове місце посідає підвищення рівня інвестиційної привабливості як умови модернізації національної економіки. Інвестиційна привабливість національної економіки є складним процесом, який визначається насамперед макроекономічними умовами бізнес-середовища. Тому важливо визначити, які саме фактори обумовлюють вибір потенційним інвестором країни, регіону, галузі чи безпосереднього об'єкта інвестування. Визначення факторів інвестиційної привабливості України дасть змогу визначитись із напрямом концентрації зусиль на конкретних формах, методах стимулювання макроекономічних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовний аналіз факторів формування інвестиційної привабливості зробили: М. Бутко, С. Зеленський, О. Акименко (виділили фактори, що впливають на інвестиційний потенціал, інвестиційного ризику, інвести-

ційної активності) [1]; І. С. Іванов (поснадав класифікацію факторів за змістом та рівнем впливу) [8]; В. М. Хобта і А. В. Мешков (виділили політико-правові, політичні, економічні фактори) [13]; О. Носова (обґрунтувала залежність інвестиційної привабливості від економічних, правових, інституціональних факторів) [11]; А. П. Дука (визначає дохідність підприємств; зниження складових собівартості продукції як чинники інвестиційної привабливості [4, с. 213]; А. П. Іванов, І. В. Сахарова (обґрунтували дієвість прямого державного регулювання інвестиційних процесів) [7]; В. І. Гунько (виділила інституціональні, економічні, соціальні фактори) [3]; М. Горна, Я. Іщук, Т. Халілова (використовують SWOT-аналіз) [2]; О. І. Щукін, Н. О. Целіна, Я. М. Дерев'янка (виділили три рівні інвестиційної привабливості) тощо [14]; С. В. Захарін (виділив фінансові важелі активізації інвестиційної діяльності) [5; 6]; І. І. Кичко (обґрунтувала необхідність посилення активізації соціального фактору в процесі проведення інвестиційної політики держави) [9; 10].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Потребує дослідження групування факторів (індикаторів) інвестиційної привабливості з використанням системного підходу, загальнонаукових (узагальнення, абстрагування, порівняльний аналіз) та спеціальних (статистичні, економетричне моделювання) методів.

Метою статті є визначення факторів та індикаторів інвестиційної привабливості національної економіки як необхідної передумови економічного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Формування інвестиційної привабливості, інвестиційної безпеки національної економіки залишається завданням стратегічної важливості, від реалізації якого залежать можливості модернізації на цій основі національної економіки [12]. Визначення детермінант інвестиційної привабливості потребує комплексного підходу з врахуванням основних макроекономічних характеристик розвитку країни. Класифікувати фактори інвестиційної привабливості доцільно з урахуванням певних положень.

По-перше, за потенційно можливим впливом фактори можуть мати як негативний, так і позитивний вплив на інвестиційну привабливість. Головне завдання при цьому – негативним факторам запобігти (усунути), а позитивні – посилити. Серед позитивних факторів варто виділити такі, як вдале географічне розташування України на перетині торговельних потоків між Азією, Близьким Сходом та Західною Європою, сприятливі кліматичні умови для ведення сільського господарства. До негативних факторів належать: політична криза; нестабільність нормативно-правової бази, тиск на бізнес з боку влади, що зумовлює труднощі ведення бізнесу; високий рівень інфляції та нестабільний курс національної валюти.

По-друге, за терміном впливу доцільно виділити фактори короткострокової, середньострокової та довгострокової дії.

По-третє, за рівнем впливу виділяють чинники, що впливають на різних рівнях (державна, область, район, місто, підприємство тощо).

По-четверте, за змістом при врахуванні сфери впливу на ПП, можна поділити на макроекономічні, ресурсні, інноваційні та соціальні фактори.

Що стосується класифікації факторів за тривалістю впливу, то піддаються впливу в довгостроковому періоді інноваційні, соціальні фактори, у середньостроковому періоді – економічний фактор, у короткостроковому – законодавчий. За передбачуваністю розрізняють фактори, які можна передбачити, та непередбачувані. Можливий поділ факторів за напрямом впливу – внутрішні та зовнішні. Зовнішні фактори відображають вимоги інвесторів до умов, в яких перебуває об'єкт інвестування (умови макро- та мезорівнів, територіального, ресурсного, політичного характеру). У процесі аналізу внутрішніх факторів переважають складові мікрорівня (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація факторів інвестиційної привабливості

Ознака класифікації	Фактор	
	Вид / тип	Характеристика
За передбачуваністю	Передбачувані	Передбачає можливість прогнозу
	Непередбачувані	Не передбачає можливості прогнозу
За тривалістю впливу	Довгострокові	Інноваційні, соціальні фактори
	Середньострокові	Економічні чинники
	Короткострокові	Зміна законодавства
Ієрархічний рівень	Макро	Характерні для макрорівня
	Мезо	Проявляються на мезорівні
	Мікро	Характерні для суб'єкта господарювання
За характером прояву	Економічні	Мають відповідний характер прояву
	Ресурсні	
	Інноваційні	
	Соціальні	
За напрямом впливу	Внутрішні	Прибутковість, дохідність інвестицій у конкретний об'єкт
	Зовнішні	Вимоги інвесторів до умов, в яких функціонує об'єкт інвестування
За результатами впливу	Стимулюючі	При зростанні певних індикаторів рівень інвестиційної привабливості зростає
	Дестимулюючі	При зростанні певних індикаторів рівень інвестиційної привабливості знижується
За спектром впливу	Вибіркової дії	Впливають на деякі аспекти інвестиційної діяльності
	Загальної дії	Впливають на всі аспекти інвестиційної діяльності
За рівнем керованості	Керовані	Підлягають регулюванню
	Некеровані	Не підлягають регулюванню

Джерело: розроблено авторкою.

Систематизація факторів інвестиційної привабливості потребує комплексного підходу з урахуванням основних макроекономічних характеристик розвитку країни. Зупинимось на класифікації факторів за характером прояву інвестиційної привабливості, а саме на макроекономічних, ресурсних, інноваційних, соціальних (табл. 2). По кожному фактору виділимо індикатори, вплив на які змінить у перспективі інвестиційну привабливість. У деяких випадках зазначений вплив має взаємно обернений характер, наприклад, при використанні інструментів державного впливу на валовий регіональний продукт, обсяг реалізованої продукції, обсяг роздрібного товарообороту, як індикатори економічного фактору, змінюється інвестиційна привабливість. Також при підвищенні інвестиційної привабливості змінюються валовий регіональний продукт; обсяг реалізованої продукції; обсяг роздрібного товарообороту.

З метою більш детального дослідження інвестиційної привабливості виділимо ключові фактори впливу та їхні індикатори. Аналіз індикаторів дасть змогу оцінити міру критичності їхнього впливу, систематизувати інструменти державного впливу на них (табл. 2).

Таблиця 2

Індикатори інвестиційної привабливості

Індикатори	Розрахункова формула	Вплив індикатора
1	2	3
Макроекономічний фактор		
Індекс валового регіонального продукту	$I_{ВРП} = \frac{ВРП_1}{ВРП_0}$	Довгостроковий, стимулятор
Індекс обсягу реалізованої промислової продукції	$I_{Ор.п.п.} = \frac{Ор.п.п._1}{Ор.п.п._0}$	Довгостроковий, стимулятор

Закінчення табл. 2

1	2	3
Індекс продукції сільського господарства	$I_{\text{о.п.с.г.}} = \frac{\text{Оп.с.г.}_1}{\text{Оп.с.г.}_0}$	Довгостроковий, стимулятор
Індекс обсягу реалізованих послуг у розрахунку на одну особу	$OP = \frac{OP}{ч}; I_{\text{OP}} = \frac{OP_1}{OP_0}$	Довгостроковий, стимулятор
Індекс роздрібного товарообороту на душу населення	$I_{\text{PT}} = \frac{PT_1}{PT_0}$	Довгостроковий, стимулятор
Індекс кількості малих підприємств	$I_{\text{Км.п.}} = \frac{Км.п._1}{Км.п._0}$	Довгостроковий, стимулятор
Індекс зносу основних засобів, %	$P_{\text{оз}} = (\sum Z_{\text{оз}} / \text{Воз.п.}) 100 \%$	Довгостроковий, дес-тимулятор
Ресурсний фактор		
Індекс вартості земельних ділянок, млн грн	$I_{\text{ЗД}} = \frac{ЗД_1}{ЗД_0}$	Довгостроковий, стимулятор
Індекс вартості інвестиційної нерухомості, млн грн	$I_{\text{IH}} = \frac{IH_1}{IH_0}$	Довгостроковий, стимулятор
Індекс вартості довгострокових біологічних активів, тис. грн	$I_{\text{ДБА}} = \frac{ДБА_1}{ДБА_0}$	Довгостроковий, стимулятор
Інноваційний фактор		
Індекс обсягу реалізованої інноваційної продукції	$I_{\text{Оін.п.}} = \frac{Орі.п._1}{Орі.п._0}$	Довгостроковий, стимулятор
Індекс кількості підприємств, що займалися інноваціями	$I_{\text{Кп.і.}} = \frac{Кп.і._1}{Кп.і._0}$	Довгостроковий, стимулятор
Індекс інституційного потенціалу: кількість бізнес-центрів; бізнес-інкубаторів; технопарків тощо	$I_{\text{інс.п.}} = \frac{Кбі_1 + Кбі_2 + Ктп_1 + \dots}{Кбі_0 + Кбі_0 + Ктп_0 + \dots}$	Довгостроковий, стимулятор
Індекс вартості введених у дію основних засобів на душу населення, грн	$I_{\text{Вв.о.з.}} = \frac{Вв.о.з._1}{Вв.о.з._0}$	Довгостроковий, стимулятор
Соціальний фактор		
Індекс кількості постійного населення, тис. осіб	$I_{\text{Кп.п.}} = \frac{Кп.п._1}{Кп.п._0}$	Довгостроковий, стимулятор
Індекс середньої очікуваної тривалості життя при народженні, років	$I_{\text{СОт.ж.п.}} = \frac{СОт.ж.п._1}{СОт.ж.п._0}$	Довгостроковий, стимулятор
Індекс природного приросту (скорочення)	$I_{\text{ПП}} = \frac{ПП_1}{ПП_0}$	Довгостроковий, дес-тимулятор
Індекс міграційного приросту	$I_{\text{МП}} = \frac{МП_1}{МП_0}$	Довгостроковий, дес-тимулятор
Індекс рівня економічної активності населення, %	$Re.a. = \frac{Че.а.}{Чз.} \cdot 100\%; I_{\text{Re.a.}} = \frac{Re.a._1}{Re.a._0}$	Довгостроковий, стимулятор
Індекс рівня безробіття (МОП), %	$I_{\text{РБ}} = \frac{РБ_1}{РБ_0}$	Довгостроковий, дес-тимулятор
Індекс забезпеченості медперсоналом на 10 000 осіб	$I_{\text{Зм.}} = \frac{Зм._1}{Зм._0}$	Довгостроковий, стимулятор
Індекс кількості докторантів	$I_{\text{КД}} = \frac{КД_1}{КД_0}$	Довгостроковий, стимулятор
Індекс кількості ВНЗ III-IV рівня акредитації	$I_{\text{КВНЗ}} = \frac{КВНЗ_1}{КВНЗ_0}$	Довгостроковий, стимулятор
Індекс доходів населення, млн грн	$I_{\text{ДН}} = \frac{ДН_1}{ДН_0}$	Короткостроковий, стимулятор
Індекс витрат та заощаджень, грн	$I_{\text{ВЗ}} = \frac{ВЗ_1}{ВЗ_0}$	Короткостроковий, стимулятор

Джерело: розроблено авторкою.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Усі індикатори виступають як стимулятори чи дестимулятори інвестиційної привабливості в короткостроковому чи довгостроковому періоді. Серед довгострокових стимуляторів варто виділити такі індикатори, як валовий регіональний продукт, обсяги продукції, що реалізовується, кількість малих підприємств, кількість постійного населення тощо. Рівень зносу основних засобів, рівень безробіття – це довгострокові дестимулятори.

Для економетричного моделювання інвестиційної привабливості були за кожним фактором виділені факторні ознаки. Результуючою ознакою обрані прямі іноземні інвестиції. У результаті економетричного моделювання були побудовані факторні моделі за макроекономічним, ресурсним, інноваційним та соціальним фактором (табл. 3).

Таблиця 3

Факторні моделі інвестиційної привабливості

Назва фактору	Факторна модель	Позначення
Макроекономічний	$i(Y)_{ir} = 3,264 + 0,79i(ef)_1 + 0,522i(ef)_2 + 0,713i(ef)_4 + 0,171i(ef)_5 + 2,657i(ef)_6$	$i(Y)$ – обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України, млн дол. США; $i(ef)1$ – валовий регіональний продукт, млн грн; $i(ef)2$ – обсяг реалізованої промислової продукції, млн грн; $i(ef)4$ – обсяг роздрібного товарообороту на душу населення, грн; $i(ef)5$ – кількість малих підприємств регіону, од.; $i(ef)6$ – рівень зносу основних засобів, %;
Ресурсний	$i(Y)_{ir} = -0,129 + 0,544i(pf)_2 + 0,597i(pf)_3$	$i(pf)2$ – вартість земельних ділянок; $i(pf)3$ – вартість інвестиційної нерухомості;
Інноваційний	$i(Y)_{ir} = 8,48 - 0,79i(ief)_1 + 2,153i(ief)_2 + 2,133i(ief)_6 - 5,171i(ief)_7 - 2,959i(ief)_8$	$i(ief)1$ – обсяг реалізованої інноваційної продукції; $i(ief)2$ – кількість підприємств, що займаються інвестиціями; $i(ief)6$ – кількість лізингових центрів; $i(ief)7$ – кількість фондів підтримки підприємництва; $i(ief)8$ – кількість стартапних шкіл;
Соціальний	$i(Y)_{ir} = -0,427 - 0,19i(cf)_1 - 0,09i(cf)_4 + 1,35i(cf)_5 - 0,66i(cf)_6 + 0,17i(cf)_7 - 0,16i(cf)_8 + 0,86i(cf)_{10}$	$i(cf)1$ – кількість постійного населення; $i(cf)4$ – міграційний приріст; $i(cf)5$ – чисельність економічно активного населення; $i(cf)6$ – рівень безробіття; $i(cf)8$ – кількість докторантів та аспірантів; $i(cf)10$ – доходи населення.

Джерело: розроблено авторкою.

За результатами економетричного моделювання впливу на інвестиційну привабливість економічного, ресурсного, інноваційного, соціального факторів, маємо констатувати, що обсяг іноземних інвестицій найбільш еластичний до змін таких індикаторів: валовий регіональний продукт; обсяг реалізованої продукції; обсяг роздрібного товарообороту (за економічним фактором); вартість земельної ділянки; вартість інвестиційної нерухомості (за ресурсним фактором); кількість підприємств, що займаються інноваціями (за інноваційним фактором); чисельність економічно активного населення; доходи населення (за соціальним фактором). Оцінка впливу факторів у динаміці показала, що у 2013-2014 роках рівень іноземних інвестицій був найвищий. З кінця 2014 року почалось їх зменшення, тобто зменшилась інвестиційна привабливість національної економіки для закордонних інвесторів.

Для збільшення рівня іноземних інвестицій та інвестиційної привабливості загалом доцільно інструментів державного регулювання використовувати більш інтенсивно, особливо такі, як організаційні та податкові (табл. 4).

Таблиця 4

Інструменти впливу на індикатори факторів інвестиційної привабливості

Індикатор факторів ІІІ	Інструменти		
	організаційні	податкові	фінансові
Макроекономічний фактор			
Валовий регіональний продукт	x	x	x
Обсяг роздрібного товарообороту на душу населення	x	x	x
Обсяг реалізованої промислової продукції	x	x	x
Ресурсний			
Вартість земельних ділянок		x	x
Вартість інвестиційної нерухомості		x	x
Інноваційний			
Кількість підприємств, що займаються інвестиціями	x	x	x
Соціальний			
Чисельність економічно активного населення	x	x	x
Доходи населення	x	x	x

Джерело: розроблено авторкою.

До організаційних інструментів належить: формування сталих зв'язків, інформаційна допомога; консультування з питань інвестування.

Податкові інструменти передбачають: розробку пропозицій щодо податкових преференцій та пільг на капітал; розробка пропозицій щодо податкових преференцій та пільг для інвесторів, оптимальних податкових ставок, податкових канікул, пільг тощо. Для активізації інвестиційної діяльності важливо, щоб система оподаткування передбачала інвестиційну спрямованість, яка переважно забезпечується застосуванням відповідних інструментів, форм і методів.

Для підвищення рівня позитивного впливу індикаторів економічного, ресурсного, інноваційного, соціального факторів на інвестиційну привабливість доцільно використовувати інструменти державного впливу комплексно.

Висновки і пропозиції. Для збільшення інвестиційної привабливості передусім необхідно вирішити суперечності при використанні форм державного регулювання; забезпечити зрозумілість та стабільність умов інвестування; здійснювати інформаційну підтримку інвесторів; налагодити контрольні функції за процесом інвестування, достовірністю інформації, системою ціноутворення тощо.

Запропонований перелік факторів та індикаторів інвестиційної привабливості дасть змогу конкретизувати й оптимізувати форми та методи державного впливу на потенційні можливості підвищення рівня інвестиційної привабливості, залучати інвестиційні ресурси в національну економіку з метою її зростання.

Список використаних джерел

1. Бутко М., Зеленський С., Акименко О. Сучасна проблематика оцінки інвестиційної привабливості регіону. *Економіка України*. 2005. № 11. С. 30–35.
2. Горна М., Ішук Я., Халілова Т. Умови та фактори формування інвестиційної привабливості країн Східної Європи. *Міжнародна економічна політика*. 2017. № 2 (27). С. 137-155.
3. Гулько В. І. Фактори та показники формування інвестиційної привабливості підприємств. *Фінансовий простір*. 2013. № 1. С. 85–88.
4. Дука А. П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування. Київ : Каравела, 2007. 424 с.
5. Захарін С. В., Лі Інін, Смірнов Є. В. Напрями розширення китайсько-українського інвестиційного та інноваційного співробітництва. *Економічний вісник університету*. 2018. Вип. 37/1. С. 281–288.
6. Захарін С. В. Фінансові важелі активізації інвестиційної та інноваційної діяльності. *Науковий вісник Полісся*. 2016. № 1 (5). С. 88–93.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

7. Иванов А. П., Сахарова И. В., Хрусталев Е. Ю. Принципы и факторы определения инвестиционного рейтинга предприятий. *Консультант директора*. 2009. № 12. С. 31–37.
8. Иванов С. В. Особенности назначения рейтингу инвестиционной привабливости регионов Украины. *Экономика Крыма*. 2004. № 12. С. 45–49.
9. Кичко І. І., Горбаченко М. А. Інновації в управлінні персоналом та сучасний ринок праці: аспекти взаємодії. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 1(9). С. 7–15.
10. Кичко І. І., Холодницька А. В. Перспективи використання інвестиційної політики держави як інструменту структурної перебудови економіки. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка*. 2017. № 192. С. 18–24.
11. Носова О. Моделі інвестиційної привабливості: основні методики оцінювання. *Агора. Перспективи соціального розвитку регіонів*. 2008. Вип. 7. С. 102–110.
12. Харламова Г. Перспектива 2030 для України: безпека майбутнього. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2017. № 1(190). С. 51–57. DOI: dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2017/190-1/8.
13. Хобта В. М., Мешков А. В. Современные механизмы активизации инновационной деятельности и управление инвестиционными процессами. *Наукові праці ДонНТУ*. 2009. Вип. 36-1. С. 118–125.
14. Щукін О. І., Целіна Н. О., Деревя'нко Я. М. Методичні підходи оцінки інвестиційного потенціалу регіону. *Економічний вісник Донбасу*. 2008. № 1. С. 79–90.

References

1. Butko, M., Zelenskyi, S., Akymenko, O. (2005) Suchasna problematyka otsinky investytsiinoi pryvablyvosti rehionu [Contemporary perspective on the investment attractiveness of the region]. *Ekonomika Ukrayiny – Ukraine economy*, 11, pp. 30–35.
2. Horna, M., Ishchuk, Ya., Khalilova, T. (2017). Umovy ta faktory formuvannia investytsiinoi pryvablyvosti krain Skhidnoi Yevropy [Conditions and factors of investment attractiveness of Eastern European countries]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka – International economic policy*, 2(27), pp. 137–155.
3. Hunko, V. I. (2013). Faktory ta pokaznyky formuvannia investytsiinoi pryvablyvosti pidpriemstv [Factors and indicators of formation of investment attractiveness of enterprises]. *Finansovyi prostir – Financial space*, 1, pp. 85–88.
4. Duka, A. P. (2007). *Teoriia ta praktyka investytsiinoi diialnosti. Investuvannia [The theory and practice of investment activity. Investment]*. Kavela.
5. Zakharin, S. V., Li Inin, Smirnov, Ye. V. (2018). Napriamy rozshyrennia kytaisko-ukrainskoho investytsiinoho ta innovatsiinoho spivrobotnytstva [Directions for expanding Chinese-Ukrainian investment and innovation cooperation]. *Ekonomichnyy visnyk universytetu – Economic Bulletin of the University*, 37/1, pp. 281–288.
6. Zakharin, S. V. (2016). Finansovi vazheli aktyvizatsii investytsiinoi ta innovatsiinoi diialnosti [Financial levers of intensification of investment and innovation activities]. *Naukovyi visnyk Polissya – Scientific Bulletin of Polissya*, 1(5), pp. 88–93.
7. Ivanov, A. P., Sakharova, I. V., Khrustalov, Ye. Yu. (2009). Printsipy i faktory opredeleniia investitsionnogo reitinga predpriatii [Principles and factors for determining the investment rating of enterprises]. *Konsultant dyrektora – Consultant to the director*, 12, pp. 31–37.
8. Ivanov, S. V. (2004). Osoblyvosti vyznachennia reitynhu investytsiinoi pryvablyvosti rehioniv Ukrainy [Features of the rating of investment attractiveness of the regions of Ukraine]. *Ekonomika Kryma – Economy of Crimea*, 12, pp. 45–49.
9. Kychko, I. I., Horbachenko, M. A. (2017). Innovatsii v upravlinni personalom ta suchasnyi rynek pratsi: aspekty vzaiemodii [Innovations in personnel management and the modern labor market: aspects of interaction]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, 1(9), pp. 7–15.
10. Kychko, I. I., Kholodnytska, A. V. (2017). Perspektyvy vykorystannia investytsiinoi polityky derzhavy yak instrumentu strukturnoi perebudovy ekonomiky [Prospects for the use of state investment policy as a tool for economic restructuring]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. H. Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, 192, pp. 18–24.

11. Nosova, O. (2008). Modeli investytsiinoi pryvablyvosti: osnovni metodyky otsiniuvannia [Models of investment attractiveness: the main methods of evaluation]. *Ahora. Perspektyvy sotsialnoho rozvytku rehioniv – Agora. Prospects for social development of regions*, 7, pp. 102–110.

12. Kharlamova, H. (2017). Perpektyva 2030 dlia Ukrainy: bezpeka maibutnoho [Perpetuum 2030 for Ukraine: security of the future]. *Visnyk Kyuyivskoho natsional noho universytetu im. Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, 1(190), pp. 51-57. [dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2017/190-1/8](https://doi.org/10.17721/1728-2667.2017/190-1/8).

13. Khobta, V. M. Mieshkov, A. V. (2009). Sovremennye mekhanizmy aktivizatsii innovatsionnoi deiatelnosti i upravleniia investitsionnymi protsessami [Modern mechanisms of activation of innovation activity and management of investment processes]. *Naukovi pratsi DonNTU – Scientific works of DonNTU*, 36-1, pp. 118–125.

14. Shchukin, O. I., Tselina, N. O., Derevianko, Ya. M. (2008). Metodychni pidkhody otsinky investytsiinoho potentsialu rehionu [Conditions and factors of investment attractiveness of Eastern European countries]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Bulletin of Donbass*, 1, pp. 79–90.

Конакова Катерина Миколаївна – аспірантка, Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки (Бульвар Дружби Народів, 38, м. Київ, 01014, Україна).

Конакова Екатерина Николаевна – аспірантка, Государственный научно-исследовательский институт информатизации и моделирования экономики (Бульвар Дружбы Народов, 38, г. Киев, 01014, Украина).

Konakova Kateryna – PhD student, State Research Institute of Informatization and Economic Modeling (38 Druzhby Narodiv blvrd, 01014 Kyiv, Ukraine).

E-mail: mini_letter@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2820-3902>

UDC 338

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-51-59

Акуменко Олена

**ASSESSMENT OF THE COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL PRODUCTION
INFLUENCE ON THE FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY DEVELOPMENT
UNDER THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION**

Акуменко Олена

**ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО
ВИРОБНИЦТВА НА РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ**

Акуменко Елена

**ОЦЕНИВАНИЕ ВЛИЯНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ
ПРОМЫШЛЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА НА РАЗВИТИЕ
ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ
ГЛОБАЛИЗАЦИИ МИРОВЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ**

The article proves that the effective economic development of Ukraine is facilitated by foreign economic relations, which are a determining factor in the development and modernization of the economy, an important step towards solving many social problems and a driver of scientific and technological development. It is proved that the revival of foreign economic activity will promote the country's integration into the international economic space and will determine it not just as a partnership and mutually beneficial cooperation, but as a process that will serve as an effective means of solving global problems. The most significant in nature means of economic regulation of foreign economic activity depending on its impact on the competitive advantages of the enterprise. The expediency of determining the level of competitiveness of industry taking into account the important structural characteristics (the level of industrial economy, specialization of industry, its internal and external efficiency) is proved. The author's definition of the concept of competitiveness of industrial production is given - its permanent ability to withstand competition due to the availability of appropriate potential provided a high level of efficiency and a means for further development of long-term strategies for long-term development and conquest of foreign markets.

Keywords: competitiveness; industrial production; foreign economic activity; globalization; European integration; foreign market; competitive environment, strategy.

References: 23.

У статті доведено, що ефективному економічному розвитку України сприяють зовнішньоекономічні зв'язки, які є визначальним чинником розвитку та модернізації економіки, важливим кроком до вирішення багатьох соціальних проблем та рушієм науково-технічного розвитку. Доведено, що поєднання зовнішньоекономічної діяльності сприятиме інтеграції країни в міжнародний економічний простір та визначатиме її не просто партнерством та взаємовигідним співробітництвом, а процесом, що буде слугувати ефективним засобом вирішення глобальних проблем людства. Наведено найбільш значущі за характером засоби економічного регулювання зовнішньоекономічної діяльності залежно від її впливу на конкурентні переваги підприємства. Доведено доцільність визначення рівня конкурентоспроможності промисловості з урахуванням вагомих структурних характеристик (рівня індустріальності економіки, спеціалізації промисловості, її внутрішньої та зовнішньої ефективності). Наведено авторське визначення конкурентоспроможності промислового виробництва, під якого пропонується розуміти перманентну здатність промислового виробництва витримувати конкуренцію за рахунок наявності відповідного потенціалу та умов досягнення високого рівня ефективності функціонування, засіб для подальшої розробки довгострокових стратегій розвитку і завоювання зовнішнього ринку.

Ключові слова: конкурентоспроможність; промислове виробництво; зовнішньоекономічна діяльність; глобалізація; євроінтеграція; зовнішній ринок; конкурентне середовище; стратегія.

Бібл.: 23.

В статье доказано, что эффективному экономическому развитию Украины способствуют внешнеэкономические связи, которые являются определяющим фактором развития и модернизации экономики, важным шагом к решению многих социальных проблем и двигателем научно-технического развития. Доказано, что оживление внешнеэкономической деятельности будет способствовать интеграции страны в международное экономическое пространство и определять ее не просто партнерством и взаимовыгодным сотрудничеством, а процессом, который будет служить эффективным средством решения глобальных проблем человечества. Приведены наиболее значимые по характеру средства экономического регулирования внешнеэкономической деятельности в зависимости от ее влияния на конкурентные преимущества предприятия. Доказана целесообразность определения уровня конкурентоспособности промышленности с учетом весомых структурных характеристик (уровня индустриальности экономики, специализации промышленности, ее внутренней и внешней эффективности). Приведено авторское определение конкурентоспособности промышленного производства, под которой предлагается понимать перманентную способность промышленного производства выдерживать конкуренцию по причине наличия соответствующего потенциала и условия достижения высокого уровня эффективности функционирования и средство для дальнейшей разработки долгосрочных стратегий перспективного развития и завоевания внешнего рынка.

Ключевые слова: конкурентоспособность; промышленное производство; внешнеэкономическая деятельность; глобализация; евроинтеграция; внешний рынок; конкурентная среда; стратегия.

Библ.: 23.

JEL Classification: L10; F61

Articulation of issue. The effective economic development of any country is facilitated by the development of foreign trade cooperation between partner countries, especially in the context of the rapid development of globalization processes. For Ukraine, which is no exception, foreign economic affairs, in particular, foreign trade relations are a determining factor in the development and modernization of its economy, an important step towards solving many social problems, a driver of scientific and technological development that enables economic intensification through rapid re-equipment of production sectors and facilities with modern equipment.

The growing dependence of any country' economy on international economic cooperation actualizes the development of international economic relations, which contribute to the economic rise of the world community, strengthen of peaceful relations, reduce of international tensions and the formation of an international security system, which, like the national security of countries, is increasingly influenced by globalization. They identify the main trends in the world economy and politics, as well as lead to radical changes in the international security environment, which is becoming increasingly dynamic and controversial [1].

Thus, the recovery of the national economy is inextricably linked with the intensification of foreign trade, and strengthening the position of foreign economic activity should lead to a significant reduction of external debt, backing of import needs, successful implementation of export opportunities, and structural reorientation of the economy. The revival of foreign economic activity will promote integration into the international economic space and will determine it not just as a partnership and mutually beneficial cooperation, but as a process that will serve as an effective toolset of solving global problems of mankind.

In turn, European integration involves significant changes in the path of democratic development, joining the European security system, improving the political system and human rights, forming a modern model of management and doing business, consolidating the country' international status as investment-attractive and competitive, especially from the industrial development standpoint [2]. But despite the slowdown in industrial development in Ukraine, industry remains the leading economic activity sector. The introduction of a free trade zone between Ukraine and the European Union (hereinafter – the EU), firstly, had a positive effect on the dynamic development of foreign trade, and secondly, increased competition between European and Ukrainian industries as an important part of the process of commodity exports shaping. Under such economic conditions, the need to expand the presence of domestic producers in world markets becomes urgent, which requires increasing of their competitiveness to the level of EU member states [3].

Domestic industrial enterprises focused on innovative development, but operating in an aggressive environment, need to form and maintain their competitive advantages and mandatory determine the level of their competitiveness in order to develop long-term strategies for further development and foreign market capture, despite the fact that the national economic backdrop is not the best. During the years of independence, Ukraine has practically lost its industrial potential, which, if used effectively and modernized in accordance with the requirements of the time, could have ensured the growth of its competitiveness. Today, the airplane, space industries and other sectors of mechanical engineering, some sectors of the chemical industry, etc. are practically lost. Our country demonstrates not only low industrial growth (industrial production decreased by 1.8 % in 2019 compared to 2018), but also an inefficient structure of industrial production, which increases the vulnerability of many industries to challenges and constraints on external and internal markets. Thus, the share of the processing industry in the structure of gross value added (GVA) decreased from 14.9% in 2010 to 14.7 % in 2017. In addition, the investment goods and consumer durables, which show the increasing profitability, occupy only about 7% in the structure of industrial production.

It's a fact of life that the competitiveness of the national economy is determined not only with the country's ability to produce and sell competitive goods and services in free trade, but also by the country's ability to achieve consistently high GDP growth per capita (World Economic Forum). However, according to this indicator, Ukraine is progressively alienating not only from highly developed countries, but also from countries with medium and even relatively low levels of economic development. In 2016, our country ranked 138th among 189 countries, being in the group of the poorest countries [4].

That is why the study of foreign economic activity (hereinafter - FEA) from the standpoint of competitiveness of industrial production, as its permanent ability to withstand competition due to the availability of appropriate potential, provided a high level of efficiency, is relevant and timely.

Analysis of recent researches and publications. Research of the foreign economic activity development issues still remains relevant, as evidenced by the publications of such scientific professionals as: O. Amosh, S. Aptekar, I. Burakovskiy, A. Voronkova, A. Halchynskiy, V. Heets, V. Herasymchuk, C. Hryshchenko, O. Kredisov, I. Kriuchkova, Y. Makohon, I. Melnychuk, A. Mokii, T. Landyna, V. Pysmak, M. Prokopenko, V. Sydenko, Y. Orlovska, M. Chumachenko, M. Yankovskiy and others. Each of the scientists used his own approach to the study of the problems of foreign economic activity intensification, identified problems and prospects for the development of FEA at certain stages of Ukraine's economy development. The study of issues related to the definition of competitiveness in the context of European integration and prospects for domestic enterprises to enter the European market were within eyeshot of both foreign and Ukrainian scientists, among them: Ansoff, S. Briu, F. Kotler, D. Keins, D. Campbell, K. McConnell, K. Marx, A. Marshall, M. Porter, D. Rickardo, J. Robinson, A. Smith, F. Hayek, J. Schumpeter, V. Bezuhla, O. Vasylieva, A. Voronkova, P. Bieliennyi, V. Heets, B. Hubskeyi, O. Dubovyk, Y. Ivanov, T. Ihnatova, O. Kuzmin, Y. Makohon, N. Mikula, N. Chukhray, V. Shevchuk and many others. But, despite the depth of researches and the fundamental basis of these scientists' works, many issues related to the assessment of foreign economic activity from the standpoint of competitiveness of industrial production remain unresolved due to the unsystematic and episodic nature of their study. The importance and significance of these issues determined the choice of topic and substantiated its relevance.

Purpose of the article shaping. The main purpose of this work is to systematize methodological approaches to assessing the industrial production competitiveness and clarify its impact on foreign economic activity in the context of globalization challenges.

Statement of basic materials. Significant changes in the scale and structure of world merchandise exports during the second half of the twentieth century influenced on the growth of the finished products share while reducing the raw material component. In addition, the share of high-tech goods in value added and exports has increased many times over the past 30 years, especially in developed countries (increased from 37.3 % – USA to 43.6 % – Ireland). The increase in the share of high-tech products has intensified international competition and led to structural changes in the economies of exporting countries, forcing them to create higher demands on innovation and competitiveness of industrial production [5; 6]. This made actual the study of the competitiveness of industry as a leading sector of the economy, the development of which is determined by the general economic conditions of its operation, and the level of its competitiveness is formed under the influence of many different dynamic factors that most affect the competitive position of industry.

Of course, this study is preceded by a thorough analysis of the market competitive environment, performing of which will lead to the timely application of measures adapting changes in the competitive environment and the development and implementation of strategic decisions at the highest management level.

Analysis of the market competitive environment is the foundation for the development of technological, production, macroeconomic, socio-political forecasts; it serves as a basis for assessing the long-term potential of industrial production in the planned development of relevant processes. Forecasting threats and good prospects is a prerequisite for the timely development of situational plans in case of their occurrence, which facilitates the definition of a strategy to achieve by an enterprise the goals of its development and the transformation of inconvenient circumstances into favourable operating conditions.

The entry of industrial enterprises into foreign markets is associated with fierce competition, so increasing their prestige and efficient operation directly depends on the use of modern methods of regulation, which is caused by the following components:

- increased requirements of foreign markets for recommended goods, services, advertising;
- time-consuming process of foreign markets (as opposed to domestic) studying, which requires the processing of more information from different sources;
- effective work and its dependence on a creative approach to marketing research (control of the production process, the work of trading partners and the use of sales motivation methods, etc.);
- taking into account the requirements of the external marketing environment (specifics of national legislation, business customs, socio-cultural environment, political factors, conditions and forms of payment);
- tools of the competitiveness impact on foreign economic activity.

International competition requires a reorganization of domestic industrial enterprises such a way to meet at least the following requirements:

- effective inclusion of Ukrainian enterprises in the world economic space, which is dictated with constant market changes characterized by supply, demand and prices;
- ensuring the efficient use of production resources at the level of competitors, due to the existence of production factors markets in addition to the market of goods and services;
- achieving the high efficiency of functioning and stable market position.

Means of economic control of foreign economic activity in its impact on the competitive environment are diverse and can be represented in three groups:

1) means that simultaneously affect all competing subjects of foreign economic activity, using which the change of FEA conditions simultaneously impacts all subjects of the relevant market without exception and in the long run can not create a relative advantage for some of them; but also rapid (compared to other competitors) adaptation to these changes can to some extent be considered as an independent competitive advantage;

2) means, as a result of which use the specific FEA conditions are created for certain subjects of business activity due to subjective and objective circumstances and by means of which conditions for stimulating accelerated development of separate branches of economy or territories are created (for example, location of industrial production site will determine features of taxation and customs regulation of foreign economic activity, which will provide savings compared to competitors located outside such territories);

3) mechanisms that determine the alternative economic behaviour of the enterprise under current legislation (including a simplified system of taxation, accounting and reporting of small businesses). Its prudent application can significantly reduce the tax burden, improve the financial results of economic activity and expand the possible price range for the implementation of active pricing policy.

Thus, the mechanism of FEA economic control influence on the competitive advantages of the enterprise is determined by the nature of the means of control [7-11].

It is generally accepted that the FEA development is closely related to the problem of competitiveness of the industrial sector of the economy in the world market, so it is advisable to explore a methodological approach that allows assessing the competitiveness of industry systematically and covering a number of structural characteristics, in particular: the level of industrialization of the economy, the specialization of industry, its internal and external efficiency.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

The overall level of competitiveness of the industrial sector reflects the structural advantages coefficient (K), which combines a complex of primary determinants [3]:

$$K = K_E \frac{K_D}{K_V}, \quad (1)$$

where K_V – indicator of the industrial level of the economy (reflects the share of industry in the output of all types of economic activity):

$$K_V = \frac{K_D}{K_V}, \quad (2)$$

where V_{prom} – industry output, V – production of all types of economic activity;

$$K_D = \frac{D_{prom}}{D}, \quad (3)$$

where K_D – indicator of the share of industry in the gross value added of all foreign trade:

D_{prom} – gross value added of industry, D – gross value added of all foreign trade;

K_E – indicator of the share of industry in the export of GVA of all foreign trade (reflects external efficiency):

$$K_E = \frac{E_{prom} D_{prom}}{V_{prom}} : \frac{ED}{V}, \quad (4)$$

where E_{prom} – export of industrial products, E – export of goods and services.

Thus, the coefficient of structural advantages has the following formulaic form:

$$K = \frac{E_{prom} D_{prom}}{V_{prom}} \cdot \frac{V}{ED} \cdot \frac{D_{prom}}{D} \cdot \frac{V}{V_{prom}} = \frac{E_{prom}}{E} \cdot \frac{D_{prom}^2}{V_{prom}^2} \cdot \frac{D^2}{V^2}. \quad (5)$$

Social-economic efficiency of industrial production characterizes indicator that measures the share of gross value added in the production industry. Its high value (> 0.5) is a necessary condition for the realization of competitive potential.

$$K_D^V = \frac{D_{prom}}{V_{prom}}. \quad (6)$$

Determining the structural advantages of industrial activities K_i is reflected in the following formula:

$$K^i = K_E^i \frac{K_D^i}{K_V^i}, \quad (7)$$

where K_V^i – indicator of industry specialization (reflects the structure of industry in terms of industrial activities):

$$K_V^i = \frac{V_i}{V_{prom}}, \quad (8)$$

where V_i – release of i-type product;

K_D^i – indicator of the share of industrial activities in the GVA industry:

$$K_D^i = \frac{D_i}{D_{prom}}, \quad (9)$$

where D_i – GVA of i-type product of the industry;

K_E^i – indicator of the share of GVA industrial activities in industrial exports:

$$K_E^i = \frac{E_i D_i}{V_i} \div \frac{E_{prom} \cdot D_{prom}}{V_{prom}}, \quad (10)$$

where E_i – export of products of the i-th type of industrial activity.

The obtained results of the integrated assessment of the competitive advantages of domestic industry provide an objective opportunity for an analytical basis for developing a strategy for further development of industry and clarifying its impact on the development of foreign economic activity [3].

Indicators of the realization of the competitive potential of industry are the results (expressed in absolute and relative terms) of its operation. The actual competitiveness of industrial production and the country's place among competitors are determined by indicators of the realization of the competitive potential of industry. Accordingly, an integrated assessment of the competitive advantages of the industry should be carried out in stages:

- the first stage is characterized by the calculation of indicators that characterize the competitive advantages of the industrial sector of the economy, which together reflect various aspects of activity (production, export, investment, capital) and efficiency (innovation, resource, economic) of industry;

- the second stage - is characterized by an integrated assessment of competitive advantages of domestic industry by normalizing the values of primary indicators calculated in the first stage, and their subsequent integration by the method of arithmetic mean; the obtained results provide an objective opportunity to develop a strategy for further development of industry and clarify its impact on the development of foreign economic activity;

- the third stage is characterized by grouping countries according to the level of each of the 7 competitive advantages of their industry; the criterion of differentiation is the range of values calculated at the second stage of integrated indices (the first group - a high level of competitive advantage (the value of the integrated index is $0.667 \div 1.0$), the second group - the average level of competitive advantage ($0.334 \div 0.666$); advantages ($0.0 \div 0.333$);

- the fourth stage - determination of the general integrated index of competitive advantages of the industry of the countries taking into account production, export, investment, capital, innovative activity, resource and economic efficiency of the industry;

- the fifth stage is the ranking of countries according to the level of competitive advantages of their industry on the basis of the values of the general integrated index.

In the scope of the development of foreign economic relations, the concept of “competitiveness of the country” is mentioned more often, especially when it comes to competitive positions in various products sale and purchase markets, attracting foreign investment, implementation of interstate projects. The country' competitiveness is characterized by the following main criteria: stable and predictable legislation; flexible structure of the economy; investments in traditional and technological infrastructures; stimulating savings and domestic investments; aggressive exports and attractiveness of the domestic market; quality, flexibility and transparency of management and administration; interdependence of wages, productivity and taxes; reducing the gap between minimum and maximum incomes; expansion of the middle class; investment in education and training; balance of the benefits of economic globalization and national characteristics [12].

Certainly, an important condition for the successful attraction of foreign investment is the formation of a system of investment competitiveness [13, 14]. At the same time, investment competitiveness is understood by scientists as the ability to accept large investment infusions, ensure their payback and profitability, as well as transformation into production growth, market saturation with marketable products, expanding investor influence on the market and guaranteed return of investment [15-23].

Assessment of competitiveness according to such a multilevel system will attract foreign investors both in certain sectors of the economy and to certain regions, enterprises and projects. The general control of competitiveness depends on all its interconnected levels, and therefore, an important condition for attracting foreign investment is the formation of a system of investment competitiveness.

Conclusions. Thus, to increase the competitiveness of domestic products in order to develop foreign economic activity it is necessary to: re-equip production, expand R&D, attract investment through joint ventures, withdraw uncompetitive products from production, and introduce promising, high-tech goods, as well as create comprehensive manufactured products' competitiveness control systems at enterprises.

References

1. Parakhonskyi, B. O., Yavorska, H. M., Reznikova, O. O. (2013). *Mizhnarodne bezpekove seredovyshche: vyklyky i zahrozy natsionalnii bezpetsi Ukrainy [International security environment: challenges and threats to Ukraine's national security]*. NISD.
2. Danylenko, L. I., Polishchuk, I. V. (2013). *Perspektyvy ta vyklyky evrointehratsiinykh protsesiv dlia Ukrainy [Prospects and challenges of European integration processes for Ukraine]*. NADU.
3. Ishchuk, S. O. (2018). *Konkurentni perevahy promyslovoho sektora ekonomiky Ukrainy: rehionalnyi vymir [Competitive advantages of the industrial sector of Ukraine's economy: regional dimension]*. DU "Instytut rehional'nykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrayiny".
4. *Konkurentospromozhnist natsionalnoi ekonomiky [Competitiveness of the national economy]: materialy XVII Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoi konferentsii (2017)*. Kyiv.
5. *World Development Report 1998/1999: Knowledge for Development*. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5981>.
6. Yip, G. S. (n.d.). *Swiatowa przewaga konkurencyjna, Strategia globalna*. <https://archiwum.allegro.pl/oferta/strategia-globalna-yip-tworzenie-marketingu-i1409521269.html>.
7. Ivanov, Yu. B., Ivanova, O. Yu. (2004). Mekhanizm vplyvu derzhavnoho rehuliuвання ekonomiky na konkurentni perevahy pidpriemstva [The mechanism of influence of the state regulation of economy on competitive advantages of the enterprise]. In *Tezy dokl. y soobshch Vseukrainskoi nauch.-prakt. konf. NAN Ukrainy Institut ekonomiky promyshlennosti*.
8. Akymenko, O., Andarak, V. (2019). Theoretical and methodological aspects of the formation of industry competitiveness in the conditions of strengthening international economic relations. *Problems and prospects of economics and management*, 3(19), pp. 213–219.
9. Hrubert, Kh., Mutti, Dzh. (1991). Taxes, Tariffs, and Transfer Pricing in Multinational Corporation Decision Making. *The Review of Economics and Statistics*, 73, pp. 475–488.
10. Thomas, G. Cummings, Christopher G. Worley (2017). Organization Development and Change. <http://www.mcs.gov.kh/wp-content/uploads/2017/07/Organization-Development-and-Change.pdf>.
11. James W. Dudley (1989). *Exporting*. Longman group UK Ltd.
12. Alymov, A. N., Yemchenko, V. N. (2001). *Konkurentospromozhnist natsionalnoi ekonomiky [Competitiveness of the national economy]*. NAN Ukrainy. Institut ekonomiki.
13. Gaiduts'kii, A. (2004). Investitsionnaia konkurentosposobnost kak motivatsionnyi faktor privlecheniia inostrannogo kapitala [Investment competitiveness as a motivational factor in attracting foreign capital]. *Konkurentsii. Vestnik Antimonopolnogo komiteta Ukrainy – Competition. Bulletin of the Antimonopoly Committee of Ukraine*, 5, pp. 26–33.
14. Sukhorukov, I. (2005). *Investuvannia ukrayinskoj ekonomiky [Investing in the Ukrainian economy]*. Natsionalnyi instytut problem mizhnarodnoi bezpeky.
15. Durytska, H. V. (2007). *Ekonomichne rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti promyslovoho vyrobnytstva [Economic regulation of foreign economic activity of industrial production]* [Abstract of PhD Dissertation, NAS of Ukraine, Institute of Regional Studies].
16. Amosha, O. (2002). Shliakhy pidvyshchennia konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky [Ways to increase the competitiveness of the national economy]. *Zovnishnia torhivlia: pravo ta ekonomika – Foreign trade: law and economics*, 2(6), pp. 83–88.
17. Sukhorukov, A. I., Kharazishvili, Yu. M. (2012). *Modelyuvannya ta prohnozuvannya sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrayiny [Modeling and forecasting of socio-economic development of the regions of Ukraine]*. Kyiv [in Ukrainian].
18. Presidency Conclusions – Brussels, 2008. – 13/14 March. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/99410.pdf.

19. Human Development Report 2007–2008. Fighting climate change: Human solidarity in a divided world. http://hdr.undp.org/en/media/hdr_2007-2008_en_complete.pdf.
20. Lewis, W. A. (1959). *The Theory of Economic Growth*.
21. Ranis, G. (1993). *Analytics of Development: Dualism*. Handbook of Development Economics, 1.
22. Kharazishvili, Yu. M. (2007). *Teoretychni osnovy systemnoho modelyuvannya sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Theoretical bases of system modeling of social and economic development of Ukraine]*. LLC “Polygraph-Consulting”.
23. Sukhorukov, A. I., Kharazishvili, Yu. M. (2011). Teoretyko-metodolohichni pidkhd do intehralnoi otsinky ta rehuliuвання rивnia ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Theoretical and methodological approach to integrated assessment and regulation of the level of economic security of the state]. *Bankivska sprava – Banking*, 4, pp. 13–32.

References (in language original)

1. Парахонський Б. О., Яворська Г. М., Резнікова О. О. Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України : аналіт. доп. / за ред. К. А. Кононенко. Київ : НІСД, 2013. 56 с.
2. Даниленко Л. І., Поліщук І. В. Перспективи та виклики євроінтеграційних процесів для України : навч.-метод. матеріали. Київ: НАДУ, 2013. 132 с.
3. Ішук С. О. Конкурентні переваги промислового сектора економіки України: регіональний вимір : монографія. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2018. С. 4–5.
4. Конкурентоспроможність національної економіки : матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 жовтня 2017 р. Київ, 2017. 569 с.
5. *World Development Report 1998/1999: Knowledge for Development*. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5981>.
6. Yip, G. S. (n.d.). *Swiatowa przewaga konkurencyjna, Strategia globalna*. URL: <https://archiwum.allegro.pl/oferta/strategia-globalna-yip-tworzenie-marketingu-i1409521269.html>.
7. Іванов Ю. Б., Іванова О. Ю. Механізм впливу державного регулювання економіки на конкурентні переваги підприємства. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Донецьк : Інститут економіки промисловості НАН України, 2004.
8. Akumenko O., Andarak V. Theoretical and methodological aspects of the formation of industry competitiveness in the conditions of strengthening international economic relations. *Problems and prospects of economics and management*. 2019. № 3(19). Pp. 213–219.
9. Hrubert, Kh., Mutti, Dzh. (1991). Taxes, Tariffs, and Transfer Pricing in Multinational Corporation Decision Making. *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 73, Pp. 475–488.
10. Thomas G. Cummings, Christopher G. Worley. Organization Development and Change. 2017. URL: <http://www.mcs.gov.kh/wp-content/uploads/2017/07/Organization-Development-and-Change.pdf>
11. James W. Dudley. Exporting. Longman group UK Ltd, 1989.
12. Алімов А. Н., Смченко В. Н. Конкурентоспроможність національної економіки / НАН України. Ін-т економіки. Київ, 2001. 59 с.
13. Гайдуцкий А. Инвестиционная конкурентоспособность как мотивационный фактор привлечения инновационного капитала. *Конкуренция. Вісник Антимонопольного комітету України*. 2004. № 5. С. 26–33.
14. Сухоруков А. І. Інвестування української економіки : монографія. Київ : Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки, 2005. 440 с.
15. Дурицька Г. В. Економічне регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислового виробництва : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / НАН України, Ін-т регіональних досліджень. Львів, 2007. 20 с.
16. Амоша О. Шляхи підвищення конкурентоспроможності національної економіки. *Зовнішня торгівля: право та економіка*. 2002. № 2(6). С. 83–88.
17. Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М. Моделирование та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України : монографія. Київ : НІСД, 2012. 368 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

18. Presidency Conclusions – Brussels, 2008. – 13/14 March. URL: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/99410.pdf.
19. Human Development Report 2007–2008. Fighting climate change: Human solidarity in a divided world. URL: http://hdr.undp.org/en/media/hdr_2007-2008_en_complete.pdf.
20. Lewis W. A. The Theory of Economic Growth. N.-Y., 1959.
21. Ranis G. Analytics of Development: Dualism. *Handbook of Development Economics*. Amsterdam, 1993. Vol. 1.
22. Харазішвілі Ю. М. Теоретичні основи системного моделювання соціально-економічного розвитку України. Київ : ТОВ «Поліграф-Консалтинг», 2007. 324 с.
23. Сухоруков А., Харазішвілі Ю. Теоретико-методологічний підхід до інтегральної оцінки та регулювання рівня економічної безпеки держави. *Банківська справа*. 2011. № 4. С. 13–33.

Акуменко Олена – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor the Department of Accounting, Taxation and Audit, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str, 14035 Chernihiv, Ukraine).

Акименко Олена Юрїївна – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Акименко Елена Юрьевна – кандидат экономических наук, доцент, докторант кафедры бухгалтерского учета, налогообложения и аудита, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

E-mail: elena.akymenko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0323-5978>

ResearcherID: G-9876-2016

УДК 61:625.1

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-60-69

*Георгій Ейтутіс, Юрій Ейтутіс, Анастасія Божок***ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ЗАЛІЗНИЧНОЇ МЕДИЦИНИ***Георгий Эйтутис, Юрий Эйтутис, Анастасия Божок***ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ И МЕРОПРИЯТИЯ ПО ОПТИМИЗАЦИИ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОЙ МЕДИЦИНЫ***Heorhii Eitutis, Yurii Eitutis, Anastasiia Bozhok***PROBLEMS OF DEVELOPMENT AND MEASURES
FOR OPTIMIZATION OF RAILWAY MEDICINE**

У статті досліджено проблеми розвитку залізничної медицини в період реформування залізничного транспорту. Обґрунтовано необхідність розробки та запровадження ефективних заходів щодо оптимізації залізничної медицини. Визначено, що на сучасному етапі реформування залізничного транспорту України здійснюються заходи щодо ліквідації залізничної медицини як непрофільних активів АТ «Укрзалізниця» (УЗ), що може призвести до непередбачених наслідків і втрати обороноздатності держави. З метою збереження залізничної медицини розроблено «Проект концепції розвитку залізничної медицини на 2020–2023 роки як невід'ємної частини перевізного процесу». Зазначено, що основними заходами збереження залізничної медицини є: децентралізація залізничних лікарень, їх автономізація, реорганізація Філії «Центр охорони здоров'я»; поступовий перехід з одночасним зменшенням фінансування з боку УЗ впродовж трьох років на інші джерела фінансування: Національної служби здоров'я України, страхових компаній, доходів від платних медичних послуг; оптимізація системи страхування працюючих залізничників, членів їхніх сімей і пенсіонерів-залізничників тощо.

Ключові слова: охорона здоров'я; залізнична медицина; відомчі лікарні; медичні послуги; система страхування; автономізація лікарень.

Рис.: 3. Табл.: 2. Бібл.: 7.

В статье исследованы проблемы развития железнодорожной медицины в период реформирования железнодорожного транспорта. Обоснована необходимость разработки и внедрения эффективных мероприятий по оптимизации железнодорожной медицины. Определено, что на современном этапе реформирования железнодорожного транспорта Украины осуществляются мероприятия по ликвидации железнодорожной медицины как непрофильных активов АО «Украинская железная дорога», что может привести к непредсказуемым последствиям и потере обороноспособности государства. С целью сохранения железнодорожной медицины разработаны «Проект концепции развития железнодорожной медицины на 2020-2023 годы как неотъемлемой части перевозочного процесса». Отмечено, что основными мерами сохранения железнодорожной являются: децентрализация железнодорожных больниц, их автономизация, реорганизация филиала «Центр охраны здоровья»; постепенный переход с одновременным уменьшением финансирования со стороны УЗ в течение трех лет на другие источники финансирования: Национальной службы здоровья Украины, страховых компаний, доходов от платных медицинских услуг; оптимизация системы страхования работающих железнодорожников, членов их семей и пенсионеров-железнодорожников и тому подобное.

Ключевые слова: здравоохранение, железнодорожная медицина, ведомственные больницы, медицинские услуги, система страхования, автономизация больниц.

Рис.: 3. Табл.: 2. Библ.: 7.

The article investigates the problems of railway medicine development in the period of railway transport reform. The necessity of development and introduction of effective measures for optimization of railway medicine is substantiated. It is determined that at the present stage of reforming the railway transport of Ukraine measures are being taken to eliminate railway medicine as a non-core asset of JSC «Ukrzaliznytsia», which may lead to unforeseen consequences and loss of defense capabilities of the state. In order to preserve railway medicine, the «Draft concept of the development of railway medicine for 2020-2023 as an integral part of the transportation process» was developed. It is noted that the main measures to preserve the railway are: decentralization of railway hospitals, their autonomy, reorganization of the Branch "Health Center"; gradual transition with a simultaneous reduction of funding from UZ for three years to other sources of funding: the National Health Service of Ukraine, insurance companies, income from paid medical services; optimization of the insurance system for working railway workers, members of their families and retired railway workers, etc.

Keywords: health care; railway medicine; departmental hospitals; medical services; insurance system; hospital autonomy.

Fig.: 3. Table: 2. References: 7.

JEL Classification: I15

Постановка проблеми. Розпочата в АТ «Укрзалізниця» реформа закладів охорони здоров'я суперечить не лише статті 16 Закону України «Про залізничний транспорт», але й Директиві № 2007/59/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС від 23 жовтня 2007 року «Про сертифікацію машиністів локомотивів та поїздів у залізничній системі Співто-

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

вариства», якою передбачено відповідальність саме залізничної компанії, а не тих органів, у підпорядкуванні яких перебувають медичні заклади, за фізичний стан і психологічну придатність працівників локомотивних бригад, а також його підтримку на належному рівні протягом усього періоду трудової діяльності на залізничному транспорті [4; 6].

Враховуючи наміри АТ «Укрзалізниця» щодо його утвердження як соціально відповідальної компанії, нині назріла необхідність у проведенні прогресивної реформи галузевої медицини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Головні питання, які стосуються розвитку залізничної медицини відображені в Директиві № 2007/59/ЄС Європейського Парламенту, в Законі України «Про залізничний транспорт», Законі України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України», Постанові Кабміну України «Про затвердження нормативу забезпечення стаціонарними лікарняними ліжками» та ін. законодавчих і нормативних документах. Варто зазначити, що розвиток галузевої медицини на сучасному етапі реформування залізничного транспорту потребує комплексного дослідження і розробки концепції розвитку залізничної медицини на 2020-2023 роки, як невід'ємної частини перевізного процесу.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Попри численні наукові дослідження у сфері залізничної медицини, поглиблення потребують теоретичні та прикладні положення формування стратегії розвитку цієї сфери.

Метою статті є комплексне дослідження розвитку галузевої медицини на сучасному етапі реформування залізничного транспорту та визначення і розробка концепції розвитку залізничної медицини на 2020-2023 роки, як невід'ємної частини перевізного процесу.

Виклад основного матеріалу. Залізнична медицина – невід'ємна складова перевізного процесу, яка відповідає за медичне забезпечення безпеки руху поїздів шляхом контролю за здоров'ям працівників залізничного транспорту відповідно до встановлених вимог, а також організацію своєчасної і ефективної медичної допомоги у разі аварій на залізничному транспорті.

У залізничній медицині, крім загальних питань охорони здоров'я, є багато спеціальних завдань. Тут є аналогія з такими загальноновизнаними конкретними напрямками, як авіаційна й військова медицина.

Основними спеціальними залізнично-медичними напрямками є: медичне забезпечення безпеки руху поїздів, професійні захворювання і професійні аспекти загальних захворювань у залізничників, профілактика «зносу організму» і захворювань через розробку режимів праці на залізничному транспорті, питання залізничної гігієни, спеціальні питання охорони здоров'я [1; 7].

Практично всі залізничні медичні установи: лікарні, поліклініки та інші мають ту або іншу специфіку у своїй роботі.

Самостійність залізничної медицини підтверджує сам факт її існування впродовж 150 років. Спроби злиття її із загальною охороною здоров'я здійснювались до десяти разів, але практичного успіху не мали. В основі цих спроб було бажання поліпшення бази загальної охорони здоров'я шляхом приєднання кращих відомчих лікарень. Але при цьому втрачалася специфіка.

На сучасному етапі реформування залізничного транспорту України здійснюються заходи щодо ліквідації залізничної медицини як непрофільних активів АТ «Укрзалізниця».

На фінансування 94 медичних установ, які були частиною соціальної інфраструктури залізничного транспорту і щорічно обслуговували понад 1 млн осіб, АТ «Укрзалізниця» щорічно закладала десятки мільярдів гривень.

Відповідно до Законів України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (відносно реформи міжбюджетних стосунків)» і «Про Державний бюджет України на 2015 рік» відомчі установи охорони здоров'я, що входили до сфери управління Міністерства інфраструктури України (що забезпечує оперативне управління АТ «Укрзалізниця»), з 1 січня 2015 року передбачено передати до комунальної власності [3].

У результаті реформи АТ «Укрзалізниця» включила у свій статутний капітал декілька лікарень у Києві, Харкові, Одесі, Львові, Дніпропетровську – усього 11 медичних установ (з-поміж них три установи на тимчасово окупованих територіях).

Так, якщо до створення АТ «Укрзалізниця» медична служба Придніпровської залізниці налічувала 47 фельдшерських, фельдшерсько-акушерських, оздоровчих (що належать до лінійних структурних підрозділів) і вокзальних медпунктів, що належать десяти відомчим лікарням різного рівня, то тепер у регіональній філії «Придніпровська залізниця» АТ «Укрзалізниця» залишилося 26 оздоровчих пунктів, які входять в один медичний заклад.

Решту 83 відомчі лікарні були передані місцевим громадам. Проте тільки по 54 установам були затверджені відповідні акти прийому-передачі органами місцевого самоврядування.

Причини не прийняття на баланс медичних закладів – неможливість утримувати колишню відомчу лікарню. У результаті децентралізації установи охорони здоров'я комунальної форми власності фінансуються тільки за рахунок медичної субвенції, яка не є цільовою і розподіляється на розсуд місцевих бюджетів.

Крім того, причинами неприйняття на баланс медичних закладів є також зменшення нормативів забезпечення ліжкомісцями згідно з Постановою Кабміну України «Про затвердження нормативу забезпечення стаціонарними лікарняними ліжками з розрахунку на 10 тис. населення» зменшений з 80 до 60 % [3]. Зменшення вказаного нормативу передбачає скорення існуючих місцевих установ здоров'я в разі прийняття на баланс відомчих медичних закладів.

На сучасному етапі є два основних професійних підходи до залізничної медицини: західний підхід – демократичніше ставлення до учасників із соматичними порушеннями та російський підхід – жорсткіші вимоги до учасників із соматичними порушеннями.

Соматичне захворювання (від ін. – грец. σῶμα – тіло) – тілесне захворювання, на противагу психічному захворюванню. До цієї групи захворювань належать хвороби, що викликаються зовнішніми діями або ж внутрішніми порушеннями роботи органів і систем, не пов'язані з психічною діяльністю людини.

З урахування проведеного дослідження вказаного питання треба зазначити, що оптимальний підхід до розвитку медицини залізничного транспорту України – це напрацювання і реалізація індивідуального національного підходу, поєднуючи при цьому методи й інструменти як західного, так і російського, приділяючи більше уваги професійним соматичним захворюванням, диспансерному нагляду й безпеці руху поїздів.

Тому нами на підставі комплексного дослідження розвитку галузевої медицини на сучасному етапі реформування залізничного транспорту визначено й розроблено концепцію розвитку залізничної медицини на 2020–2023 роки як невід'ємної частини перевізного процесу, яку наведено нижче.

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ ЗАЛІЗНИЧНОЇ МЕДИЦИНИ НА 2020–2023 РОКИ ЯК НЕВІД'ЄМНОЇ ЧАСТИНИ ПЕРЕВІЗНОГО ПРОЦЕСУ (ПРОЄКТ)

Метою збереження залізничної медицини у складі АТ «Укрзалізниця» є:

1. Своєчасне виявлення залізничними лікарями захворювань, які можуть впливати на безпеку руху шляхом проведення регулярних профілактичних оглядів працівників УЗ (періодичних, перед- та післярейсових). Лікар залізничної медицини знає специфіку захворювань працівників УЗ і здійснює постійний диспансерний нагляд і лікування працівників, які мають хронічні захворювання, на відміну від лікарів загальної практики.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

2. Можливість виведення відомчих лікарень на самоокупність упродовж трьох років. Тобто зменшення витрат на фінансування з боку УЗ та збільшення доходів від надання медичних та інших послуг.

3. Надання медичних послуг працюючим, пенсіонерам-залізничникам та членам їхніх сімей, насамперед на лінії. Тобто покращення доступності медичного обслуговування за місцем проживання.

SWOT-аналіз відомчих лікарень АТ «Укрзалізниця» наведено в табл. 1.

Таблиця 1

SWOT аналіз відомчих лікарень АТ «Укрзалізниця»

Strengths (сильні сторони)	Weaknesses (слабкі сторони)
1. Наявність бренду «залізнична медицина». 2. Високопрофесійний кадровий потенціал із напрацьованою базою пацієнтів. 3. Зручне розташування лікарень.	1. Жорстка централізація. Відсутність автономізації медичних закладів. Відсутність можливості прийняття самостійних управлінських рішень керівництвом лікарень. 2. Недосконала система закупівель медикаментів, лікарських засобів і реактивів. 3. Неефективне використання ліжкового фонду. Відсутність умов для комфортного перебування пацієнтів у палатах стаціонарних відділень. 4. Застаріла матеріально-технічна база. Зношеність наявного обладнання. 5. Відсутність підрозділів по роботі з платними медичними послугами та страховими компаніями. Відсутність «Положення про платні медичні послуги». 6. Відсутня можливість передачі в оренду вільних приміщень лікарні. 7. Відсутність промоції лікарень загалом та її підрозділів зокрема на ринку медичних послуг. Відсутність call-центрів, можливості онлайн-запису на прийом, електронного документообігу. 8. Відсутність системи мотивування персоналу. 9. Відсутність дієвої системи співпраці з Національною службою здоров'я України.
Opportunities (можливості)	Threats (загрози)
1. Ребрендинг (оновлення бренду) відомчих лікарень. 2. Створення системи ефективного менеджменту відомчих лікарень, їх автономізація. 3. Побудова ефективної системи промоції на ринку медичних послуг. 4. Створення комфортних умов перебування пацієнтів (навіть за умови зменшення кількості ліжок). 5. Створення в лікарнях підрозділів по роботі з платними пацієнтами та страховими компаніями. Співпраця з Національною службою здоров'я України. 6. Створення адекватної цінової політики на медичні послуги. 7. Інформатизація лікарні. Створення справедливої системи мотивації персоналу	Основні загрози – банкрутство і втрата кадрового потенціалу.

Основні причини збитковості залізничних лікарень:

1. Залишається невирішеним питання відшкодування за обслуговування незастрахованих залізничників, пенсіонерів залізничників та членів сімей залізничників. Згідно з Колективним договором обслуговування цих категорій хворих здійснюється безкоштовно. Витрати на обслуговування таких хворих вимушена брати на себе лікарня. Окремою категорією є діти. Утримання дитячих поліклінік та стаціонарів, їх лікувальне, матеріально-технічне забезпечення тощо є найбільш збитковими для лікарні.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

2. Лише половина застрахованих залізничників обслуговується в медичних закладах Філії «Центр охорони здоров'я». Решта – в інших медичних закладах за місцем проживання, де «осідають» кошти страхових компаній за лікування залізничників.

3. Відсутня можливість передачі в оренду вільних приміщень лікарень.

4. Слабка конкуренція відомчих медичних закладів із міськими лікарнями і приватними клініками внаслідок застарілого обладнання і некомфортних умов перебування пацієнтів.

5. Недосконала система ціноутворення платних медичних послуг.

6. Відшкодування наданих медичних послуг страховим компаніям здійснюється на підставі та на умовах договорів, укладених у 2011 році, що не відповідають теперішньому прейскуранту цін.

7. Недосконала робота з Національною службою здоров'я України згідно з I і II етапами медичної реформи МОЗ України.

З метою ліквідації збитковості й підвищення ефективності залізничних лікарень розроблені та пропонуються для запровадження основні напрями реформування залізничної медицини на 2020-2023 роки:

1. Збереження залізничної медицини. Впровадження прогресивної реформи залізничної медицини.

2. Децентралізація залізничних лікарень, їх автономізація, реорганізація Філії «Центр охорони здоров'я».

3. Поступовий перехід з одночасним зменшенням фінансування з боку УЗ впродовж трьох років на інші джерела фінансування: Національної служби здоров'я України, страхових компаній, доходів від платних медичних послуг.

4. Оптимізація системи страхування працюючих залізничників, членів їхніх сімей і пенсіонерів-залізничників.

5. Забезпечення здоров'я працівників, пов'язаних із безпекою руху шляхом відновлення інституту виробничих лікарів і системи диспансерного нагляду за працюючими з хронічними захворюваннями.

6. Оптимізація ліжкового фонду лікарень, створення комфортних умов перебування пацієнтів.

7. Інформатизація лікарень і її підрозділів; створення системи електронного документообігу.

8. Запровадження системи концесійної співпраці із лікарями.

9. Створення ефективної мотиваційної програми для медичного персоналу.

10. Оновлення матеріально-технічної бази і ремонт приміщень лікарень за рахунок покращення економічної складової наданих послуг.

11. Оптимізація роботи пунктів охорони здоров'я на лініях.

12. Запровадження ринкового формування вартості медичних послуг.

13. Передача в оренду вільних приміщень.

Децентралізація залізничних лікарень, їх автономізація, реорганізація Філії «Центр охорони здоров'я» передбачає:

1. Підготовку та затвердження постанови Кабінету Міністрів України щодо внесення змін і доповнень до нормативних актів, які регламентують реформування залізничного транспорту з метою створення на базі лікарень відповідних акціонерних товариств з 50 % акцій у державній власності.

2. Автономізацію лікарень – одне з ключових вимог підписання договору з Національною службою здоров'я України (НСЗУ) згідно з II етапом реформи МОЗ України. За кожного пролікованого пацієнта (незалежно від місця проживання і роботи) НСЗУ здійснює оплату відповідно до затверджених МОЗ України тарифів – «гроші йдуть за пацієнтом».

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

3. Автономізація дозволить лікарням отримати основне джерело фінансування із НСЗУ за пролікованих пацієнтів (залізничників, членів родини, пенсіонерів-залізничників і пацієнтів-незалізничників). Це значно зменшить фінансове навантаження УЗ на утримання відомчих лікарень.

4. Отримані від НСЗУ кошти можуть бути використані для оплати праці медичних працівників для їх заохочення. Тобто лікар, який пролікував більше пацієнтів, отримає більшу заробітну плату. Ці кошти будуть залишатись у лікарні й будуть використані на потреби конкретної лікарні.

Середньостатистична динаміка питомих ваг фінансових показників для забезпечення позитивного фінансового результату у 2023 році наведена в табл. 2.

Таблиця 2

Середньостатистична динаміка питомих ваг фінансових показників для забезпечення позитивного фінансового результату у 2023 році

Показник, %	Рік					
	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Доходи (власні)	34	40	50	63	70	100
Централізоване фінансування УЗ	66	60	50	37	22	0
Усього доходів	100	100	100	100	100	100
Видатки	110	108	105	102	99	96
Фінансовий результат (прибуток + / збиток)	-10	-8	-5	-2	+1	+4

Із табл. 2 видно, що середньоваговий позитивний фінансовий результат господарської діяльності лікарень можна досягнути у 2023 році.

На підставі вказаних даних прогнозуємо темпи збільшення власних доходів лікарень на 2019–2023 рр. (рис. 1, 2, 3).

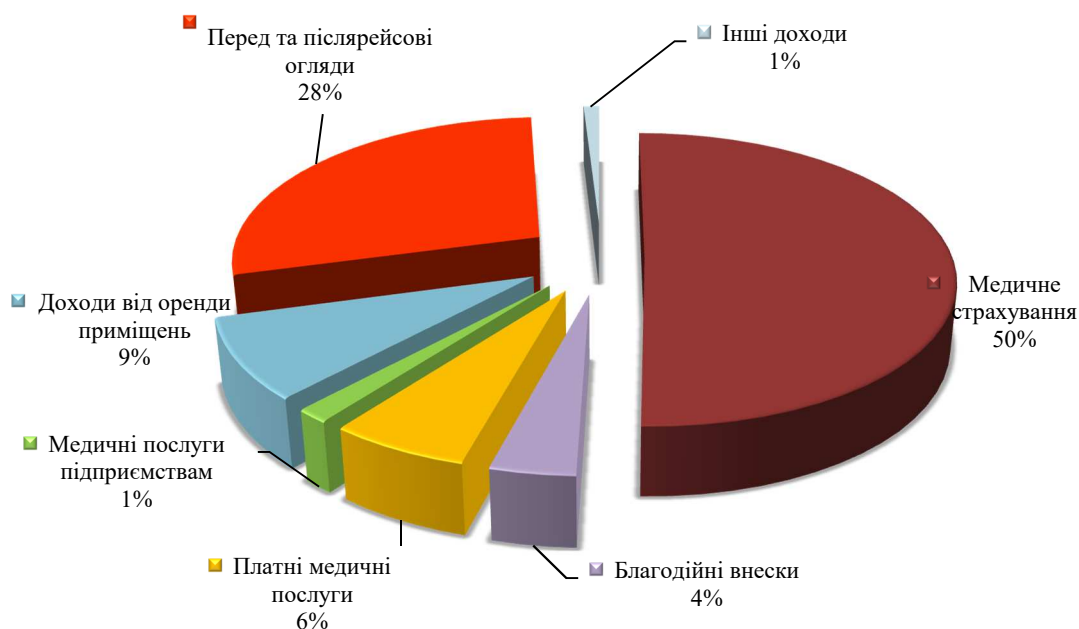

Рис. 1. Структура власних доходів лікарень, 2019 рік

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

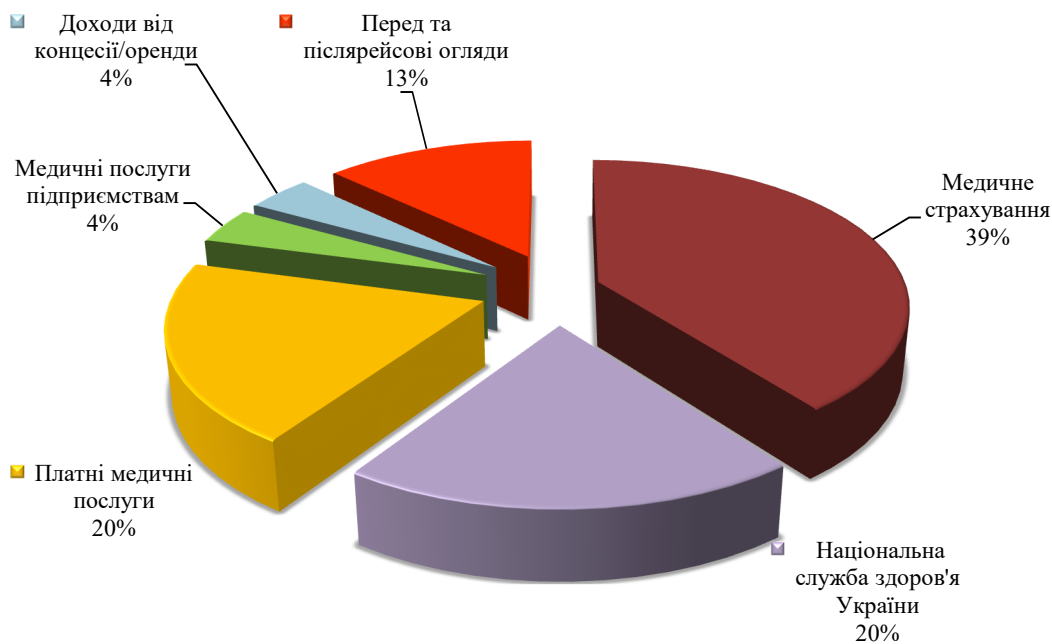

Рис. 2. Прогнозована структура збільшення власних доходів лікарень, 2023 рік

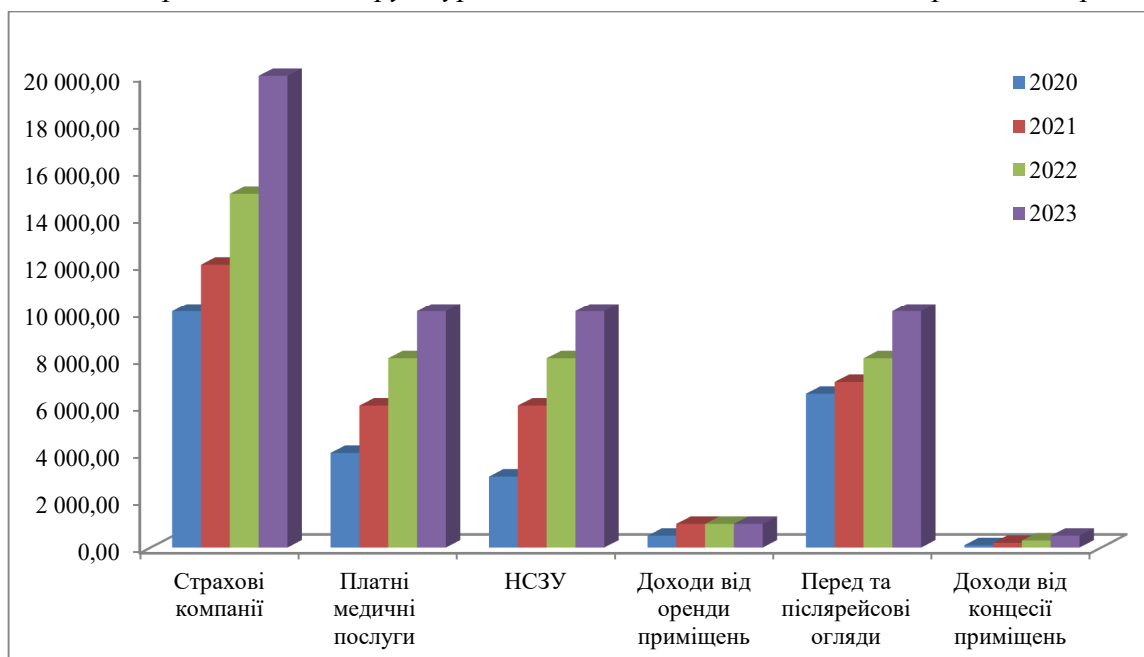

Рис. 3. Прогнозовані власні доходи лікарень від діяльності на 2020-2023 рр., тис. грн

Із рис. 3 видно, що прогнозовані власні доходи 2023 року до 2020 року збільшаться більше ніж удвічі.

Для досягнення позитивних результатів діяльності залізничних лікарень необхідно передусім забезпечити оптимізацію економічної складової, яка містить такі заходи:

1. Запровадження прогресивної реформи залізничної медицини.
2. Чіткий контроль за наданням платних медичних послуг лікарями.
3. Запровадження ринкового формування вартості медичних послуг.
4. Опрацювання питання компенсації коштів за лікування незастрахованих залізничників і пенсіонерів-залізничників.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

5. Підписання нових договорів зі страховими компаніями на умовах повної компенсації за лікування застрахованих пацієнтів згідно із затвердженим прайс-листом.

6. Перегляд надання лікарнею безкоштовних приміщень закладам вищої освіти (ЗВО). Підписання нових договорів із ЗВО, які розміщуються на території лікарень із чітко визначеною ціною за кв. м.

7. Підписання концесійних договорів із лікарями (здача в концесію кабінетів, палат, операційних кімнат тощо).

8. Використання досвіду реформування муніципальних лікарень Польщі.

9. Здача в оренду вільних приміщень лікарень за ринковими цінами.

Крім того, важливими напрямками реформування залізничної медицини є: оптимізація системи страхування працюючих залізничників, членів їхніх сімей і пенсіонерів-залізничників; створення системи концесійної співпраці з лікарями; мотивація медичного персоналу (палати, операційні, кабінети); інформатизація лікарень і її підрозділів.

Оптимізація системи страхування працюючих залізничників, членів їхніх сімей і пенсіонерів-залізничників:

1. Близько 60 % працюючих залізничників мають страховий поліс у одній зі страхових компаній: Нафтагазстрах, Раритет, Інтерполіс. Пенсіонери-залізничники мають страховий поліс від страхової компанії Раритет.

2. Сьогодні річні страхові суми полісів для працюючих залізничників досягають суми 150 тис. грн. Однак на практиці діють чітко регламентовані ліміти на діагностику захворювань і їх лікування. Ці ліміти покривають не більше ніж 50 % від потреби на лікування пацієнта. Навіть за умови програми «Еліт» існують обмеження щодо відшкодування діагностичних процедур (ліміт 500 грн) або взагалі виключені з переліку відшкодувань (наприклад, одноразовий одяг для операційної бригади, покриття на операцію, бахіли, маски, шапочки, еластичні бинти тощо). Не підлягають страхуванню захворювання психоневрологічного профілю. Страхові програми для пенсіонерів-залізничників мають мізерні ліміти (500-800 грн/рік) і покривають потребу в лікуванні не більше ніж 10 %. Члени родини залізничників взагалі не мають страхового поліса і змушені оплачувати витрати на лікування самостійно. Це все призводить до збитковості відомчих лікарень.

3. Необхідно переглянути систему страхування залізничників. Для цього потрібно укласти з 2021 року оновлені договори зі страховими компаніями на умовах, вигідних насамперед працівникам УЗ: 1. Скасувати ліміти на діагностику й лікування шляхом збільшення щомісячних страхових платежів. 2. Внести в перелік відшкодувань витратні матеріали на забезпечення оперативних втручань. 3. Збільшити ліміти відшкодувань для пенсіонерів-залізничників як мінімум до 3 тис. грн/рік. 4. Запропонувати програму страхування для членів родини залізничників (зокрема дітей) і для медичних працівників відомчих лікарень.

Створення системи концесійної співпраці з лікарями (палати, операційні, кабінети):

1. Застосувати схему реформування муніципальних лікарень Польщі.

2. Підписання договорів із лікарями інших медичних закладів із дозволом здійснення оперативних втручань у лікарні. Гроші підуть за залученими лікарями пацієнтами в лікарню від Національної служби здоров'я України.

3. Кожен лікар, який отримує ліцензію на приватну медичну практику, зможе взяти в оренду, концесію кабінет, палату, операційну. Це буде прозора схема співпраці з лікарями, які мають свою базу пацієнтів.

Мотивація медичного персоналу:

1. Створення мотиваційної системи для працівників лікарні.

2. Лікарі – кількість пролікованих пацієнтів і дохід, отриманий лікарнею за пролікованих конкретно цим лікарем пацієнтів.

3. Медичні сестри – кількість виконаних маніпуляцій і дохід, отриманий за це лікарнею.

4. Адміністративний персонал – базова З/П + бонус за виконання фінансового плану. Інформатизація лікарень і її підрозділів

Створення системи електронного документообігу.

1. Створення бази даних пролікованих пацієнтів.

2. Розробка клінічних протоколів лікування із фіксованою ціною згідно із тарифами Національної служби здоров'я України.

3. Ефективна та плідна робота з Національною службою здоров'я України відповідно до плану заходів.

4. Запровадження комп'ютерної програми контролю за наданими платними медичними послугами.

Висновки і пропозиції. На залізничному транспорті України вже понад 20 років відбуваються трансформаційні процеси відповідно до нормативних документів ЄС, що регламентують реформування шляхом запровадження вертикально інтегрованої моделі, реалізація яких проводиться без врахування специфіки транспортної інфраструктури, особливо на регіональному рівні, що може призвести до непередбачених наслідків і втрати обороноздатності держави. Нині розпочата руйнівна реформа охорони здоров'я АТ «Укрзалізниця» передбачає передачу/продаж медичних закладів як непрофільних активів у власність інвесторів.

З метою недопущення руйнування галузевої системи охорони здоров'я нами проведено комплексне дослідження розвитку галузевої медицини на сучасному етапі реформування залізничного транспорту та визначені заходи й розроблена концепція розвитку залізничної медицини на 2020-2023 роки як невід'ємної частини перевізного процесу, яка відповідає статті 16 Закону України «Про залізничний транспорт» та Директиві 2007/59/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС від 23 жовтня 2007 року «Про сертифікацію машиністів локомотивів та поїздів у залізничній системі Співтовариства».

Список використаних джерел

1. Железнодорожная медицина / Ф. М. Абдуева и др. Харьков, 2006. 68 с. URL: <http://scbist.com/knigi-i-zhurnaly/5019-zheleznodorozhnaya-medicina.html>.

2. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин: Закон України від 28.12.2014 № 79-VIII (редакція від 01.01.2017 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19#Text>.

3. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України від 28.12.2014 № 80-VIII (редакція від 29.12.2015 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-19#Text>.

4. Про залізничний транспорт: Закон України від 04.07.1996 № 273/96-ВР (редакція від 04.11.2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80>.

5. Про затвердження нормативу забезпечення стаціонарними лікарняними ліжками: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2015 № 1024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/248705512>.

6. Про сертифікацію машиністів локомотивів та поїздів у залізничній системі Співтовариства: Директива № 2007/59/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 23 жовтня 2007 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/32_Annex.pdf.

7. Цфасман А. З. Железнодорожная медицина как научно-прикладной междисциплинарный раздел. *Евразия. Вестн.* 2017. № 7. URL: www.eav.ru/publ1.php?page=1&publ1=2014-13a18.

References

1. Abdueva, F. M., Afanasev, M. V., Danovskaia, E. V., Mikhailov, V. V., Iabluchanskii, N. I. (2006). *Zheleznodorozhnaia meditsina [Railway medicine]*. <http://scbist.com/knigi-i-zhurnaly/5019-zheleznodorozhnaya-medicina.html>.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

2. Pro vnesennia zmin do Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy shchodo reformy mizhbiudzhethnykh vidnosyn [On amendments to the Budget Code of Ukraine (regarding the reform intergovernmental relations)], Law № 273/96-VR (January 1, 2017) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19#Text>.

3. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2015 rik [On the State Budget of Ukraine for 2015], Law № 80-VIII (December 29, 2015) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-19#Text>.

4. Pro zaliznychnyi transport [About railway transport], Law № 273/96-VR (November 11, 2018) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80>.

5. Pro zatverdzhennia normatyvu zabezpechennia statsionarnymy likarnianymy lizhkamy [On approval of the standard of provision of inpatient hospital beds], Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1024 (November 29, 2015) (Ukraine). <https://www.kmu.gov.ua/npas/248705512> [in Ukrainian].

6. Pro sertyfikatsiiu mashynistiv lokomotyviv ta poizdiv u zaliznychnii systemi Spivtovarystva [On certification of drivers of locomotives and trains in the railway Community system], Directive № 2007/59/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2007 (2020). https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/32_Annex.pdf [in Ukrainian].

7. Tsfasman, A. Z. (2017). Zheleznodorozhnaia medytyna kak nauchno-prykladnoi mezhdytstypynarni razdel [Railway medicine as a scientific and applied interdisciplinary section]. *Evrasyia. Vesty – Eurasia. To lead*, 7. www.eav.ru/publ1.php?page=1&publid=2014-13a18.

Ейтутіс Георгій Дмитрович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, маркетингу та бізнес-адміністрування, Державний університет інфраструктури та технологій (вул. І. Огієнка, 19, м. Київ, 03049, Україна).

Ейтутіс Георгій Дмитрієвич – доктор економічних наук, професор кафедри економіки, маркетингу та бізнес-адміністрування, Государственный университет инфраструктуры и технологий (ул. И. Огиенко, 19, г. Киев, 03049, Украина).

Eitutis Heorhii – Doctor of Economics, Professor of the Department of Economics, Marketing and Business Administration, State University of Infrastructure and Technology (19 I. Ohienko Str., 03049 Kyiv, Ukraine).

E-mail: eitutis.g@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3833-6875>

Ейтутіс Юрій Георгійович – кандидат медичних наук, заступник головного лікаря, лікар вищої категорії, Київська клінічна лікарня на залізничному транспорті (вул. М. Коцюбинського, 8а, м. Київ, 01030, Україна).

Ейтутіс Юрій Георгійович – кандидат медицинских наук, заместитель главного врача, врач высшей категории, Киевская клиническая больница на железнодорожном транспорте (ул. М. Коцюбинского, 8а, г. Киев, 01030, Украина).

Eitutis Yurii – PhD in Medicine, Deputy Chief Physician, orthopedist-traumatologist of the highest qualification category, Kyiv Clinical Hospital on the railway transport (8a M. Kotsiubynskyi Str., 01030 Kyiv, Ukraine).

E-mail: eitutis.g@ukr.net

Божок Анастасія Романівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки, маркетингу та бізнес-адміністрування, Державний університет інфраструктури та технологій (вул. І. Огієнка, 19, м. Київ, 03049, Україна).

Божок Анастасія Романовна – кандидат экономических наук, доцент кафедры экономики, маркетинга и бизнес-администрирования, Государственный университет инфраструктуры и технологий (ул. И. Огиенко, 19, г. Киев, 03049, Украина).

Bozhok Anastasiia – PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics, Marketing and Business Administration, State University of Infrastructure and Technology (19 I. Ohienko Str., 03049 Kyiv, Ukraine).

E-mail: nastya.bozhok@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4404-2267>

Researcher ID: AAE-8833-2019

УДК 338.2

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-70-77

*Артем Безуглий, Юлія Бібик, Олена Бельська***АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СТАНУ
РІВНЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В ДОРОЖНІЙ ГАЛУЗІ***Артем Безуглий, Юлія Бибик, Елена Бельская***АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ
УРОВНЯ ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ В ДОРОЖНОЙ ОТРАСЛИ***Artem Bezuglyi, Yuliia Bibyk, Olena Belska***URGENT ISSUES OF THE CURRENT CONDITION
OF THE SALARY LEVEL IN ROAD SECTOR**

У статті розглянуто актуальні проблеми сучасного стану рівня заробітної плати в дорожній галузі, досліджено динаміку оплати праці дорожніх підприємств, а також здійснено порівняння рівня кошторисної заробітної плати з реальною вартістю послуг на українському ринку праці. Проаналізовано структуру вартості робіт та виділено частку заробітної плати у загальній вартості дорожніх робіт. Головною метою є аналіз наявних проблем, пов'язаних із розрахунком заробітної плати в дорожній галузі, пошук методів для уникнення факту розбіжностей між фактичними витратами на заробітну плату працівників та заробітною платою, передбаченою в кошторисній документації. Результати таких досліджень доцільно враховувати при формуванні політики оплати праці дорожніх підприємств, адже вони спрямовані на забезпечення врегулювання соціально-трудова відносин у галузі, підвищення мінімальних гарантій в оплаті праці, посилення соціального захисту працівників, покращення умов їх праці і відпочинку.

Ключові слова: бюджетні кошти; заробітна плата; дорожнє будівництво; кошторисна вартість; ринок праці.

Рис.: 3. Табл.: 2. Бібл.: 12.

В статье рассмотрены актуальные проблемы современного состояния уровня заработной платы в дорожной отрасли, исследована динамика оплаты труда дорожных предприятий, а также проведено сравнение уровня сметной заработной платы с реальной стоимостью услуг на украинском рынке труда. Проанализирована структура стоимости работ и выделено долю заработной платы в общей стоимости дорожных работ. Главной целью является анализ существующих проблем, связанных с расчетом заработной платы в дорожной отрасли, поиск методов для предотвращения факта разногласий между фактическими затратами на заработную плату работников и заработной платой, предусмотренной в сметной документации. Результаты таких исследований целесообразно учитывать при формировании политики оплаты труда дорожных предприятий, ведь они направлены на обеспечение урегулирования социально-трудовых отношений в отрасли, повышение минимальных гарантий в оплате труда, усиления социальной защиты работников, улучшение условий их труда и отдыха.

Ключевые слова: бюджетные средства; заработная плата; дорожное строительство; сметная стоимость; рынок труда.

Рис.: 3. Табл.: 2. Библ.: 12.

The article considers the most relevant issues of the current salary level in the road industry, examines the dynamics of remunerations in road enterprises and compares the level of estimated salary with the real cost of services at the Ukrainian labor market. The structure of the cost of works is analyzed and the percentage of salary in the total cost of road works is identified. The main purpose is to analyze the existing problems related to the calculation of salary in the road sector, to find methods to avoid discrepancies between the actual salary and salaries provided for in the estimate documents. The results of such studies should be taken into account when formulating a salary policy for road enterprises as they are aimed at providing the settlement of social and labor relations in the industry, increasing minimum guarantees in the remuneration of labour, strengthening social defence of workers, improving their working and leisure conditions.

Keywords: budget funds; salary; road construction; estimated cost; labor market.

Fig.: 3. Table: 2. References: 12.

JEL Classification: E24; D49; J31

Постановка проблеми. Заробітна плата є основним доходом громадян, а також невід'ємною частиною матеріального стимулювання працівників. На сьогодні є багато проблем, пов'язаних з оплатою праці в дорожньому господарстві – низька частка заробітної плати в собівартості дорожніх робіт, значна відмінність розміру заробітної плати в інвесторській кошторисній документації та фактично виплаченої підрядними організаціями, дефіцит робочих місць із гідною оплатою та належними умовами праці.

Незначна частка заробітної плати в собівартості дорожніх робіт, звісно, пов'язана з технологічним способом виконання дорожніх робіт, що зменшує використання ручної праці, та зі значною питомою вагою матеріальних витрат. Проте негативним фактором насамперед є регулювання розміру кошторисної заробітної плати в будівництві на всіх стадіях інвестиційного проєкту на державному рівні.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням щодо сутності та значення оплати праці присвячена низка робіт таких учених, як О. Балан, В. Гриньова, О. Дороніна, М. Дороніна, А. Зотова, М. Хескінс, Н. Павловської, С. Фишер, О. Цветнова. Питання, які пов'язані зі станом заробітної плати та проблемою її підвищення, представлені в роботах таких науковців, як В. Бойченко, В. Василенко, Ю. Гордеюк, П. Іванечко, С. Спасенко, С. Цимбалюк.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Попри велику кількість досліджень, що стосуються проблем заробітної плати, недостатньо опрацьовані особливості оплати праці в дорожньому будівництві, які необхідно враховувати для формування оплати праці на сучасних підприємствах галузі.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження та аналіз сучасного стану та наявних головних проблем, пов'язаних із розрахунком заробітної плати в дорожній галузі, а також зіставлення рівня кошторисної заробітної плати з фактичною вартістю послуг на ринку праці в розрізі дорожньої галузі.

Виклад основного матеріалу. Вартість будівництва об'єктів дорожнього господарства, що реалізуються за рахунок бюджетних коштів, коштів державних і комунальних підприємств, установ та організацій, а також кредитів, наданих під державні гарантії, визначається на підставі положень Національного стандарту України [1]; настанов, які його доповнюють, а також на підставі положень відомчих нормативних документів: для робіт із капітального ремонту [2] та робіт із поточного ремонту та експлуатаційного утримання [3].

Відповідно до вищенаведених національних та галузевих стандартів система ціноутворення в будівництві (зокрема і при визначенні вартості дорожніх робіт) ґрунтується на застосуванні нормативно-розрахункових показників та цін трудових та матеріально-технічних ресурсів. А тому заробітна плата визначається на підставі нормативно-розрахункових трудовитрат, що визначаються з використанням кошторисних нормативів і вартості людиногодина. Вартість людиногодина до 2018 року регулювалася Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (далі – Мінрегіон) та не враховувала реальної ситуації на ринку праці. Так, рекомендований рівень заробітної плати, встановлений Мінрегіоном, до 2018 року не відповідав рівню фактичної середньомісячної заробітної плати в будівництві відповідно до даних Державної служби статистики України [4] (рис. 1).

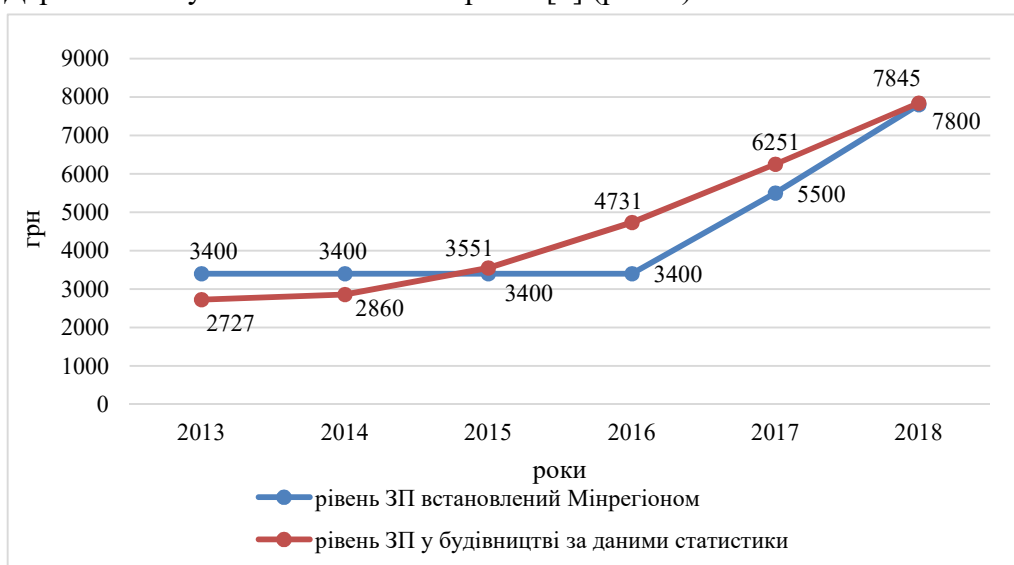

Рис. 1. Рівні заробітної плати в будівництві

Джерело: сформовано авторами на основі [4].

Ситуація змінилась після внесення змін до Порядку розрахунку розміру кошторисної заробітної плати, який враховується при визначенні вартості будівництва об'єктів [5], який застосовується для визначення вартості будівництва, відповідно до якого було скасовано встановлення Мінрегіоном конкретного розміру кошторисної заробітної плати в будівництві та спрощена процедура її визначення як для замовника, так і для підрядника. Згідно із зазначеними змінами, розмір кошторисної зарплати на стадії розроблення проєктної документації визначається замовником (інвестором) самостійно, відповідно до статистичної інформації щодо розміру середньомісячної заробітної плати штатних працівників у будівництві та прогнозного індексу споживчих цін. Обґрунтування розміру кошторисної заробітної плати замовник повинен здійснювати на підставі власних методичних підходів, також можливим є застосування механізму розрахунку, що наведений в довідковому додатку Ж [3]. Для цього можна відправити запити всім потенційним підрядникам з метою отримання інформації про розмір надбавок та доплат до заробітної плати робітників та питомої ваги робітників, що їх отримують, за визначений період та щодо розміру усередненої заробітної плати підрядних підприємств.

При складанні ціни пропозиції учасник (підрядник) конкурсних торгів (договірної ціни) розраховує розмір кошторисної заробітної плати, зважаючи на середньомісячну заробітну плату одного працівника в режимі повної зайнятості, з урахуванням системи оплати праці, яка встановлена на підприємстві. На етапі проведення взаєморозрахунків за обсяги виконаних робіт розмір кошторисної заробітної плати визначається згідно з розміром, передбаченим у погодженій із замовником договірній ціні. Уточнення розміру кошторисної заробітної плати можливе за умови зазначення цієї умови в договорі підряду.

Недоліком такого порядку визначення розміру кошторисної заробітної плати на стадії інвесторської документації є те, що не враховується для середньострокових та довгострокових договорів прогнозний індекс споживчих цін наступних років, адже Порядком передбачається збільшення середньомісячної заробітної плати в будівництві (у розрахунку на одного працівника) на прогнозний індекс споживчих цін на поточний рік.

Позитивною стороною є те, що підрядники мають можливість зазначати свій розмір кошторисної заробітної плати з огляду на середньомісячну заробітну плату одного працівника в режимі повної зайнятості, яку учасник планує отримувати на об'єкті будівництва.

Як зазначалось раніше, пунктом 5 Наказу Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Про затвердження Порядку розрахунку розміру кошторисної заробітної плати, який враховується при визначенні вартості будівництва об'єктів» [5] передбачено, що визначення розміру кошторисної заробітної плати при складанні ціни пропозиції учасника (підрядника) конкурсних торгів (договірної ціни) здійснюється учасником згідно із середньомісячною заробітною платою одного працівника в режимі повної зайнятості, яку учасник планує отримувати на об'єкті будівництва. Аналогічне формулювання передбачено й у нормативних документах із визначення вартості будівництва. Тобто в жодному нормативному документі не зазначено, як замовник повинен перевіряти розрахунок і чи взагалі правомірно вимагати його від підрядника під час узгодження договірної ціни.

Відповідно до статті 16 Закону України «Про публічні закупівлі» [6] замовник має право вимагати від учасників процедури закупівлі надання інформації про їх відповідність кваліфікаційним критеріям, яка має бути підтверджена документально. Замовник може встановити один або декілька з таких кваліфікаційних критеріїв та вимагати від учасників подання ними документально підтвердженої інформації про їх відповідність кваліфікаційним критеріям, що зазначенні в пункті 2 статті 16 зазначеного Закону.

Таким чином, стосовно працівників надається довідка, що містить лише інформацію про працівників учасника (наявність відповідної кваліфікації, необхідних знань та досвіду, кількість працівників), а не фактично виплачена заробітна плата за минулий період.

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Пропонуємо внести відповідні зміни як у тендерне законодавство, так і в кошторисно-нормативну базу України щодо обов'язкового висвітлення учасниками тендерних закупівель фактично виплаченої заробітної плати за минулий період на підставі подання Звіту із праці за формою № 1-ПВ (місячна) або № 1-ПВ (квартальна). Отже, замовник, з урахуванням прогнозного рівня інфляції зможе вийти на орієнтовний рівень заробітної плати підрядника.

Нині рівень кошторисної заробітної плати, який встановлюється як мінімальний, залежить від фактичного рівня заробітної плати в будівництві та з урахуванням прогнозного індексу споживчих цін відображає витрати на заробітну наближені до реальних (рис. 2).

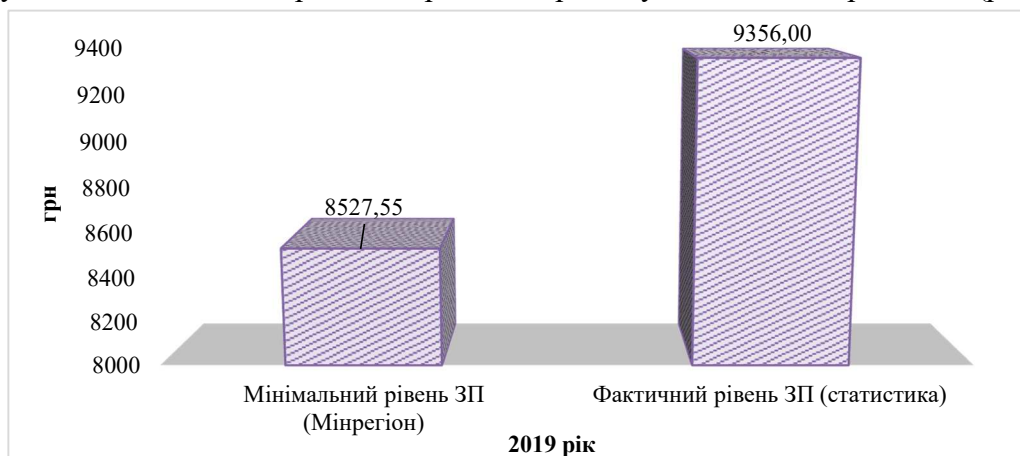

Рис. 2. Рівень заробітної плати у 2019 році

Джерело: сформовано авторами на основі [4].

Аналізуючи рівень заробітної плати в Україні за видами діяльності у 2019 році, необхідно зауважити, що заробітна плата в будівництві посідала середню позицію і становила 9356 грн (рис. 3). Зокрема, рівень заробітної плати в будівництві двічі менший, ніж у фінансовій та страховій діяльності та в 1,24 раза – ніж у галузі промисловості.

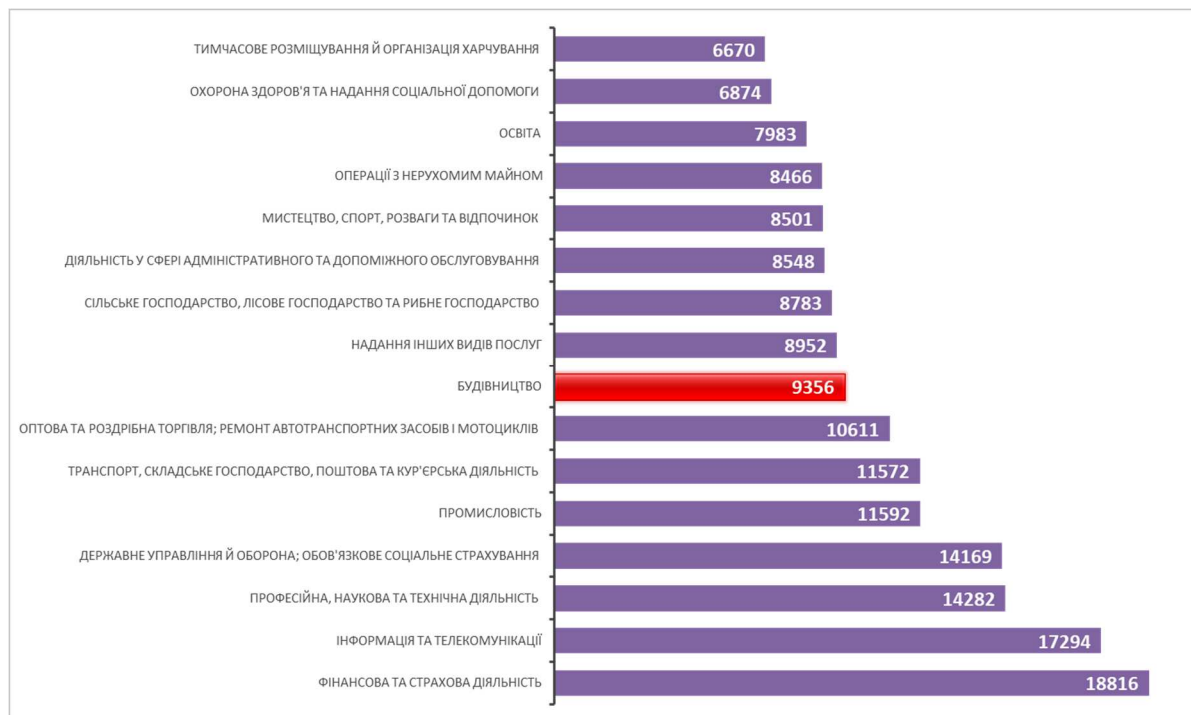

Рис. 3. Заробітна плата за видами діяльності у 2019 році

Джерело: сформовано авторами на основі [4].

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Витрати, пов'язані з виконанням усіх видів дорожніх робіт, можна поділити на чотири основні складові: матеріальні ресурси, оплата праці робітників, експлуатація дорожніх машин та механізмів, а також інші витрати. У структурі вартості дорожніх робіт вагому частку займають витрати на будівельні матеріали та вироби (60-75 %), тоді як частка заробітної плати становить усього 5-10 % залежно від виду робіт (табл. 1).

Таблиця 1

Структура вартості дорожніх робіт

Стаття витрат	%
Заробітна плата	5-10
Експлуатація машин та механізмів	10-30
Матеріальні ресурси	60-75
Інші витрати	10-15

Джерело: розроблено авторами.

Необхідно зазначити, що структура вартості дорожніх робіт, по якій враховуються фактичні витрати дорожньої організації, суттєво відрізняється від структури кошторисної вартості робіт. Щодо заробітної плати робітників, то її частина входить в інші статті кошторисної вартості дорожніх робіт: заробітна плата машиністів та робітників, які обслуговують машини, віднесена до витрат на експлуатацію машин та механізмів; заробітна плата робітників, зайнятих на навантаженні, транспортуванні й вивантаженні будівельних матеріалів, включена у вартість матеріалів; заробітна плата інженерно-технічних працівників і службовців включена в загальновиробничі та адміністративні витрати; також частина заробітної плати є в таких статтях кошторисної вартості, як «Тимчасові будівлі і споруди», «Зимове (літнє) подорожчання», «Витрати на перевезення працівників», «Кошти на відрядження працівників будівельних організацій на об'єкт будівництва», «Витрати на перебазування будівельно-монтажних організацій або їх структурних виробничих підрозділів», тощо. Крім того, система ціноутворення в будівництві (зокрема і при визначенні вартості дорожніх робіт) ґрунтується на нормативно-розрахункових показниках і поточних цінах трудових та матеріально-технічних ресурсів. А тому заробітна плата при проведенні взаєморозрахунків (складанні форми КБ-2В «Акт приймання виконаних будівельних робіт») визначається на підставі нормативно-розрахункових трудовитрат, що визначаються з використанням кошторисних нормативів і вартості людино години. Враховуючи це, може мати місце факт розбіжностей між фактичними витратами на заробітну плату працівників, підтверджених первинними бухгалтерськими документами, та нормативною кошторисною заробітною платою, передбаченою формою КБ-2в.

Тому відповідно до діючих у системі ціноутворення правил і принципів сама по собі форма № КБ-2в не може засвідчувати справжність розміру витрат, фактично понесених підрядником. Крім того, статтею 845 Цивільного кодексу України [7] визначено, що кожен підрядник має право заощадити кошти за умови виконання всіх обсягів робіт, передбачених у договорі, і з урахуванням якісного виконання робіт. Заробітна плата на підприємстві виплачується не на підставі рекомендованого рівня, а відповідно до норм трудового законодавства і внутрішніх документів підприємства (трудова угода, колективний договір, трудові угоди, тарифні сітки окладів). Так, відповідно до даних, наданих підрядними дорожніми підприємствами, фактичний розмір середньої заробітної у 2019 році становив 12 000 грн, що на 40 % більше, ніж мінімально встановлений рівень.

Таким чином, на сьогодні, проаналізувавши вакансії дорожньої галузі, можна зробити висновок, що дорожні підприємства у своїх пропозиціях перевищують мінімальний рівень кошторисної заробітної плати у 2,5 раза (табл. 2).

Таблиця 2

Рівень заробітної плати вакансій робітників дорожньої галузі у 2020 році

Вакансія	Рівень заробітної плати, грн
Дорожній робітник	від 9000 до 20 000
Машиніст бульдозера	від 8696 до 15 000
Машиніст екскаватора	від 10 000 до 20 000
Водій самоскиду	від 10 000 до 20 000
Водій навантажувача	від 10 000 до 20 000
Машиніст котка	від 10 000 до 25 000
Машиніст автогрейдера	від 10 000 до 25 000
Машиніст асфальтоукладальника	від 20 000 до 25 000

Джерело: сформовано авторами на основі [8].

29 січня 2020 року Державною службою статистики України було оприлюднено статистичну інформацію щодо розміру середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності за період з початку року у 2019 році, який становить 9356 грн за видом діяльності «Будівництво». Постановою Кабінету Міністрів України [9] схвалено основні прогностичні макропоказники економічного й соціального розвитку України на 2020-2022 рр., та визначено, що показник прогностичного індексу споживчих цін на 2020 рік становить 106,4 %. Тому рівень кошторисної заробітної плати, який може враховуватися у 2020 році при обчисленні вартості робіт із будівництва, ремонтів та експлуатаційного утримання автомобільних доріг загального користування має бути не нижчим ніж 9954,78 грн.

Висновки і пропозиції. Отже, наближення кошторисної зарплати до фактичної заробітної плати стало можливе завдяки довгоочікуваним змінам у законодавстві, які багато років стримували розвиток усієї галузі будівництва, які скасували механізм централізованого та зарегульованого розрахунку розміру кошторисної заробітної плати та спростили процес її розрахунку. Такі зміни дозволяють визначати об'єктивну ринкову оплату праці в дорожньої галузі та стимулюватимуть покращення інвестиційного клімату в галузі та є актуальними враховуючи сучасний стан та особливості фінансування дорожньої галузі [10; 11; 12]. Однак необхідно внести вимоги в нормативно-кошторисне законодавство для можливості порівняння фактично виплаченої заробітної плати на підприємстві із заробітною платою, яку підрядник планує отримувати на об'єкті.

Список використаних джерел

1. ДСТУ Б Д.1.1-1:2013 «Правила визначення вартості будівництва». [Чинний з 2014-01-01]. Київ : Мінрегіон України, 2013. 97 с.
2. СОУ 42.1-37641918-050:2018 «Автомобільні дороги. Правила визначення вартості робіт з капітального ремонту». [Чинний з 2019-01-01].
3. СОУ 42.1-37641918-085:2018 «Автомобільні дороги. Правила визначення вартості робіт з поточного ремонту та експлуатаційного утримання». [Чинний з 2019-01-01].
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Про затвердження Порядку розрахунку розміру кошторисної заробітної плати, який враховується при визначенні вартості будівництва об'єктів : Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 20.10.2016 № 281. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1469-16>.
6. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
8. Сайт пошуку роботи № 1 в Україні. *work.ua*. URL: <https://www.work.ua/>.

9. Про схвалення основних прогностичних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2020 рік : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.05.2019 № 555 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-2019-%D0%BF>.

10. Shkarlet S. M., Khomenko I. O., Kontseva V. V. Actual problems of formation and funding of the state road funds. *Scientific bulletin of Polissia*. 2017. № 3(11), ч. 1. С. 16–20.

11. Khomenko I. O., Kontseva V. V., Bezuglyi A. O. Current state and features of financing of the road sector. *Scientific bulletin of Polissia*. 2017. № 4(12), ч. 2. С. 201–205.

12. Шило Ж. С., Поліщук О. Ю. Проблеми заробітної плати та вартості робочої сили в Україні. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvse/2010_1/45.pdf.

References

1. SPE “Inproject”. (2013). *Pravyla vyznachennia vartosti budivnytstva [Rules of construction cost]* (DSTU B D.1.1-1:2013). Ministry of Regional Development of Ukraine.

2. SE “State Road Research Institute named after MP Shulgina” (State Enterprise “State Research Institute”). (2018). *Avtomobilni dorohy. Pravyla vyznachennia vartosti robit z kapitalnoho remontu [Highways. Rules for determination of major repairs costs]* (SOU 42.1-37641918-050:2018).

3. SE “State Road Research Institute named after MP Shulgina” (State Enterprise “State Research Institute”). (2018). *Avtomobilni dorohy. Pravyla vyznachennia vartosti robit z potochnoho remontu ta ekspluatatsiinoho utrymanna [Highways. Rules for determination of current repair and maintenance works costs]* (SOU 42.1-37641918-085:2018).

4. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]*. <http://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Pro zatverdzhennia Poriadku rozrakhunku rozmiru koshtorysnoi zarobitnoi platy, yakyi vrakhovuietsya pry vyznachenni vartosti budivnytstva ob'ektiv [On approval of the Procedure for calculating the estimated salary, which is taken into account when determining the cost of construction], Order of the Ministry of Regional Development, Construction and Housing of Ukraine № 281 (20.10.2016) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1469-16>.

6. Pro publichni zakupivli [On public procurement], Law of Ukraine № 922-VIII (December 25, 2015). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>.

7. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [The Civil Code of Ukraine], Code № 435-IV (January 16, 2003). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

8. *Sait poshuku roboty № 1 v Ukraini [Job search site № 1 in Ukraine]*. [work.ua](http://www.work.ua). <https://www.work.ua>.

9. Pro skhvalennia osnovnykh prohnoznykh makropokaznykiv ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Ukrainy na 2020 rik [On approval of the key forecast macro indicators of economic and social development of Ukraine for 2020], Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 555 (May 15, 2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-2019-%D0%BF>.

10. Shkarlet, S. M., Khomenko, I. O., Kontseva, V. V. (2017). Actual problems of formation and funding of the state road funds. *Scientific bulletin of Polissia*, 1(3(11)), pp. 16–20.

11. Khomenko, I. O., Kontseva, V. V., Bezuglyi, A. O. (2017). Current state and features of financing of the road sector. *Scientific bulletin of Polissia*, 2(4(12)), pp. 201–205.

12. Shylo, Zh. S., Polishchuk, O. Iu. (2010). *Problemy zarobitnoi platy ta vartosti robochoi syly v Ukraini [Problems of wages in the Ukraine and ways of their decision]*. http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvse/2010_1/45.pdf.

Безуглий Артем Александрович – кандидат економічних наук, доцент, директор Державного підприємства «Державний дорожній науково-дослідний інститут імені М. П. Шульгіна» (просп. Перемоги, 57, м. Київ, 03115, Україна).

Безуглий Артем Александрович – кандидат экономических наук, доцент, директор Государственного предприятия «Государственный дорожный научно-исследовательский институт имени Н. П. Шульгина» (просп. Победы, 57, г. Киев, 03115, Украина).

Bezugly Artem – PhD in Economics, Associate Professor, Director of M. P. Shulgina State Road Research Institute State Enterprise (57 Peremohy Av., 03115 Kyiv, Ukraine).

E-mail: dorteh3@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3883-7968>

Scopus Author ID: 57197714430

Бібик Юлія Миколаївна – аспірант, завідувач відділу економічних досліджень та визначення вартості дорожніх робіт Державного підприємства «Державний дорожній науково-дослідний інститут імені М. П. Шульгіна» (просп. Перемоги, 57, м. Київ, 03115, Україна).

Бибик Юлия Николаевна – аспірант, доцент, заведующая отделом экономических исследований и определения стоимости дорожных работ Государственного предприятия «Государственный дорожный научно-исследовательский институт имени Н. П. Шульгина» (просп. Победы, 57, г. Киев, 03115, Украина).

Bibyk Yuliia – PhD student, Associate Professor, Head of The Department of Economic Research and Determination of the Road Work State Cost of M. P. Shulgin State Road Research Institute State Enterprise (57 Peremohy Av., 03115 Kyiv, Ukraine).

E-mail: bibik_1@bigmir.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7197-8909>

Бельська Олена Леонідівна – аспірант, науковий співробітник відділу економічних досліджень та визначення вартості дорожніх робіт Державного підприємства «Державний дорожній науково-дослідний інститут імені М. П. Шульгіна» (просп. Перемоги, 57, м. Київ, 03115, Україна).

Бельская Елена Леонидовна – аспірант, научный сотрудник отдела экономических исследований и определения стоимости дорожных работ Государственного предприятия «Государственный дорожный научно-исследовательский институт имени Н. П. Шульгина» (просп. Победы, 57, г. Киев, 03115, Украина).

Belska Olena – PhD student, Researcher, Department of Economic Research and Determination of the Road Work Cost of M. P. Shulgin State Road Research Institute State Enterprise (57 Peremohy Av., 03115 Kyiv, Ukraine).

E-mail: belskaya30@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6900-796X>

ResearcherID: C-7945-2019

УДК 332.142.2

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-78-87

*Наталія Іванова, Оксана Мініна***ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ЄС: МЕХАНІЗМ
ВЗАЄМОДІЇ СТОРІН***Наталія Іванова, Оксана Минина***ТРАНСГРАНИЧНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО УКРАИНЫ И ЕС: МЕХАНИЗМ
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СТОРОН***Nataliia Ivanova, Oksana Minina***CROSS-BORDER COOPERATION BETWEEN UKRAINE
AND THE EU: MECHANISM OF INTERACTION OF THE PARTIES**

У статті досліджено фактори, умови, принципи та інструменти взаємодії сторін при реалізації транскордонного співробітництва України з країнами ЄС. Формування організаційно-економічного механізму взаємодії учасників транскордонного співробітництва потребує від усіх сторін залучення значний потенціал для адаптації до специфічних рис взаємодії: бар'єрності та контактності. Як інструмент, який дозволяє певною мірою нейтралізувати вплив негативних факторів у процесі технологічного, соціального та економічного зближення регіонів, пропонується застосовувати інфраструктурний стандарт. Питання інфраструктурного забезпечення виступає на перший план у процесі реалізації механізму транскордонного співробітництва, яку рекомендується вирішувати через формування кластерних структур.

Ключові слова: транскордонне співробітництво; транскордонний регіон; механізм взаємодії, інфраструктурний стандарт, кластер.

Рис.: 4. Бібл.: 10.

В статье исследованы факторы, условия, принципы и инструменты взаимодействия сторон при реализации трансграничного сотрудничества Украины со странами ЕС. Формирование организационно-экономического механизма взаимодействия участников трансграничного сотрудничества требует от всех сторон привлечения значительного потенциала для адаптации к специфическим условиям такого взаимодействия: барьерности и контактности. В качестве инструмента, который позволяет в определенной степени нейтрализовать влияние негативных факторов в процессе технологического, социального и экономического сближения регионов, предлагается использовать инфраструктурный стандарт. Проблематика инфраструктурного обеспечения выступает на первый план в процессе реализации механизма трансграничного сотрудничества, которую рекомендуется решать через формирование кластерных структур.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество; трансграничный регион; механизм взаимодействия, инфраструктурный стандарт, кластер

Рис.: 4. Библ.: 10.

The article defines the factors, conditions, principles and tools of interaction between the parties in the implementation of cross-border cooperation of Ukraine with EU. The formation of the organizational and economic mechanism of interaction between the participants of cross-border cooperation requires significant involvement of all parties to adapt to the specific features of interaction: barriers and contacts. As a tool that allows to some extent to neutralize the impact of negative factors in the process of technological, social and economic convergence of regions, it was proposed to use the infrastructure standard. The issue of infrastructure comes to the fore in the process of implementing the mechanism of cross-border cooperation, which is recommended to be addressed through the formation of cluster structures.

Keywords: cross-border cooperation; cross-border region; interaction mechanism, infrastructure standard, cluster.

Fig.: 4. References: 10.

JEL Classification: O18; R11

Постановка проблеми. Після обрання у 2014 році Україною національної інтеграційної політики з Європейським Союзом завдання на регіональному рівні розширились до необхідності впровадження світових підходів просторового розвитку, а також прискореного долучення до єврорегіонального співробітництва. Результатом співпраці очікується отримання низки позитивних ефектів для підприємницького сектору, домогосподарств та держави. Зокрема, у сфері інфраструктурного забезпечення передбачається розширення та зміцнення співробітництва, стимулювання забезпечення ефективності, безпечності та надійності вантажних та пасажирських перевезень відповідно до міжнародних вимог, узгодження параметрів різних видів транспортних систем з метою розширення потенціалу транспортних сполучень між Україною та ЄС. Співпраця з Європейським економічним товариством має бути спрямована на прискорення модернізації інфраструктурного сектору України, гармонізацію операційних стандартів і політики з європейською практикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання транскордонного співробітництва України з країнами ЄС виступає предметом дослідження багатьох вчених, зокрема: П. Беленького, В. Гейця, М. Долішнього, М. Дубини, Ю. Макогона, А. Мокія, В. Мікловди, Н. Мікули, А. Мокія, В. Пили та інших. Проте, зважаючи на багатоаспектність, залишається дискусійним та потребує поглибленого обґрунтування питання узгодження регіонального розвитку з європейським вектором співробітництва, зокрема щодо уточнення методології взаємодії саме на регіональному рівні.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Розвиток транскордонного співробітництва у сфері інфраструктурного забезпечення сприятиме зростанню транспортних потоків між Україною, ЄС та третіми країнами в регіоні; усуненню адміністративних, технічних, транскордонних та інших перешкод; покращенню транспортних мереж і модернізації інфраструктури. У цьому контексті практичні аспекти забезпечення ефективності транскордонного співробітництва набувають дедалі більшої актуальності.

Мета статті. Головною метою цього дослідження є формування організаційно-економічного механізму взаємодії учасників транскордонного співробітництва України та ЄС.

Виклад основного матеріалу. Транскордонна співпраця, починаючи з 2014 року, отримала додаткові стимули одночасного розвитку в кількох сферах, зокрема в питаннях розвитку сталої інфраструктурної політики, перегляд стратегій окремих галузей та регіонів, а також розвитку багатофункціональної транспортної мережі, приєднаної до Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T). Також гостро проявило себе питання фінансування підтримки належного стану, пропускну здатності та вирішення проблеми «вузьких місць» існуючої інфраструктури, а також ініціація та просування участі приватного сектору в транспортних проєктах [2].

Передбачається співпраця в питаннях вступу до міжнародних транспортних організацій, імплементація і запровадження міжнародних угод і конвенцій у сфері інфраструктурного забезпечення, науково-технічне співробітництво, використання такого сучасного інструменту, який уже засвідчив свою ефективність, як інтелектуальні транспортні системи, підтримка сумісності під час використання супутникових для координації транспортних потоків [2].

Із розширенням кордонів ЄС з'явилися оновлені орієнтири формування транспортно-інфраструктурних осередків та розвитку міжнародних транспортних коридорів. В Європі нині у стані формування нова мультимодальна Транс'європейська транспортна система, яка включає всі види транспорту, а також впроваджується новий широкомасштабний план розбудови Транс'європейської транспортної мережі (TEN-T). Цей план передбачав у 2020 р. об'єднати транспортні мережі всіх нових держав-членів ЄС у зв'язку з необхідністю створення більш потужного єдиного європейського ринку. Згідно з ухваленим ще у 2004 р. документом ЄС «Community guidelines for the development of the trans-European transport network» [8], інвестиції в такі проєкти зосереджуються на розвитку обмеженої кількості транс'європейських транспортних осей, завданнями яких є поєднання діючих учасників євроспільноти між собою та з новими країнами. На сьогодні на європейському транспортному просторі сформовано такі мультимодальні осі: центральна, південно-західна, південно-східна, північна, а також водні магістралі між ключовими портами Європи [9].

У жовтні 2013 р. презентовано нову інфраструктурну стратегію ЄС97 [10], в якій акцентовано на забезпеченні можливостей мультимодального, мінімум трьома видами транспорту, сполучення в межах визначених коридорів. Додатковими умовами є необхідність поєднання трьох держав і утворювати дві транскордонні секції. У результаті реалізації цієї Стратегії до 2050 р. оновлена транспортна мережа з'єднає 94 морські й річкові порти, 38 ключових аеропортів і дозволить оновити 15 тис. км залізниць, налагодивши на них швидкісний рух.

Зазначимо, що нині інфраструктурна система України не повною мірою інтегрувалася в транс'європейську мережу, а залишається поєднаною з нею операційно для забезпечення транспортного процесу.

Отже, транскордонне співробітництво набуває все більш виражених форм, маючи як наслідок активний процес конвергенції економічного і соціального розвитку прикордонних регіонів, зокрема, що стосується інфраструктурного забезпечення. Передумовою цих процесів є геополітичні та географічні фактори, які пов'язані насамперед із зовнішньоекономічною політикою держав, спрямованою на ефективне співробітництво, особливостями географічного розташування регіонів, наявністю спільних кордонів і території проживання населення, що визначає схожість культури, мови, історії розвитку (рис. 1). Сукупність специфічних рис прикордонних територій – бар'єрності та контактності – забезпечує їх взаємну адаптацію в цьому процесі й дає підстави передбачати значний потенціал для розвитку різноманітних форм прикордонних відносин.

Рис. 1. Комплекс передумов розвитку транскордонного співробітництва

Треба зазначити, що поряд з об'єктивними передумовами, такими як географічне розташування регіонів, історико-культурні традиції взаємодії громад тощо, найбільш впливовими і значущими завжди були й залишаються економічні передумови, що визначаються не лише вигодами сторін, але й наявними в них можливостями для співробітництва. Найсуттєвішими серед них є:

- однаковий або досить близький за рівнем виробничий і науково-технічний потенціал прикордонних територій;
- однаковий або досить близький рівень соціально-економічного розвитку;
- наявність сталих виробничо-коопераційних зв'язків;
- технологічна взаємозалежність та/або взаємодоповнення значної кількості виробничих процесів;
- спільність економічних інтересів;
- наявність подібних соціально-економічних проблем;
- вигідність спільної підприємницької діяльності, розвитку малого і середнього бізнесу;
- прагнення до сталого розвитку, спрямованого на збереження довкілля, тощо.

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

Очевидно, каталізатором розвитку транскордонного співробітництва завжди насамперед є інтереси учасників, що опинилися у вигідних умовах. Кожен намагається використати свій шанс. Практика демонструє, що бізнес, основною метою якого є прибуток, дуже швидко заповнює всі вигідні ніші, зокрема й у зоні спільних інтересів сусідніх регіонів. Історично сформовані виробничі зв'язки між прикордонними регіонами, зумовлені процесами територіального поділу праці, спеціалізації та кооперації, пояснюють спільні економічні інтереси, що виступають рушійною силою в процесі транскордонної взаємодії. До того ж, як показує час, альтернатива партнерства для більшості підприємств прикордонних регіонів України не знайдена або внаслідок економічної недоцільності, або взагалі – неможливості. Зокрема, в деяких регіонах, наприклад, існує потужна промисловість будівельних матеріалів, зорієнтована на сировину прикордонних територій сусідніх держав, промисловість інших орієнтована на ринки збуту суміжних регіонів. Розрив економічних зв'язків між цими регіонами негативно впливає на функціонування промисловості, тому ефективність і доцільність транскордонного співробітництва є очевидною.

Часто передумовами транскордонного співробітництва виступають не тільки близькі вихідні рівні соціально-економічного розвитку регіонів і наявність усталених зв'язків, але й необхідність вирішення однакових економічних проблем: підвищення технічного рівня виробництва й обслуговування, подолання технічної і технологічної відсталості економіки прикордонних регіонів порівняно з центральними, а також загальноєвропейським рівнем, вирішення проблеми оновлення фондів, підвищення конкурентоспроможності продукції, оптимізація транспортної складової у вартості товарів за рахунок удосконалення транспортного обслуговування тощо. За таких умов першочерговою є проблема низької концентрації інвестиційних ресурсів у прикордонних регіонах, вирішення якої вимагає об'єднання зусиль з метою пошуку додаткових організаційно-економічних механізмів створення стимулюючого інвестиційного середовища. Основним принципом тут стає взаємна вигода.

Проте вказаний принцип не єдиний – ефективне транскордонне співробітництво має будуватися на цілісній системі взаємопов'язаних принципів, що окреслює область припустимих рішень у межах системи взаємодії. Оцінка ж рішень, що приймаються, метою яких має бути удосконалення взаємодії, спрямованої на підвищення ефективності функціонування кожної регіональної господарської системи, здійснюється за допомогою визначеної системи критеріїв (рис. 2).

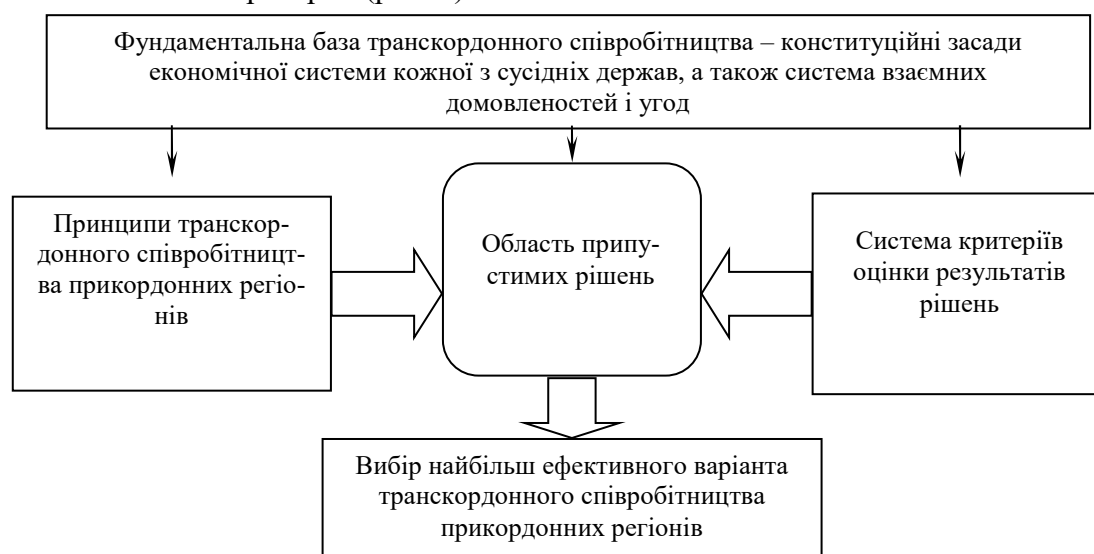

Рис. 2. Механізм вибору оптимального варіанта транскордонного співробітництва

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

Сукупність принципів, на яких має будуватися ефективне транскордонне співробітництво, повинна охоплювати економічну, соціальну, інформаційну, науково-технічну, екологічну, культурну та інші сфери взаємодії прикордонних регіонів суміжних держав, а оскільки, як і будь-яка інша, система транскордонного співробітництва проходить три фази: формування, функціонування та розвитку, то всі принципи можна згрупувати за вказаними фазами (рис. 3).

Рис. 3. Принципи транскордонного співробітництва

Принципи формування відображують загальні умови зародження транскордонного співробітництва, базові засади його подальшого розвитку й удосконалення. Принципи функціонування відображують суттєву сторону організації процесу взаємодії в динаміці. Принципи розвитку відображують фундаментальні засади подальшого розвитку, поглиблення та удосконалення транскордонного співробітництва в майбутньому. Однак зазначені принципи є взаємопов'язаними і можуть бути характерними одночасно для декількох фаз.

Успішний розвиток транскордонного співробітництва визначається цілим комплексом факторів різного ступеню значущості і впливу. Фактори першого порядку визначають можливість співробітництва як такої. Це передусім наявність державного кордону і фізичної можливості встановлення контактів між прикордонними регіонами, тобто об'єктивні фактори, що зумовлюють зародження і розвиток транскордонної взаємодії. Фактори другого порядку визначають, наскільки ефективно цю можливість можна використовувати, тобто впливають на глибину та ефективність співробітництва. До таких факторів переважно належить стан певного об'єкта, процесу, рівень його розвитку, перспективність існування. Так, наприклад, технічний стан будь-якої виробничої системи або підсистеми в регіоні визначає глибину взаємодії з аналогічними системами й підси-

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

стемами в сусідніх регіонах. Деякі види співробітництва внаслідок цього можуть бути розвиненими, більш ефективними, а деякі – недостатньо розвиненими, хоча можливість співробітництва існує внаслідок наявності цих систем і зв'язків між ними.

Надрівневими параметрами, що обумовлюють, трансформують і змінюють значущість будь-якого фактору на кожному рівні, є загальнополітичні та загальноекономічні фактори. Вони є найменш керованими і прогнозованими. Передусім це зміна загальнополітичної ситуації, що може вплинути і на тенденції розвитку економічної взаємодії між державами, і на уяву про форми і глибину транскордонного співробітництва. Так, наприклад, різка зміна геополітичної ситуації, спричинена військовим конфліктом із РФ, зміна міжнародного вектора розвитку України в напрямку європейської інтеграції звела до нуля транскордонне співробітництво з російськими прикордонними регіонами, зробивши його небажаними, неможливим і безперспективним. Це, зокрема, зламало сформовану раніше систему взаємодій та контактів і трансформувало концепцію подальшого розвитку прикордонних регіонів України, що межують із Російською Федерацією. У нових умовах стало необхідним відмовитись від попередніх перспектив подальшого соціально-економічного співробітництва і зайнятися новими розробками, інвестиційними проектами, пошуком інших «точок зростання».

Водночас суттєвих якісних змін зазнало транскордонне співробітництво України з ЄС. Зокрема, в 11 прикордонних регіонах України за останні роки реалізовано і реалізуються програми транскордонної співпраці з ЄС у межах двох масштабних ініціатив Євросоюзу: Європейського інструменту сусідства та Програми Територіального співробітництва країн Східного партнерства (рис. 4) [3].

Програма співробітництва EaPTC Білорусь – Україна	<ul style="list-style-type: none"> • Волинська, Рівненська, Житомирська, Київська, Чернігівська області • 3,3 млн євро
Програма співробітництва EaPTC Молдова – Україна	<ul style="list-style-type: none"> • Одеська, Вінницька, Чернівецька області • 3,3 млн євро
Програма транскордонного співробітництва “Польща – Білорусь – Україна 2014-2020”	<ul style="list-style-type: none"> • Волинська, Львівська, Закарпатська області • 183 млн євро
Спільна операційна програма “Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна 2014-2020”	<ul style="list-style-type: none"> • Закарпатська, Івано-Франківська області • 73,9 млн євро
Спільна операційна програма “Румунія – Україна”	<ul style="list-style-type: none"> • Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Одеська області • 60 млн євро

Рис. 4. Програми транскордонного співробітництва

Розширення співробітництва України, Білорусі, Молдови з країнами ЄС стало альтернативою транскордонного співробітництва з російськими регіонами, яке на сьогодні є неможливим унаслідок ускладнень відносин із РФ.

Взагалі, якщо говорити про вплив загальнополітичних факторів, то можна зазначити, що Україна перебуває нині в епіцентрі впливів, які йдуть передусім з боку Європи, Росії, США, хоча Україна заявила про своє прагнення інтеграції в Європу.

Загальноекономічні фактори, як і загальнополітичні, є екзогенними щодо будь-якого прикордонного регіону, а отже, не можуть бути скоригованими або перебуває під будь-яким впливом регіону, але здійснюють такий вплив на процеси взаємодії між країнами, і, зокрема, на транскордонне співробітництво. До таких факторів можна віднести:

- процеси глобалізації, інтеграції, регіоналізації;
- постійне поглиблення інтернаціоналізації виробництва;
- об'єктивні закономірності НТП;
- структурні зміни, що постійно відбуваються як у світовій економіці, так і в економіці окремих країн під впливом НТП та НТР;
- активізація процесів економічного реформування господарських систем окремих країн відповідно до викликів сучасної світової економіки;
- наявність і необхідність вирішення глобальних проблем сучасності тощо.

Надрівневим фактором розвитку транскордонного співробітництва є також економічна політика держави, основними й найбільш впливовими елементами якої є бюджетно-податкова, грошово-кредитна, соціальна і зовнішньоекономічна політики, що визначають «правила гри» і створюють умови для реалізації стратегічних цілей держави як у внутрішній, так і в зовнішній сферах. Саме вектор економічної політики може стати причиною як позитивних, так і негативних змін у становищі країни в системі співробітництва із сусідами.

Економічні фактори виявляються чи не найбільш впливовими в процесі транскордонної взаємодії, формуванні міжрегіональних об'єднань, організації ефективного співробітництва в різних сферах діяльності. Економічна самостійність підприємств, уникання надмірного впливу політичних чинників ставить на перший план критерії економічної вигоди.

Ключовими щодо ефективності транскордонного співробітництва економічними факторами є:

- рівень використання ресурсного та технологічного потенціалів;
- темпи розвитку основного виробництва;
- зрілість ринкових відносин, динаміка розвитку регіональних і національних ринків;
- масштаби та перспективи розвитку економічних взаємозв'язків регіонів;
- розвиток зовнішньоекономічних зв'язків кожної з країн;
- раціоналізація транспортно-економічних зв'язків;
- досягнутий рівень науково-технічного розвитку;
- революційні зміни в інформаційних технологіях тощо.

Дія вказаних факторів має і певний соціальний ефект, оскільки відображується на рівні життя населення. Зокрема, зростання національного доходу, збільшення вільного часу, зростання культурно-освітнього рівня населення з середньою та вищою освітою спонукають до активної взаємодії, розширення зв'язків з іншими країнами та регіонами, пошуку нових форм співробітництва.

Прояв будь-яких впливів, змін, ініціатором яких виступають як держави, що взаємодіють, так і окремі господарюючі суб'єкти, повинен бути формалізованим, тобто мати правову основу. Наявність і сприятлива дія політичних, економічних, географічних та інших факторів і передумов розвитку інтеграційних процесів зводиться до мінімуму через відсутність або недостатню розвиненість нормативно-правової бази системи співробітництва.

На сьогодні ратифіковані й уже набули чинності двосторонні і багатосторонні міжнародні договори (угоди) за участю України, що стосуються проблеми прикордонного і міжрегіонального співробітництва, зокрема в економічній, екологічній, соціальній, культурній та інших сферах. Основним документом, що регламентує ці процеси, виступає Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (Мадрид, 21 травня 1980 р.), до якої Україна приєдналася в 1993 р. [6]. Основним нормативно-правовим документом у нашій державі з цього питання є Закон України «Про транскордонне співробітництво» [7]. Одним з інструментів

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

реалізації положень, визначених вказаними документами, є Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки [5]. Серед двосторонніх угод можна визначити такі:

- Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною та Угорською Республікою (06.12.1991 р.);
- Угода про добросусідські відносини та співробітництво між Республікою Польща та Україною (18.05.1992 р.);
- Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною і Республікою Болгарією (05.10.1992 р.);
- Договір про добросусідство, дружні відносини та співробітництво між Україною та Словацькою Республікою (29.06.1993 р.);
- Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною та Чеською Республікою (26.04.1995 р.);
- Угода між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про співробітництво між прикордонними областями України та адміністративно-територіальними одиницями Республіки Молдова (11.03.1997 р.);
- Договір про відносини добросусідства та співробітництва між Україною та Румунією (02.06.1997 р.);
- Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Болгарія про співробітництво з прикордонних питань (25.09.2006).

Тісно пов'язаним із транскордонним співробітництвом є питання економічної безпеки, яку економіст М. Дубина у своїй роботі запропонував розглядати як «...свободу від негативного зовнішнього та внутрішнього впливів на будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення співпраці між територіальними громадами або владою, які знаходяться під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, у сфері економічних відносин» [1]. Як інструмент, який дозволить певною мірою нейтралізувати вплив зазначених негативних факторів, можна розглядати інфраструктурний стандарт.

Реалізація транскордонного співробітництва потребує регламентування формування та функціонування транскордонних утворень, створення загальних форматів діяльності всіх учасників, які були б загальноприйнятими в усьому європейському просторі. Таким інструментом, на наш погляд, можуть стати інфраструктурні стандарти [4]. Інфраструктурний стандарт уніфікує інфраструктурну послугу, яка є однією з провідних при здійсненні транскордонного співробітництва. При цьому, зважаючи на специфіку міжкраїнних утворень, стандартизація має поширюватись на прикордонні ресурси, транспортно-логістичні функції та операції, митні процеси, комунікаційну складову у сфері обміну інформацією між учасниками.

Рівень інфраструктурного забезпечення прикордонної території, що відповідає інфраструктурному стандарту, безпосередньо пов'язаний із безпекою регіональної системи і є своєрідним індикатором її граничного стану.

Висновки і пропозиції. Отже, доцільність та ефективність транскордонного співробітництва визначається його перспективами:

- транскордонне співробітництво є засобом економії суспільної праці і дозволяє практично використовувати територіальний і міжнародний поділ праці, підвищити ефективність виробництва. Завдяки економічному співробітництву, розвинутій транспортній системі прикордонні регіони матимуть можливість одержувати необхідні товари, які не виробляються на їх території або виробництво є занадто дорогим;
- розширення використання наявного економічного потенціалу регіонів;
- сприяння зближенню регіонів, підвищенню ефективності їх взаємодії;

– транскордонне співробітництво дозволяє скоротити транспортні витрати завдяки раціоналізації розподілу вантажних і пасажирських перевезень;

– спрощення вирішення проблеми спільного обслуговування міжнародних перевезень за рахунок уніфікації або зближення митного законодавства, лібералізації та спрощення процедур з міжнародним транзитом з метою прискорення перетину кордонів, скорочення термінів перевезень;

– розширення фінансових та інвестиційних можливостей окремих регіонів завдяки об'єднанню їх зусиль по залученню коштів на будівництво, розвиток, підтримання необхідного технічного та інфраструктурного рівня розвитку.

Вирішення проблеми методології та інструментального забезпечення і кардинальне поліпшення ситуації у сфері транскордонного співробітництва для України можливо через формування транскордонних кластерів, які набули значного поширення у прикордонних регіонах європейських країн. Незважаючи на те, що на сьогодні цей напрям є основою наукового пошуку багатьох вітчизняних та закордонних вчених, існує потреба не тільки вирішення проблем практичного впровадження таких інституціональних одиниць, але й відчувається недостатній методологічний базис. Отже, тема цього дослідження є перспективним напрямом подальшого всебічного наукового обґрунтування.

Список використаних джерел

1. Дубина М. В. Сутність транскордонної безпеки та її види. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2013. № 4(70). С. 238–244.

2. Економічна складова Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління / за ред. І. Бураківського, В. Мовчан. Київ : Альфа-ПК, 2014. 140 с.

3. Зосименко Т. Проекты трансграничного сотрудничества ЕС: почему они неэффективны в Украине. *Европейская правда*. 16.08.2018. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/experts/2018/08/16/7085038>.

4. Іванова Н. В. Методолого-організаційні аспекти побудови оціночної моделі інфраструктурного забезпечення регіону. *Молодий вчений*. 2016. № 7(34). С. 50–54.

5. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 554. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-п#Text>.

6. Про приєднання України до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями: Постанова Верховної Ради України від 14 липня 1993 року. №3384-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 36. Ст. 370. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-12#Text>.

7. Про транскордонне співробітництво: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 45. ст. 499. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text>.

8. Decision No 884/2004/Ec Of The European Parliament And Of The Council of 29 April 2004. Amending Decision No 1692/96/EC on Community guidelines for the development of the Trans-European Transport Network. URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:167:0001:0038:EN:PDF>.

9. Networks For Peace And Development. URL: http://www.central2013.eu/fileadmin/user_upload/Downloads/Document_Centre/OP_Resources/Networks_for_Peace_and_Development.pdf.

10. New EU transport infrastructure policy – background. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_14_525.

References

1. Dubyna M. V. (2013). Sutnist transkordonnoi bezpeky ta yii vydy [Essence and types of cross-border security]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky – Bulletin of Chernihiv State Technological University. Series: Economic Sciences*, 4(70), pp. 238–244.

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

2. Burakivskoho, I., Movchan, V. (Eds.). (2014). *Ekonomichna skladova Uhody pro Asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS: naslidky dlia biznesu, naseleння ta derzhavnoho upravlinnia* [The economic component of the Association Agreement between Ukraine and the EU: implications for business, the population and public administration]. Alfa-PIK.

3. Zosimenko, T. (16.08.2018). Proekty transgranichnogo sotrudnichestva ES: pochemu oni nejeffektivny v Ukraine [EU cross-border cooperation projects: why they are ineffective in Ukraine]. *Evro-peiskaia pravda – European truth*. <https://www.euointegration.com.ua/rus/experts/2018/08/16/7085038>.

4. Ivanova, N. V. (2016). Metodoloho-orhanizatsiini aspekty pobudovy otsinochnoi modeli infrastruktornogo zabezpechennia rehionu [Methodological and organizational aspects of construction of an estimation model of infrastructure provision of the region]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 7(34), pp. 50–54.

5. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi prohramy rozvytku transkordonnoho spivrobitnytstva na 2016-2020 roky [On approval of the State Program for the Development of Cross-Border Cooperation for 2016-2020], Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 554 (August 23, 2016). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-p#Text>.

6. Pro pryiednannia Ukrainy do Yevropeiskoi ramkovoї konventsii pro transkordonne spivrobitnytstvo mizh terytorialnymy obshchynamy abo vlastiamy [On Ukraine's accession to the European Framework Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities], Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine № 3384-XII (July 14, 1993). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (36), p. 370. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-12#Text>.

7. Pro transkordonne spivrobitnytstvo [On Cross-Border Cooperation]. Law of Ukraine № 1861-15 (on June 24, 2004). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*, (45), p. 499. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text>.

8. *Decision No 884/2004/Ec Of The European Parliament And Of The Council of 29 April 2004. Amending Decision No 1692/96/EC on Community guidelines for the development of the Trans-European Transport Network*. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:167:0001:0038:EN:PDF>.

9. Networks For Peace And Development. http://www.central2013.eu/fileadmin/user_upload/Downloads/Document_Centre/OP_Resources/Networks_for_Peace_and_Development.pdf. 443.

10. New EU transport infrastructure policy – background. http://ec.europa.eu/transport/newsletters/2013/10-18/articles/ten-tmemo_en.htm.

Іванова Наталія Володимирівна – доктор економічних наук, доцент, завідувачка кафедри підприємництва і торгівлі, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Іванова Наталія Владимировна – доктор економічних наук, доцент, завідувачка кафедрою підприємництва і торгівлі, Чернігівський національний технологічний університет (ул. Шевченко, 95, г. Чернігів, 14035, Україна).

Ivanova Nataliia – Doctor of Economics, Associate Professor, Head of Department of Entrepreneurship and Trade, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: ivanova.nat.vlad@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6622-7310>

ResearcherID: I-3574-2016

Мініна Оксана Валеріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Минина Оксана Валериевна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки, Чернігівський національний технологічний університет (ул. Шевченко, 95, г. Чернігів, 14035, Україна).

Minina Oksana – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of theoretical and applied Economics, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: minina.ok.v@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5919-1599>

ResearcherID: H-1167-2016

UDC [332:352]330.837

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-88-100

Olha Popelo

REGIONAL ECONOMY IN THE CONDITIONS OF DECENTRALIZED GOVERNANCE: INSTITUTIONAL ASPECT

Ольга Попело

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО УПРАВЛІННЯ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Ольга Попело

РЕГИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА В УСЛОВИЯХ ДЕЦЕНТРАЛИЗОВАННОГО УПРАВЛЕНИЯ: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

The article examines the institutional core of the regional economy in terms of decentralized management and strengthening competitiveness. The main approaches to the decentralization of economic management on the basis of localization are outlined. The factors of formation of effective territorial communities are analyzed. Reconstructive and modernization aspects of the formation of a new institutional core are proposed. The author's interpretation of the concept of harmonization of institutional influence on the processes of regional development is given.

Keywords: regional economy; region; decentralized management; institutional core; competitiveness.

Fig.: 1. References: 12.

У статті досліджено інституціональне ядро функціонування регіональної економіки в умовах децентралізованого управління та посилення конкурентоспроможності. Окреслено основні підходи до децентралізації управління економікою на засадах локалізації. Проаналізовано чинники формування ефективних територіальних громад. Запропоновано реконструктивно-модернізаційні аспекти становлення нового інституціонального ядра. Надано авторське тлумачення поняття гармонізації інституціонального впливу на процеси регіонального розвитку.

Ключові слова: регіональна економіка; регіон, децентралізоване управління; інституціональне ядро; конкурентоспроможність.

Рис.: 1. Бібл.: 12.

В статье исследованы институциональное ядро функционирования региональной экономики в условиях децентрализованного управления и усиления конкурентоспособности. Определены основные подходы к децентрализации управления экономикой на основе локализации. Проанализированы факторы формирования эффективных территориальных общин. Предложено реконструктивно-модернизационные аспекты становления нового институционального ядра. Предоставлено авторское толкование понятия гармонизации институционального влияния на процессы регионального развития.

Ключевые слова: региональная экономика; регион; децентрализованное управление; институциональное ядро; конкурентоспособность.

Рис.: 1. Библ.: 12.

JEL Classification: R500; R580

Problem statement. Under the conditions of strengthening of globalization processes in world economic systems a regional aspect of competition is important. At the regional level, it constantly contributes to a higher level of satisfaction of various needs in goods and services, encourages commodity producers to develop markets at different hierarchical levels (community – region – state – global world) and search ways to modernize the production, improving quality while reducing costs and prices for products. In this way, competition is an element that organizes competitions for markets between regions, countries and even their associations, it contributes to the establishment of regional specialization, qualitative improvement of the state of productive forces.

Analysis of recent research hand publications. Many scientific works of domestic and foreign scientists are devoted to problems of institutional aspects of the functioning of the regional economy, among which O. Amosha, M. Butko [1; 2], A. Chukhno, B. Danylyshyn, V. Dubnytskyi [5], S. Fedulova, Z. Gerasymchuk, V. Heyets, V. Kulishov [7], I. Lukinov, V. Marhasova [6], O. Padalka [7], V. Symonenko [11], V. Tarasevych [10], P. Yeshchenko [9] etc.

Selection of previously unsettled parts of the general problem. The analysis of the results of scientific works shows the importance of the question of institutional aspects of the functioning of the regional economy in the context of decentralization and taking into account the processes of strengthening competitiveness, but in the current conditions of state formation, these issues need further research and analysis.

The purpose of the article is to study the institutional core of the regional economy in the conditions of decentralized management.

Statement material. The global competition strategy of Ukraine should provide for the predominance and retention of a decent place in the geo-economic competitive environment. At the heart of its formation purposeful policy of the state should underlie, the support of microeconomic subjects should be its basis. The success of the latter in the global competitive competition is able to ensure success of the country's competitive strategy. The initial point of its formation is to identify factors that could either contribute to the successful positioning of the country in a global competitive environment, or slow it down.

Based on the existing scientific genesis, the modern regional competitiveness can be characterized as spatial capacity in the conditions of increased globalization trends to ensure effective use of existing and implementation of unique resources of spatial, mineral-raw, industrial, scientific and technical, intellectual, infrastructure and cultural-ethnic direction to accelerate the modernization of productive forces, increase living standards and consolidate the long-term competitive advantage.

It is stressed that the priority task of our state to the nearest prospect is to ensure implementation of the policy aimed at creating such a level of competitiveness of the national economy which would allow in the conditions of the new character of the transformations of globalized economic processes to be a worthy entity in the international economic relations, capable, in contrast to corporate interests, which often have a globalizing character, to protect national interests, comprehensively focusing on the policy of avoiding threatening debt [8].

One of the ways of creating and maintaining competitive advantage is taking into account the overall development strategy of the country's historical, geographical, socio-economic and environmental features of the regions which can seriously influence success in competition. The need to consolidate the Ukrainian positions in international division of labor determines the objective need for decentralization of social development [1].

P. Yeshchenko focuses on the fact that when developing economic policy aimed at restoring and raising the economy of Ukraine, it is necessary to take into account the theoretical provision that the great duration of the crisis and depression is more destructive to the fate of further economic growth than the depth of the recession. In the case of deep but low-term recession it is easier to maintain production and creative groups because the qualification of employees and high-performance skills [9] are not lost.

According to V. Tarasevych, imperative for a successful future country national harmony can be achieved not so much in the social halls and high offices, as in the process of daily economic, social and political activities of millions of citizens, in the process of active interaction of their dissimilar interests, including economic ones. Without such a full interaction, it is difficult to rely on creation, dominance and effective implementation of national interests and goals – not only common for all social clusters (groups, strata) and citizens who form them, but also synergistic ones [10].

Taking into account the decentralization problem established in Ukraine, its combination with the creation of adequate conditions of regional and local development becomes of particular relevance because decentralization as a way to increase the capacity of local self-government to influence the development of territories has never been perceived in post-soviet Ukraine as a serious factor in overall development. It is always the opposed attempt, based solely on political motives, to allocate authoritative powers in favor of the center for the concentration of financial resources with their further "distribution" on the basis of a formula or without it. In this respect, decentralization of local governments was considered as a way to gain more authority and financial resources for them.

S. Romaniuk points out that due to the institutional weakness of the Ukrainian state in modern conditions, implementation of the rapid radical full-scale decentralization is an extremely difficult task. It should be borne in mind that the development of any territory (country, region,

community) is always deterministic in time and space. Each of these areas has an excellent history, legacy, political problems, and other characteristics that affect the determination of the trajectory of economic growth, social prospects, etc. The size of an individual country, the level of development (political, economic, cultural, etc.) of other countries surrounding it also has a significant impact on the development. Such variability determines the circumstances and peculiarities that change all the time between countries and within countries. It defines the character, way, directions of reforms and their speed. The transformation model that has been successfully implemented in a specific time period in a certain country is unique, and expectations for its repetition with similar results under other circumstances in another time period in another country are groundless. Decentralization should be aimed at strengthening the capacity of the state and community to the conditions of economic and social development that have been formed in Ukraine. The most optimum ratio of centralization – decentralization, the use of different types and forms is the most acceptable in the current conditions.

According to V. Zahorskyi, the modelling of the national economy needs changes of management mechanisms in accordance with the transformation of the structure of productive forces and production relations. In today's conditions of functioning of the Ukrainian economy, the primary problem arises in overcoming regional differences affecting the establishment of mechanisms for effective interaction of the centre with regional and local government bodies [12].

The policy of decentralization, declared at all levels of state power now, causes fundamental changes in the principles and philosophy of public administration of regional economic systems aimed at democratization of management, powers and increased responsibilities. In the future it is advisable to investigate the influence of specific regions in forming the general system of public administration of economic processes [12].

Implementation of the decentralization reform in Ukraine singles out two main pillars of its bearing poles: the state and territorial communities. The reform increases the opportunities of local self-government, especially newly formed communities and simultaneously has to change the old organization of power and lay a new national basis for the modern corps of public servants and officials of local government. In fact, they are supervised as for their observance of the Constitution and the laws of Ukraine, execution of state programs, and they will organize and guide the interaction of local bodies with central ones, especially in the state of martial law or emergency, hazardous environmental situations, etc. They will create a new framework of public relations; become actors of the institutional market, generators of modern functional communication systems, at the same time tools of the innovative way to manage the country under the influence of European integration.

At the current stage of the state building, public administration reform was proclaimed as one of the key reforms, in particular, among 10 reforms for priority implementation in the strategy for sustainable development "Ukraine-2020" approved by decree the of President of Ukraine. The coalition agreement among the main areas of decentralization and local self-government reform defines the formation of self-sufficient communities as the administrative-territorial units of the basic level. Reform of administrative and territorial structure is provided by the new State strategy for regional development up to 2020 adopted in August 2014 [8].

The lack of an effective regional policy and the organizational and economic mechanism for sustainable development of regions, the presence of depressed regions and the problems of structural transformations in the old industrial regions resulted in a rather radical differentiation of the Ukrainian regions by the level of economic and social development [2].

T. Lazareva notes that the increase in interregional asymmetry is accompanied by an increase in the number of depressed, problematic and backward areas. Under such conditions, the territory of Ukraine cannot be considered a homogeneous and balanced economic space [5].

According to O. Vlasjuk, increase of the powers of communities in their relations with the center, the right to form and implement strategies for development and to determine the prospects of the region without excessive administrative interference with Kyiv, concentration necessary for the self-development of financial resources at the level of territorial communities were and remain the main demands on the ground. Decentralization in this regard is not an unconditional panacea, but it is quite able to satisfy the "appetites" of regions with respect to self-development and preserve the uniformity and integrity of the state.

O. Padalka and V. Kulishev argue that the decentralization policy should be aimed at creating conditions for increasing the competitiveness of the regions as a basis of dynamic development of the state. In this connection it is necessary to redirect the economy of regions to an innovative model of development. The main strategic resources and the main factors of economic growth in the regions are the structural changes, processes, reforms and human potential, in which regions are quite able to regulate the existing potential, which as a result will maximize the contribution to national economy, ensure the increasing of competitive advantage on the regional, national and world markets [7].

The process of decentralization of power and reforming of local self-government foresees the creation of an effective state governance system of regional development capable of providing high quality and accessible public services for the population guaranteeing the safety of human activity regardless of their place of residence. Decentralization envisages granting to local authorities the maximum number of powers on the basis of subsidiarity, sufficient level of resource provision (in particular, financial resources) which will be a strong basis of sustainable development promoting the growth of the responsibility for fulfilling their commitments to the development of the community and enforcing the legality. Decentralization is the only way to build a strong, unitary, democratic, European Ukraine. The integral part of decentralization is strengthening of the accountability of authorities to the places of voters – residents of the community, citizens, for whose welfare all the branches of state power in Ukraine should work.

The recent economic model, focused on reconstruction of the national economy through decentralization and empowerment of communities, should fundamentally change the role of state nature management bodies – the Ministry of Ecology and Resources of Ukraine, state agencies for management of relevant natural resources (state geocadastr, state forestry, state agency, etc.). Thus, more accounting, supervisory boards and regulatory functions are fixed for them and territorial communities in the decentralization process, devolution and delegation of powers may transfer a significant part of the rights of the permissive, prescription and control of nature (from the organizations). It is also possible to significantly reduce the specific weight of natural resources of the national importance in the natural wealth of the country, passing them in the use and disposal of territorial communities.

The main approaches to the decentralization of economic management based on the localization include the following fundamental factors:

- *firstly*, the transfer of part of the managerial financial and production powers from the center to the region;
- *secondly*, the territorial community assumes the functions of mobilizing funds to summarize the balance of income with costs;
- *thirdly*, the mobilization of investments in the priority areas of the economy to optimize the proportions of the production, income and consumption;
- *fourthly*, the economic freedom to organize entrepreneurship to increase the number of new high-performance jobs and to create their own product for domestic consumption and export;
- *fifthly*, the dominance of private property and private initiative in the organization of the production of goods and services and their implementation within the private-state partnership;

- *sixthly*, increasing the competitive advantages and their actions in the domestic and foreign markets;
- *seventhly*, the increase in productivity, the mass of invested capital and production efficiency.

An important problem of transition countries is to reduce the excessive centralization in decision-making and administration to ensure effective localization of resources to provide public goods and motivation for their provision at the expense of the minimum costs. Achievement of such structural changes in the economy is a very difficult task since there are a number of institutional conditions and problems accompanying the decentralization processes in these countries and making it even more difficult. Therefore, in implementing the decentralization reform we should not expect rapid results of improvement of the development management quality on the ground. The experience of such reforms in transit countries proved the importance of adequate institutional arrangement of the country's economic space which could lead to a positive impact of decentralization in economic development only in medium- or long-term. In general, foreign experience mainly confirms the impact of fiscal processes.

However, even after the unification, most of the territorial communities are unlikely to be financially self-sufficient. The planned average size of Ukrainian rural communities is at the level of 9. Residents, even in such high-income countries as Finland has not given the opportunity to perform a wide range of functions. Foreign practice shows that the optimum performance of health functions is possible in a community, which covers more than 20 thousand and education – more than 50 thousand people. This means that even amalgamated communities need an additional toolkit for combining efforts with other communities to perform a number of functions.

S. Romaniuk draws attention to the fact that the important threat of decentralization in Ukraine is a possibility of reducing the volume of revenues from the PIT as a result of the tax reform. In most EU member states, this source of income is the main one for local budgets, and it is unlikely to compensate for its reduction by other sources of tax. With all the importance of property taxes, it is not necessary to overestimate their value for local budgets: even in high-capitalization countries, such sources mostly do not exceed 10 % of local budget revenues. Therefore, when choosing a draft tax reform it is necessary to take into account the importance of PIT revenues for local budgets [8].

The practical implementation of decentralization reforms brings Ukraine closer to European development standards, since the implementation of the decentralization principle and increasing the effectiveness of local self-government are considered as the basis for effective policy in the EU countries and other developed countries of the world. Ukraine won the right to join the community of democracies and recognizes that the full implementation of the association agreement with the EU requires the implementation of comprehensive reforms, among them there is optimization of relations between the center and the regions and development of one of the leading places to the utmost. We should start out from understanding that the reform is necessary, regardless of the duration of the European integration process. Effective decentralization is the state attribute with which Ukraine can occupy a decent place within the European Community.

Awareness of the degree of influence of the unitary state on regional development, and also taking into account the challenges caused by increased European integration processes do not doubt the necessity of reviewing traditional approaches to engagement potential of territorial communities, despite the fact that the bifurcation point of the state core of Ukraine is in the red.

M. Butko argues that decentralization, coupled with the concentration of power of authority is really the only way to use completely the territorial potential of Ukraine, which has found an effective landing for most European Countries, including Poland, the Czech Republic, Hungary, Slovakia and others, which, together with our state, are raging the path of deep social transformations, but have diametrically opposed deliverables [2].

Thus, decentralization is a kind of imperative of time, but the implementation of this course contains a number of problems, challenges and even threats to be taken into account during the implementation of the road map of its realization into the institutional body of the state, strategy of the productive forces modernization and practice of public authorities management, especially at a basic level.

These etymological conditions outline the decentralization entity only through the prism of higher budget self-sufficiency of territorial communities without taking into account the motivation, needs, values, interests, creative activity of a person, its incentives for innovation activity, permanent search of new knowledge, harmonization of relations with surrounding natural environment is the illusion of effectiveness of the public authorities' activity at both the central and local levels.

In view of these circumstances, the decentralization strategy, in our opinion, should be based on the deep foundations of institutionalism, manifested on the one hand, in strengthening the foundations of the unitarily of our state, and on the other – the factor of human engagement as a dominant functioning of territorial communities, their cohesion, competence and focus on solving inherited and accumulated problems in the transformational period. After all, the reform is proclaimed in the context of social development of a person, preservation of the identity of the nation, historical heritage, skills and intellectual potential, it should harmonize economic, fiscal, social humanitarian decentralization with the needs of national defense, strengthening of the state's borders and European integration processes [2].

A comprehensive interpretation of decentralization involves combination of such elements:

- economic independence of communities through the work of the existing potential and creation of new jobs;
- budget decentralization (in particular, due to the adoption of changes to the budget and tax codes of Ukraine) to transfer necessary resources (especially financial ones) to the local level for the realization of powers transferred from the center to the regions;
- change of administrative and territorial structure of the country (primarily by means of optimizing the size of community, introducing effective incentives for voluntary amalgamation of communities) with the purpose to approach public services to their direct consumer-member territorial community;
- responsibility in the field of rational nature conservation and environment for future generations;
- optimal distribution of powers at the level of “community– region” (both vertically and horizontally) which forms the basis for community self-development.

The basic idea of decentralization is that in the process of expanding the powers of local authorities and obtaining appropriate resource security, territorial communities should be considered as key "stakeholders" for reforming the regional landscape. Community's interest in replenishment of local budgets, provision of economic growth at the local level and self-development, creation of all residents of safe and comfortable living conditions requires innovative solutions, among them: stimulation of territorial communities to a voluntary association (which will undoubtedly positively affect the strengthening of their financial and resource capacity). In addition, the voluntary amalgamation of communities will allow approximating the provision of public services to the direct consumer – to the ordinary emirates of the community.

V. Symonenko stresses that instead of analyzing previous unsuccessful attempts to make relevant conclusions, to develop a clear strategy for implementing reforms, to put specific intermediate and final goals, the government of the country started everything with a clean slate. Floating in the thin layer of problems, without immersion into their depth, instead of a thorough and principled change of the system of state and local administration, creation of effective subjects of management at all levels, – the government went through simple delega-

tion of powers and redistribution of financial resources to the level of local self-government without any calculations on the possibility of their execution. Nobody wants to or is able to understand that decentralization is not a mere redistribution of powers and financial resources – it is not a transformation of 11 000 local councils in 1500-2000 communities, this is primarily the construction of a new, effective control at all levels [9].

The methodology for the substantiation of the decentralization model implies taking into account that it is extremely important to understand the existence of interconnection and interaction between such institutions as amalgamation of the state and the territorial community to form the conditions of development of the country. The state and community always act as complementary forms of organization of society.

Creation of a competitive environment, introducing standards of efficiency and justice common to society, possible only at the national level, should restrict the privileges of such groups and counteract them through redistributive mechanisms. Acceptable interaction between the state and the community allows obtaining a potentially positive effect for each of these institutes to delimit powers, responsibility and autonomy in certain spheres (subsidiarity of tasks) in accordance with the assigned tasks of development of obligation. These are the tasks related to the creation of conditions for economic development, the increase of citizens' welfare, and the principles according to which decentralization should be made. The powers cannot be detached from the task and related responsibility of different territorial levels of central authority and local government for their implementation. Usually these tasks are primarily associated with the provision of public services to the population. With the exception of a very limited range of services with insignificant or absent-scale economies, such as garbage disposal, the central government will always be involved in providing them even after radical decentralization (a problem with the removal of garbage led to the tragedy in Lviv, certifying that even in the organization of providing such a service local authorities needed the interference of central authorities).

The formation of effective territorial communities requires the consideration of dozens, if not hundreds, of various factors of different groups – economic, social, natural, demographic, historical, mental, national, infrastructure, etc.. It is impossible to do this with an equally high degree of sufficiency. At the same time it is necessary to consider the following factors:

– *economic*. The economic environment largely determines the financial self-sufficiency of communities and, therefore, the possibility of providing residents with the necessary services. The level of economic development of local communities will have greater impact on their self-sufficiency because of the budget. Therefore, when modelling administrative-territorial units, it is important to identify areas and centers of existing or potential economic activity. They should be considered as main bodies of the united economically self-sufficient territorial communities;

– *infrastructural*. Provision of administrative, social, cultural, communal and other services to the necessary groups populations requires appropriate infrastructure facilities. Their presence and accommodation are considered as one of the decisive factors in determining the structure of the territorial communities, their administrative centers;

– *administrative and managerial*. Availability of population and quality of administrative services is one of the main requirements that must be observed in the process of administrative-territorial reform. This requires special attention to the determination of the centers of providing such services and the availability of trained specialists;

– *natural-geographical*. In many cases, they have a decisive influence on transportation accessibility to the centers of providing the necessary public services and communication possibilities within the territorial communities. Mountain ranges, rivers, marsh and woodlands are the natural boundaries that divide the territorial community;

– *sociomodographic*. Strength, sex and age composition of population changes dynamics, migration streams, including local labor-intensive, requires analysis and consideration in modelling;

– *ethno-cultural*. It is also important to consider experience of local community self-government, historical experience, performance of administrative centers settlements in the past, ethno-cultural peculiarities when modelling communities.

One of the tasks before the local government reform was to reach the high level of financial capacity by territorial communities in addressing the issues of local significance. The essence of the reform was to transform the public administration mechanism through the redistribution of powers between state bodies and local governments in order to transform the self-government into a real instrument of effective progressive development of communities. The territorial community is the end user of many administrative services and most of the public goods of the state, and therefore, at the level of communities a proper level of socio-economic welfare should be created.

The activities of amalgamated communities would be advisable to start not from the expected growth of the local budget revenues by securing a part of all state taxes and fees, which, incidentally, does not lead to the growth of national budget as a whole, but to form sustainable development strategies of the corresponding territory, it should become a motivation for creating new, competitive workplaces.

The starting point for this regional development strategy would be to focus the activity of the territorial community on the formation of potentially productive territory for attracting investments and introducing innovations, accelerated development of industrial production with a high rate of added value, renewal of production capacities and production infrastructure, implementation of measures to counteract environmental pollution and depletion of natural resources [2].

Decentralization creates opportunities for effective operation of the management system at the local level and improving the quality of public services, but it also bears certain threats related to the increased asymmetry of the development of communities when "wealthy communities" become richer and the poor ones become poorer. At the intra-regional level, the differentiation in terms of own income budgets reaches tens, and for revenues from some taxes – hundreds of times in the calculation for 1 resident. The self-elimination of state and regional authorities from settlement of these problems may lead to the dissemination of the economic depression when many communities fail to fulfil their functions and each year more and more budgetary funds will be necessary for basic needs coverage. Among the areas of leveling the risks of strengthening the intra-regional differentiation in the development of communities are [8]:

– increasing role of regional level of management and concretization of its functions in the context of decentralization;

– empowering the regional level of management of the financial resources that will support the implementation of economic development projects in the region;

– transfer of financial resources on the basic level that the community can direct to its own economic development, not only for repair or development of social infrastructure or its maintenance;

– dissemination of impulses from cities to the surrounding areas;

– revision of budget alignment mechanisms;

– transformation into a real instrument of implementation of regional policy with the maximum elimination of the political and corrupt component in allocation of funds.

In the existing system of local self-government of Ukraine there are other problems that significantly affect the efficiency and capacity of communities:

- strategic planning actions for rural development are impossible without involvement of significant human and financial resources, which, in turn, require appropriate resource (financial, personnel) base, virtually non-existent, from territorial communities;
- in almost every region there are settlements located on the territory of one district, but administratively annexed to another. As a consequence, at least in the plan of infrastructure provision citizens become hostages of unsuccessful administrative-territorial demarcation;
- cities of oblast and rayon significance are often "sandwiched" between suburban villages, it objectively prevents the development of both ones, aggravates the conflict situations in the process of resolving the "land issues";
- many local problems throughout the territory of the state can be effectively resolved at the place of their occurrence, but as a result of an imperfect model of relations between the center and periphery, members of communities are often deprived of operational influence on the development of their settlements;
- over 90% of budgets of communities are subsidized, and the budget area of local authorities is ensured only by 3/4 from real needs; there is chronic underfunding from the state budget for target programs (support of socio-economic development of towns, development of municipal electric transport, provision of drinking water, reforming and development of housing and communal services, etc.). To improve the living conditions of a person on the ground the introduction of cardinal managerial decisions on the search for domestic development resources at the local level is required on the ground [2].

In addition, from the nationwide position decentralization of authoritative powers should also not trigger the manifestation of centrifugal processes, which, in conditions of political instability, social tensions and military aggression by Russia will help to weaken statehood. In the center of decentralization the person must become a human being, because it is for the sake of its development. At this, resources are the base where people are special national resource, and their activities, in particular innovative, are an engine for converting resources into potential, and potential in capital.

As for the new trends, it should also be noted that regionalization is also global in the context of its proliferation and its effects on sustainable development processes. This phenomenon characterizes the essence of "new regionalism, i.e. automation, which occurs against the background of integration processes, is their counterweight and certain guarantor of sustainable development of the entire communication system" [5].

Thus, the complex nature of regional policy, collision or interaction of interests of different spheres of society in the background of the region, regional inertia for changes require a balanced scientific support, comprehensive justification of decisions of regional development. Mistakes in the choice of regional strategy, structure of its economy, methods of resource use will be due to society. The population of the region is much more expensive than mistakes in the selection of industrial technologies, sectorial organization of production. On the one hand, decentralization of management, strengthening of territorial aspects of development, the regional specificity of integration processes of the country become effective within the national development strategy. On the other hand, these trends caused identification of a specific regional consciousness enabling provision of a national strategy for the development of appropriate regional fullness, and sometimes corrective influences, by which changes both at regional and national levels will acquire irreversible, natural and directional features [5].

New regionalism calls for the implementation of the parity balance of the centralization and regional decentralization of power, that is, the transfer of objects of departure and responsibility from a sedentary "center" to more mobile and locally oriented regional structures. It is clear that such advantages may be realized if the decentralized regional authorities possess the appropriate administrative, financial and material resources.

Supporters of the theory of “new regionalism” believe that regional development should be based primarily on domestic potential – local economy and advantages of cross-sectorial production with the transmission of a significant part of power authority to regional authorities. The basic principle of “new” regionalism is the expansion of functions and powers at the regional level with simultaneous increase of liability to the public and the state; overcoming the institutional, socio-economic and moral-psychological obstacles to the development of regions is an urgent requirement of time now; the search for an optimum balance between decentralization of management and "sole authorities" is particularly relevant now in the context of political reform. By granting certain powers and right to the regions, local authorities and local self-government bodies, we must not forget about the need for a unified state policy, sole authority. It is the citizens who should determine the possibility of making decisions that affect their lives and implement these decisions through the authorities of the community.

Thus, the embodiment of the idea of “new regionalism” is not so much with the state as with the individual regions, which acquire new signs of the European processes and get the right to independent actions. It is important for the united European community to be an establishment of regionalism which does not hinder further European integration.

Among the globalization manifestations an important trend is economic management complications. It requires increasing of the regions role in economic development on the basis of decentralization and new structuring. Mostly it refers to contradictory interaction between local territorial entities, the state and the world economy. Regions compete for the connection to innovative and financial centers, the so-called "gates of the global economy". As a result of such processes, there is a new economic geography that develops economic activity systems taking into account the paradigm of production space in the era of globalization and information society.

Ensuring effective management of spatial development, solving strategic tasks and everyday problems of regional and municipal management largely depends on the level of competence of civil servants and officials of the authorities' local government at the national, regional and local levels. In fact, competence, ability to make thoughtful decisions are the features that will ensure the success of the decentralization process, especially at the basic level [2].

It is also important to pay attention to the structure of the apparatus, especially of rural and settlement amalgamated community. They create quite arbitrarily their own structural units to look after the functioning of social institutions and communal facilities. After all, only sessions of councils form the staff, terms of remuneration, qualification requirements and quite often dissociate themselves with the current standards of appropriate functional subdivisions of district state administrations, their service rights and obligations under applicable law [2].

Regional policy should be conducted so that the forces of the regions to the whole country are strengthened simultaneously. Only under such conditions we can talk about preservation of territorial integrity, uniform development of all regions of the country, increase of living standards and safety of citizens. The main purpose of decentralization is not to create new communities, not to create “transparent offices”, municipal police and public firefighters, not to replace the lamps in parks and not to construct tracks for cyclists, but to create the communities of effective subjects of management which will work primarily on creation of new jobs and infrastructure objects [9].

Decentralization is not a permanent process, not an end in itself, but a mechanism for improving the effectiveness and efficiency of public administration and local self-government according to European standards.

In our opinion, the main tasks of the modern management system in Ukraine should become harmonization of the reconstruction and modernization model of institutionalization at the state level and enhancement of the role of communities in the complex and balanced development of all taxonomical units (Fig. 1).

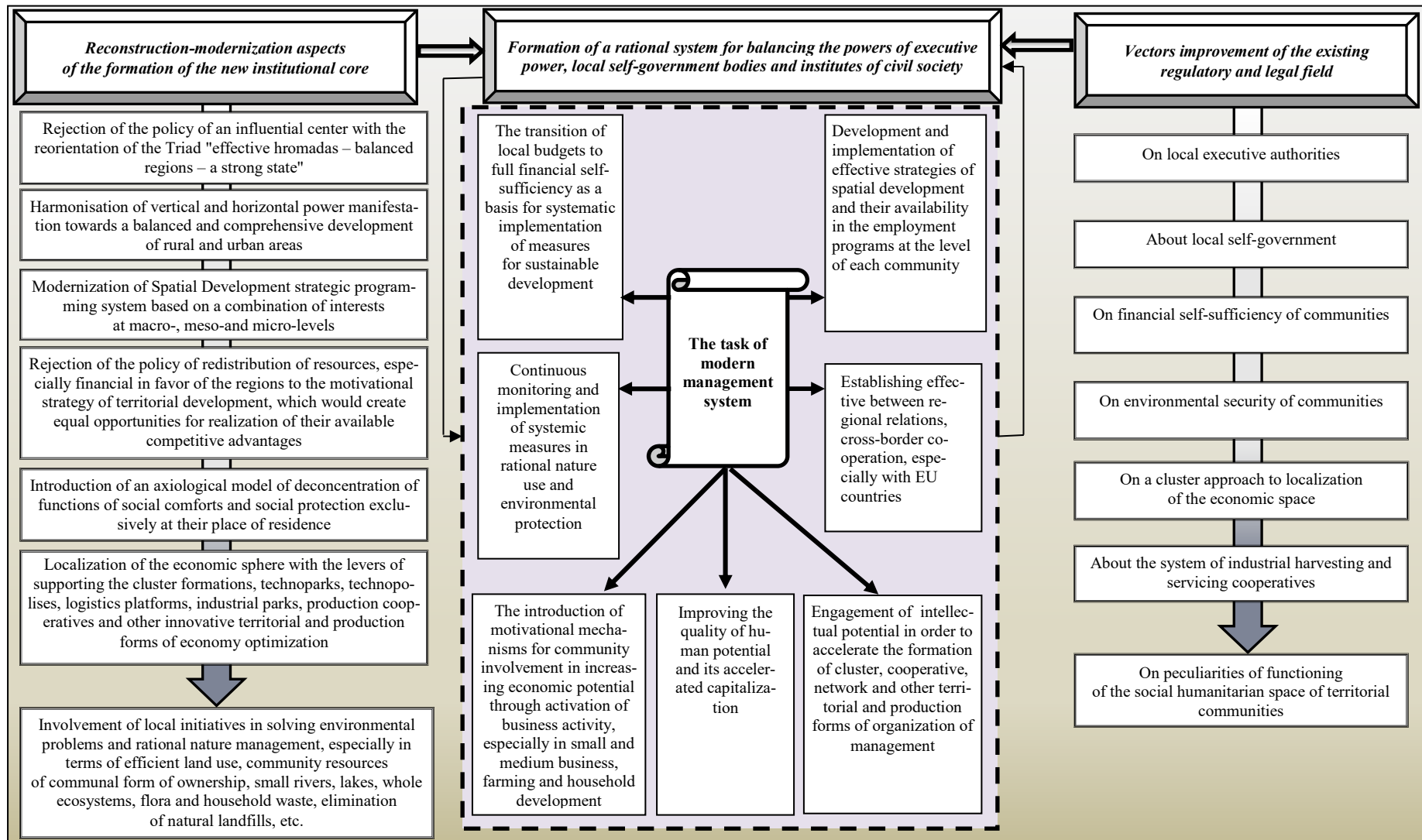

Fig. 1. Reconstructive modernization aspects of the establishment of a new institutional core

Source: developed by the author.

According to the harmonization of institutional influence on regional development processes we believe that reconciliation of the interests of various formal and informal institutes, as well as organizations, promotes the implementation of the principles of democratic governance and coordinates their compatible activities on the way to achieving the declared regional development goals.

It is necessary to understand the processes of deconcentration which consist in transferring of managerial functions from central to local authorities and decentralization – transferring of rights, duties and separate functions to the level of individual territorial communities and regions.

Conclusions. The reforming of the power of authority in Ukraine should be based on the experience of the developed European countries and the implementation of their decentralization standards to the volatility of national peculiarities that will help to avoid many traps, reduce optimization of the domestic algorithm for reforms.

The mechanism of functioning of the regions of Ukraine in the context of reformatting should be based on the fact that this is part of the national space where full cycles of human resources, the main and working means, national wealth are carried out.

The main condition for realization of the established directions of modernization of the regional power system is to harmonize not only the national and sub-national interests, but also taking into account the sub-regional peculiarities. Regional interests regardless of the level of their awareness is an objectively existing phenomenon. The interests of communities are not only the condition and motivation of economic development, but they are a part of it which causes the entire territorial organization of society.

Modernization should be accompanied by measures for substantial diversification of domestic production, its withdrawal from raw materials and low technological monospecialization, refusal of excessive export orientation, as regards reorientation of moderate protectability in the needs of the domestic market and the reduction of the import dependencies of domestic consumer and investment commodity markets.

References

1. Butko, M. P. (2016). *Arkhitektonika konkurentospromozhnosti rehioniv Ukrainy v konteksti yevrointehratsii [Architectonics of Competitiveness of Ukraine's Regions in the Context of European Integration]*. AMU.
2. Butko, M. P. (2017). Bifurkatsiinyi stan derzhavotvorchoho yadra Ukrainy v umovakh realizatsii yevrointehratsiinoho kursu [Bifurcation camp of the core of Ukraine in the minds of the implementation of the European integration course]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 10, pp. 49–64.
3. Butko, M. P., Kolosha, V. P., Popelo, O. V. (2019). Osoblyvosti lokalizatsii ekonomichnoho prostoru rehioniv v umovakh detsentralizatsii vladnykh povnovazhen [Peculiarities of localization of economic space of regions in the conditions of decentralization of power]. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy*, 1, pp. 60–74.
4. Butko, M., Popelo, O., Revko, A. (2020). Methodology for Assessing the Influence of Cultural Infrastructure on Regional Development in Poland and Ukraine. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 23 (2), pp. 21–39.
5. Dubnytskyi, V. I., Fedulova, S. O. (2016). Peredumovy transformatsiinykh protsesiv v rehionakh Ukrainy [Background of Transformation Processes in the Regions of Ukraine]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, 2 (80), pp. 34–43.
6. Marhasova, V. G., Anishchenko, V. O., Kurmaiev, P. Y. (2018). Ecological component of the society development in the economic theories of reproduction. *Scientific Bulletin of Polissya*, 1(1(13)), pp. 25–32. http://journals.uran.ua/nvp_chntu/article/view/131016.
7. Padalka O. S., Kulishov V. V. (2015). Detsentralizatsiia – nova paradyhma sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy [Decentralization is a new paradigm of socio-economic development of the regions of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 10, pp. 45–53.
8. Popelo, O. V. (2018). *Lokalizatsiia ekonomichnoho prostoru rehioniv Ukrainy v konteksti yevrointehratsii [Localization of the economic space of Ukraine's regions in the context of European integration]*. ChNTU.

9. Symonenko, V. K. (2017). Reformy: administratyvno-terytorialna, administratyvna i detsentralizatsii – tryiedyni [Reforms: administrative-territorial, administrative and decentralization – triune]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, 2, pp. 5–9.

10. Tarasevych, V. M. (2017). Chvert stolittia nezalezhnosti Ukrainy: aktualni konteksty ta imperatyvy sotsialno-ekonomichnykh reform [The quarter of the century of Ukraine's independence: the actual contexts and imperatives of socio-economic reforms]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 8, pp. 14–28.

11. Yeshchenko, P. S. (2017). Stahnatsiia ukrainskoi ekonomiky: nezavershenist reform chy produmana polityka? [The stagnation of the Ukrainian economy: incomplete reforms or well-thought out policy?]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 8, pp. 29–46.

12. Zahorskyi, V. S. (2016). Derzhavne upravlinnia v systemi formuvannia i realizatsii rehionalnoi polityky v suchasnykh umovakh [Public administration in the system of formation and implementation of regional policy in modern conditions]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, 3 (81), pp. 19–25.

References (in language original)

1. Бутко М. П. Архітектоніка конкурентоспроможності регіонів України в контексті євроінтеграції : монографія. Київ : АМУ, 2016. 452 с.

2. Бутко М. П. Біфуркаційний стан державотворчого ядра України в умовах реалізації євроінтеграційного курсу. *Економіка України*. 2017. № 10. С. 49–64.

3. Бутко М. П., Колоша В. П., Попело О. В. Особливості локалізації економічного простору регіонів в умовах децентралізації владних повноважень. *Економіка України*. 2019. № 1. С. 60–74.

4. Butko M., Popelo O., Revko A. Methodology for Assessing the Influence of Cultural Infrastructure on Regional Development in Poland and Ukraine. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*. 2020. Vol. 23, Number 2. P. 21–39.

5. Дубницький В. І., Федулова С. О. Передумови трансформаційних процесів у регіонах України. *Регіональна економіка*. 2016. № 2. С. 34–43.

6. Marhasova V. G., Anishchenko V. O., Kurmaiev P. Y. Ecological component of the society development in the economic theories of reproduction. *Scientific Bulletin of Polissia*. 2018. № 1(13). Ч. 1. С. 25–32. URL: http://journals.uran.ua/nvp_chntu/article/view/131016.

7. Падалка О. С., Кулішов В. В. Децентралізація – нова парадигма соціально-економічного розвитку регіонів України. *Економіка України*. 2015. № 10. С. 45–53.

8. Попело О. В. Локалізація економічного простору регіонів України в контексті євроінтеграції: монографія. Чернігів : ЧНТУ, 2018. 372 с.

9. Симоненко В. К. Реформи: адміністративно-територіальна, адміністративна і децентралізація – триєдині. *Регіональна економіка*. 2017. № 2. С. 5–9.

10. Тарасевич В. М. Четверть століття незалежності України: актуальні контексти та імперативи соціально-економічних реформ. *Економіка України*. 2017. № 8. С. 14–28.

11. Єщенко П. С. Стагнація української економіки: незавершеність реформ чи продумана політика? *Економіка України*. 2017. № 8. С. 29–46.

12. Загорський В. С. Державне управління в системі формування і реалізації регіональної політики в сучасних умовах. *Регіональна економіка*. 2016. № 3. С. 19–25.

Popelo Olha – Doctor of Economics, Associate Professor, Department of Management and Public Administration, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

Попело Ольга Володимирівна – доктор економічних наук, доцент кафедри менеджменту та державної служби, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Попело Ольга Владимировна – доктор экономических наук, доцент кафедры менеджмента и государственной службы, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

E-mail: popelo.olha@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4581-5129>

ResearcherID: I-8572-2016

Publons ID: AAC-1918-2019

УДК 658.15

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-101-116

*Валерій Ільчук, Максим Чут, Христина Штирхун***МЕХАНІЗМ ВАРТІСНО-ОРИЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ***Валерий Ильчук, Максим Чут, Кристина Штырхун***МЕХАНИЗМ СТОИМОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО УПРАВЛЕНИЯ
ФИНАНСАМИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ***Valerii Ilchuk, Maksym Chut, Khrystyna Shtyrkhun***MECHANISM OF COST-ORIENTED FINANCIAL MANAGEMENT OF
INDUSTRIAL ENTERPRISES**

У статті розглянуто умови формування та реалізації системи вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств, досліджено ефективність інструментів вартісно-орієнтованого управління та інші складові, що формують структуру відповідного механізму управління. Розкриті зміст та сутність складових, їхні функціональні властивості, що забезпечують ефективне функціонування зазначеного механізму. Залежно від концентрації зусиль на основних видах діяльності промислового підприємства, що формують фінансові ресурси, а саме: операційній, фінансовій та інвестиційній, розглянуті варіанти фінансових стратегій, які можуть бути реалізовані механізмом вартісно-орієнтованого управління залежно від поставленої мети та визначених завдань, що зумовлені стартовими показниками підприємства як об'єкта управління. Розглянуто також ефективність впровадження механізму вартісно-орієнтованого управління у практику фінансово-господарської діяльності промислового підприємства.

Ключові слова: промислове підприємство; механізм вартісно-орієнтованого управління; фінансово-господарська діяльність; економічна ефективність; фінансова діяльність; інвестиційна діяльність; операційна діяльність.

Рис.: 9. Табл.: 1. Бібл.: 13.

В статье рассматриваются условия формирования и реализации системы стоимостно-ориентированного управления финансами промышленных предприятий, исследуется эффективность инструментов стоимостно-ориентированного управления и другие составляющие, которые формируют структуру соответствующего механизма управления. Раскрыты содержание и сущность составляющих, их функциональные свойства, обеспечивающие эффективное функционирование указанного механизма. В зависимости от концентрации усилий на основных видах деятельности промышленного предприятия, формирующие финансовые ресурсы, а именно: операционной, финансовой и инвестиционной, рассмотрены варианты финансовых стратегий, которые могут быть реализованы механизмом стоимостно-ориентированного управления в зависимости от поставленной цели и определенных задач, обусловленные стартовыми показателями предприятия как объекта управления. Рассмотрена также эффективность внедрения механизма стоимостно-ориентированного управления в практику финансово-хозяйственной деятельности промышленного предприятия.

Ключевые слова: промышленное предприятие; механизм стоимостно-ориентированного управления; финансово-хозяйственная деятельность; экономическая эффективность; финансовая деятельность; инвестиционная деятельность.

Рис.: 9. Табл.: 1. Библ.: 13.

The article considers the conditions of formation and implementation of the system of cost-oriented financial management of industrial enterprises, examines the effectiveness of cost-oriented management tools and other components that form the structure of the relevant management mechanism. The content and essence of the components, their functional properties that ensure the effective functioning of this mechanism have been revealed. Depending on the concentration of efforts on the main activities of the industrial enterprise, which form the financial resources, namely: operational, financial and investment, the options of financial strategies have been considered, which can be implemented by cost-oriented management mechanism based on the goal and objectives due to the starting performance of the enterprise as an object of management. The efficiency of introduction of the mechanism of cost-oriented management into practice of financial and economic activity of the industrial enterprise has been also considered.

Keywords: industrial enterprise; cost-oriented management mechanism; financial and economic activities; economic efficiency; financial activity; investment activity; operational activity.

Fig.: 9. Table: 1. References: 13.

JEL Classification: D24

Постановка проблеми. Сталій розвиток національної економіки в умовах глобалізації та посилення конкуренції вимагає постійного вдосконалення системи управління фінансами промислових підприємств як головної складової ефективного функціонування вітчизняного виробництва, зокрема промисловості, яка є основою виробничого потенціалу країни. Позиціонування промислового підприємства на ринку визначається спроможністю протистояти негативним факторам зовнішнього і внутрішнього середо-

вища, що генерують ризики й загрози його функціонування та розвитку в жорстких конкурентних умовах. Негативний вплив ризиків на результати фінансово-господарської діяльності промислових підприємств вимагає якісно нового підходу до управління їхніми фінансами з метою підвищення фінансової стійкості, нарощування фінансових активів та фінансового потенціалу загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств присвячена значна кількість наукових праць закордонних учених, серед яких Г. Арнольд, А. Блек, Р. Брейлі, Д. Глотова, Т. Коулленд, Ж. Мартін, М. Скотт, Б. Стюарт та ін. За вказаними напрямками досліджень слід відзначити наукові праці таких вітчизняних науковців, як А. Костирко [3], Т. Кравченко [4], І. Крейдич [5], Ю. Кульбач, О. Мілінчук [6], Я. Ровний, О. Сталінська [7], В. Чепка [10], І. Яремко [11], які зробили вагомий внесок у розвиток теорії вартісно-орієнтованого управління, заклали фундамент наукових досліджень для розв'язання ряду проблем щодо його використання в різних галузях суспільного виробництва.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковим здобуткам зазначених дослідників у розвиток теорій та практики вартісно-орієнтованого управління, слід зазначити, що певні теоретичні, методологічні та прикладні положення розробки і впровадження механізму вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств є недостатньо вивченими, актуальними залишаються питання подальшого розвитку та застосування в практиці вартісно-орієнтованого контролю та управління нових фінансових інструментів.

Мета статті. Метою статті є розробка механізму вартісно-орієнтованого управління фінансовими промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу. Під поняттям «фінанси підприємств» як об'єкта управління слід розуміти економічні відносини, пов'язані з рухом грошей, формуванням грошових потоків, накопиченням, розподілом і використанням доходів підприємств у процесі розширеного відтворення виробництва [9].

Фінанси підприємств ґрунтуються на ефективній реалізації операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, що залежно від спрямованості зусиль на певному із зазначених видів основної діяльності визначається головний вектор подальшого розвитку підприємства, а саме: ефективного функціонування, фінансового зростання чи інвестиційного розвитку.

Нарощування обсягів фінансово-господарської діяльності промислового підприємства вимагає залучення коштів інвесторів для подальшого розвитку й економічного зростання, що можливо за умови його інвестиційної привабливості. Інвестиційна привабливість промислового підприємства залежить від його вартості, що визначається ефективністю операційної, фінансової та інвестиційної діяльності.

В умовах ринкової економіки в питанні якісного управління фінансами підприємств дедалі більшої популярності набуває показник вартості бізнесу, що пов'язаний із виникненням і поширенням концепції вартісно-орієнтованого управління, яка сформувалась у 80-х роках ХХ століття в економіці США і знайшла своє відображення в господарстві більшості провідних країн світу [8].

Вартісно-орієнтоване управління фінансами насамперед спрямоване на задоволення потреб стейкхолдерів – зацікавлених осіб, бізнесові інтереси яких пов'язані з підприємством. До числа зацікавлених осіб належать: власники підприємства, акціонери, топменеджери, рядові співробітники, кредитори, інвестори (стратегічні і дрібні), постачальники, споживачі, державні органи, органи місцевого самоврядування, громадські організації і т. ін. [12].

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Актуалізація вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств визначається зростаючою динамікою корпоратизації суб'єктів господарювання, виходом їхніх акцій на біржовий та позабіржовий фондовий ринок, активізацією обігу цінних паперів акціонерних товариств, збільшенням обсягів фінансових операцій з установами фінансового ринку тощо.

Вартісно-орієнтоване управління фінансами промислових підприємств є ефективним методом управління, спрямованим не тільки на економію витрат, раціональне використання ресурсів, максимізацію прибутку, а переважно на зростання його вартості, зокрема, фінансових активів. Вартісно-орієнтоване управління фінансами промислових підприємств можна розглядати як поетапний процес, на першому етапі якого досліджується механізм формування вартості за складовими фінансової діяльності: операційної, фінансової, інвестиційної. На другому етапі здійснюється управління складовими фінансової діяльності з орієнтацією на максимізацію вартості. Третій етап присвячується вимірюванню та оцінці вартості з погляду нарощування фінансових результатів та показників фінансової діяльності [12].

Успішне управління фінансами промислових підприємств спрямоване на забезпечення стійкості його фінансового стану, нарощування фінансового потенціалу та ефективності основних видів діяльності: інвестиційної, операційної, фінансової.

Для оцінки результату вартісно-орієнтованого управління фінансами підприємств необхідно використовувати показники прибутковості, фінансової стійкості, ділової активності та ін.

Процес управління фінансами повинен комплексно охоплювати всі основні види діяльності: операційну, фінансову, інвестиційну. Активізація зусиль за окремими із них формує певну фінансову стратегію промислового підприємства. Візуально фінансову стратегію розвитку промислового підприємства відображено на рис. 1.

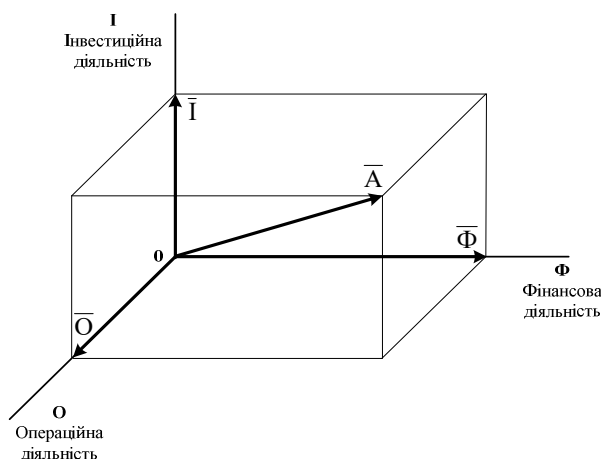

Рис. 1. Візуалізація фінансової стратегії розвитку промислового підприємства
Джерело: розроблено авторами.

На рис. 1: \bar{I} , $\bar{\Phi}$, \bar{O} – вектори концентрації зусиль за напрямками діяльності промислового підприємства, відповідно: операційної, фінансової, інвестиційної; \bar{A} – результуючий вектор розвитку промислового підприємства.

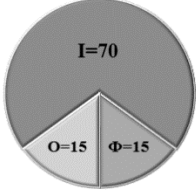
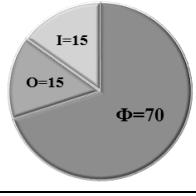
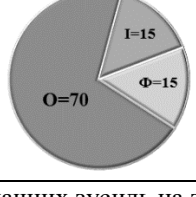
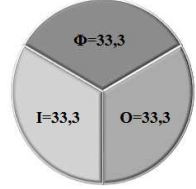
Фінансову стратегію у векторному форматі можна показати у вигляді результуючого вектора \bar{A} , який є сумою трьох векторів \bar{I} , $\bar{\Phi}$, \bar{O} , побудованих відповідно на осях координат OI , $O\Phi$, OO за основними видами діяльності промислового підприємства (операційної, фінансової, інвестиційної) і величина яких визначається обсягами витрачених ресурсів (фінансових, матеріальних, інтелектуальних і т. ін.) за кожним із напрямків зазначених видів діяльності.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Залежно від вибраного пріоритету з основних видів діяльності як предмета посиленої уваги щодо вартісно-орієнтованого управління, можна визначити різні види фінансової стратегії промислового підприємства (таблиця).

Таблиця

Фінансові стратегії промислового підприємства

Варіанти комбінації основних видів діяльності промислового підприємства з визначенням пріоритетом концентрації зусиль, %	Види фінансових стратегій промислового підприємства
	Стратегія інвестиційного розвитку
	Стратегія фінансового зростання
	Стратегія ефективного функціонування
За умов рівнозначних зусиль на зазначених напрямках діяльності промислового підприємства можна сформулювати ще одну стратегію	
	Стратегія стійкого функціонування

Джерело: розроблено авторами.

Зростання вартості підприємства, зокрема фінансових активів, є головним завданням керівництва в організації управління фінансами, де найбільш дієвою є концепція саме вартісно-орієнтованого управління.

Вартісно-орієнтоване управління фінансами промислових підприємств охоплює комплекс організаційних та управлінських заходів, орієнтованих на зростання їхньої вартості, що забезпечується підвищенням ефективності фінансових операцій за напрямками операційної, фінансової, інвестиційної діяльності. Важливе значення має інформаційне забезпечення щодо підготовки вихідних даних для розрахунку відповідних вартісно-орієнтованих показників для прийняття зважених управлінських рішень. Зміст та сутність управління фінансами промислового підприємства стосується управління його операційною, фінансовою та інвестиційною діяльністю, а саме:

– операційною – залучення обігових коштів, які б забезпечували мінімальні необхідні обсяги виробничих запасів, напівфабрикатів та комплектуючих вузлів, агрегатів, незавершеного виробництва, залишків готової продукції для виконання замовлень у межах виробничої діяльності та виробничої програми. Операційна діяльність стосовно вартісно-орієнтованого управління фінансами передбачає раціональне управління гро-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

шовими потоками, враховує різні види ризиків (ділові та фінансові), що супроводжують операційну діяльність, мінімізує витрати при споживанні всіх видів ресурсів (матеріальних, енергетичних, інтелектуальних, фінансових тощо), що забезпечують операційну діяльність промислового підприємства [12; 13];

– фінансовою – забезпечення формування та раціонального розподілу виручки (доходів) для відновлення обігових коштів, формування валового й чистого прибутку, своєчасне погашення кредиторської заборгованості, виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, банками, страховими компаніями й іншими суб'єктами господарювання. Вартісно-орієнтоване управління фінансовою діяльністю спрямоване також на оптимізацію структури капіталу;

– інвестиційною – забезпечення фінансовими ресурсами інвестицій з метою технічного переобладнання виробництва, реконструкції, модернізації, створення нових виробничих потужностей та розширення підприємств і його виробничої програми. Інвестиційна діяльність як предмет вартісно-орієнтованого управління потребує використання ефективних інструментів, засобів і підходів і т. ін., що є в арсеналі стосовно зазначеного напрямку управління з метою максимізації рентабельності, віддачі на вкладений капітал, мінімізації витрат, скорочення терміну окупності та ін.

Вартісно-орієнтоване управління фінансами в розрізі зазначених видів діяльності спрямоване на максимізацію фінансових показників діяльності промислового підприємства, а саме: прибутку, активів, виручки, ліквідності, фінансової стійкості, ділової активності тощо в процесі його операційної, фінансової та інвестиційної діяльності.

Низька якість управління на сьогодні фінансами вітчизняних промислових підприємств пояснюється низьким рівнем їхнього фінансового менеджменту, що призводить до виникнення кризових явищ у фінансово-господарській діяльності, гальмування економічного розвитку, зниження конкурентоспроможності на вітчизняному і зарубіжному ринках.

Таким чином, для реалізації процесу ефективного управління фінансами промислових підприємств необхідно запровадити комплексний підхід, який повинен охоплювати всі основні види його діяльності: операційну, фінансову, інвестиційну. Виходячи з необхідності підвищення прибутковості, фінансової стійкості та ділової активності в умовах жорстких конкурентних відносин виникає необхідність розробки нової теорії управління фінансовими, що базується на концепції сталого розвитку та використанні фінансових інструментів вартісно-орієнтованого управління.

Ефективне вартісно-орієнтоване управління фінансами промислових підприємств може бути забезпечено за умов розробки та впровадження механізму вартісно-орієнтованого управління, що потребує окремих досліджень щодо виявлення основних його складових, розробки принципів, методів, засобів, інструментів і т. ін. для досягнення визначених цілей. Розробка зазначеного механізму дозволить отримати якісний результат процесу управління в жорстких умовах конкурентного середовища.

Механізм вартісно-орієнтованого управління фінансами промислового підприємства орієнтований на постійний моніторинг його фінансової діяльності, дозволяє оптимально поєднувати довгострокові і короткострокові цілі фінансових операцій на базі визначення та використання точок зростання з метою досягнення максимальних показників вартості та економічного прибутку [1].

Зміст вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств за основними напрямками їх діяльності наведений на рис. 2.

Рис. 2. Вартісно-орієнтоване управління фінансами промислових підприємств за основними напрямками їхньої діяльності

Джерело: розроблено авторами.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Фінансовий потенціал та конкурентоспроможність промислового підприємства визначається ефективністю процесу управління фінансами, що може бути забезпечено механізмом вартісно-орієнтованого управління, який дає можливість досягти поставлених цілей. Практика запровадження вартісно-орієнтованого управління фінансами підприємств показала свою ефективність у порівнянні з класичним підходом, який менш дієвий в умовах поглиблення ринкових відносин, посиленні конкуренції, розвитку фінансової взаємодії з державними органами всіх рівнів, суб'єктами господарювання, установами фінансово-кредитної системи та активізацією діяльності на фінансовому ринку [2].

Розробка механізму вартісно-орієнтованого управління фінансами підприємств дозволяє використати порівняно з класичним переваги цього підходу, його управлінський потенціал і на вищому рівні ефективно реалізувати процес управління фінансами промислових підприємств.

Система вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств включає керуючу і керовану підсистеми та реалізує ідею створення ефективного механізму, головними завданнями якого в процесі вартісно-орієнтованого управління фінансами є нарощування і ефективне використання фінансових активів. Керуюча підсистема реалізує процес вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств і передбачає етапи: формування цілей; визначення фінансової стратегії розвитку; реалізацію управлінських функцій; аналіз і оцінку фінансового стану та результатів фінансової діяльності промислового підприємства як стартових умов вартісно-орієнтованого управління.

Суб'єктами управління є власники промислових підприємств, фінансові менеджери, керівники фінансових підрозділів та провідні фахівці в галузі фінансів. Об'єкти управління, які входять до керованої підсистеми, представлені факторами, які формують фінансові ресурси, нарощують обсяги фінансових активів у процесі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності.

Зважаючи на умови формування фінансових ресурсів промислових підприємств, керована підсистема охоплює ресурсну складову, фактори впливу, на які спрямовуються управлінські дії в процесі нарощування фінансових активів та їх використання. Результативність впровадження системи вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств виявляється в підвищенні ефективності бізнес-процесів в операційній діяльності, збільшенні валового й чистого доходу та прибутку, підвищенні фінансової стійкості, нарощуванні фінансового потенціалу, максимізації вартості фінансових активів, підвищенні інвестиційного рейтингу та інвестиційної привабливості, реалізації ефективних інвестиційних проєктів щодо технологічного оновлення основних засобів виробництва (рис. 3).

Ефективність функціонування системи вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств можливе за умов розробки й реалізації відповідного механізму управління, у межах якого приймаються зважені управлінські рішення стосовно вибору стратегічних фінансових альтернатив, підвищення ефективності фінансової діяльності, нарощування фінансового потенціалу й т. ін. Саме механізм вартісно-орієнтованого управління фінансами підприємств дає змогу більш ефективно використати показники вартості як основні критерії в оцінці шляхів нарощування фінансових активів, розкрити можливості головних напрямків формування фінансових ресурсів, що потребує зосередження уваги осіб, які приймають управлінські рішення, концентрацію зусиль та інноваційних підходів до вирішення поставлених завдань.

Ефективність функціонування механізму вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств визначається його складовими, які є невід'ємними структурними підсистемами механізму й покликані забезпечити реалізацію певних функцій, спрямованих на реалізацію головної мети – максимізацію вартості фінансових активів.

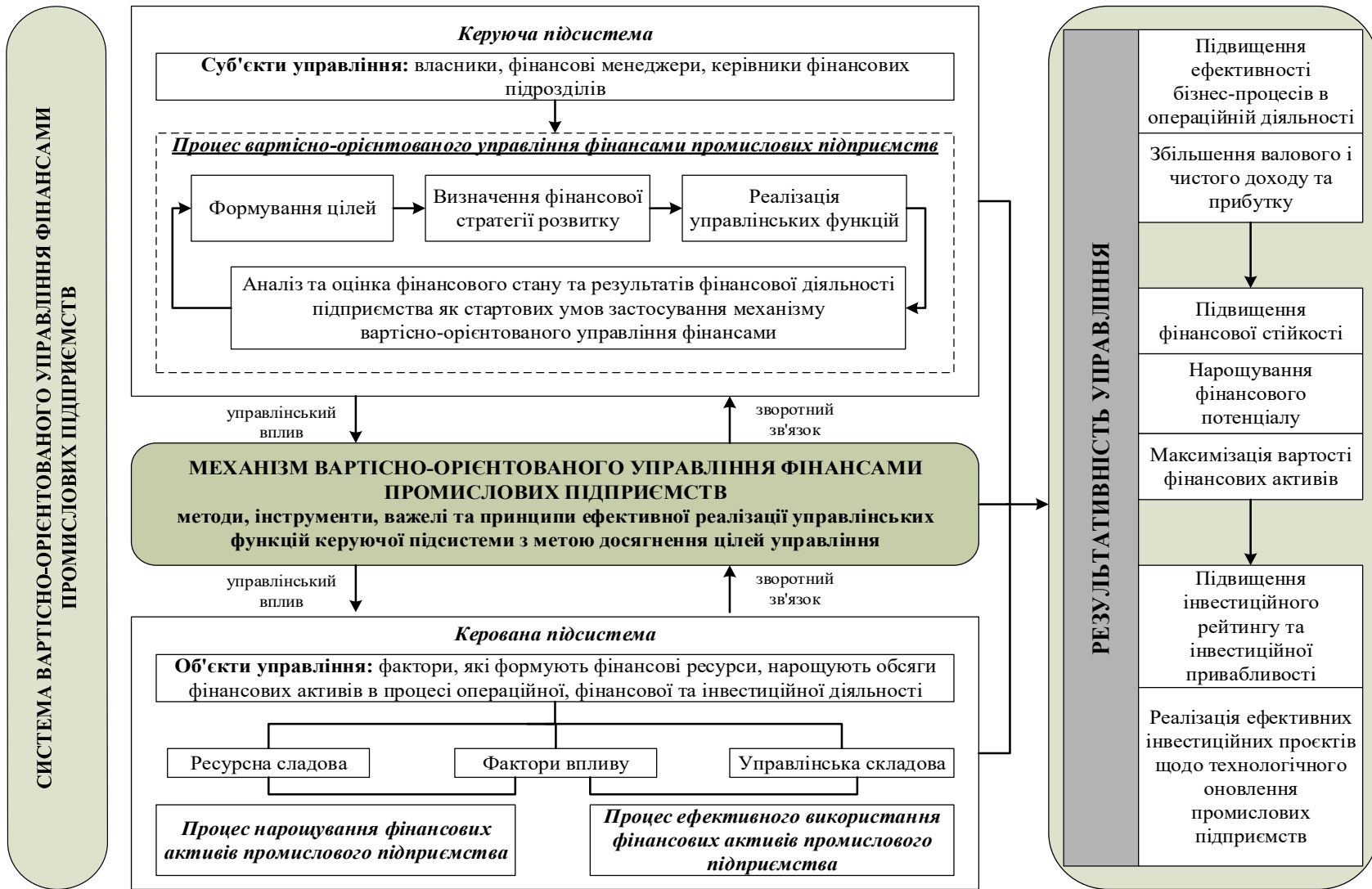

Рис. 3. Система вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств

Джерело: розроблено авторами.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Складовими підсистем зазначеного механізму є: вартісно-орієнтований контролінг; вартісно-орієнтоване бюджетування; центри фінансової відповідальності; інструменти управлінського обліку; управлінський аналіз; процедура форензик і підсистема інформаційного забезпечення (рис. 4).

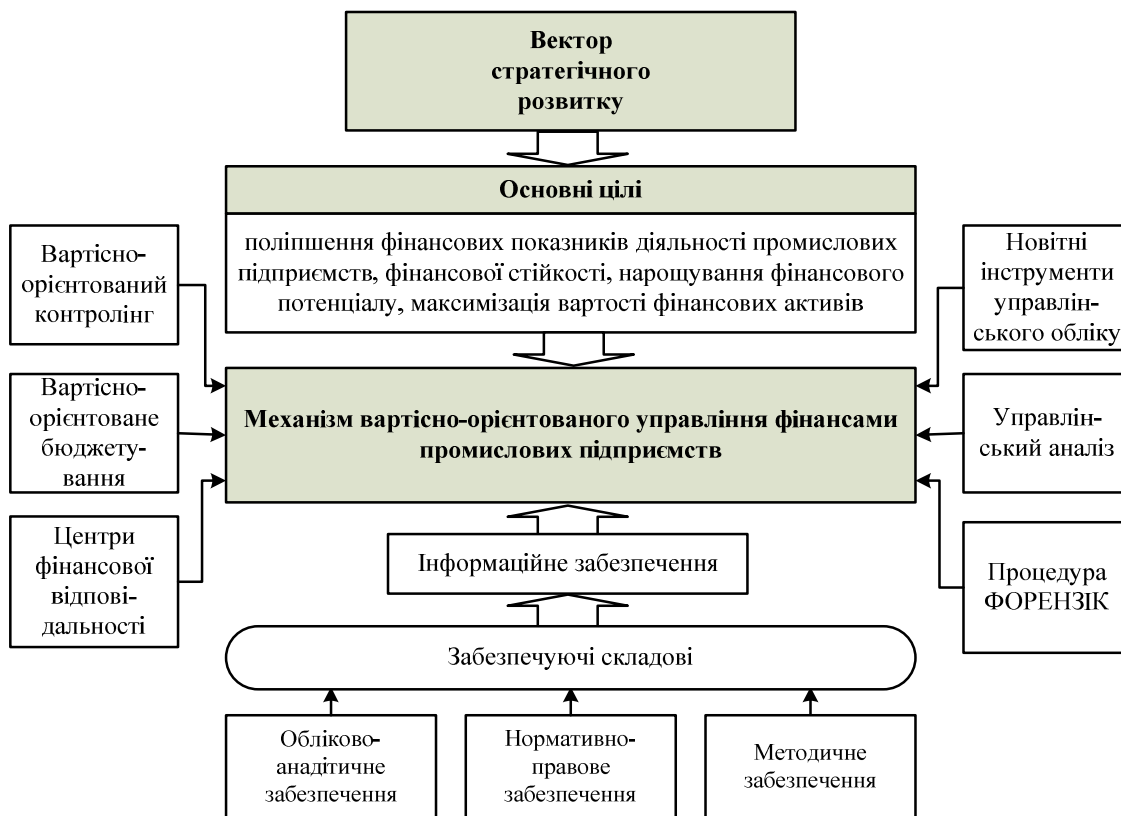

Рис. 4. Система основних забезпечувальних складових функціонування механізму вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств

Джерело: розроблено авторами.

Окреслені складові механізму вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств органічно вмонтовані в його структуру як сучасні управлінські технології, є функціонально пов'язаними і як підсистеми єдиної системи реалізують спільну мету щодо вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств.

Що стосується підсистеми «Новітні інструменти управлінського обліку», то за своєю сутністю вони є модифікаціями та осучасненими вже відомих інструментів і набули якісно нових функціональних можливостей завдяки впровадженню цифрових технологій, що сприяє процесам диджиталізації на підприємствах. Запровадження таких інструментів забезпечує оперативність управління та прийняття обґрунтованих рішень, сприяє оптимізації інформаційних потоків та раціональному перерозподілу відповідальності.

Підсистема «Центри фінансової відповідальності» забезпечує персоніфікацію відповідальності за прийняття рішень і тим самим підвищує якість вартісно-орієнтованого управління. Центри фінансової відповідальності створюють у вигляді структурних підрозділів за кожним видом витрат (надходжень), які існують на підприємстві (центр витрат, центр доходів, центр прибутку, центр інвестицій і т. ін.).

Сутність вартісно-орієнтованого бюджетування як підсистеми полягає у використанні найефективнішої управлінської технології, під якою розуміється процес укладання бюджетів підприємства та контроль за їх виконанням. Вартісно-орієнтоване бюджетування дає можливість розробити фінансову стратегію промислового підприємства та визначити фінансові орієнтири його діяльності, спрямованих на максимізацію його ринкової (інвестиційної) вартості.

Підсистема «Процедура форензік» є дієвою складовою механізму, сутність якої полягає в побудові ефективної системи запобігання нецільового використання всіх видів ресурсів підприємства при здійсненні операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. Процедура форензік дозволяє нівелювати негативний вплив на вартість бізнесу деструктивних факторів та явищ зовнішнього та внутрішнього середовища.

Управлінський аналіз, який є інструментом управлінського обліку, виступає в зазначеному механізмі як окрема підсистема завдяки своїй значущості і спрямована на прогнозування майбутнього розвитку підприємств та зміни його вартості на основі результатів ретроспективного аналізу.

Підсистема «Інформаційне забезпечення» представлена такими складовими: обліково-аналітичне забезпечення, правове й нормативне забезпечення, методичне забезпечення (рис. 5).

Рис. 5. Структура підсистеми інформаційного забезпечення механізму вартісно-орієнтованого управління фінансами промислового підприємства

Джерело: розроблено авторами.

Найбільш значущою серед забезпечувальних складових інформаційного забезпечення є обліково-аналітичне забезпечення, що представлено у вигляді бухгалтерського, фінансового та управлінського обліку, яке відіграє суттєву роль у процесах аналізу та оцінювання облікової інформації щодо фінансового стану та результатів фінансово-господарської діяльності промислових підприємств, а також визначення можливих напрямів формування фінансових ресурсів, нарощування фінансових активів та фінансового потенціалу.

Облікова інформація є важливим інформаційним ресурсом, що виступає базою для оцінювання вартості фінансових активів промислового підприємства, його фінансового потенціалу, фінансової стійкості тощо, забезпечує здійснення на належному рівні процес управління фінансами відповідно до принципів вартісно-орієнтованого підходу [4].

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Структура обліково-аналітичного забезпечення як основної складової підсистеми інформаційного забезпечення механізму вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств представлена на рис. 6.

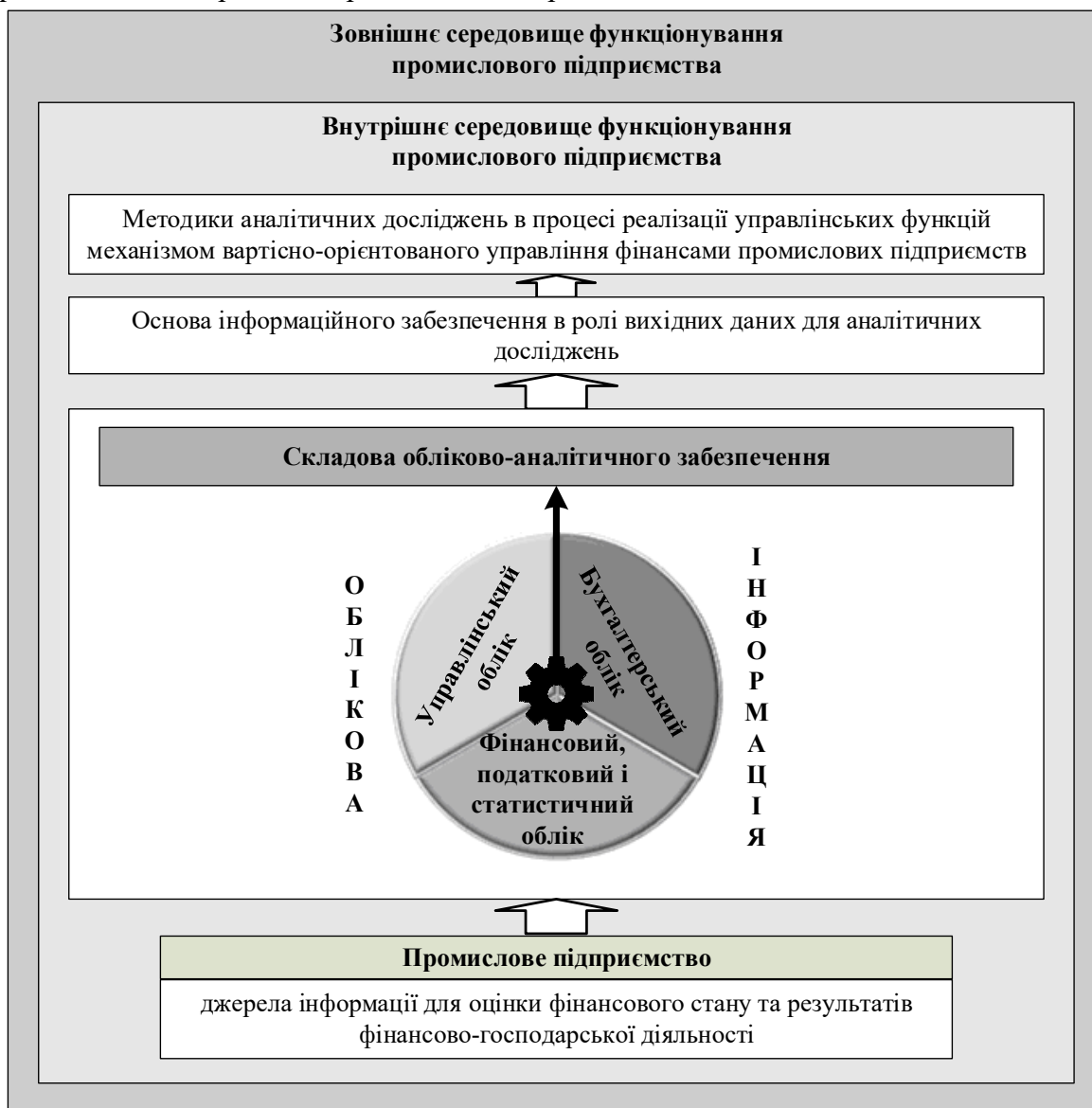

Рис. 6. Структура обліково-аналітичного забезпечення як основної складової підсистеми інформаційного забезпечення механізму вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств

Джерело: розроблено авторами.

Зазначені складові механізму вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств завдяки своїм функціональним можливостям створюють підґрунтя для забезпечення ефективної реалізації мети та завдань у процесі його функціонування.

Зазначений механізм являє собою інтегровану сукупність складових, взаємопов'язаних реалізацією певних управлінських функцій з метою досягнення визначених цілей і є найбільш активною частиною системи вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств, що забезпечує управлінський вплив на фактори, які формують фінансові ресурси в процесі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності. Виконання механізмом своїх функцій здійснюється через методичну й забезпечувальну складові, а також принципи, фінансові важелі та інструменти, які активно сприяють реалізації цілей і завдань функціональної підсистеми механізму (рис. 7).

Рис. 7. Теоретична конструкція механізму вартісно-орієнтованого управління промисловим підприємством

Джерело: розроблено авторами.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Реалізація комплексу методів методичної складової здійснюється за допомогою важелів, інструментів відповідно до визначених принципів та чинного нормативно-правового, ресурсного та організаційного забезпечення.

Особливу роль у виконанні функцій зазначеного механізму відведено ресурсній складовій. Це зумовлено тим, що стратегія вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств повинна базуватись на наявній ресурсній базі, яка узгоджується з їх перспективним планом розвитку, що забезпечує досягнення стратегічних цілей.

Ресурсне забезпечення є також необхідною умовою для ефективного практичного впровадження складових механізму, а саме: кадрові ресурси забезпечують процес реалізації управлінських функцій, фінансові й матеріальні – задіяні у впровадженні методик дослідження та розробці програмного забезпечення.

Метою функціональної підсистеми є здійснення управлінського впливу на об'єкт управління – фактори, що визначають вартість фінансових активів у процесі здійснення операційної, фінансової та інвестиційної діяльності промислового підприємства.

Такий вплив на фактори зазначених видів діяльності залежить від визначення вектора фінансової стратегії промислового підприємства, що обумовлює зосередження зусиль на певному виді основної діяльності – операційної, фінансової чи інвестиційної, відповідно визначеним пріоритетам стратегічного розвитку.

Ефективний управлінський вплив керуючої підсистеми дозволяє успішно реалізувати цільове спрямування механізму, а саме – забезпечити нарощування вартості фінансових активів промислового підприємства, що відображає основну мету функціонування системи й механізму вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств.

Оцінювання ефективності впровадження механізму вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств (рис. 8) здійснюється поетапно.

Рис. 8. Концептуальна схема оцінювання ефективності впровадження механізму вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств

Джерело: розроблено авторами.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

На першому етапі оцінюється фінансовий стан та результати фінансової діяльності промислового підприємства до впровадження зазначеного механізму.

На другому етапі проводяться аналогічні розрахунки по оцінці фінансового стану і результатів фінансової діяльності аналізованого підприємства після впровадження механізму.

На третьому етапі здійснюється порівняння відповідних показників і за отриманими результатами і оцінюється ефективність впровадження механізму.

Слід зазначити, що вибір методу оцінювання здійснюється відповідно до рекомендацій, за якими витратний метод застосовується для підприємств, які не мають стабільних фінансових результатів, новостворених або технологічно унікальних, дохідний – для прибуткових підприємств, а ринковий – для прибуткових і неприбуткових підприємств [7].

Як основні показники для оцінки економічного ефекту та економічної ефективності впровадження зазначеного механізму треба використовувати ті, які визначені в основних цілях його функціонування.

Це такі групи показників, які характеризують фінансовий потенціал, фінансову стійкість та фінансові активи промислового підприємства (рис. 9).

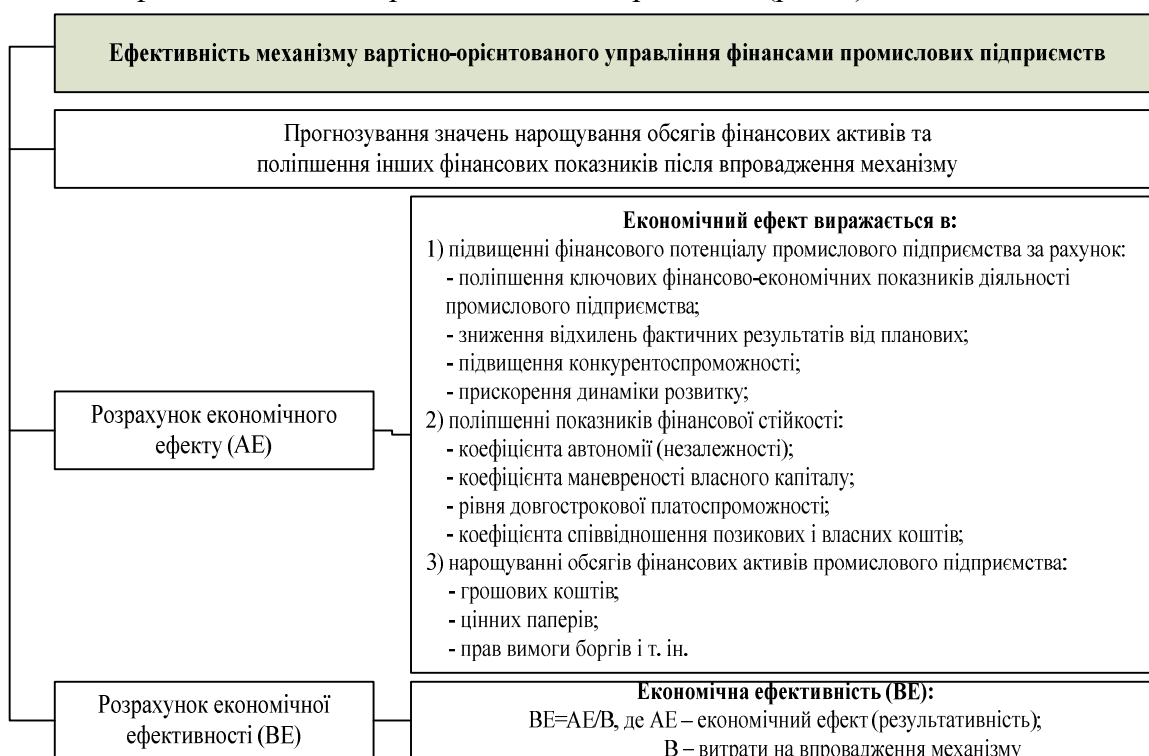

Рис. 9. Групи показників для оцінки економічного ефекту та економічної ефективності впровадження механізму вартісно-орієнтованого управління промисловим підприємством

Джерело: розроблено авторами.

Висновки та пропозиції. Вартісно-орієнтований підхід до управління фінансами промислових підприємств є найбільш ефективним з точки зору реалізації фінансової стратегії їх подальшого розвитку з урахуванням інтересів стейкхолдерів.

Вибір фінансової стратегії промислового підприємства базується на векторному підході до аналізу основних видів фінансово-господарської діяльності, який, враховуючи стартові умови фінансового стану і результати фінансово-господарської діяльності, визначає напрями управлінських впливів для її реалізації.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Для успішної реалізації вартісно-орієнтованого управління фінансами промислових підприємств найбільш дієвою є система вартісно-орієнтованого управління з відповідним механізмом, який завдяки забезпечувальним складовим ефективно реалізує управлінські функції для досягнення мети, а саме: нарощування обсягів фінансових активів, фінансового потенціалу та фінансової стійкості.

Список використаних джерел

1. Вартісно-орієнтоване управління фінансами підприємств : навчальний посібник / Л. А. Костирко та ін. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. 466 с.
2. Довгань Л. П., Сурженко А. В. Оцінка вартості бізнесу в умовах впровадження вартісно-орієнтованого управління фінансами підприємств. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. 33(1). С. 293–302.
3. Костирко Л. А., Кукса І. М. Пріоритети формування механізму вартісно-орієнтованого управління фінансами підприємств. *Часопис економічних реформ*. 2018. № 2. С. 58–65.
4. Кравченко Т. Ресурсне забезпечення вартісно-орієнтованого управління підприємствами. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2015. Вип. 5. С. 34–38.
5. Крейдич І. М., Гагарін А. О. Проблеми вартісно-орієнтованого управління розвитком підприємства. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2016. № 13. С. 208–212.
6. Мілінчук О. В. Ефективність вартісно-орієнтованого управління: ключові показники. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2016. № 1. С. 86–96.
7. Сталінська О. В. Проблеми вартісно-орієнтованого управління в сфері металургійного виробництва. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 4. С. 232–239.
8. Старостенко Г., Сурженко А. Вартісно-орієнтоване управління фінансами в сучасних реаліях ведення бізнесу в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 3. С. 178–186.
9. Фінанси підприємств : підручник / за ред. А. М. Поддєрьогіна ; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». 8-ме вид., переробл. та доповн. Київ : КНЕУ, 2013. 519 с.
10. Чепка В. В., Павлюк Т. С. Проблеми та перспективи впровадження вартісно-орієнтованого управління на вітчизняних підприємствах. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 10. С. 234–238.
11. Яремко І. Й. Економічний інструментарій вартісно-орієнтованої концепції управління. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2017. № 862. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. С. 288–296.
12. Berzin P., Shyshkina O., Kuzmenko O., Yarovenko H. Innovations in the Risk Management of the Business Activity of Economic Agents. *Marketing and Management of Innovations*. 2018. Vol. 4. Pp. 221–233.
13. Shyshkina O., Kalchenko O. Methodological principles of the analysis and risk assessment of the environment in the process of planning the development of real economy sector subjects. *Problems and prospects of economics and management*. 2018. № 2. Pp. 24–31.

References

1. Kostyrko, L. A. et al. (2019). *Vartisno-orientovane upravlinnia finansamy pidpriemstv [Cost-oriented management of corporate finance]*. SNU named after. V. Dal.
2. Dovhan, L. P., Surzhenko, A. V. (2017). Otsinka vartosti biznesu v umovakh vprovadzhennia vartisno-orientovanoho upravlinnia finansamy pidpriemstv [Estimation of business value in terms of implementation of cost-oriented financial management of enterprise]. *Ekonomichnyi visnyk universytetu – Economic Bulletin of the University*, 33(1), pp. 293–302.
3. Kostyrko, L. A., Kuksa, I. M. (2018). Priorytety formuvannia mekhanizmu vartisno-orientovanoho upravlinnia finansamy pidpriemstv [Priorities of formation of the mechanism of cost-oriented management of enterprise finances]. *Chasopys ekonomichnykh reform - Journal of Economic Reforms*, 2, pp. 58–65.
4. Kravchenko, T. (2015). Resursne zabezpechennia vartisno-orientovanoho upravlinnia pidpriemstvamy [Resource provision of cost-oriented management of enterprises]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika – Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy*, 5, pp. 34–38.

5. Kreidych, I. M., Naharin A. O. (2016). Problemy vartisno-oriientovanoho upravlinnia rozvytkom pidpryiemstva [Problems of cost-oriented management of enterprise development]. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut» – Economic Bulletin of the National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»*, 13, pp. 208–212.
6. Milinchuk, O. V. (2016). Efektyvnist vartisno-oriientovanoho upravlinnia: kluchovi pokaznyky [Efficiency of cost-oriented management: key indicators]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky – Visnyk of Zhytomyr State Technological University. Series: Economic Sciences*, 1, pp. 6–96.
7. Stalinska, O. V. (2015). Problemy vartisno-oriientovanoho upravlinnia v sferi metalurhiinoho vyrobnytstva [Problems of cost-oriented management in the field of metallurgical production]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, 4, pp. 232–239.
8. Starostenko, H., Surzhenko, A. (2016). Vartisno-oriientovane upravlinnia finansamy v suchasnykh realiiakh vedennia biznesu v Ukraini [Cost-oriented financial management in the realities of doing business in Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia - Problems and prospects of economics and management*, 3, pp. 178–186.
9. Poddierohin, A. M. (Ed.). (2013). *Finansy pidpryiemstv [Finance of enterprises]*. KNEU.
10. Chepka, V. V., Pavliuk, T. S. (2016). Problemy ta perspektyvy vprovadzhennia vartisno-oriientovanoho upravlinnia na vitchyznianskykh pidpryiemstvakh [Problems and prospects of implementation of cost-oriented management in domestic enterprises]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, 10, pp. 234–238.
11. Yaremko, I. I. (2017). Ekonomichni instrumentarii vartisno-oriientovanoi kontseptsii upravlinnia [Economic tools of cost-oriented management concept]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika» – Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic»*, 862, pp. 288–296.
12. Berzin, P., Shyshkina, O., Kuzmenko, O., Yarovenko H. (2018). Innovations in the Risk Management of the Business Activity of Economic Agents. *Marketing and Management of Innovations*, 4, pp. 221–233.
13. Shyshkina, O., Kalchenko, O. (2018). Methodological principles of the analysis and risk assessment of the environment in the process of planning the development of real economy sector subjects. *Problems and prospects of economics and management*, 2, pp. 24–31.

Ільчук Валерій Петрович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Ильчук Валерий Петрович – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры финансов, банковского дела и страхования, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Ilichuk Valerii – Doctor of Economics, Professor, Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: ivp5@ukr.net

ORCID: orcid.org/0000-0003-4844-1326

ResearcherID: F-4864-2016

Чут Максим Анатолійович – аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Чут Максим Анатольевич – аспірант кафедры финансов, банковского дела и страхования, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Chut Maksym – PhD student of the Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: maxchut@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7316-7579>

ResearcherID: X-9940-2018

Штирхун Христина Ігорівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Штырхун Кристина Игоревна – кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Shtyrkhun Khrystyna – PhD in Economics, Associate Professor, Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: khrystyna.shtyrkhun@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7614-2572>

ResearcherID: F-4333-2016

УДК 336.76

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-117-130

*Юлія Коваленко, Іван Коваль, Єлизавета Близненко***ВПЛИВ МОДЕЛІ СЕКТОРУ ФІНАНСОВИХ КОРПОРАЦІЙ І РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ НА ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ***Юлія Коваленко, Іван Коваль, Єлизавета Близненко***ВЛИЯНИЕ МОДЕЛИ СЕКТОРА ФИНАНСОВЫХ КОРПОРАЦИЙ И РЫНКА ЦЕННЫХ БУМАГ НА ИНВЕСТИЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В УКРАИНЕ***Yuliia Kovalenko, Ivan Koval, Yelyzaveta Blyznenko***THE INFLUENCE OF THE SECTOR OF FINANCIAL CORPORATIONS AND SECURITIES MARKET MODEL ON INVESTMENT PROCESSES IN UKRAINE**

У межах статті визначено вплив траєкторії попереднього розвитку фінансового сектору і ринку цінних паперів на інвестиційні процеси в Україні. Проаналізовано функціонування фінансових установ на теренах України наприкінці XIX ст., визначено проблеми розвитку фінансового сектору в СРСР. Ідентифіковано причини поширення банкоцентричної моделі фінансового сектору та ринку цінних паперів в Україні. Розглянуто етапи інституційних трансформацій у фінансовому секторі та ринку цінних паперів в Україні. Розкрито їхній вплив на еволюцію інвестиційних процесів за допомогою визначення структури капітальних вкладень, показників фінансової глибини, активів фінансових корпорацій тощо. Акцентовано увагу на необхідності розвитку недепозитних фінансових посередників і допоміжних фінансових корпорацій, що забезпечуватиме формування комплементарної моделі фінансового сектору й ринку цінних паперів.

Ключові слова: ринок цінних паперів; фінансовий сектор; фінансові корпорації; банки; цінні папери; інвестиції.

Рис.: 4. Табл.: 1. Бібл.: 17.

В рамках статті определено влияние траектории предшествующего развития финансового сектора и рынка ценных бумаг на инвестиционные процессы в Украине. Проанализированы функционирование финансовых учреждений на территории Украины в конце XIX в., определены проблемы развития финансового сектора в СССР. Идентифицированы причины распространения банкоцентрической модели финансового сектора и рынка ценных бумаг в Украине. Рассмотрены этапы институциональных трансформаций в финансовом секторе и рынке ценных бумаг в Украине. Раскрыто их влияние на эволюцию инвестиционных процессов с помощью определения структуры капитальных вложений, показателей финансовой глубины, активов финансовых корпораций и т. д. Акцентировано внимание на необходимости развития недепозитных финансовых посредников и вспомогательных финансовых корпораций, обеспечивающих формирование комплементарной модели финансового сектора и рынка ценных бумаг.

Ключевые слова: рынок ценных бумаг; финансовый сектор; финансовые корпорации; банки; ценные бумаги; инвестиции.

Рис.: 4. Табл.: 1. Библ.: 17.

The article identifies the impact of the trajectory of the previous development of the financial sector and the securities market on investment processes in Ukraine. The functioning of financial institutions in Ukraine at the end of the XIX century is analyzed, the problems of financial sector development in the USSR are determined. The reasons for the spread of the bank-centric model of the financial sector and the securities market in Ukraine have been identified. The stages of institutional transformations in the financial sector and the securities market in Ukraine are considered. Their influence on the evolution of investment processes by determining the structure of capital investments, indicators of financial depth, assets of financial corporations, etc. is revealed. Emphasis is placed on the need to develop non-deposit financial intermediaries and subsidiary financial corporations, which will ensure the formation of a complementary model of the financial sector and the securities market.

Keywords: securities market; financial sector; financial corporations; banks; securities; investments.

Fig.: 4. Table: 1. References: 17.

JEL Classification: G23; G11; G30

Постановка проблеми. Глобалізований світ викликає потужний розвиток ринків цінних паперів і секторів фінансових корпорацій (далі – фінансових секторів), які мають забезпечувати трансформаційні процеси перетворення заощаджень в інвестиції, що становить передумови сталого розвитку. Сучасне відношення фінансових активів до ВВП (фінансова глибина) світової економіки сягає понад 400 %. З одного боку, це приводить до позитивного впливу на національні економіки, а з іншого – фінансовий сектор і ринок цінних паперів спричиняють різні ризики через їх відрив від суспільних потреб, що яскраво проявилось під час світової фінансової кризи 2007–2008 рр. Висока прибутковість, що отримується в секторі фінансових корпорацій і на ринку цінних паперів, не може досягатися принесенням у жертву ефективності та процвітання решти економіки.

Особливе значення проблематика становлення та подальшого розвитку фінансових секторів і ринків цінних паперів набула у країнах колишнього соціалістичного табору через суперечливу взаємодію нових ринкових інституцій зі старим інституційним середовищем із його неформальними нормами, що залишились від адміністративно-командної системи у спадок. При цьому панівною є позиція, що структура фінансового сектору визначається механізмом фінансування інвестиційних процесів, а роль банківських установ на ринку цінних паперів. Сучасному стану і фінансового сектору, і ринку цінних паперів в Україні властивою є незавершеність інституційних трансформацій, що призводить до гальмування подальшого економічного розвитку та реалізації різних стратегічних проєктів і програм. У цьому сенсі всі інвестиційні процеси в економіці залежатимуть від траєкторій попереднього функціонування та розвитку фінансового сектору й ринку цінних паперів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем розвитку сектору фінансових корпорацій (фінансового сектору) та ринку цінних паперів перебувають у центрі уваги західних учених-економістів, зокрема П. Бернстайна, З. Боді, Дж. Ван Хорна, Р. Габбарда, А. Деміргуч-Кунт, Ф. Додда, Л. Зінгалеза, Дж. Кейнса, Р. Колба, Р. Левіна, Х. Мінські, Ф. Мишкіна, Р. Мертона, Р. Раджана, Р. Родрігеса, Л. Росса, Дж. Сакса, П. Самуельсона, Дж. Сороса та інших. При цьому практичні напрацювання, що розраховані на інші країни, не можуть бути застосовані повною мірою в національних економіках. Адаптація зарубіжних розробок до специфіки національних фінансових процесів, зокрема в Україні, викликає суттєвий науково-практичний інтерес, а також потребує спеціального дослідження. На нашу думку, цікавити є наукові дослідження українських учених у сфері інвестицій, ринку цінних паперів і фінансового сектору, таких як Л. Алексеєнко, О. Барановський, Я. Белінська, О. Береславська, Т. Васильєва, О. Вовчак, О. Гаманкова, В. Геєць, В. Зимовець, С. Єгоричева, С. Козьменко, В. Козюк, В. Корнєєв, М. Крупка, С. Леонов, І. Лютий, Т. Майорова, В. Міщенко, С. Міщенко, О. Мозговий, А. Мороз, С. Науменкова, С. Онишко, В. Опарін, А. Пересада, О. Петрук, Л. Примостка, Н. Ткаченко, В. Федосов, І. Школьник та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Визнаючи цінність наукових розробок учених України та інших країн, їхній вагомий внесок у розвиток теорії фінансів та інвестицій, нинішній стан наукової розробки цієї проблеми завершеним вважати не можна. Це можна пов'язати, з одного боку, з процесами глобалізації, фінансiалiзацiї практично всіх економічних процесів, розгортанням кризових явищ і відповідним пошуком оптимальних способів нівелювання їхні дії, а з іншого – певною фрагментарністю в наукових підходах до розуміння моделі фінансового сектору та ринку цінних паперів, їхньої ролі в інвестиційних процесах, а також неоднозначним поглядом на їх функціонування та подальший розвиток. Це поглиблює науково-методологічні й методичні проблеми, що безпосередньо позначається на фінансовій та страховій діяльності, а в підсумку впливає на сучасні інвестиційні процеси.

Головною метою цієї роботи є висвітлення еволюції розвитку фінансового сектору (сектору фінансових корпорацій) і ринку цінних паперів в Україні, їхньої ролі у фінансуванні інвестиційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Дореволюційна фінансова політика Російської імперії використовувала досвід Німеччини, адже центр спекулятивних операцій із цінними паперами і кредитними грошима становила Берлінська біржа. На той час Німеччина стала основним зовнішньоторговельним партнером, а сам Берлін – фінансовим і торговельним центром як найближчий до західних кордонів. У Російській імперії державні боргові зобов'язання розміщувались переважно при посередництві німецьких банків на ринку грошей Німеччини. Уже в цей період проявились відмінності у німецькій моделі

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

фінансування підприємств порівняно із англо-американською, адже «чим далі країна знаходиться від Великобританії, тим більше банки (і уряд) заміщували ініціативи незалежних підприємців... особливо тісний взаємозв'язок існував між крупними банками та промисловими компаніями – взаємовідносини, що дуже відрізнялись від них у Великобританії та Франції» [15, с. 129–130].

Як підсумок, унаслідок економічної реформи 1850–1860 років на теренах України стали розвиватись депозитні фінансові посередники, що були представлені: 22 відділеннями Державного банку, близько 87 філіями трьох головних акціонерних комерційних банків Російської імперії (Петербурзьким міжнародним, Азовсько-Донським, Російським торговельно-промисловим); українськими – 6 акціонерними, 2 приватними та 2 казенними іпотечними банками, 10 акціонерними комерційними банками, 70 міськими громадськими банками, 911 ощадно-кредитними асоціаціями, 2181 кредитним товариством, 5 кооперативними банками, 5 кредитними центральними, 4 ломбардами, 100 казначействами, 8 приватними банківськими конторами. Друга половина XIX ст. відзначилась розвитком вже дисконтних контор, що придбавали боргові цінні папери для їх подальшої реалізації на ринках капіталу, а також контрактних ярмарків, де укладалися угоди між власниками і позичальниками капіталів. На початку XX ст. депозитні фінансові установи функціонували у 350 населених пунктах, що були розташовані на сучасній території України [6, с. 425]. Отже, на той час існував широко диверсифікований фінансовий сектор із переважанням банківських установ. «До Першої світової війни (1914–1918 рр.) на території підросійської України працювало 3 660 кредитних установ різного типу. Серед них було 161 відділення акціонерних банків і банківських контор та 316 товариств взаємного кредиту, а загалом у межах українських губерній діяло 477 кредитних фірм» [3, с. 35].

«Щодо недепозитних фінансових посередників, то й вони також набували свого розвитку. Для прикладу, у Феодосії у 1812 р. було утворено перше страхове товариство, а наприкінці XIX ст. вони були представлені вже 13 акціонерними товариствами (страхові захисти від пожеж), 34 товариствами земського страхування, 9 міськими товариствами взаємного страхування від вогню, 2 товариствами взаємного страхування життя, 3 товариствами взаємного морського страхування, а також філіями провідних страховиків США, Великобританії, Франції, Німеччини та Російської імперії» [6, с. 425–426]. Сформувалась система соціального страхування та недержавного пенсійного забезпечення завдяки створенню приватних товариств взаємного страхування, страхових кас, а також пенсійних фондів. С. Мошенський відзначив, що, «за даними перепису населення на 1897 р. у сфері фінансових послуг працювало у: Петербурзі 2890 (0,2 % населення); Москві – 2078 (0,2 %), Одесі – 426 (0,1 %); Києві – 619 (0,25 %); Харкові – 332 осіб (0,2 %)» [10, с. 354].

Наприкінці 1860-х – початку 1870-х рр. бурхливо розвивається ринок цінних паперів, зокрема за ажіотажної організації акціонерних товариств завдяки «Грюндерському буму» у Німеччині, де активізувався випуск і продаж цінних паперів, переважно акцій. У 1873 р. в Англії поширився «Грюндерський крах», який потім перекинувся на Німеччину і спровокував світову фінансову кризу на близько двадцять років. У цей самий час серед населення формується середній клас, який дав поштовх індивідуальному інвестуванню. На початок XX ст. на теренах України було організовано діяльність 11 фондових бірж, де відбувалась торгівля державними борговими цінними паперами, простими і привілейованими акціями, корпоративними облігаціями, а основними учасниками торгів виступали страхові компанії та банки.

Зі створенням СРСР розвиток фінансових установ визначався органічним вбудовуванням відносно неефективної та фрагментарної системи державних фінансових інститутів в адміністративно-командну економічну модель з відсутністю фінансового ринку

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

як такого, а також його елементів (табл. 1). Консолідація та розподіл фінансових ресурсів здійснювались через бюджетну систему і державні банки, що відігравали роль фінансових управлінь і рахункових палат. Вони пасивно реалізовували фінансові операції та залучали кошти на депозити згідно з централізованими кредитними планами в межах передбачених для нефінансових установ бюджетів лімітів. Були відсутні недепозитні фінансові посередники, за виключенням Держстраху, а також ринок цінних паперів та економічна свобода товаровиробників, ліквідовано приватну власність.

Таблиця 1

Етапи інституційних трансформацій у фінансовому секторі та на ринку цінних паперів в Україні

Риси	Етапи				
	Визначальний (1920 – 1987 рр.) Адміністративно-командна економіка	Стартовий (1988 – 1995 рр.) Формування ринкового механізму	Накопичення (1996 – 1999 рр.) Формування ринково орієнтованої взаємодії	Забезпечення та контроль (2000 р. – перша половина 2008 р.) Формування інноваційно активної взаємодії	Модернізація та стійкість (друга половина 2008 р. – дотепер) Забезпечення фінансової безпеки
Оцінка фінансових та інвестиційних ризиків	Відсутня	Формується	Усвідомлюється більшістю суб'єктів ринку	Стає нормою фінансової діяльності	Пруденційний нагляд. Регулюється
Участь фінансових установ в опосередкуванні грошових потоків з підвищеним ризиком	Відсутня	Активізується зі зростанням державного внутрішнього боргу	Максимізується у 1998 р.	Знижується внаслідок поширення практики обмеження інфляції	Обмежується регуляторними і наглядовими органами
Міжсекторна взаємодія і спрямованість фінансових потоків	Розподіл за планами та завданнями	Участь у процесах перерозподілу державної власності на біржах	Акумуляція основних фінансових потоків у нефінансових корпораціях	Переорієнтація фінансових потоків на споживче кредитування	Активізація інвестиційних процесів та інвестиційної діяльності
Напрями фінансового інвестування як індикатор довіри до фінансових корпорацій	Масові заощадження в Ощадному банку, високий ступінь безпеки та ліквідності	Зростання заощаджень населення у депозитах, вкладення у ЦП, зниження рівня правового захисту та ліквідності	Висока частка готівки, низький рівень вкладень у депозити та цінні папери, формування систем гарантій збереження заощаджень	Збільшення вкладень у фінансові інструменти, зниження рівня гарантування повернення коштів і ліквідності	Гарантування інвестицій та розвиток системи захисту прав споживачів фінансових послуг
Створення новітніх способів акумуляції грошових ресурсів	Відсутнє	Порушення договірних зобов'язань із залучення грошових ресурсів задля отримання прибутків	Ускладнення впровадження новітніх способів залучення грошових ресурсів через низький рівень довіри до фінансових установ	Інтеграція фінансових установ з використанням фінансового інжинірингу, розширення сфери роздрібних фінансових послуг	Розвиток фінансового сервісу та підвищення якості фінансових продуктів

Джерело: складено на основі [6; 5].

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Отже, не дивно, що ринкові трансформації 90-х рр. в Україні, як і в Російській Федерації, привели до того, що фінансовий сектор і ринок цінних паперів повторили основні риси їхнього дореволюційного розвитку з: а) переважанням депозитних посередників; б) борговим характером і незначною роллю пайових фінансових інструментів; в) посиленням державним регулюванням і значною часткою державних цінних паперів; г) виконанням банками операцій з андеррайтингу, тобто розміщенням цінних паперів на первинному ринку, комісійними операціями з ними, інвестуванням в акціонерні капітали підприємств власних коштів. Як відзначав ще у 1913 р. російський вчений М. Боголепов, «історично наші фондові біржі є органами банків... Самостійні російські емісії можливі тільки за безпосередньої участі банків» [2, с. 380]. Натомість формування ринку цінних паперів, що ледь-ледь набував свого розвитку, було визначено реалізувати через американську, або ринкову, модель (де власність є більш диверсифікованою порівняно з іншими країнами). Доводилось, що у 90-і рр. саме ця модель є такою, що може забезпечити найуспішніший розвиток ринків капіталу. При цьому американські інвестори були лідерами серед світових інвесторів, а експерти із США виступили консультантами в українських реформах, зокрема у сфері формування ринкової економіки та приватизації.

Звернення до думок практиків на той період показує колізії щодо вибору тієї чи іншої моделі ринку цінних паперів. Наприклад, президент інвестиційної компанії «Кінто» С. Оксанич зазначає: «УФБ до вподоби французька модель фондового ринку. Банки пропонують прийняти німецьку, де саме банкам належить домінуюча роль. Я особисто – за американську модель, де банки дещо дистанційовані від фондового ринку. Так, у Сполучених Штатах банки працюють на фондовому ринку, але через свої дочірні підприємства. І це, передусім, забезпечує стабільність самої банківської системи» [14, с. 89].

Варто зазначити, що формування та розвиток відповідної моделі фінансового сектору та ринку цінних паперів великою мірою впливають на інвестиційну діяльність та джерела інвестиційних ресурсів. В Україні у 1996–1999 рр., тобто на етапі накопичення (табл. 1), вкладення в основний капітал здійснювалось здебільшого за рахунок власних коштів підприємств і організацій (рис. 1). У 90-х рр. банківські кредити та емісії цінних паперів увійшли в «інші джерела фінансування» і, як свідчать дані, вони становили дуже незначну частку інвестицій в основний капітал: у 1997 р. – 3,7 %, а у 1999 р. – 7,8 % відповідно. Натомість кредитні і депозитні ставки залишались довгий час у світі одними із найвищих. Наприкінці 1999 р. ставка рефінансування НБУ сягала 45 %, що не відповідало нормі прибутковості реального сектору, а рівень монетизації – 17,6 % (для порівняння, середній показник розвинених країн – 60–70 %).

У досліджуваній період грошові ресурси спрямовувались на кредитування сектору загальнодержавного управління, частка якого перевищувала кредитування економіки. У 1995 р. співвідношення між ними сягало 4,7:5,3, а у 1999 р. сягнуло максимуму і становило вже 6,1:3,9. При цьому «гіперболізація ринку ОВДП створила проблеми управління ним та підтримки стабільності, що особливо виявилось у період фінансових криз 1997–1998 рр.» [9, с. 23]. У 1997 р. банківські установи мали облігацій внутрішньої державної позики на суму більше 2 млрд грн, а кредитів реальному сектору – 5,6 млрд грн.

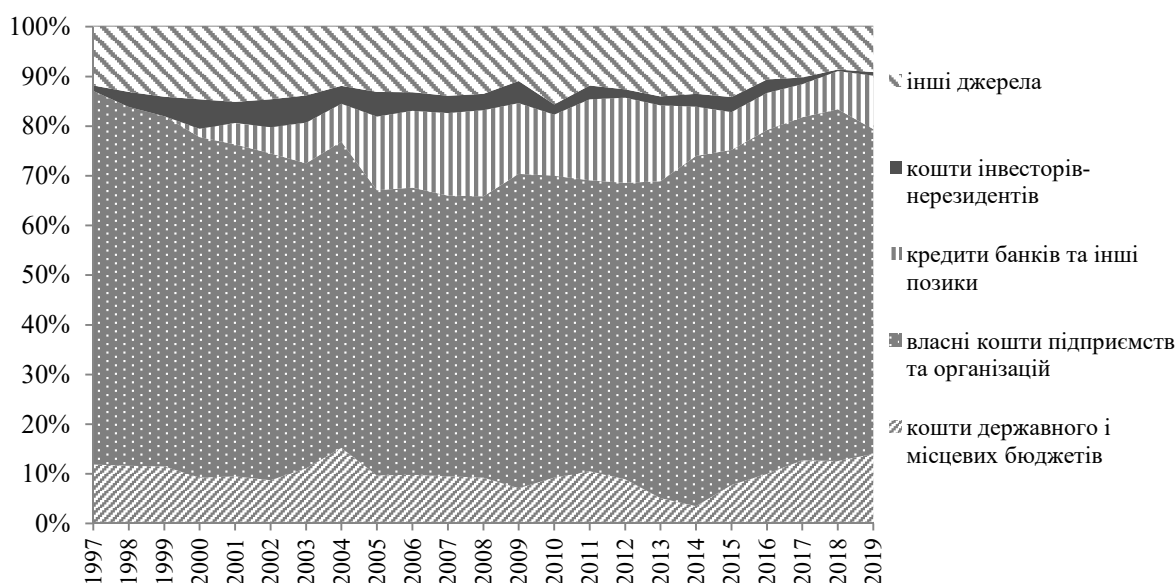

Рис. 1. Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування в Україні у 1997–2019 рр., %

Джерело: розраховано та побудовано за даними [4].

У країні існувала невідкладна потреба в радикальних економічних проєктах і програмах, різних стратегіях, проте вплив на цей процес функціонуючих на той час фінансових установ був невеликим. Природно, що розвиток фінансового сектору та ринку цінних паперів забезпечувався банківськими установами. Активи недепозитних фінансових посередників залишалися все ще незначними у порівнянні з депозитними. Свою негативну роль відіграли відсутність регулятора та кардинальної реформи у сфері їх функціонування та подальшого розвитку. Натомість Словенія, Угорщина, Польща, Чехія, Словаччина та країни Балтії їх реалізували вже до 1994 р. У високорозвинених країнах активи цих фінансових установ перевищували 60 % до ВВП, а у більш розвинених країнах колишнього соціалістичного табору – близько 12 %.

Якій моделі фінансового сектору та ринку цінних паперів сьогодні слідувати Україні? Як правильно зауважує А. Олейнік [13], світовий ринок інститутів пропонує вибір. Наприклад, завжди можна звернутись до німецької моделі у випадку, коли не виправдовує свої сподівання побудована за принципами американського банківського права банківська система. Крім цього, відсутність специфікованих прав власності на відповідні інституційні моделі зводить витрати на їх відтворення до мінімуму. Світове право, а також право окремих країн не містить положень, які б перешкождали запозиченню або копіюванню тих чи інших формальних правил, причому з уникненням компенсаційної виплати державам, яким належить авторство створення таких зразків.

Не новою є думка експертів: країнам, що розвиваються, рекомендується розвивати фінансовий сектор і ринок цінних паперів, що подібні до високорозвинених країн. Отже, американський фінансовий сектор із високою активністю ринку цінних паперів сприймається кращою моделлю. З 2000 р. в Україні була зроблена спроба відтворення саме цієї моделі з певним розділенням кредитно-депозитної та інвестиційної банківської діяльності. Проте у США зазначене розділення припиняється, насамперед як наслідок світової фінансової кризи 2007–2008 рр., де найбільш негативну роль відіграли саме інвестиційні банки, які активно займалися спекулятивними операціями. Основним нинішнім завданням Комісії з цінних паперів США (SEC) є забезпечення банківським і небанківським фінансовим посередникам рівних конкурентних та ринкових умов, а також посилення регулювання та нагляду, що забезпечує належний захист вкладників, інвесторів і підтримання ефективності ринку цінних паперів.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Відповіддю на питання щодо вибору моделі фінансування економіки стало дослідження китайських колег «Фінансова структура в економічному розвитку» [16], які довели, що оптимальна побудова фінансових секторів у країнах, що розвиваються, буде системно відрізнятися від запропонованих варіантів. Копіювання чужого досвіду не приведе до підвищення ефективності функціонування національного фінансового сектору, а також покращення його економічних показників. Натомість воно може призвести до таких руйнівних та негативних наслідків, як фінансові кризи. Наголошується, що вибір моделі та структуризації фінансового сектору залежатиме від фази економічного циклу та стадії економічного розвитку країни.

У більшості досліджень фінансового сектору та ринку цінних паперів акцентується на позитивних і негативних рисах його моделей, проте в них часто не беруться до уваги характеристики реального сектору з його нефінансовими корпораціями, що не дозволяє дати оцінку відносній ефективності альтернативної моделі на різних етапах розвитку економіки країни. Змінювана з часом структура факторів виробництва визначатиме потенціал їхнього розвитку та оптимальну структуру промисловості. Підприємства різних видів економічної діяльності мають різні ризики та обсяги. Це означає, що попит на інвестиційні та фінансові послуги залежатиме від структури виробничого капіталу підприємства і специфіки його діяльності. Тобто країни, що відрізняються різними стадіями економічного розвитку й мають відмінності в галузевій і технологічній структурі, не можуть мати структуру сектору нефінансових корпорацій і сектору фінансових корпорацій, які будуть прийнятними для всіх країн. Однак існують конкретні моделі, які будуть прийнятними на якомусь етапі економічного розвитку країни.

В українській економіці зростання капітальних інвестицій забезпечується за рахунок ендогенної пропозиції грошей (рис. 1). Так, частка банківських та інших позик зростає за 2000–2008 рр. з 1,7 до 17,3 %, тобто майже у 10 разів, а у 2019 р. становила 10,8 %. Швидкі темпи нарощування банківських операцій забезпечувались розширенням посередницької діяльності банків, що проявилось як зростання попиту інших суб'єктів економіки на позичкові ресурси. Проте бум кредитування був пов'язаний переважно з наданням незабезпечених кредитів і валютизацією, зниженням вимог до позичальників, а у підсумку – послаблення ризик-менеджменту та зростання ризиків.

У посткризовий період відновились інвестиції в реальний сектор, однак основне джерело інвестиційних ресурсів – це власні кошти підприємств і організацій, причому з тенденцією до зменшення їхньої питомої ваги за 2002–2012 рр. з 65,8 до 59,7 %. Частка кредитів банків та інших позик скоротилась за 2008–2019 рр. із 17,3 до 10,8 %. Структура кредитів нефінансовим корпораціям показує, що тут переважало кредитування торгівлі та операцій із нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям, що становило 52,2 %, а промисловості – 26,9 %.

Низьке зростання інвестиційної активності в економіці за рахунок банківського кредитування зумовлене низкою причин: 1) спрямування довгострокових кредитних ресурсів на проведення фінансових операцій, зокрема, злиття і поглинання; 2) високий рівень кредитних ставок через існуючу систему кредитування суб'єктів економіки, динаміку макроекономічних показників, ризики країни у веденні бізнесу, повільний вихід української і світової економіки з кризи; 3) дисбаланси в галузевій структурі портфеля заборгованості підприємств; залучення більш вигідних ресурсів останніми через емісію цінних паперів або кредити іноземних банків; 4) ефект бухгалтерського обліку: кредити на строк більше трьох років часто враховуються як короткострокові у рамках укладених довгострокових договорів про кредитні лінії; 5) пріоритетність кредитування поточної виробничої діяльності. Як не дивно, максимальну заборгованість за кредитами вітчизняних банків мають підприємства, які мінімально використовують цей ресурс для фінансування своїх проєктів, і навпаки.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Рисунок 2 наочно засвідчує, що в Україні за 2000–2012 рр. відбулись процеси відриву фінансового сектору від реальних економічних процесів через збільшення внутрішніх кредитів депозитних корпорацій з 23,8 до 48,7 % до ВВП, зниження ринкової капіталізації лістингових емітентів – з 6 до 3,4 %, а також несуттєвому зростанні інвестицій в основний капітал з 13,9 до 15,7 %. Якщо у 2001 р. активи фінансових інститутів були меншими за ВВП у 2 рази, то вже у 2015 р. вони перевищили останній вже у 1,5 раза. Натомість з 2018 р. спостерігається протилежна ситуація (рис. 3). Темпи зростання ринку цінних паперів у 2013 р. перевищили ВВП, зокрема обсяг торгів на ринку перевищив цей показник на 222 млрд грн. Рисунок 4 наочно свідчить, що серед випущених цінних паперів знову переважає емісія акцій (44,7 %), збільшується боргове фінансування за рахунок облігацій (31 %).

Рис. 2. Фінансова глибина економіки та інвестиції в основний капітал (капітальні інвестиції) в Україні у 1992–2019 рр., % до ВВП

Джерело: розраховано та побудовано за даними [4; 17].

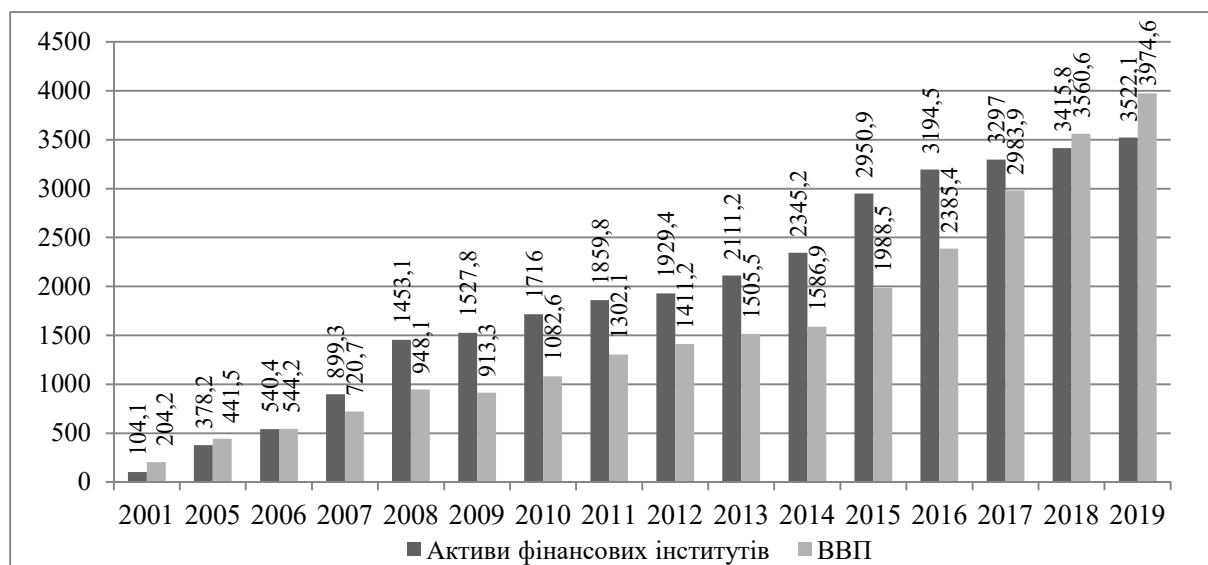

Рис. 3. Обсяги ВВП і активів фінансових корпорацій в Україні у 2001–2019 рр., млрд грн

Джерело: побудовано за даними [4; 12].

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

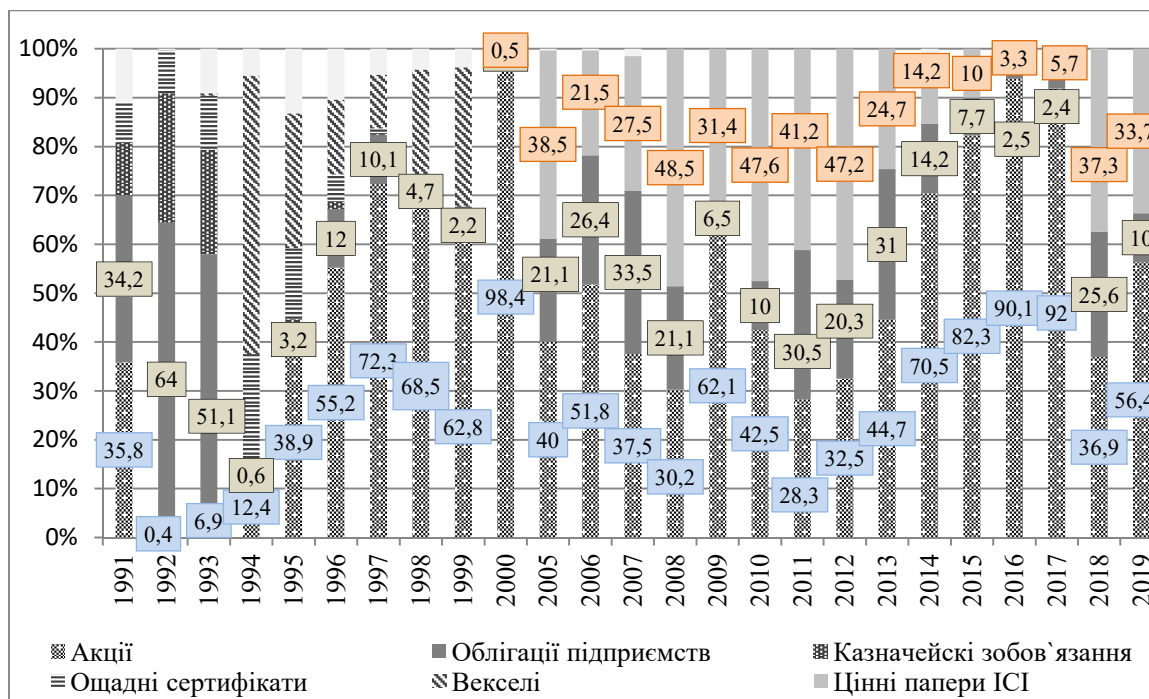

Рис. 4. Структура випущених цінних паперів в Україні у 1991–2019 рр., %

Джерело: розраховано і побудовано за даними [11].

Окремо слід наголосити на склад фінансових активів фінансових корпорацій загалом. Так, намітилась тенденція до вкладення фінансових ресурсів у цінні папери (зокрема акції та інші форми участі в капіталі): за 2008–2019 рр. їх обсяг збільшився практично вдвічі. Природно, найбільшими інвесторами є банки, портфель цінних паперів яких переважно складається з державних облігацій. Наразі страхові резерви у цінних паперах у 2019 р. на 32,3 % склалися з акцій (8,4 %), державних цінних паперів (21,6 %), облігацій (2,1 %) та іпотечних цінних паперів (0,1 %). Через нормативні обмеження НПФ і ІСІ мають менш збалансовані портфелі порівняно з банками. Розвиток ринку цінних паперів не стимулює переважання у активах ІСІ депозитів, дебіторської заборгованості і нерухомості. Такі чинники, як дефіцит надійних фінансових інструментів, різномірні з боку регуляторів вимоги до складу активів не дають змоги фінансовим посередникам як інституційним інвесторам стати впливовими гравцями ринку капіталу та консолідувати ресурси для економічного розвитку.

Натомість кредити в активах фінансових корпорацій збільшились несуттєво. Основна частина довгострокового кредитування (понад 5 років) надається домогосподарствам (35,6 % у 2008 р.), тоді як нефінансовим корпораціям – 9,8 %. У посткризовий період ситуація дещо змінилась: у 2019 р. їх частка становила 15,2 і 9,4 % відповідно. Позички для бізнесу (понад 5 років) надаються під 10% річних. При цьому між кредитними ставками і інфляцією простежується слабкий зв'язок, а найважче отримати кредит восени і взимку, коли банками переважно втрачається гривнева ліквідність і переглядаються умови для позичальників. З іншого боку, підприємства реального сектору «закредитовані», тобто мають набагато більше заборгованості, ніж такі структури в інших країнах.

Серед вітчизняних науковців [1] поширеною є думка, що головною проблемою збільшення кредитних ресурсів, спрямованих у реальний сектор економіки для забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності, є низька капіталізація банківської системи України, а також структура пасивів більшості банків, у яких переважають короткострокові ресурси, що не дає змоги повною мірою забезпечувати інноваційну сферу належним обсягом фінансових ресурсів. Однак статистичні дані суперечать цій сентенції.

Так, за даними НБУ [12], загальні активи банківських установ збільшилися за 2000–2019 рр. 50,8 до 2953,9 млрд грн, тобто у 58 разів. Їхня частка у ВВП країни зросла відповідно з 24,9 до 74 %. Звідси випливає висновок, що проблема полягає не у недостатності фінансових ресурсів, а їх розподілі.

Одним із можливих заходів спрямування фінансових ресурсів на потреби інвестиційного процесу може стати обмеження з боку НБУ (дохідності і обсягів) кредитування населення. Порівняно з процентною ставкою за кредитами нефінансовим корпораціям ставка домогосподарствам має бути на 1,5–2,0 % нижчою. Щодо обмеження на суму кредитів домогосподарствам, то експертами запропоновано встановити максимальний обсяг споживчого кредиту у 10 тис. грн, на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості – 150 тис. грн, а інші кредити – 50 тис. грн. На нашу думку, зазначене не сприятиме зниженню попиту на нерухомість, іноземні товари та послуги.

Загалом модель організації фінансової системи в Україні подібна до моделі фінансування економічних процесів інших країн, що розвиваються. Істотне переважання депозитних посередників у структурі національного фінансового сектору економіки було визначено: 1) посиленням інсайдерської структури власності, де переважають великі корпоративні власники. При цьому мажоритарні акціонери віддають перевагу банківським кредитам і не цікавляться акціонуванням і розмиванням власності; 2) більш ефективним регулюванням банківської діяльності порівняно з іншими фінансовими установами; 3) зосередження торговельної активності на ринку цінних паперів на обмеженій групі інструментів, зокрема боргових цінних паперах на противагу пайовим у вільному обігу; 4) недоступність ресурсів ринку цінних паперів для малого і середнього бізнесу. Сьогодні економіку України можна виразити такою схемою високого відсотка – високого ризику – низької рентабельності, а має бути низьким відсотком – низьким ризиком – високою рентабельністю; 5) доступністю і зрозумілістю для клієнтів банківських послуг, коли небанківські тільки набувають розвитку; 6) низькою фінансовою грамотністю та низьким рівнем доходів на душу населення.

Щодо недепозитних фінансових корпорацій, то в дослідженнях фахівців Світового банку зазначено, що вони не досягнуть реальної ваги й великого обсягу без побудови ефективної та міцної банківської системи. В Україні цього поки що не відбувається, тож, саме розвиток банківської справи визначається як пріоритетний напрям, а іншої виправданої та надійної моделі розвитку фінансового сектору просто немає [10]. На нашу думку, зосередження уваги на банківських установах нівелює проблеми розвитку ринку цінних паперів, де ті самі банки є основними гравцями. Високотехнологічні виробництва та великі вітчизняні компанії потребують емісійного фінансування, а іноземні компанії та інституційні інвестори потребують ефективного та активного ринку цінних паперів. Учасники останнього орієнтуються на ринкові індикатори, а ринок є основою перерозподілу фінансових ресурсів у межах довгострокових стратегій і концепцій.

Група українських учених також дотримується позиції, що банківські установи мають продовжувати бути базою формування та розвитку фінансового ринку, оскільки «мають більше можливостей, ніж інші фінансові інституції впливати на економічне зростання країни, принаймні до того часу, поки не почне ефективно працювати фондовий ринок... Саме банкоцентрична модель фінансового ринку більшою мірою, ніж модель з домінуванням ринку цінних паперів дозволить пом'якшити актуальну для України проблему «принципал-агент», забезпечити доступ до зовнішнього фінансування широкому колу вітчизняних підприємств, збільшити швидкість структурних трансформацій в економіці» [8, с. 16]. Варто акцентувати на тому, що не тільки банки визначають економічний розвиток країни, але й недепозитні фінансові посередники як інституційні інвестори, які формують і забезпечують розвиток ринку цінних паперів.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

У країні триває ситуація, коли на ринку пропонується обмежена кількість прийнятних для вкладання активів страховиків, інвестиційних і пенсійних фондів фінансових інструментів. Основні інвестори в цінні папери – це банки, а решта фінансових посередників тримає свої активи переважно на банківських депозитах. Знижуються можливості для економіки в частині використання переваг цих установ, як-от підвищення якості управління компаніями реального сектору, що їх могли б фінансувати пенсійні та інвестиційні фонди, повніше та краще страхування життя і ризиків, розширення обсягів кредитів суб'єктам малого бізнесу від кредитних спілок, а також активізація інвестиційних процесів через операції лізингодавців тощо.

Утім прогнозується певний вплив активів банківської системи на фінансовий ринок, зокрема ринок цінних паперів. З одного боку, це розміщення не знижує ризиків для домогосподарств, які заощаджують гривню і конвертують грошові ресурси у валютні цінності, з іншого – проблеми банківської ліквідності не можуть не стимулювати впливу коштів домогосподарств на фінансовий ринок. Проте контроль за залученням і використанням грошових ресурсів домогосподарств професійними учасниками ринку цінних паперів залишається недостатнім, на відміну від організованої банківської системи захисту інтересів вкладників. Під час світової фінансової кризи 2007–2008 рр. українські регулятори зосередили зусилля виключно на рятуванні банківської системи і залишили напризволяще більшість недепозитних фінансових посередників, послугами яких користувались і користуються мільйони громадян. В інших країнах антикризовими кроками на початку були заходи із рекапіталізації фінансових корпорацій, а в Україні ними стали заборони на дострокове повернення депозитів, що підірвало у підсумку ще більше довіру до фінансових установ. Подальші антикризові кроки полягали у виділенні фінансової допомоги окремим банкам для підтримання їхньої стабільної діяльності. Українська асоціація інвестиційного бізнесу неодноразово зверталась до Національної комісії з цінних паперів і фондового ринку, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, і Національного банку України щодо пошуку механізмів впливу на банківські установи. Деякі страхові компанії та фонди подавали судові позови на останні, проте розгляд цих позовів виявився тривалим внаслідок неефективності судової системи в державі. Вважається, що зняти напругу між фінансовими інститутами може виділення цільового рефінансування банків під повернення коштів (депозитів) різних груп інституційних інвесторів.

При цьому важливо поєднувати процеси розвитку фінансового і реального сектору за допомогою:

- застосування для фінансування інноваційних проєктів преференцій і пільг, величину яких можна розрахувати на основі прогнозу збільшення надходжень податків від отримувачів фінансових ресурсів із завершенням реалізації цих проєктів; запровадження системи ефективних санкцій за порушення умов користування наданими ресурсами;
- державного гарантування банківських позичок через створення Національного фонду гарантій для інвестиційно-інноваційних проєктів;
- рефінансування банківських установ НБУ за жорсткого контролю його цільового спрямування; створення системи цільового рефінансування за зниженою ставкою під участь банків у реалізації схвалених державою інвестиційно-інноваційних програм і проєктів;
- стимулювання входження фінансових установ в інвестиційні проєкти не тільки як кредиторів, а і співвласників, співінвесторів тощо;
- обмеження банківської маржі на кредитно-депозитних операціях, наприклад, введення спеціального податку на чистий процентний дохід вище певного рівня;

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

– активного розвитку приватно-державного партнерства (зокрема кластерних об'єднань), адже остання фінансова криза зумовлює еволюцію соціальної держави в державу партнерську;

– запровадження Стандарту процесу інноваційного кредитування, що являє собою сукупність вимог, що відображають стан кращої банківської практики в галузі інвестиційного кредитування на інноваційні цілі; зацікавленими особами будуть банківські установи, позичальники, власники ресурсів, державні органи і СРО; складовими – продуктова, технологічна, організаційна, управлінська, інформаційна, програмно-технічна, кадрова, технічно-майнова та клієнтська;

– обмеження частки ринку для фінансових установ з державною участю з метою розвитку конкурентного середовища на ринку капіталу;

– усунення інституційних бар'єрів для дистанційного фінансового обслуговування;

– визначення механізму реалізації застави, особливо житлового фонду за іпотечними кредитами.

Висновки та пропозиції. Загалом закономірності розвитку фінансового сектору і ринку цінних паперів дозволяють визначити їх основні тенденції, що проявляються в: 1) універсалізації фінансової та страхової діяльності та фінансового сектору зокрема; 2) формуванні інформаційної прозорості й подолання інформаційної асиметрії, що забезпечується єдиними методиками виміру; 3) посиленні конкуренції між окремими суб'єктами ринку цінних паперів і фінансового сектору зі створенням фінансових супермаркетів; 4) монополізації ринків цінних паперів, що полягатиме в концентрації фінансових операцій в окремих центрах; 5) розширенні кола користувачів послугами виробників цих послуг через електронні мережі й Інтернет; 6) формуванні нової глобальної архітектури ринку цінних паперів і фінансового сектору через пошук нового консенсусу у міжнародній політиці [7].

Нині найактуальнішим завданням залишається завдання розробки практичних рекомендацій з подальшого інституційного розвитку ринку цінних паперів і сектору фінансових корпорацій (фінансового сектору) в Україні. Це спричинене і тим, що глобалізація і фінансіалізація економічних процесів, зростання відкритості економіки істотно підвищили вразливість внутрішньої фінансової та страхової діяльності від негараздів економічного розвитку. До викликаної невпорядкованістю інституційного середовища ендогенної економічної стагнації додаються негативні наслідки втрати конкурентоспроможності економіки через тривале посилення негативного впливу інституційних змін та аномалій.

Список використаних джерел

1. Активізація інвестиційного процесу в Україні: монографія / Т. В. Майорова та ін. ; за наук. ред. М. І. Дибби, Т. В. Майорової. Київ : КНЕУ, 2012. 143 с.
2. Боголепов М. И. Биржи и банки: в 2 т. / [под ред. проф. Л. Н. Яснопольского]. Киев : Изд-во Банковской Энциклопедии, 1917. Т. 2: Биржа. История и современная организация фондовых бирж на Западе и в России. 382 с.
3. Гай-Нижник П. Приватні банківські та кредитні установи в Україні 1917–1918 років. *Вісник Національного банку України*. 2009. № 6. С. 35–39.
4. Державна служба статистики України. URL <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Коваленко Ю. М. Етапи інституційних трансформацій у банківській системі на теренах України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: «Економіка». 2015. Вип. 28. С. 119–124.
6. Коваленко Ю. М. Інституціалізація фінансового сектору економіки : монографія. Ірпінь, 2013. 608 с.
7. Коваленко Ю. Формування комплементарної моделі фінансового сектору економіки. *Вісник Національного банку України*. 2012. № 7. С. 42–47.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

8. Козьменко С., Васильєва Т., Леонов С. Використання рядів Фур'є для формалізації структури фінансового ринку України. *Економіст*. 2011. № 2. С. 15–19.

9. Лютий І. О. Грошово-кредитна політика та особливості її реалізації в Україні. *Фінанси України*. 2000. № 1. С. 20–24.

10. Мошенський С. З. Історія ринку цінних паперів України у складі російської імперії (друга половина XIX – початок XX ст.). *Вісник ЖДТУ. Серія «Економічні науки»*. 2011. № 4(58). С. 354–363.

11. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <http://www.nssmc.gov.ua>.

12. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua>.

13. Олейник А. Институциональная экономика: [учеб. пособие]. Москва: ИНФРА-М, 2002. 416 с.

14. Цуканова Н. М. Професіоналам фондового ринку не вигідно обманювати клієнтів. *Фінанси України*. 1996. № 10. С. 87–92.

15. Kindleberger С. Р. A Financial History of Western Europe. New York: Oxford University Press, 1993. 524 p.

16. Lin J. Y., Sun X., Jiang Y. Toward a Theory of Optimal Financial Structure. *World Bank Policy Research Working Paper Series*. 2009. № 5038. Pp. 1–29.

17. The World Bank. URL: <https://www.worldbank.org>.

References

1. Mayorova, T. V., Dyba, M. I., Onyshko, S. V. and others (2012). Aktyvizatsiia investytsiinoho protsesu v Ukraini [Activation of the investment process in Ukraine]. KNEU.

2. Boholepov, M. Y. (2017). *Byrzhny y banky [Exchanges and banks]*. (Vol. 2). Izd-vo Bankovskoi Entsiklopedii.

3. Hai-Nyzhnyk, P. (2009). Pryvatni bankivski ta kredytni ustanovy v Ukraini 1917–1918 rokiv [Private banking and credit institutions in Ukraine in 1917–1918]. *Visnyk Natsionalnogo banku Ukrainy – Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 6, pp. 35–39.

4. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. (n.d.). <http://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Kovalenko, Yu. M. (2015). Etapy instytutsiinykh transformatsii u bankivskii systemi na terenakh Ukrainy [Stages of institutional transformations in the banking system in Ukraine]. *Naukovi zapysky Natsionalnogo universytetu “Ostrozka akademiia”. Seriia “Ekonomika” – Scientific notes of the National University “Ostroh Academy”. Serie: Economics*, 28, pp. 119–124.

6. Kovalenko, Yu. M. (2013). *Instytutsializatsiia finansovoho sektoru ekonomiky [Institutionalization of the financial sector of the economy]*. National University of the State Tax Service of Ukraine.

7. Kovalenko, Yu. (2012). Formuvannia komplementarnoi modeli finansovoho sektoru ekonomiky [Formation of the complementary model of the financial sector of the economy]. *Visnyk Natsionalnogo banku Ukrainy – Visnyk of the National Bank of Ukraine*, 7, pp. 42–47.

8. Kozmenko, S., Vasyliieva, T., Leonov, S. (2011). Vykorystannia riadiv Furie dlia formalizatsii struktury finansovoho rynku Ukrainy [The use of Fourier series to formalize the structure of the financial market of Ukraine]. *Ekonomist – Economist*, 2, pp. 15–19.

9. Liutyi, I. O. (2000). Hroshovo-kredytna polityka ta osoblyvosti yii realizatsii v Ukraini [Monetary policy and features of its implementation in Ukraine]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 1, pp. 20–24.

10. Moshenskyi, S. Z. (2011). Istoriia rynku tsinnykh paperiv Ukrainy u skladi rosiiskoi imperii (druga polovyna XIX – pochatok XX st.) [History of the securities market of Ukraine as part of the Russian Empire (second half of the nineteenth – early twentieth century)]. *Visnyk ZhDTU – Bulletin of ZhSTU*, 4 (58), pp. 354–363.

11. Natsionalna komisiia z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku [National Commission on Securities and Stock Market]. (n.d.). <http://www.nssmc.gov.ua>.

12. Natsionalnyi bank Ukrainy [National Bank of Ukraine]. (n.d.). <https://bank.gov.ua>.

13. Oleinyk, A. (2002). Instytutsionalnaia ekonomika [Institutional economics]. INFRA-M.

14. Tsukanova, N. M. (1996) Profesionalam fondovoho rynku nevyhidno obmaniuvaty kliientiv [It is unprofitable for stock market professionals to deceive clients]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 10, pp. 87–92.
15. Kindleberger, C. P. (1993). *A Financial History of Western Europe*. Oxford University Press.
16. Lin, J. Y., Sun, X., Jiang, Y. (2009). Toward a Theory of Optimal Financial Structure. *World Bank Policy Research Working Paper Series*, 5038, pp. 1–29.
17. The World Bank. (n.d.). <https://www.worldbank.org>.

Коваленко Юлія Михайлівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансових ринків, Університет державної фіскальної служби України (вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, 08201, Україна).

Коваленко Юлія Михайлівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансових ринків, Університет державної фіскальної служби України (ул. Університетська, 31, г. Ірпень, 08201, Україна).

Kovalenko Yuliia – Doctor of Economics, Professor, Professor of Financial Markets Department, University of the State Fiscal Service of Ukraine (31 Universitetska Str., 08201 Irpin, Ukraine).

E-mail: kovalenko0202@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5678-3185>

ResearcherID: H-4742-2018

Коваль Іван Анатолійович – аспірант, Університет державної фіскальної служби України (вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, 08201, Україна).

Коваль Іван Анатолієвич – аспірант, Університет державної фіскальної служби України (ул. Університетська, 31, г. Ірпень, 08201, Україна).

Koval Ivan – PhD student, University of State Fiscal Service of Ukraine (31 Universitetska Str., 08201 Irpin, Ukraine).

E-mail: 7ivankoval@gmail.com

Близненко Єлизавета Олександрівна – здобувачка вищої освіти, Університет державної фіскальної служби України (вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, 08201, Україна).

Близненко Єлизавета Александрівна – соискательница высшего образования, Університет державної фіскальної служби України (ул. Університетська, 31, г. Ірпень, 08201, Україна).

Blyznenko Yelyzaveta – Applicant for higher education, University of State Fiscal Service of Ukraine (31 Universitetska Str., 08201 Irpin, Ukraine).

E-mail: yelizavetablyznenko@gmail.com

УДК 330.322(477)

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-131-137

Світлана Повна

АНАЛІЗ СТАНУ ІНВЕСТИВАННЯ В УКРАЇНІ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ТА СТРУКТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В ЕКОНОМІЦІ

Светлана Повная

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ИНВЕСТИРОВАНИЯ В УКРАИНЕ КАК СРЕДСТВА РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ И СТРУКТУРНЫХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ В ЭКОНОМИКЕ

Svitlana Povna

ANALYSIS OF THE STATE OF INVESTMENT IN UKRAINE AS A MEANS OF ENTERPRISES DEVELOPMENT AND STRUCTURAL TRANSFORMATIONS IN THE ECONOMY

У статті проаналізовано стан інвестування в Україні як засіб оновлення підприємств та структурних перетворень в економіці, що включає два напрями – оцінка обсягів інвестування та оцінка частки інвестування в сектори зі зростаючою віддачею. Розроблено схему ролі інвестування в розрізі результатів для економіки, підприємств, а також їхньої ресурсної складової. За результатами аналізу з'ясовано, що в Україні обсяг капітальних інвестицій за 2013–2018 рр. був у межах 13,8–17,6 % від ВВП, що є меншим навіть за ту норму, що притаманна економікам із середніми та низькими темпами зростання. Також виявлено значне зменшення обсягу основних фондів в Україні протягом 2013–2017 рр., що вплинуло на більш ніж двократне збільшення фондовіддачі основних засобів. Зменшення зносу основних фондів відбулося не через збільшення інвестування, а через списання значних обсягів наявних основних засобів. На наш погляд, суттєве недоінвестування зумовлене насамперед несприятливим інституційним середовищем. Також у процесі аналізу динаміки розвитку переробної промисловості виявлено, що її роль в українській економіці незначна, і хоча частка інвестування в переробну промисловість невелика, однак відбувається випереджальне інвестування переробної промисловості на фоні тих результатів, які вона показує, що свідчить про недостатнє використання потенціалу переробної промисловості.

Ключові слова: інвестиції; інвестування; розвиток; структурні перетворення; переробна промисловість; інституційне середовище; фондовіддача.

Рис.: 1. Табл.: 2. Бібл.: 17.

В статье проанализировано состояние инвестирования в Украину как средства обновления предприятий и структурных преобразований в экономике, включая два направления – оценка объемов инвестирования и оценка доли инвестирования в сектора с растущей отдачей. Разработана схема роли инвестирования в разрезе результатов для экономики, предприятий, а также их ресурсной составляющей. По результатам анализа установлено, что в Украине объем капитальных инвестиций за 2013–2018 гг. находится в пределах 13,8–17,6 % от ВВП, что меньше даже той нормы, которая присуща экономикам со средними и низкими темпами роста. Также выявлено значительное уменьшение объема основных фондов в Украине в 2013–2017 гг., что повлияло на более чем двукратное увеличение фондоотдачи основных средств. Уменьшение износа основных фондов произошло не из-за увеличения инвестирования, а из-за списания значительных объемов имеющихся основных средств. Мы считаем, что существенное недоинвестирование обусловлено в первую очередь неблагоприятной институциональной средой. Также при анализе динамики развития перерабатывающей промышленности выявлено, что ее роль в украинской экономике незначительна, и хотя доля инвестирования в перерабатывающую промышленность небольшая, однако происходит опережающее инвестирование перерабатывающей промышленности на фоне тех результатов, которые она показывает, что свидетельствует о недостаточном использовании потенциала перерабатывающей промышленности.

Ключевые слова: инвестиции; инвестирование; развитие; структурные преобразования; перерабатывающая промышленность; институциональная среда; фондоотдача.

Рис.: 1. Табл.: 2. Библ.: 17.

The article analyzes the state of investing in Ukraine as a means of updating enterprises and structural transformations in the economy, including two areas - the assessment of investment volumes and the assessment of the share of investment in sectors with growing returns. The scheme of the role of investment in the context of the results for the economy, enterprises, as well as their resource component, is developed. According to the results of the analysis, it was found that in Ukraine the volume of capital investments for 2013–2018 is in the range of 13.8–17.6% of GDP, which is less than even the norm that is inherent in economies with medium and low growth rates. A significant decrease in the volume of fixed assets in Ukraine in 2013–2017 was also revealed, which affected a more than twofold increase in capital productivity of fixed assets. The decrease in depreciation of fixed assets was not due to an increase in investment, but because of the write-off of significant volumes of available fixed assets. We believe that significant underinvestment is primarily due to the unfavorable institutional environment. Also, when analyzing the dynamics of development of the processing industry, it was revealed that its role in the Ukrainian economy is insignificant, and although the share of investment in the processing industry is small, however, there is an outstripping investment in the processing industry against the background of those results, it shows that the potential of the processing industry is insufficiently used.

Keywords: *investments; investing; development; structural transformations; processing industry; institutional environment; return on assets.*

Fig.: 1. Table: 2. References: 17.

JEL Classification: D240; E 220

Постановка проблеми. Для підтримання конкурентоспроможності підприємств їх треба постійно оновлювати. Так, за оцінками К. Маркса, на той час оновлення основного капіталу підприємств відбувалося раз на 10-13 років, за більш пізніми дослідженнями М. Кондратьєва, уже один раз на 5-7 років [7]. Сьогодні в розвинутих країнах прийнято більш швидке оновлення підприємств, а саме раз на 3-5 років. Ситуація з оновленням підприємств в Україні «не дотягує» до світових стандартів, що, природно, погіршує рівень конкурентоспроможності українських підприємств та їхньої продукції.

Безперечно, залучення інвестицій не є єдиним методом розвитку території, постає питання про комплексне вирішення завдань розвитку, основу яких становлять інституціональні важелі вирівнювання рівнів розвитку, розвиток територій за рахунок внутрішніх резервів, селективна дисперсія виробництва та людського капіталу [2]. Однак інвестування є обов'язковою складовою розвитку, оскільки за відсутності інвестицій обсяг наявного капіталу поступово зменшується та призводить до скорочення обсягів діяльності та зменшення обсягів продукції, що випускається [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам інвестування як засобу оновлення підприємств та структурних перетворень присвячені публікації закордонних та вітчизняних учених, серед яких виділимо таких авторів: Joern Block, Christian Fisch, Silvio Vismara, René Andres [15], М. П. Бутко, А. М. Гуменюк [4], Л. Г. Шморгун [14] та інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що недостатній рівень інвестування є суттєвим бар'єром для розвитку підприємств та економіки загалом. У статті проаналізовано рівень інвестування за двома напрямками – достатність обсягів та напрямки інвестування.

Мета статті. Мета статті полягає в оцінці стану інвестування в Україні як засобу оновлення підприємств та структурних перетворень в економіці, що включає два напрями – оцінка обсягів інвестування та оцінка частки інвестування в сектори зі зростаючою віддачею.

Виклад основного матеріалу. Реальні інвестиції – це те, що дає можливість впроваджувати нові технології, і на їх основі підвищувати конкурентоспроможність продукції і підприємств. Вкладання ресурсів потребує передусім інвестиційної політики, що являє собою сукупність заходів, які проводяться державою і підприємствами через встановлення обсягів і структури інвестицій, визначення напрямів їх використання, та джерел надходження з урахуванням необхідності підвищення їхнього технологічного рівня. Отже, існують дві інвестиційні політики: держави і власників приватних підприємств. При цьому інвестиційна політика підприємств може не відповідати загальнодержавним інтересам розвитку економіки [14]. Так, результати досліджень показують, що для підприємств зростання виручки є найбільш важливим інвестиційним критерієм, за яким слідують додана вартість продукту (послуги), репутація команди менеджерів та прибутковість [15].

Важливою є роль інвестування як для підприємств, так і для економіки загалом, що вимагає визначених критеріїв при реалізації інвестиційних процесів (рис. 1). Нами виділено два напрями аналізу – достатність обсягів інвестування та частка інвестування в сектори зі зростаючою віддачею, що відповідно призводить до зростання економіки та її структурної трансформації. У процесі аналізу обсягів інвестування прийнято, що економічне зростання відбувається лише тоді, коли обсяг чистих інвестицій (валові інвестиції, за винятком зносу) більший за нуль, тобто вкладається ресурсів більше, ніж зношується. У цих умовах відсотковий рівень нарахованого зносу буде поступово зменшуватися, що і є важливим критерієм зростання економіки.

Рис. 1. Роль інвестування в розрізі результатів для економіки, підприємств, а також їхньої ресурсної складової

Економічна ефективність валових інвестицій в основний капітал проявляється насамперед у зростанні ВВП. У свою чергу, можливість збільшення обсягів інвестицій залежить від зростання ВВП і частки виділених при його кінцевому використанні інвестицій в основний капітал (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники інвестиційної діяльності в Україні

Показник	Рік					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ВВП, млрд грн	1522,7	1586,9	1988,5	2385,4	2983,9	3558,7
Основні засоби, млрд грн	10401	13752	7641	8177	7734	–
Фондовіддача, грн/грн	0,146	0,115	0,260	0,292	0,386	–
Знос основних засобів, %	77,3	83,5	60,1	58,1	55,1	–
Капітальні інвестиції, млрд грн	267,728	219,42	273,116	359,216	448,462	578,726
Капітальні інвестиції, % від ВВП	17,6	13,8	13,7	15,1	15,0	16,3

Джерело: розраховано авторкою за [13].

Чим більшою є норма валових інвестицій в основний капітал, тим сприятливішими є умови для розвитку економіки. У країнах із високими темпами розвитку економіки норма валових інвестицій в основний капітал дорівнює 30–40 %, із середніми і низькими – 18–20 % [14]. Згідно з табл. 1, обсяг капітальних інвестицій за 2013–2018 рр. знаходиться в межах 13,8–17,6 % від ВВП, що свідчить про недостатність відтворення основних засобів, оскільки є меншим навіть за ту норму, що притаманна економікам із середніми та низькими темпами приросту.

Аналіз табл. 1 показує значне зменшення обсягу основних фондів в Україні протягом 2013–2017 рр., що вплинуло на більш ніж двократне збільшення фондівіддачі основних засобів. І хоча структура економіки визначається ефективною, якщо зростає продуктивність праці, фондівіддача, знижується рівень матеріало- та енергомісткості господарської діяльності [4], у цьому випадку зростання фондівіддачі зумовлено насамперед недостатнім інвестуванням. За нашим аналізом, зменшення зносу основних фондів відбулося не через збільшення інвестування, а через списання значних обсягів наявних основних засобів.

Отже, українські підприємства гостро потребують інвестування. Це підтверджує той факт, що при запровадженні пільгового кредитування за програмою «5-7-9» [5] на 16.03.2020 р. було подано 14 416 заявок, а задовольнили лише 169 [9], тобто близько 1 %. Але в країнах із низьким рівнем якості життя неможливо забезпечити ефективне інвестування лише ринковими інструментами. Стратегія розвитку економіки повинна включати вирішення структурних завдань на основі інвестицій. Під час реалізації структурної політики відбувається руйнація структурної спадковості для отримання нової більш ефективної структури [4].

На наше переконання, суттєве недоінвестування обумовлене насамперед несприятливим інституційним середовищем. Так, за індексом економічної свободи Україна у 2020 р., хоча і піднялася на 13-у позицій у порівнянні з 2019 р., але посіла лише 134-е місце зі 180 країн, входячи до складу країн «в основному невольних». Середній бал України становить 54,9 при тому, що середньосвітовий бал дорівнює 61,6, а середній бал по регіону – 69,8. При цьому Україна має дуже низькі показники в таких сегментах, як верховенство закону, витрати уряду, інвестиційна, фінансова та трудова свободи. За оцінками фонду, захист прав власності судовою системою відсутній, виконання контрактів є трудомістким та коштовним, на судову систему впливає політичний тиск та корупція; надмірна бюрократія стримує необхідне зростання приватних інвестицій; недостатньо розвинений ринок капіталу, що обмежує можливості фінансування [1].

Тому першочергове вирішення цих проблем та відповідно покращення інвестиційного клімату є джерелом розвитку вітчизняної економіки. Інвестицій у світі багато – в їх кількості не існує проблем. Але їх потоки йдуть туди, де інвестори, по-перше, упевнені в захищеності своїх вкладень, а по-друге, очікують найвищу віддачу. Саме тому основні потоки світових прямих іноземних інвестицій йдуть у розвинуті країни, де захищені права власності та існують розумні правила гри на ринку, які виконуються всіма суб'єктами [11].

Проблеми з вітчизняним ринком капіталу передусім зумовлені такою ситуацією в банківській системі, як високий рівень проблемної заборгованості в кредитно-інвестиційних портфелях та спричинена масовими випадками дефолтів «криза довіри» до потенційних позичальників та емітентів, унаслідок чого банківська система в останні роки переорієнтувалася з інвестицій у корпоративні цінні папери на менш ризикові операції з купівлі ОВДП та замість кредитування промисловості намагалася підвищувати безризикові комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування, що знизило загальну рентабельність банківської діяльності [6]. В економічній теорії це називається «ефектом витіснення інвестицій», коли покриття дефіциту держбюджету відбувається через збільшення внутрішніх запозичень, що зменшує ліквідність банківської системи як основного інвестора в державні цінні папери, та призводить до зростання процентних ставок і зменшує обсяги кредитування реального сектору економіки [10], хоча потужність банківського сектору має неоднозначний вплив на розвиток економіки. Так, при порівнянні ринку фінансових послуг України та Болгарії було з'ясовано, що Україна має більш розвинутий ринок банківських послуг при тому, що обсяг ВВП на 1 особу в Україні в 6 разів менше [16].

Отже, сталий розвиток та зростання доходів банківської системи неможливий без активної кредитно-інвестиційної діяльності. У свою чергу, активність кредитно-інвестиційної діяльності, яка значною мірою визначається обсягами активів банківської системи та обсягами емісій облігацій підприємств, має безпосередній вплив на розвиток реального сектору економіки та темпи зростання ВВП України. Підсилення ресурсної бази банків можливе за умови повернення довіри населення до банківської системи [6]. Також уже з'ясовано, що базовою умовою для приходу закордонних інвесторів в Україну є піднесення внутрішнього інвестування.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

У процесі дослідження дефіциту державного бюджету встановлено, що його зростання може мати наслідком 2 варіанти: 1) прискорені темпи зростання ВВП країни, що є показником ефективного управління та стимулювання економічного розвитку; 2) незначні темпи зростання ВВП, що свідчить про неефективне використання фінансових ресурсів, коли вони йдуть переважно на утримання соціальної сфери [17]. Тому в розвинутих країнах державні запозичення зазвичай спрямовуються на стимулювання реалізації інвестиційних проєктів у реальному секторі економіки, це правило навіть закріплене в Конституції Німеччини.

Для досягнення корисних структурних зрушень в економіці, за дослідженнями Е. Райнерта [12], необхідно розвивати насамперед обробну промисловість через те, що вона є сектором зі зростаючою віддачею. За вітчизняними дослідженнями [8], отримано ті ж самі висновки: є показовою пряма залежність ефективності й рівня розвитку економіки від вкладу в неї обробної промисловості, тобто в сучасній світовій економіці, як і раніше, діє правило «чим вище роль обробної промисловості, тим вищий дохід на душу населення». Отже, позитивними структурними зрушеннями у світовій науці визнається зростання частки обробної промисловості в економіці. Проаналізуємо роль обробної промисловості в економіці України (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка розвитку переробної промисловості в Україні

Показник	Рік					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ВВП, млрд грн	1522,7	1586,9	1988,5	2385,4	2983,9	3558,7
ВДВ переробної промисловості, млрд грн	169,6	194,05	236,7	291,5	359,9	–
Частка переробної промисловості у ВВП України, %	11,1	12,2	11,9	12,2	12,1	–
Капітальні інвестиції, млн грн	267 728	219 420	273 116	359 216	448 462	578 726
У т. ч. капітальні інвестиції в переробну промисловість, млн грн	46 240	42 474	46 219	62 223	73 884	100 870
Капітальні інвестиції в переробну промисловість, % до капітальних інвестицій	17,27	19,36	16,92	17,32	16,47	17,43

Джерело: розраховано авторкою за [13, с. 192-193, 348, 350].

Тому варто звернути увагу на використовувані моделі бізнесу розвинутих країн та намагатися адаптувати їх до вітчизняного виробництва. Адже недофінансування та невикористання сучасних моделей менеджменту призводить до суттєвого недовикористання потенціалу переробної промисловості.

Висновки і пропозиції. Згідно з проведеним аналізом виявлено недостатність обсягів інвестування в порівнянні з усвідомленими потребами в них, що обумовлено насамперед несприятливим інституційним середовищем. Також виявлена проблема недостатньої ефективності переробної промисловості, про що свідчить незначна частка валової доданої вартості переробної промисловості в економіці України та випереджальне інвестування переробної промисловості на фоні тих результатів, що вона показує.

Список використаних джерел

- 2020 Index of Economic Freedom. URL: <https://www.heritage.org/index/country/ukraine?version=456>.
- Бутко М. П. Генеза наукової думки у становленні теоретичних засад регіональної політики. Економічний простір регіону в інтеграційній стратегії розвитку : колективна монографія / під заг. ред. М. П. Бутка. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 432 с.
- Бутко М. П., Півна С. В. Консалтингове забезпечення процесів інноваційно-інвестиційного розвитку : монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2010. 252 с.
- Гуменюк А. М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти : монографія. Київ : НІСД, 2014. 468 с.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

5. Державна програма «Доступні кредити 5-7-9%». URL: <https://5-7-9.gov.ua>.
6. Долінський Л., Забаштанський М. Фінансові важелі активізації кредитно-інвестиційної діяльності банківських установ в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 3(19). С. 321–329.
7. Йохна М. А., Стадник В. В. Економіка і організація інноваційної діяльності : навч. посіб. Київ : Видавничий центр „Академія”, 2005. 400 с.
8. Коваленко В. Основа роста. *Бизнес*. 2015. № 16-17. С. 38–42.
9. Кушнір С., Кармазіна В. Аналіз кредитування малого бізнесу та новостворених підприємств у межах державної програми «Доступні кредити 5-7-9%». *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 4 (20). С. 369–379.
10. Лютий І. О., Мороз П. А. Суперечності процесів фінансіалізації та їх вплив на економічне зростання в Україні. *Економіка України*. 2014. № 4. С. 29–39.
11. Повна С. В. Проблемні аспекти залучення інвестицій в технологічну модернізацію регіону. *Економічний простір регіону в інтеграційній стратегії розвитку : колективна монографія / під заг. ред М. П. Бутка*. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. С. 151–159.
12. Райнерт Э. С. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными / пер. с англ. Н. Автономовой ; под ред. В. Автономова; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. Москва : Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2011. 384 с.
13. Статистичний щорічник України за 2018 рік / за ред. Вернера І. Є. Київ : Державна служба статистики України, 2019. 482 с.
14. Шморгун Л. Г. Чи є в Україні інвестиційна політика? *Економіка України*. 2014. № 3. С. 42–49.
15. Joern Block, Christian Fisch, Silvio Vismara, René Andres. Private equity investment criteria: An experimental conjoint analysis of venture capital, business angels, and family offices. *Journal of Corporate Finance*. 2019. № 58. Pp. 329-352.
16. Shkarlet S., Dubyna M. Features of the cognitive approach application to the essence of the financial services market identification. *Economic Annals-XXI*. 2016. Vol. 158, Issue 3/4(2). Pp. 70–74.
17. Shkarlet S., Dubyna M., Hrubliak O., Zhavoronok A. Theoretical and applied provisions of the research of the state budget deficit in the countries of Central and Eastern Europe. *Administratie si Management Public*. 2019. № 32. Pp. 120–138.

References

1. 2020 Index of Economic Freedom. <https://www.heritage.org/index/country/ukraine?version=456>.
2. Butko, M. P. (Ed.) (2016). *Ekonomichnyi prostir rehionu v intehratsiinii stratehii rozvytku [Economic space in the region of integration strategy]*. Kondor-Vydavnytstvo.
3. Butko, M. P., Povna, S. V. (2010). *Konsal'tynhove zabezpechennia protsesiv innovatsiino-investytsiinoho rozvytku [Consulting support of innovation and investment development processes]*. Aspekt-Poligraf.
4. Gumenyuk, A. M. (2014). *Bezpeka strukturno-instytutsionalnoi transformatsii ekonomiky rehionu: teoretychni osnovy ta prykladni aspekty [Security of structural and institutional transformation of the region's economy: theoretical foundations and applied aspects]*. NISD.
5. *Derzhavna prohrama "Dostupni kredyty 5-7-9%" [State program "Available Credits 5-7-9%"]*. <https://5-7-9.gov.ua>.
6. Dolinskyi, L., Zabashtanskyi, M. (2019). Finansovi vazheli aktyvizatsii kredytno-investytsiinoi diialnosti bankivkykh ustanov v Ukraini [Financial levers of intensification of credit and investment activity of banking institutions in Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, 3 (19), pp. 321–329.
7. Iokhna, M. A., Stadnyk, V. V. (2005). *Ekonomika i organizatsiia innovatsinoi diialnosti [Economics and organization of innovation]*. Vydavnychiy tsentr „Akademiia”.
8. Kovalenko, V. (2015). Osнова rosta [Growth basis]. *Biznes*, 16-17, pp. 38–42.
9. Kushnir, S., Karmazina, V. (2019). Analiz kredytuvannia maloho biznesu ta novostvorenykh pidpriemstv u mezhakh derzhavnoi prohramy «Dostupni kredyty 5-7-9%» [Analysis of lending to small businesses and start-ups within the state program “Affordable loans 5-7-9%”]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, 4, pp. 369–379.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

10. Liutyi, I. O., Moroz, P. A. (2014). Superechnosti protsesiv finansializatsii ta ikh vplyv na ekonomichne zrostantia v Ukraini [Contradictions of financialization processes and their impact on economic growth in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy*, 4, pp. 29–39.

11. Povna, S. V. (2016). Problemni aspekty zaluchennia investytsii v tekhnolohichnu modernizatsiiu rehionu [Problematic aspects of attracting investment in technological modernization of the region]. In M. P. Butko, Ed., *Ekonomichniy prostir rehionu v intehratsiinii stratehii rozvytku [Economic space in the region of integration strategy]* (pp. 151–159). Kondor-Vydavnytstvo.

12. Raynert, E. S. (2011). *Kak bogatye strany stali bogatymi, i pochemu bednye strany ostaiutsia bednymi [How rich countries became rich, and why poor countries remain poor]*. Izd. dom Gos. un-ta – Vysshoi shkoly ekonomiki.

13. Verner, I. Ye. (Ed.) (2019). *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2018 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2018]*. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.

14. Shmorgun, L. G. (2014). Chy ye v Ukraini investytsiina polityka? [Is there an investment policy in Ukraine?]. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy*, 3, pp. 42–49.

15. Joern Block, Christian Fisch, Silvio Vismara, René Andres (2019). Private equity investment criteria: An experimental conjoint analysis of venture capital, business angels, and family offices. *Journal of Corporate Finance*, 58, pp. 329–352.

16. Shkarlet, S., Dubyna, M. (2016). Features of the cognitive approach application to the essence of the financial services market identification. *Economic Annals-XXI*, 158(3/4(2)), pp. 70–74.

17. Shkarlet, S., Dubyna, M., Hrubliak, O., Zhavoronok, A. (2019). Theoretical and applied provisions of the research of the state budget deficit in the countries of Central and Eastern Europe. *Administratie si Management Public*, 32, pp. 120–138.

Повна Світлана Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та державної служби, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Повная Светлана Викторовна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры менеджмента и государственной службы, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Povna Svitlana – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Management and Public Service, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: svitlanapovna@gmail.com

УДК 330.111.62:365:643.01

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-138-149

Андрій Щербина

**ФОРМИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ЖИТЛОВОЇ
НЕРУХОМОСТІ СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

Андрей Щербина

**ФОРМЫ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ОБЪЕКТАМИ ЖИЛОЙ
НЕДВИЖИМОСТИ СОВМЕСТНОЙ СОБСТВЕННОСТИ**

Andrii Shcherbyna

**THE FORMS OF EFFICIENT MANAGEMENT
OF JOINT HOUSING PROPERTY**

В умовах зношеності житлового фонду в Україні ефективне управління його збереженням вимагає удосконалення законодавства, а на рівні власників житла – пошуку нових організаційно-правових форм управління багатоквартирними будинками. У статті розглянуто комбінації моделей спільної власності на об'єкти житлової нерухомості з організацією управління без створення та зі створенням юридичної особи. Порівняно з недоліками організації вітчизняних ОСББ проаналізовані дуалістична модель кондомініуму, в якій поєднано спільну власність на будинок і ділянку, індивідуальну власність на квартиру та організаційну форму асоціації власників; унітарна модель асоціації зі спільною власністю на увесь об'єкт нерухомості та правами користування квартирою; фінська унітарна модель житлового підприємства зі створенням товариства з обмеженою відповідальністю. У розглянутих моделях порівняні механізми мобілізації коштів власників та можливості залучення зовнішнього фінансування для здійснення капітальних ремонтів. Зроблені висновки про численні переваги фінської моделі, зокрема для нових складних житлових об'єктів та комплексів.

Ключові слова: кондомініум; модель; власність; будинок; квартира; асоціація; підприємство.

Бібл.: 20.

В условиях изношенности жилого фонда в Украине эффективное управление его сохранением требует усовершенствования законодательства, а на уровне собственников жилья – поиска новых организационно-правовых форм управления многоквартирными домами. В статье рассматриваются комбинации моделей общей собственности на объекты жилой недвижимости с организацией управления без создания и с созданием юридического лица. По сравнению с недостатками организации отечественных ОСМД проанализированы дуалистическая модель кондоминиума, в которой сочетаются общая собственность на дом и участок, индивидуальная собственность на квартиру и организационная форма ассоциации владельцев; унитарная модель ассоциации с общей собственностью на весь объект недвижимости и правами пользования квартирой; финская унитарная модель жилого предприятия с созданием общества с ограниченной ответственностью. В рассмотренных моделях сопоставлено механизмы мобилизации средств собственников и возможности привлечения внешнего финансирования для осуществления капитальных ремонтных работ. Сделаны выводы о многочисленных преимуществах финской модели, в частности для новых сложных жилых объектов и комплексов.

Ключевые слова: кондоминиум; модель; собственность; дом; квартира; ассоциация; предприятие.

Библ.: 20.

Given the depreciation of the housing stock in Ukraine, the effective management of its preservation requires the improvement of legislation, and at the level of homeowners - the search for new organizational and legal forms of management of apartment buildings. The article considers combinations of models of joint ownership of residential real estate with the organization of management without the creation and creation of a legal entity. Compared with the shortcomings of the organization of domestic condominiums, the dualistic model of condominium is analyzed, which combines joint ownership of a house and a plot, individual ownership of an apartment and the organizational form of the owners' association; unitary model of association with joint ownership of the entire property and the rights to use the apartment; Finnish unitary model of a housing enterprise with the creation of a limited liability company. In the considered models the mechanisms of mobilization of funds of owners and possibilities of attraction of external financing for realization of capital repairs are compared. Conclusions have been drawn about the many advantages of the Finnish model, in particular for new complex residential buildings and complexes.

Keywords: condominium; model; property; house; apartment; association; enterprise.

References: 20.

JEL Classification: A12; K11; P14; R31

Постановка проблеми. Виокремлення поняття нерухомості серед інших речей (правовий аспект) та з-поміж активів чи капіталу (економічний аспект) пов'язується з особливою роллю нерухомих об'єктів у господарському обороті як найбільш вартісно стабільних, матеріально визначених та територіально закріплених. Це робить нерухому власність не тільки показником добробуту, але й засобом нагромадження, об'єктом інвестування, а також, якщо потрібно, надійним предметом застави при кредитуванні.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

На додаток до цього, з оприлюднених компанією Savills даних відомо, що лише житлова нерухомість у світі наприкінці 2017 р. оцінювалась у 220,6 трлн дол., або близько 45 % вартості глобальних активів, будучи при усередненій вартості помешкання 43 тис. дол. найбільш значущою частиною майна домогосподарств [12].

Очевидно, що ефективне управління такими важливими за якістю і кількістю активами як на макрорівні через відповідне законодавство, так і на рівні власника житла, зокрема через організаційно-правову форму управління багатоквартирними будинками, набувають вирішального значення.

У цій статті ми розглянемо специфічний аспект проблеми – прийнятність основних організаційно-правових форм управління багатоквартирним будинком для ефективного забезпечення коштами належного утримання та ремонту самого будинку як нерухомих активів.

Вирішення проблеми є надзвичайно важливим для України, де володіння житловою нерухомістю високої, але формально не визначеної вартості абсурдним чином поєднується:

- з дебіторською заборгованістю населення за житлово-комунальні послуги, що наприкінці травня 2020 р. становила 59,9 млрд грн, зокрема за постачання та розподіл природного газу – 23,9 млрд грн, за постачання теплової енергії та гарячої води – 18,8 млрд грн, за постачання та розподіл електричної енергії – 5,8 млрд грн, за централізоване водопостачання та водовідведення – 5,4 млрд грн, за управління багатоквартирним будинком – 5,0 млрд грн, за вивезення побутових відходів – 1,0 млрд грн [10];

- з накопиченими десятиліттями потребами в капітальному ремонті будинків, що оцінювалися нами принаймні у 370 млрд грн при вартості 1000 грн на 1 кв. м [11, с. 16], а іншими авторами – від 600 до 2400 млрд грн залежно від рівня модернізації [17];

- з наданням у 2019 р. державою населенню житлово-комунальних пільг та субсидій у розмірі 47,5 млрд грн (71 млрд грн у 2018 р.) [3].

З описаної ситуації видно, що житло у власності громадян України, зокрема у формі індивідуальної власності на квартири та спільної сумісної власності на відповідні багатоквартирні будинки не має тих властивостей нерухомості, які забезпечували б хоча б використання її як засобу застави або стягнення для мобілізації коштів на збереження і належне утримання будинків. Важливу роль при цьому відіграє не тільки форма власності, але й форма організації власників квартир – співвласників будинку та земельної ділянки.

Закордонні автори, наприклад, М. Луянен [16, с. 182-182], вказують на чотири основні варіанти фінансування утримання і капітального ремонту об'єктів кондомініуму:

- використання фондів, кошти у яких накопичуються протягом певного періоду за рахунок обгрунтованих відповідними планами внесків власників квартир;

- здійснення власниками квартир разових цільових грошових внесків на проведення ремонту;

- отримання безповоротного фінансування від держави чи місцевих органів влади;

- отримання кредиту на фінансових ринках або від державних органів.

Як бачимо, вказані джерела збігаються з українськими аналогами, крім того, що, на жаль, автором не згадуються інвестиційні ресурси, які в умовах України мали б відігравати вирішальну роль. Ця проблема, ґрунтуючись на висновках цієї статті, вимагатиме окремого дослідження, адже, на думку фахівців, більшість теперішніх власників житлової нерухомості в багатоквартирних будинках не є фінансово спроможними щодо збереження їхньої власності, використовуючи рекомендовані вище схеми фінансування [6; 8; 17]. Отже, зарубіжні підходи можна використати не в усіх випадках.

Однак за кордоном вважається, що використання накопичувальних фондів разом із кредитними ресурсами має бути основою побудови загального фінансового плану капітальних ремонтів, що ніби вирівнює в часі грошові потоки витрат і вигід. При цьому

значним недоліком моделі спільної власності на житлову нерухомість (кондомініуму) та відповідної організаційно-правової форми суб'єкта господарювання типу асоціації власників (ОСББ – в Україні) є те, що в заставі здебільшого повинно використовуватися майно окремих власників, а дійти згоди в цьому питанні в межах названих організацій завжди складно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед закордонних авторів найбільш вагомий внесок у систематизацію форм домоволодіння та управління об'єктами житлової нерухомості зробили К. Ван дер Мерве [20], Д. Паульссон та інші [14].

У новітній вітчизняній науковій літературі перші дослідження техніко-економічних і фінансових основ функціонування будинку як господарської системи представлені в кандидатській дисертації Т. Ніколаєвої [7]. Авторкою уперше було визначено базові господарські системи домоволодіння, які формуються з елементів: об'єктів житлової нерухомості різного рівня усупільнення; суб'єктів різних форм власності з їхніми правомочностями; організаційних форм і функцій управління з ознаками підприємства і проекту, що дозволяє забезпечити ефективність функціонування системи для власника за рахунок управління ефективністю її елементів. Однак механізми та джерела фінансування детально розглянуті в роботі не були.

Натомість у працях П. Пантелєєва [9] та в наших попередніх дослідженнях [5] більша увага була приділена саме повній вартості домоволодіння включно з придбанням житла та капітальними ремонтами будинків і принциповій її незбалансованості з можливостями мешканців-власників, зокрема у зношеному житловому фонді. Наше ж бачення вирішення проблеми полягало у трансформації нерухомості співвласників будинків, з одного боку, в об'єкт інвестування, а з іншого – у засіб розрахунку з інвестором. Однак і тут питання організаційно-правової форми, або господарської системи, у межах якої відбуватимуться такі процеси, глибоко не досліджувалось.

Подальші розвідки показали необхідність заглиблення у специфіку форм спільної власності, які засвідчили важливі відмінності як між різними формами в розвинених країнах, так і між подібними формами за кордоном та в Україні, де спільна сумісна власність та ОСББ виявилися недосконалими [4].

У згаданій вище публікації М. Луянена [16] у загальних рисах розглянуто дві основні моделі власності на квартири й багатоквартирні будинки із земельними ділянками та відповідні способи управління такими об'єктами нерухомості. Зокрема визначено проблеми прийняття рішень про фінансування капітальних ремонтів, використання об'єктів і прав власності як застави при отриманні банківських кредитів на ремонтні цілі, обов'язку та примусу здійснювати збір коштів та відрахування на майбутній ремонт спільного майна та забезпечення прозорості управління. Додатково описана концепція фінської моделі спільної власності на житлову нерухомість, яка, на нашу думку, забезпечує рішення багатьох із поставлених проблем.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Інтерес до можливостей застосування різних форм володіння та управління нерухомістю в багатоквартирних будинках в Україні визначив предмет нашого дослідження. Насамперед вимагає критичного переосмислення погано формалізована вітчизняна модель спільної сумісної власності на будинок та земельну ділянку, а також форма ОСББ з численними відхиленнями від моделей зарубіжних країн. Крім того, на відміну від альтернатив: управління комунальними будинками чи комунальними компаніями – управління через ОСББ, необхідно показати інші некомунальні форми спільного домоволодіння та управління, зокрема з перспективою залучення інвестицій у капітальний ремонт, модернізацію та реконструкцію будинків як підприємств.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Метою статті є дослідження результатів та ефективності поєднання моделей спільної власності в багатоквартирному будинку з організаційно-правовими формами управління відповідного суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу. Таким чином, на основі вивчення публікацій фахівців будемо вважати, що за кордоном існують не дві, а три основні моделі спільної власності на житлову нерухомість (кондомініум), тобто на багатоквартирний будинок і земельну ділянку (яка може бути в користуванні) у поєднанні з індивідуальною власністю або правом користування квартирою.

Перша називається *дуалістичною*, бо у класичному вигляді поєднує у суб'єкта два об'єкти власності: передусім земельну ділянку з будинком у спільній частковій власності і потім – квартиру в будинку в індивідуальній власності. Саме таку модель зазвичай і називають кондомініумом, тобто спільним домоволодінням. Проте в деяких країнах застосовуються інші терміни, так само як і той самий термін у різних країнах може охоплювати різні аспекти спільної власності.

В Україні слід розглядати «кондомініум навпаки», де основною нерухомою річчю є квартира (нежитлове приміщення), у той час як будинок і при ньому земельна ділянка, переважно в користуванні, є належністю і в документах про реєстрацію ОСББ не фігурують. Тому так необхідне інвестування капітального ремонту будинків натикається на невизначеність об'єкта.

Друга модель називається *унітарною*, бо її суб'єкти є співвласниками земельної ділянки з будівлею та всіма її приміщеннями з виключними правами постійного користування конкретною квартирою в будинку. Цей тип спільної власності, як бачимо, фізично не поділяє її об'єкти на квартиру й земельну ділянку з будинком. Унітарна модель є новішою формою домоволодіння і використовується в Європі в найбільш розвинених країнах – Австрії [13], Нідерландах [15], Швейцарії [19], а також у Норвегії.

Кондомініум іноді використовується як поняття, що охоплює об'єкт нерухомої власності як у дуалістичній, так і в унітарній моделі.

У третій моделі – *фінської житлової компанії* – нерухоме майно, подібно унітарній моделі, належить спеціальній формі товариства з обмеженою відповідальністю, де частки учасників визначаються таким чином, щоб забезпечувати їм ексклюзивне право користування певною квартирою [16]. Оскільки модель ґрунтується на інших засадах, ніж в інших країнах з унітарною системою, вона розглядається окремо.

На фоні повної визначеності об'єктів власності в різних зарубіжних країнах незадовільним є розмите вітчизняне визначення об'єкта спільної власності – «багатоквартирний будинок», яким може бути і будинок державної, комунальної, а також приватної власності. Таким чином, виникає необхідність або деталізувати термін «багатоквартирний будинок спільної (сумісної, часткової) власності з земельною ділянкою (у власності, користуванні) та з індивідуальним правом власності (користування) квартирами», або використати терміни «кондомініум», або «спільне домоволодіння», визначивши їхній склад і тип. Це, у свою чергу, відкриває можливість визначення типів суб'єктів господарювання і управління, а також користувачів чи споживачів їхньої продукції та послуг.

Фактично, українська модель може розглядатися як четверта, недосконала спроба впровадження дуалістичної моделі з неявним домоволодінням і землекористуванням.

Варіації дуалістичної моделі. Отже, власникам квартир як нерухомості зазвичай належить простір, визначений внутрішніми стінами, підлогою та стелею та (різними) частинами їхніх поверхонь, які можуть бути безпосередньо не з'єднані із землею, на якій стоїть будинок. Їхнє право власності офіційно зареєстроване. Усім власникам неподільно належать визначені документально спільні частини будинку (конструкції та приміщення) та земля.

Крім того, модифікаціями моделі об'єкта спільної власності можуть передбачатись: наявність деяких спільних об'єктів виключного користування (в Україні не практикується); власність на будинок із належною земельною ділянкою, а не навпаки.

У більшості країн управління спільним майном організовується зі створенням об'єднань (асоціацій) власників квартир чи нежитлових приміщень, але їхні організаційно-правові форми відрізняються [16]. Так, у США вони називаються організацією власників одиниць, або часток (organization of unit owners), а юридичною формою можуть бути корпорація, траст або асоціація. У Канаді вживаний термін – кондомініумна корпорація (condominium corporation). В Англії та Уельсі, де відбувається реформування власності на житло, вживається термін об'єднання спільної власності (commonhold association) [18], у Німеччині термін – спільнота власників квартир (Gemeinschaft der Wohnungseigentümer), що за законом є специфічним типом об'єднання з обмеженою розпорядчою здатністю.

Асоціація власників є найпоширенішим терміном. У цьому контексті вітчизняний термін «об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» є невдалим, оскільки юридично зареєстрованими об'єктами нерухомості є квартири, а не будинок і земельна ділянка в спільній власності. Адекватним ситуації є термін «об'єднання власників квартир і нежитлових приміщень у багатоквартирному будинку». Крім того, в Україні передбачена форма асоціації низки ОСББ.

Основною причиною створення об'єднань з визначеними правами й обов'язками є потреба здійснення визначених функцій управління, які залежать від інституційного середовища у країні, специфіки і складності об'єкта управління та відносин власності.

Водночас об'єднання власників не є обов'язковими в багатьох країнах, зокрема колишніх соціалістичних країнах і особливо в існуючих будинках, де мешканці-орендарі стали власниками.

Загалом, на наше переконання, історично й у простіших випадках управління будинком може базуватися на безпосередніх рішеннях об'єднання власників щодо організації управління утриманням (технічним обслуговуванням та ремонтом спільних частин та приміщень будинку) без юридичного створення органу власників, що приймає рішення і управителів, які такі рішення виконують або організують їхнє виконання. У Російській Федерації, а також в Україні навіть якщо об'єднання власників існує, членство в ньому є добровільним.

Таким чином, у дуалістичній моделі суб'єкт спільної власності може бути юридично сформованим або відсутнім, членство може бути або не бути обов'язковим.

Наступною проблемою реалізації прав спільної власності є організація прийняття рішень, наприклад при завищених вимогах до кворуму зборів та використання кваліфікованої більшості або консенсусу. Важливо також забезпечити прийняття оперативних рішень. Тому в більшості країн обираються виконавчі органи. Але додатково виникає проблема їхньої кваліфікації. Тому попри постійне навчання всіх власників, членів правління, аудиторів, адміністраторів, будівельних і сервісних компаній, важливим є залучення до управління спеціалізованих компаній.

Отже, у дуалістичній моделі може здійснюватися як внутрішнє, так і зовнішнє управління.

У процесі управління платоспроможність та платіжна дисципліна власників квартир набуває особливо важливого значення і робить доцільним запровадження відповідного правового регулювання на різних рівнях.

Так, у законодавстві Канади, США, Швеції, якщо власник не виконує зобов'язання щодо участі в загальних витратах, асоціація може застосувати право стягнення на приміщення власника без рішення суду, причому за механізмом пріоритетної застави. У Фран-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

ції, Іспанії та Німеччині також існують подібні норми. Аналогічну позасудову процедуру можна спостерігати і в Угорщині при прострочених понад 6 місяців платежам. Якщо власники знають, що асоціація готова застосовувати подібний підхід на практиці, таке побоювання може стати дієвим стимулом, аби не допустити втрати нерухомості [16].

Асоціація власників може отримувати позики з іншими видами застави. Один із варіантів - використання грошових потоків. Цей підхід часто використовується в Естонії. У багатьох інших країнах такий підхід не сприймається банками, принаймні для великих кредитів. Більше того, оскільки *асоціації власників не володіють майном*, застава в цьому випадку не може бути використана, і відповідно це підвищує рівень відсотків.

Словаччина, наприклад, застосовує кілька підходів до вирішення проблеми. Банк позичає гроші лише тим асоціаціям, які можуть підтвердити, що власники регулярно сплачували встановлені внески до фонду утримання будинку протягом останніх 12 місяців, причому середньомісячний внесок повинен на 20 відсотків перевищувати платежі та відсотки за кредитом. Цей рахунок фонду утримання будинку функціонує як перший запобіжник уникнення заборгованості за кредитом. У деяких випадках як посилення такого підходу, певна кількість власників паїв добровільно передають свою площу під заставу. Крім того, є ще можливість використати банківську гарантію, що надається Словацьким державним банком, а також надати заставу у вигляді дебіторської заборгованості, як це відбувається в Україні. Також можлива комбінація всіх форм. Але треба розуміти, що якщо кошти на утримання будинку використовуються для компенсації недоотриманих платежів фізичної особи або якщо не всі власники заставляють свою нерухомість, то, очевидно, існує перехресне субсидування між різними власниками, що не є справедливим.

Однак без цього асоціація власників може постати перед труднощами в отриманні позик, що може бути критично для будинку, як це має місце в Україні.

І врешті, коли в асоціаціях власників виникають труднощі з отриманням кредитів через відсутність застави, можна пропонувати власникам брати індивідуальні кредити під заставу своєї нерухомості і вносити кошти для капітального ремонту будинку.

Таким чином, чи не найважливішою проблемою в Україні та в багатьох колишніх соціалістичних країнах і в Китаї є відсутність засобів для стягнення зобов'язань. Там, де вони існують, основним заходом примусового платежу є процедура стягнення квартири та її продажу.

В Україні причиною незастосування примусових заходів, навіть якщо такі заходи юридично існують, є те, що процедура стягнення занадто громіздка. Також перешкодою є те, що велика кількість власників квартир просто не в змозі виконати свої зобов'язання через низький дохід.

Ще однією особливістю застосування процедури стягнення, є відсутність ринку орендного житла, оскільки майже всі будинки і квартири в багатьох колишніх соціалістичних країнах зайняті власниками. Отже, якщо розпочати стягнення у масових масштабах, може не вистачити варіантів оренди, якщо тільки не запровадити механізм трансформації власної квартири в орендовану.

Зважаючи на потенційну масовість стягнень, доцільно, щоб об'єднання власників стягувало не тільки суму боргу власника, але й усі адвокатські та судові витрати.

Загалом відсутність інструментів і практики стягнення боргу призвела до проблеми безвідповідальності власників у багатьох колишніх соціалістичних країнах, коли навіть якщо вони і могли виконувати свої фінансові зобов'язання, багато з них уникали сплати, принаймні в повному обсязі та своєчасно. Це зробило в таких країнах увесь механізм дуалістичної власності проблемним.

Тож механізм власності кондомініуму повинен складатися з трьох компонентів, які утворюють триєдину систему, де:

- окремі власники мають конкретне житло, і кожне житло є окремою власністю;
- існує спільна власність на землю та загальні частини будівлі;
- обов'язковим є членство в асоціації власників.

Дві складові, а саме індивідуальна власність на житло та спільна власність на спільні частини і площі будинку, стосуються регулювання власності, а третій елемент підпадає під регулювання господарських об'єднань. Це створює неминучий конфлікт.

Важливо також у законодавстві та підзаконних актах чітко розмежувати права та обов'язки власників. Чим більше внутрішні відносини власників кондомініуму регулюються різними типами угод, тим ретельніше можна здійснювати операції з продажу.

У деяких випадках не лише щоденна адміністрація, а і значна частина навіть важливих рішень делегуються агентам управління або компаніям. Приклад цього є у Франції, коли управління делегується здебільшого адміністратору, синдикату, хоча існує рада власників, яка здійснює нагляд. Однак делегування повноважень для прийняття рішень часто призводить до того, що власники не мають чіткого розуміння управління майном та способів використання їх плати.

Ще одна важлива справа – як вирішити суперечки між самими власниками та між власниками та адміністратором. Принциповим підходом має бути регламентація процесу прийняття рішень та запровадження інституту омбудсмена.

Унітарна модель. Хоча базовий правовий підхід схожий у всіх чотирьох обраних для розгляду країнах – Австрії, Нідерландах, Швейцарії та Норвегії, існує багато відмінностей у застосованій ними практиці.

У Нідерландах та Швейцарії обов'язково мають бути створені асоціації власників єдиного об'єкта нерухомості. В Австрії та Норвегії організація співвласників може бути створена і без юридичної особи [16]. У Норвегії співвласників представляє рада.

З іншого боку, загальні збори співвласників існують у законодавстві всіх чотирьох країнах. Однак раду згадують лише закони Нідерландів та Норвегії. Професійний адміністратор, або менеджер згадується в австрійському, норвезькому та швейцарському законодавстві, але на практиці професійних менеджерів також наймають у Нідерландах [16].

Оскільки спільна власність в унітарній моделі є юридично неподільною, корисно проаналізувати, чи сприяв цей факт отримання кредитів на капітальний ремонт. Щоб уникнути заставної проблеми, були використані аналогічні підходи, обговорені раніше у поєднанні з дуалістичною моделлю. Усі чотири країни використовують встановлений законодавством підхід до примусового стягнення. Крім того, в Австрії застосовується привілейована застава, яка означає, що позика, взята асоціацією власників, має пріоритетний рейтинг порівняно з позиками, наданими безпосередньо окремим співвласником. Цей самий підхід також обмежено використовується в Норвегії.

Беручи до уваги як кондомініум, так і країни з унітарною моделлю, можна зробити висновок, що або звичайні, або привілейовані застави застосовуються принаймні в Австрії, Канаді, Франції, Німеччині, Угорщині, Нідерландах, Норвегії, Іспанії, Швеції, Швейцарії та США. Загалом можливість отримання спільних позик є важливою умовою для капітального ремонту, включаючи енергозберігаючі інвестиції. Звичайна процедура багатьох країн полягає в тому, що деякі власники можуть згодом повернути свою частку позики і перетворити її на приватну позику, або вони можуть спочатку сплатити свою частку готівкою.

Модель фінської житлової компанії. Проблеми, перед якими постають інші моделі спільної власності, вирішилися у Фінляндії за допомогою спеціальної моделі власності на багатоквартирні, а також індивідуальні будинки. Як уже зазначалось, спільне майно

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

перебуває у власності житлової компанії, яка є товариством з обмеженою відповідальністю (не кооперативом) [1]. Однією з основних відмінностей є те, що в кооперативі його член може вийти з кооперативу без заміни, а в житловій компанії учасник зобов'язаний сплачувати всі щомісячні платежі та виконувати інші зобов'язання, доки він не продав свою частку. Ця різниця важлива, оскільки фінська модель забезпечує стабільність грошових потоків порівняно з житловими кооперативами.

Акції фінської житлової компанії поділяються таким чином, що вони відповідають праву користування певною квартирою. Для цієї моделі власності було розроблено окреме законодавство [2].

Найвищі повноваження здійснюють збори учасників, які проводяться не рідше одного разу на рік. Кожен учасник може голосувати відповідно до частки, якою він володіє. Статут житлової компанії визначає кількість акцій та права голосу. Збори учасників, серед іншого, затверджують бюджет, який використовується для перевірки щомісячних платежів акціонерів. Збори акціонерів також приймають рішення щодо капітального ремонту майна. Більшість рішень приймаються на основі простої більшості поданих голосів.

Крім того, збори акціонерів обирають раду директорів, яка є адміністративним органом компанії та здійснює повноваження щодо прийняття рішень, пов'язаних із функціонуванням компанії. Рада переважно складається з щонайменше трьох членів. До управління залучаються професіонали з управлінських компаній, які обслуговують низку організацій-клієнтів.

Свідоцтво про володіння часткою (акціями) і квартирою може бути використане як забезпечення під час отримання позик як на придбання самих акцій, так і для проведення ремонтів квартири.

Акції фінських житлових компаній мають такий самий статус, що й іпотека. Крім того, житлова компанія може брати позики під заставу акцій для проведення ремонту загальних частин будинку. Це дає змогу брати позики за найвигіднішими ринковими ставками, використовуючи як заставу акції окремих власників, чи всю власність.

Щомісячні платежі власників мають бути достатніми для покриття всіх витрат на адміністрування, ремонт, а також утримання та експлуатацію будівлі.

Якщо власник не сплачує щомісячні платежі, компанія може заволодіти відповідною квартирою максимум на три роки для відшкодування боргу через оренду. У таких випадках власник не втрачає своєї квартири безповоротно.

Санкція про необхідність звільнення відповідної квартири для оренди настільки загрозлива, що власники знаходять можливості сплачувати щомісячні платежі вчасно.

Форма обліку і звітності житлової компанії є прозорою, що полегшує акціонеру та покупцеві акцій, а також кредитним установам, які приймають акції як заставу, передбачити майбутні витрати, пов'язані з квартирою. До того ж прозорість витрат полегшує визначення ціни на квартиру і, таким чином, підвищує захист споживачів.

Важливим моментом є те, що теоретично житлова компанія може заробляти прибуток і виплачувати дивіденди акціонерам. Однак це не було б в інтересах власників та самої компанії, оскільки податки на ці прибутки повинні були б також сплачуватися. Таким чином, практика обліку зводиться до того, щоб не показувати прибуток.

Отже, у житловій компанії обов'язки щодо прийняття і виконання рішень чітко визначені, а спільна власність має одного господаря. Позики можуть бути надані, з одного боку, на ремонт загальних частин, а з іншого – на потреби квартири. Власнику процедурно простіше продати акції житлової компанії, що відповідають певній квартирі, ніж продавати її як нерухомість. Система стягнення заборгованості функціонує досконало і санкції застосовуються зрідка. Результатом є те, що будинки та їхні частини перебувають у належному стані. Це має вирішальне значення для збереження вартості майна та підвищення якості життя в будинку.

Акціонерами можуть бути як окремі фізичні особи, так і організації, наприклад, корпорації або муніципалітети. Окремі власники можуть або жити у власному житлі, або віддавати його в оренду.

Система житлових компаній функціонувала у Фінляндії без великих проблем ще з 1920-х років. Як позитивний наслідок цього, частка житлових компаній у житловому фонді досягає 40 %.

Висновки і пропозиції. Розглянуті моделі були проаналізовані з погляду прийняття рішень та мобілізації фінансування з метою підтримання та покращення якості багатоквартирних будинків. Проблема України та інших пострадянських країн у цьому плані полягає в тому, що відбулося поступове погіршення стану приватизованих житлових будинків. Постало питання про те, як фінансувати капітальний ремонт та підвищити енергоефективність будівель. Основні висновки такі.

Процеси прийняття рішень. Існують серйозні проблеми в законодавстві, яке застосовується в різних країнах. Одна з них полягає в тому, що в багатьох країнах асоціації власників є добровільними. Але навіть коли існують такі асоціації, використання кворуму та кваліфікованої більшості, або навіть повного консенсусу часто перешкоджають прийняттю рішень.

Фінанси. Основна перешкода полягає в тому, що всі власники змушені давати свої помешкання в заставу для отримання комерційних кредитів, взятих асоціацією власників. Зрозуміло, що така вимога блокує використання позик у більшості випадків. Щоб уникнути цієї проблеми, у багатьох країнах було запроваджене відповідне законодавство, яке дозволяло асоціаціям здійснювати стягнення з неплатників. Крім того, було застосовано пріоритет такого стягнення.

Тим не менше, відсутність належних засобів для забезпечення стягнення платежів є основною проблемою у багатьох країнах і в Україні. Оскільки загальний інструмент є громіздким і дорогим, необхідно запровадити більш легкі спеціальні заходи, наприклад, сплачувати неоплачену суму за допомогою доходу, отриманого від оренди.

Відсутність прозорості. Серйозна перешкода в моделі власності типу кондомініуму – недостатня прозорість управління. Ця проблема виникла через те, що право власності на кондомініум є унікальним законодавчим утворенням, в якому два його компоненти, а саме індивідуальна власність на квартиру та спільна власність на загальні частини, стосуються цивільного законодавства про власність, а третій компонент підпадає під господарське законодавство про асоціації.

Крім того, багато внутрішніх відносин у кондомініумі регулюються різними типами угод, що може зробити операції з продажу більш громіздкими, а функції управління незрозумілими.

Хоча правова структура унітарної системи відрізняється від дуалістичної моделі кондомініуму, більшість викликів є однаковими або принаймні схожими. З іншого боку, незважаючи на схожість між моделлю унітарної власності та моделлю житлової компанії, застосованою у Фінляндії, відмінності на практиці все ще значні. Ці відмінності стосуються прозорості та ефективності у прийнятті рішень та їх реалізації і простоти, з якою можна надати заставу на позику на капітальний ремонт будинку.

Правові конструкції. Загальновідомо, що основним завданням у будинку є не зберегти окремі житла в належній формі, а, навпаки, зберегти спільні частини будівель та гарантувати вчасне проведення капітального ремонту та модернізації. Порівнюючи різні моделі, видно, що в кондомініумі основною складовою для власників є їхня індивідуальна житлова нерухомість.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

До приватизації в більшості колишніх соціалістичних країн житлові будівлі обслуговували муніципальні служби. Тому після приватизації мешканці не зрозуміли, що всі зобов'язання щодо утримання та оновлення загальних частин будівель перекладаються на них. Підхід за моделлю кондомініуму, який наголошує на власності окремих квартир, не сприяв усвідомленню цього факту. У всіх моделях власності власники відчують, що вони володіють лише квартирою, яку можна вільно продавати або здавати в оренду, а також ремонтувати за певних обмежень.

Відмінність полягає в тому, що кондомініумний підхід усе ж послаблює ставлення до спільних частин будівель порівняно з унітарною власністю або ще більше порівняно з моделлю житлових компаній.

Можна стверджувати, що юридичними засобами можна надати й об'єднанням власників усі необхідні права для управління будинком. Але в моделі житлової компанії правові інструменти є природними та зрозумілими. Не всі покупці квартир розуміють, що вони купують не тільки саму житлову одиницю, а навпаки житлову одиницю всередині будівлі. Тому якість загальних частин та спроможність підтримувати її в майбутньому є важливими аспектами при визначенні ціни на частку власності та вартості підтримання цінності індивідуальної нерухомості.

У ситуаціях, коли власники не в змозі здійснювати зростаючі витрати на енергію та капітальний ремонт, необхідні інші паралельні заходи, такі як субсидії. Незважаючи на те, що в багатьох колишніх соціалістичних країнах існують серйозні проблеми, подібні виклики географічно ширші та впливають на управління багатоквартирними будинками в більшості частин світу. Ці виклики стосуються можливості отримання кредитів на капітальний ремонт, прозорості та ефективності управління. Ці питання стосуються не лише житлових будинків, але й багатьох офіційних будівель зі спільною власністю. Тому фахове співтовариство має дати критичну оцінку існуючої практики та забезпечити обґрунтовану базу для прийняття важливих рішень у різних куточках світу.

Основне завдання – зосередитись на управлінні та ремонті загальних частин багатоквартирних будинків, а в умовах України залучити на ці цілі інвестиційні ресурси, що відбуватиметься прозоріше для інвестора у випадку унітарної моделі фінської житлової компанії. Останнє положення потребуватиме додаткових подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Закон о жилищных компаниях. *Finlex*. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20091599>.
2. Закон о жилищных операциях. *Finlex*. URL: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940843>.
3. Коментар до закриття бюджетного 2019 року: Оперативні дані / Міністерство фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/komentar_do_zakrittia_biudzhethnogo_2019_roku_operativni_dani-1974.
4. Ніколаєв В. П., Щербина А. А. Моделі формування прав і відносин власності в управлінні об'єктами житлової нерухомості. *Інтернаука. Серія: «Економічні науки»*. 2020. № 7(39). URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2020/6/6139>.
5. Ніколаєв В. П., Щербина А. А. Модель ринку житла і житлово-комунальних послуг з урахуванням платоспроможності споживачів. *Будівельне виробництво: міжвідомчий наук.-техн. зб.* 2017. № 63/3. С. 34-41.
6. Ніколаєв В. П., Щербина А. А. Управління утриманням житлового фонду неефективних власників будинків. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*. 2018. Вип. 1(9). С. 11-18.
7. Ніколаєва Т. В. Науково-методичні основи управління господарськими системами домоволодіння: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Н.-д. екон. ін-т М-ва екон. розв. і торгівлі України. Київ, 2013. 20 с.
8. Ніколаєва Т. В. Резерви здешевлення житла та механізми відтворення житлового фонду в умовах обмеженої платоспроможності громадян. *Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць*. 2012. № 7 (134). С. 109–114.

9. Пантелеев П. О. Моделирование вартості капітального ремонту житлового будинку. *Комунальне господарство міст*. 2014. № 113. С. 67–76.
10. Про оплату населенням житлово-комунальних послуг у травні 2020 року / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2020/06/80.pdf>.
11. Щербина А. А. Балансова модель розвитку ринку житлово-комунальних послуг з урахуванням платоспроможності споживачів: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Харків. нац. ун-т міського госп-ва імені М. О. Бекетова. Харків, 2019. 21 с.
12. Around the world in dollars and cents. What price the world? Trends in international real estate trading. Savills. URL: <https://pdf.euro.savills.co.uk/global-research/around-the-world-in-dollars-and-cents-2016.pdf>.
13. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Wohnungseigentumsgesetz 2002, § 2. Begriffsbestimmungen. Fassung vom 07.07.2020. URL: <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20001921>.
14. Çağdaş Volkan, Stubkjær Erik, de Vries Walter Timo, Van der Merwe Cornelius, Paasch Jesper, Paulsson Jenny, Schwery Nadja, Ploeger Hendrik, Isikdag Umit, Kara Abdullah. Co-ownership shares in condominium: A comparison across jurisdictions and standards. Proceedings of the 6th International FIG 3D Cadastre Workshop. Copenhagen, Denmark: International Federation of Surveyors (FIG), 2018. P. 217-242. URL: http://www.gdmc.nl/3DCadastres/workshop2018/programme/Workshop2018_12.pdf.
15. Dutch Civil Code. 1992, Article 5:106 Establishment of apartment rights. URL: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook055.htm>.
16. Martti Lujanen. Legal challenges in ensuring regular maintenance and repairs of owner-occupied apartment blocks. *International Journal of Law in the Built Environment*. 2010. Vol. 2, № 2. Pp. 178–197.
17. Nikolaiev V., Kucherenko O. Prevention of housing stock collapse in Ukraine requires extraordinary strategic decisions. In *26th Annual European Real Estate Society Conference. ERES: Cergy-Pontoise*. France, 2019. URL: https://eres.architexturez.net/system/files/P_20190822113136_7823.pdf.
18. Reinvigorating commonhold: the alternative to leasehold ownership. Law Commission. URL: https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/lawcom-prod-storage-11j5xou24uy7q/uploads/2018/12/Commonhold_summary-report_FINAL.pdf.
19. Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10 Dezember 1907. Stand am 5 December 2008. URL: www.admin.ch/ch/d/sr/c210.html.
20. Van der Merwe C. A Comparative Study of the Distribution of Ownership Rights in Property in an Apartment or Condominium Scheme in Common Law, Civil Law and Mixed Law Systems. *Georgia Journal of International and Comparative Law*. 2002. № 31(1). Pp. 101–138.

References

1. Закон о зhilishchnykh kompaniiakh [Housing Companies] Act. 1599 (22.12.2009) (Ukraine). *Finlex*. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20091599>.
2. Закон о зhilishchnykh operatsiiakh [Housing Transactions] Act. 843 (23.09.1994) (Ukraine). *Finlex*. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940843>.
3. Ministerstvo finansiv Ukrainy [Ministry of Finance of Ukraine]. (2019). *Komentar do zakryttia biudzhethnoho 2019 roku: Operatyvni dani [Commentary on the closing of the budget year 2019: Operational data]*. https://www.mof.gov.ua/uk/news/komentar_do_zakryttia_biudzhethnoho_2019_roku_operativni_dani-1974.
4. Nikolaiev, V. P., Shcherbyna, A. A. (2020). Modeli formuvannia prav i vidnosyn vlasnosti v upravlinni obiektamy zhytlovoi nerukhomosti [Models of the formation of property rights and relations in the residential real estate management]. *Internauka. Serii: "Ekonomichni nauky" – Internauka. Series: "Economic Sciences"*, 7(39). <https://www.inter-nauka.com/issues/economic2020/6/6139>.
5. Nikolaiev, V. P., Shcherbyna, A. A. (2017). Model rynku zhytla i zhytlovo-komunalnykh posluh z urakhuvanniam platospromozhnosti spozhyvachiv [The model of the housing market and housing and communal services taking into consideration solvency of consumers]. *Budivelne vyrobnytstvo – Construction production*, 63/3, pp. 34-41.
6. Nikolaiev, V. P., Shcherbyna, A. A. (2018). Upravlinnia utrymanniam zhytloвого fondu neefektyvnykh vlasnykiv budynkiv [Management of housing maintenance of inefficient home owners]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Ekonomika – Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series: Economics*, 1(9), pp. 11–18.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

7. Nikolaieva, T. V. (2013). *Naukovo-metodychni osnovy upravlinnia hospodarskymy systemamy domovolodinnia [Scientific and methodical bases of management of economic systems of housekeeping]* [PhD dissertation abstract, Econ. Institute of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine].

8. Nikolaieva, T. V. (2012). Rezervy zdeshevlennia zhytla ta mekhanizmy vidtvorennia zhytlovoho fondu v umovakh obmezhenoi platospromozhnosti hromadian [Reserves for cheaper housing and mechanisms for the reproduction of housing in the conditions of limited solvency of citizens]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, 7(134), pp. 109–114.

9. Panteleiev, P. O. (2014). Modeliuvannia vartosti kapitalnoho remontu zhytlovoho budynku [Modeling the cost of overhaul of a residential building]. *Komunalne hospodarstvo mist – Municipal utilities*, 113, pp. 67–76.

10. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine] (2020). *Pro oplatu naselenniam zhytlovo-komunalnykh posluh u travni 2020 roku [On payment by the population of housing and communal services in May 2020]*. <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2020/06/80.pdf>.

11. Shcherbyna, A. A. (2019). *Balansova model rozvytku rynku zhytlovo-komunalnykh posluh z urakhuvanniam platospromozhnosti spozhyvachiv [Balance model of the development of the housing and communal services market taking into consideration solvency of consumers]* [PhD dissertation, Kharkiv National University of Municipal Services named after M. O. Beketov].

12. *Around the world in dollars and cents*. What price the world? Trends in international real estate trading (2016). Savills. <https://pdf.euro.savills.co.uk/global-research/around-the-world-in-dollars-and-cents-2016.pdf>.

13. Bundesrecht konsolidiert: *Gesamte Rechtsvorschrift für Wohnungseigentumsgesetz 2002, § 2. Begriffsbestimmungen*. Fassung vom 07.07.2020. <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20001921>.

14. Çağdaş, Volkan; Stubkjær, Erik; de Vries, Walter Timo; Van der Merwe, Cornelius; Paasch, Jesper; Paulsson, Jenny; Schwery, Nadja; Ploeger, Hendrik; Isikdag, Umit; Kara, Abdullah (2018). *Co-ownership shares in condominium: A comparison across jurisdictions and standards*. Proceedings of the 6th International FIG 3D Cadastre Workshop. Copenhagen, Denmark : International Federation of Surveyors (FIG), pp. 217-242. http://www.gdmc.nl/3DCadastres/workshop2018/programme/Workshop2018_12.pdf.

15. Dutch Civil Code. 1992, Article 5:106 *Establishment of apartment rights*. <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook055.htm>.

16. Martti Lujanen (2010). Legal challenges in ensuring regular maintenance and repairs of owner-occupied apartment blocks. *International Journal of Law in the Built Environment*, 2(2), pp. 178–197.

17. Nikolaiev, V., and Kucherenko, O. (2019). *Prevention of housing stock collapse in Ukraine requires extraordinary strategic decisions*. In 26th Annual European Real Estate Society Conference. ERES: Cergy-Pontoise, France. https://eres.architexturez.net/system/files/P_20190822113136_7823.pdf.

18. *Reinvigorating commonhold: the alternative to leasehold ownership* (2018). Law Commission. https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/lawcom-prod-storage-11jxou24uy7q/uploads/2018/12/Commonhold_summary-report_FINAL.pdf.

19. Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10 Dezember 1907. Stand am 5 December 2008. www.admin.ch/ch/d/sr/c210.html.

20. Van der Merwe, C. A. (2002). Comparative Study of the Distribution of Ownership Rights in Property in an Apartment or Condominium Scheme in Common Law, Civil Law and Mixed Law Systems. *Georgia Journal of International and Comparative Law*, 31(1), pp. 101–138.

Шербина Андрій Анатолійович – кандидат економічних наук, генеральний директор, Комунальний концерн «Центр комунального сервісу» Київської міської державної адміністрації (вул. Кирпоноса, 10/8, м. Київ, 03190, Україна).

Шербина Андрей Анатольевич – кандидат экономических наук, генеральный директор, Коммунальный концерн «Центр коммунального сервиса» Киевской городской государственной администрации (ул. Кирпоноса, 10/8, г. Киев, 03190, Украина).

Shcherbyna Andrii – PhD in Economics, General Director of Municipal Concern “Centre of Municipal Service”, Kyiv City State Administration (10/8 Kyrponosa Str., 03190 Kyiv, Ukraine).

E-mail: a.a.shcherbina@gmail.com

УДК 336.276

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-150-158

*Анастасія Корнева***БОРГОВА СТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВИ: СУЧАСНИЙ СТАН, РИЗИКИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ***Анастасія Корнева***ДОЛГОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ГОСУДАРСТВА: ТЕКУЩЕЕ СОСТОЯНИЕ,
РИСКИ И ПЕРСПЕКТИВЫ***Anastasiia Kornieva***PUBLIC DEBT SUSTAINABILITY: CURRENT STATE, RISKS
AND PERSPECTIVES**

У статті встановлено, що боргова стійкість є комплексною категорією, яка поєднує в собі здатність сплачувати за поточними й майбутніми платежами, ліквідність, відсутність неприйнятних управлінських рішень, неможливою до виконання політики та суттєвих коригувань бюджету. Проаналізовано основні показники, що характеризують боргову стійкість держави. Розраховано індикатори й надано оцінку ступеня ризику за Рамками боргової стійкості МВФ, визначено інтегральний показник боргової безпеки держави відповідно до вітчизняної методики за останні 5 років. Побудовано актуальну теплову матрицю і матрицю оцінки ризиків, що дають змогу оцінити потенціал платоспроможності держави і ймовірність, ступінь зовнішніх і внутрішніх ризиків, що впливають на боргову стійкість держави, а також оцінити можливі перспективи і втрати.

Ключові слова: реструктуризація державного боргу; боргова безпека; кредитний рейтинг; державний борг; дефіцит бюджету; борговий ризик; боргова криза; платоспроможність держави.

Рис.: 2. Табл.: 5. Бібл.: 15.

В статье установлено, что долговая устойчивость является комплексной категорией, которая сочетает в себе способность платить по текущим и будущим платежам, ликвидность, отсутствие неприемлемых управленческих решений, невозможной для выполнения политики и существенных корректировок бюджета. Проанализированы основные показатели, характеризующие долговую устойчивость государства. Рассчитаны индикаторы и дана оценка степени риска по Рамкам долговой устойчивости МВФ, определен интегральный показатель долговой безопасности государства в соответствии отечественной методикой за последние 5 лет. Построено актуальную тепловую матрицу и матрицу оценки рисков, позволяющие оценить потенциал платежеспособности государства, вероятность и степень внешних и внутренних рисков, влияющих на долговую устойчивость государства, а также оценить возможные перспективы и потери.

Ключевые слова: реструктуризация государственного долга; долговая безопасность; кредитный рейтинг; государственный долг; дефицит бюджета; долговой риск; долговой кризис; платежеспособность государства.

Рис.: 2. Табл.: 5. Библ.: 15.

The article finds that debt sustainability is a complex category that combines the ability to pay for current and future payments, liquidity, lack of unacceptable management decisions, impossible to implement policies and significant budget adjustments. The main indicators characterizing the debt stability of the state are analyzed. Indicators have been calculated and an assessment of the degree of risk under the IMF Debt Stability Framework has been provided, and an integrated indicator of the country's debt security in accordance with the domestic methodology for the last 5 years has been determined. An up-to-date thermal matrix and a risk assessment matrix have been constructed, which make it possible to assess the state's solvency potential and probability, and the degree of external and internal risks affecting the state's debt sustainability, as well as to assess possible prospects and losses.

Keywords: public debt restructuring; debt security; credit rating; public debt; budget deficit; debt risk; debt crisis; state's solvency.

Fig.: 2. Table: 5. References: 15.

JEL Classification: H63; H68

Постановка проблеми. До укладання наприкінці 2015 році Угоди про реструктуризацію державного боргу з Міжнародним валютним фондом Україна була на межі дефолту у зв'язку з важкою економічною і борговою кризами, проте завдяки списанню частини боргу уряду вдалося стабілізувати ситуацію і відновити боргову стійкість держави. Останнім часом гострими питаннями залишалися значне боргове навантаження, висока частка видатків на обслуговування боргу в державному бюджеті, невизначеність щодо джерел і обсягів залучення додаткових коштів для подолання наявних проблем, майбутніх платежів за боргами, аномально висока дохідність ОВДП. Світова економічна криза, зумовлена пандемією коронавірусу, поставила перед державою нові запитання щодо відносин із міжнародними кредиторами й економічні виклики, які потрібно вирішити для забезпечення платоспроможності держави й економічного розвитку в подальшому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання боргової стійкості держави, її оцінки та забезпечення, оцінки боргової безпеки, боргового ризик-менеджменту були широко висвітлені у працях вітчизняних і закордонних дослідників, зокрема: О. Бланшарда, Х. Дебрюна, К. Райнхарта, Х. Бона, Т. Богдан, С. Лондар, О. Волкової, М. Антонова, А. Митрофанової та ін. Аналіз вітчизняних і закордонних досліджень свідчить про еклектичність підходів через те, що концепція боргової стійкості має у своїй основі невизначеність у майбутньому, оцінку якої важко зробити максимально прорахованою та об'єктивною.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Недостатньо уваги було приділено аналізу економічних ризиків, їхньому впливу на боргову стійкість держави і, особливо, на її планування в умовах нових викликів, на основі якого – побудові чіткого системного підходу до планування боргової стійкості з урахуванням особливостей функціонування економіки.

Метою статті є дослідження стану боргової стійкості держави, ідентифікація і оцінка наявних ризиків, визначення перспектив щодо платоспроможності України в майбутньому.

Виклад основного матеріалу. У зарубіжній літературі [15, с. 153; 12, с. 240] є консенсус щодо визначення боргової стійкості як ситуації, коли уряд має високу ймовірність бути платоспроможним – здатним виконувати свої поточні та майбутні фінансові зобов'язання – без необхідності вдаватися до нездійсненої або небажаної політики. У деяких працях можна зустріти погляди на боргову стійкість, які виключають можливість застосування ігор Понці в довгостроковій перспективі, визначають достатніми умовами: відсутність реструктуризації боргу і прийнятність рівня фіскальних і боргових ризиків, відповідність доходів держави витратам на обслуговування і погашення боргу, а основними характеристиками вважають і платоспроможність, і ліквідність [1, с. 46-47; 4, с. 40; 7, с. 106].

Боргова стійкість характеризується як «здатність держави виконати свої зобов'язання за державним боргом своєчасно, в повному обсязі, без істотного накопичення додаткового боргу, здійснення реструктуризації чи списання боргу, за одночасного забезпечення прийняттого рівня економічного зростання, не вдаючись до суттєвого коригування балансу доходів і витрат» [2, с. 11-12; 6, с. 40].

Особливість уряду як позичальника полягає в тому, що: а) не існує певного дедлайну, коли всі борги мають бути повернені; б) якщо уряд вважає необхідним заявити про неплатоспроможність, врахувавши переваги і недоліки такого рішення, то однаково дефолт матиме неминучі негативні наслідки в короткостроковому періоді для добробуту всього населення, економічного розвитку; в) уряд є суверенним, має піклуватися про національну безпеку й може за рахунок грошово-кредитної і фіскальної політики певним чином керувати ситуацією.

Для того щоб забезпечити боргову стійкість, уряд має широкий спектр фінансових інструментів з метою досягнення достатніх для такого забезпечення умов. Проте чи є такі умови необхідними, а інструменти – ефективними?

З метою дослідження сучасного стану боргової стійкості розглянемо такі складові: 1) основні параметри державного боргу; 2) вітчизняні й закордонні методики із застосуванням індикаторів для оцінки; 3) кредитні рейтинги.

Останні 5 років характеризуються чітко вираженою тенденцією до збільшення обсягу державного й гарантованого державою боргу. Обсяг державного боргу збільшився з 65,51 млрд дол. США (після Угоди про реструктуризацію з МВФ) до 84,36 млрд дол. США, а станом на липень 2020 року обсяг становив 85,05 млрд дол. (рис. 1) з очікуваним зростанням наприкінці 2020 року, оскільки лівова частка видатків до виконання припадає на останні місяці календарного року. При цьому після економічно важких

2015-2016 років спостерігалася тенденція до стабілізації відношення боргу до ВВП з критичних 80 % відносно межі у 60 % до 50,1 % (у гривні за даними Мінфіну та НБУ) у 2019 році. За оцінками МВФ, відношення боргу до ВВП становило 72 і 75 % у 2015-2016 роках відповідно і знизилося до 55 % у 2019 році, а наприкінці 2020 року – становитиме близько 63-64 %.

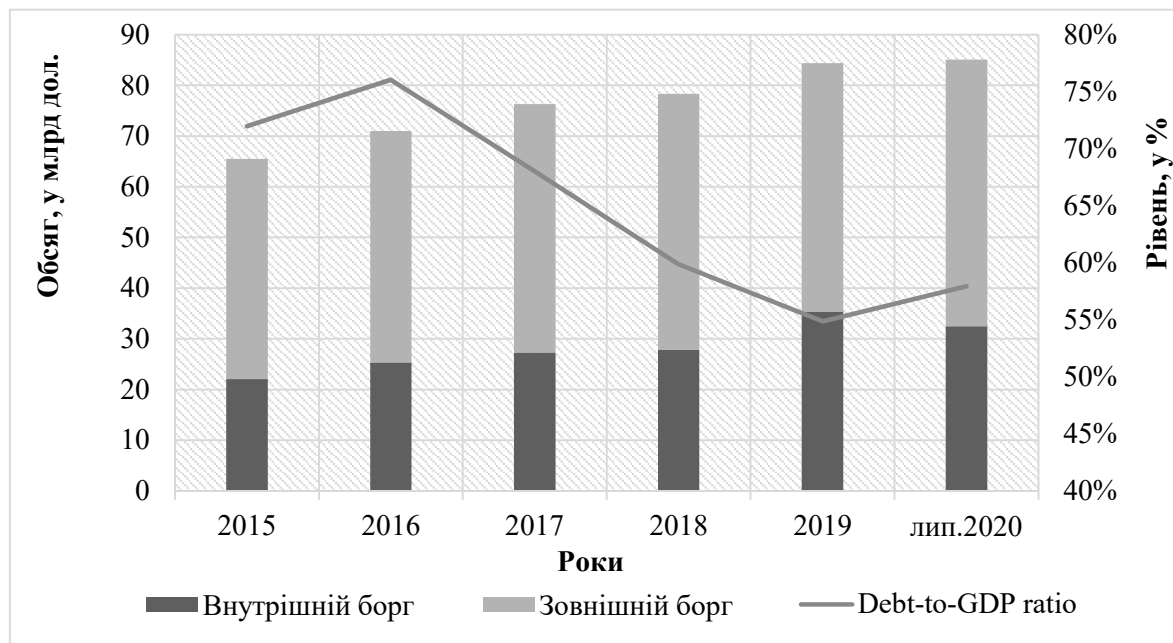

Рис. 1. Динаміка обсягу державного боргу, у млрд дол., у структурі й відношення боргу до ВВП, у %, за 2015-2019 роки і липень 2020 року

Джерело: складено авторкою на основі [3; 8; 9].

Такі тенденції були зумовлені, з одного боку, відновленням економічного розвитку, налагодженням зовнішньоекономічних зв'язків з Європейським Союзом, стабілізацією ситуації на фінансових ринках, лібералізацією валютного регулювання і податкового законодавства, поступовим зниженням ставки дохідності облігацій внутрішньої державної позики до середини 2017 року, з іншого боку – державною політикою стримування рівня бюджетного дефіциту до межі у 3 % до ВВП (рис. 2) на фоні недовиконання державного бюджету за доходами і стримування зростання соціальних стандартів і розвитку освіти й медицини з об'єктивною необхідністю фінансування оборонного сектору, поступової девальвації національної валюти, значної фінансової підтримки банківської системи без фактичного її оздоровлення (особливим моментом є націоналізація ПриватБанку, під покриття дефіциту в якому було випущено ОВДП), несприятливої динаміки експортно-імпортних операцій з дефіцитним сальдо, аномального зростання дохідності ОВДП із серпня 2017 по червень 2019 року. При цьому обсяг видатків на обслуговування боргу в державному бюджеті стабільно зростає і продовжує зростати, а дефіцит бюджету, закладений на 2020 рік, у обсязі 298,3 млрд грн (7,5 % від ВВП) виглядає загрозливим для економіки країни через невизначеність джерел покриття такого дефіциту в майбутньому і низьку ефективність використання бюджетних коштів. Крім того, у 2021-2025 роках за Угодою з МВФ 2015 року передбачено платежі за VRI (value recovery instruments), сума за якими є невизначеною. Світова економічна криза, викликана COVID-19, призвела до суттєвих негативних явищ у реальному секторі економіки і бізнес-середовищі, зниження платоспроможного попиту, а відповідно, і можливості придбання ОВДП внутрішніми інвесторами, що призведе до збільшення частки ОВДП у нерезидентів, а отже, і підвищення ризику боргової кризи в майбутньому.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

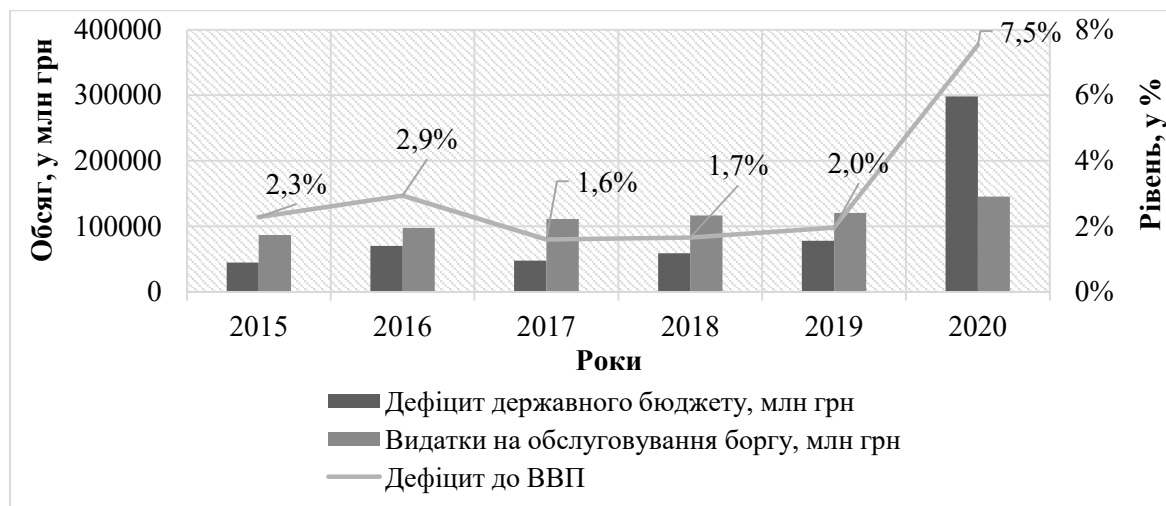

Рис. 2. Динаміка обсягу видатків на обслуговування боргу, бюджетного дефіциту, млрд грн, та його відношення до ВВП у % за 2015-2019, прогноз на 2020 роки
Джерело: складено авторкою на основі [3; 5; 9].

З метою більш чіткого розуміння перспектив щодо боргової стійкості України розглянемо індикатори відповідно до Рамок боргової стійкості МВФ (табл. 1). Лише у 2019 році відношення валового зовнішнього боргу до ВВП достатньо наблизилось до критичного рівня у 70 % ВВП, до цього спостерігалось небезпечне перевищення цього індикатора. У 2017-2019 роках показник debt-to-exports ratio був між середньою (180 %) та верхньою межами, тоді як у 2015-2016 роках перевищував верхню межу у 240 %. За всіма індикаторами 2015 рік характеризується борговою кризою, у 2016 році ситуація з обслуговуванням боргу стабілізувалася і позитивна тенденція зберігалася до кінця 2019 року. Показники щодо відношення видатків на обслуговування зовнішнього боргу до експорту й доходів бюджету переважно знаходилися між середньою (15 і 18 % відповідно) та верхньою (21 і 23 % відповідно) межами.

Таблиця 1

Показники боргового навантаження і бенчмарки (з оцінкою ступеня ризику)
за 2015–2019 роки (відповідно до Рамок боргової стійкості МВФ)

Найменування індикатора, одиниця виміру	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Теперішня вартість валового зовнішнього боргу, у % до ВВП	130,6	121,6	104,1	87,8	78,8
Теперішня вартість валового зовнішнього боргу, у % до експорту	246,9	247,0	217,0	194,4	192,4
Видатки на обслуговування зовнішнього боргу, у % до експорту	34,3	11,35	13,90	16,60	18,65
Видатки на обслуговування зовнішнього боргу, у % до доходів	60,86	21,46	22,84	24,54	23,64
Теперішня вартість державного боргу, у % до ВВП	79	80,9	71,8	60,9	50,3
Ступінь ризику	Боргова криза	Високий	Вище за середній	Вище за середній	Вище за середній

Джерело: складено авторкою на основі [5; 8; 9].

Проте 2020 рік поставив перед державою нові виклики, і за оцінками МВФ рівень валового зовнішнього боргу становитиме близько 93 % зі зниженням до 61 % до 2025 року і його прогнози є найбільш чутливими до зовнішніх шоків поряд із падінням ВВП на 8,2 %. Норма щодо частки державного боргу в нерезидентів у 45 % перевищена і становить 58 %, перевищена норма і щодо частки зовнішнього державного боргу у

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

структурі (63 % відповідно до норми у 60 %), а потреба в зовнішньому фінансуванні становить 32 % при нормі у 15 %, що свідчить про суттєві загрози щодо платоспроможності України в майбутньому відповідно до міжнародної методики.

Що стосується вітчизняної методики, то отримані результати за проведеними розрахунками підтверджують як незначні позитивні тенденції, так і небезпечний поточний рівень боргової безпеки держави: від 0,13, що відповідає борговій кризі, до 0,36 – ближче до незадовільного рівня (табл. 2). Індекс ЕМВІ спред з 2017 року знаходиться нижче критичної межі у 600 б. п., визнаної як МВФ, так і у методичних рекомендаціях, але на небезпечному рівні у 2017-2018 роках, на незадовільному рівні – у 2019 році відповідно до меж індикаторів. На 31.08.2020 року за даними МВФ у I кварталі – 713 б. п., що знову перевищує критичну межу. Окремо можна виділити позитивну динаміку накопичення міжнародних резервів, а відповідно, і співвідношення обсягу резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, у 2019 році показник подолав критичну нижню межу у 20 %. Середньозважена дохідність ОВДП у національній валюті з червня 2019 року почала поступово знижуватися (у грудні 2019 року випущено облігації зі ставкою 11,62 % поряд з 20 % ставкою у грудні 2018 року з ідентичними обсягами) і тенденція зберігається – на серпень 2020 року дохідність становить 10,01 % за даними НБУ з обсягом випуску у 127,1 млрд грн поряд із випуском у обсязі 166,65 млрд грн за попередній аналогічний період. Очікується, що через коронавірусну кризу випуск ОВДП суттєво збільшиться для покриття бюджетного дефіциту.

Таблиця 2

Інтегральний показник боргової безпеки за 2015–2019 роки

Найменування індикатора, одиниця виміру	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	79	80,9	71,8	60,9	50,3
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	130,6	121,6	104,1	87,8	78,8
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	13,07	9,16	10,47	17,79	16,93
Індекс ЕМВІ+ Україна	2374,60	762,5	564,2	532,8	491,5
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	11,30	13,81	16,29	18,15	20,78
Інтегральний показник боргової безпеки	0,13	0,22	0,27	0,26	0,36

Джерело: складено авторкою на основі [8-11].

У 2015 році кредитні рейтинги (табл. 3) свідчили про реальну можливість або навіть неминучість дефолту й відображали, що Україна частково не провела своєчасних платежів. Динаміка кредитних рейтингів залишається стабільною з кінця 2015 року після Угоди з МВФ, а у 2019 році спостерігався позитивний прогноз за рейтингами Standard & Poor's та Fitch Ratings. Станом на вересень 2020 року прогноз залишається стабільним на рівні В, тобто несприятливі економічні умови можуть негативно вплинути на готовність здійснювати виплати за боргами, але Україна визнана платоспроможним емітентом за обома рейтингами. Стабільність прогнозу є, ймовірно, позитивним сигналом як для уряду, так і для інвесторів. Standard & Poor's в останньому звіті [14] наголошують на тому, що низький кредитний рейтинг зумовлений низькими доходами населення, складним інституціональним середовищем, невизначеністю щодо грошово-кредитної політики НБУ, при цьому відзначають позитивний рух реформ щодо доступності зобов'язань до ринків капіталів, а Fitch Ratings відзначають [13] такі слабкі сторони, як низька зовнішня ліквідність при високих потребах у зовнішньому фінансуванні, вразливий банківський сектор, можливе прискорення інфляції, ризики, пов'язані з ди-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

намікою і структурою боргу, а саме переважання зовнішніх зобов'язань і нестабільність валютного курсу, крім того, відзначають значну ризиковість програми співробітництва з МВФ, незважаючи на її ключове значення для підтримки економіки. Особливим пунктом є невизначеність, пов'язана з пандемією коронавірусу.

Таблиця 3

*Динаміка кредитних рейтингів України
за 2015–2019 роки (дані на кінець періоду) та 2020 рік*

Агенція	Рейтинг боргових зобов'язань в іноземній валюті		Рейтинг боргових зобов'язань у національній валюті		Рейтинг країни за нац. шкалою	Прогноз	Дата присвоєння рейтингу
	Long-term	Short-term	Long-term	Short-term			
S&P	B-/D	B	B-	B	uaBBB-	Стабільний	11.12.2015
	B-	B	B-	B	uaBBB-	Стабільний	09.12.2016
	B-	B	B-	B	uaBBB-	Стабільний	10.11.2017
	B-	B	B-	B	uaBBB	Стабільний	19.10.2018
	B	B	B	B	uaA	Стабільний	27.09.2019
	B	B	B	B	uaA	Стабільний	11.09.2020
Fitch	CCC	C	CCC				18.11.2015
	B-	B	B-	B		Стабільний	11.11.2016
	B-	B	B-	B		Стабільний	27.10.2017
	B-	B	B-	B		Стабільний	26.10.2018
	B	B	B	B		Позитивний	06.09.2019
	B	B	B	B		Стабільний	04.09.2020

Джерело: складено авторкою на основі [9].

На основі аналізу попередніх даних і наявної інформації можна скласти таку теплову матрицю для боргових ризиків України (табл. 4). Порівняно з аналогічною матрицею у 2015 році спостерігається більш оптимістична тенденція, однак залишаються серйозні проблеми зі структурою боргу й потребою у фінансуванні.

Таблиця 4

«Теплова матриця» для України за даними 2020 року

Рівень боргу щодо ВВП	Шок зростання реального ВВП	Шок первинного балансу бюджету	Шок реальної процентної ставки	Шок обмінного курсу	Шок умовних зобов'язань
Валова потреба у фінансуванні	Шок зростання реального ВВП	Шок первинного балансу бюджету	Шок реальної процентної ставки	Шок обмінного курсу	Шок умовних зобов'язань
Структура боргу	Сприйняття ринку	Потреба в зовнішніх запозиченнях	Зміна частки короткострокового боргу	Обсяг державного боргу у нерезидентів	Обсяг державного боргу в іноземній валюті

Джерело: складено авторкою на основі [8; 9].

Економічна ситуація є кращою за ту, що була у 2014-2015 роках, проте варто зауважити ключові зовнішні і внутрішні ризики, що можуть суттєво вплинути на боргову стійкість. Для цього сформуємо матрицю оцінки ризиків (табл. 5). Відповідно до матриці, найбільш значущими є ризики, що стосуються впливу COVID-19 на світову й національну економіку, оскільки їхній вплив поширюється на всі сектори економіки й охоплює всі групи населення. Мінімізація ризиків потребує належного виконання бюджету за доходами, ефективного використання бюджетних коштів, оперативного управління видатковою частиною бюджету з метою управління бюджетним дефіцитом, гнучкої боргової політики, виваженої політики Національного банку України щодо гнучкості валютного курсу відповідно до потреб економіки й підтримки платоспроможного попиту, значного фінансування охорони здоров'я та соціального захисту з метою підтримки вразливих верств населення і їх попиту. Також важливо зазначити, що знач-

ний обсяг коштів може бути втрачений через закриття кордонів і обмеження трудової міграції, а також падіння економік у країнах, що приймають мігрантів. Значна економічна невизначеність і політична нестабільність здійснює додатковий тиск на потенційних інвесторів, впливає як на валютний курс, так і на резерви відповідно. Крім того, негативні економічні явища можуть викликати паніку на фінансових і валютному ринках. Це може викликати побоювання щодо доступу до ринкового фінансування, а відповідно – підвищити вартість обслуговування боргу, і таким чином вплинути на платоспроможність України перед кредиторами в майбутньому. Існує певний ризик ескалації конфлікту або виникнення/ескалації існуючих внутрішніх конфліктів у країнах-партнерах, що може негативно вплинути на обсяги виробництва і торгівлі, а отже, і на ВВП, обсяг доходів бюджету. Контроль за кордоном і експортом у разі спалахів хвороби може призвести до втрати валютної виручки.

Таблиця 5

Матриця оцінки ризиків для України

Джерело і характер ризику	Ймовірність	Часовий горизонт	Ступінь впливу	Напрями державної економічної політики щодо мінімізації впливу
Соціальна напруга і політична нестабільність, внутрішній	Висока	Від 1 до 3 років	Високий	Виважена фіскальна і монетарна політика, зміни в бюджетній політиці, укріплення інститутів і дотримання їх незалежності, утримання довіри інвесторів
Ескалація конфлікту на Сході України, внутрішній	Низька	Від 1 до 3 років	Високий	Зупинення відтоку капіталів, зміни в монетарній політиці
Посилення спалахів COVID-19, зовнішній	Висока	Від 1 до 3 років	Високий	Виважена фіскальна і монетарна політика, зміни в бюджетній політиці, гнучкість обмінного курсу, утримання довіри інвесторів, нагляд за банківськими ризиками
Конфлікти у країнах-торговельних партнерах	Висока	Від 1 до 3 років	Низький	Орієнтація експортно-імпортних операцій на більш безпечні ринки торговельних партнерів
Протекціонізм (контроль експорту продовольства, наприклад), зовнішній	Висока	Протягом року	Середній	Структурні реформи для бізнес-середовища, гнучкість обмінного курсу

Джерело: складено авторкою на основі [8].

Висновки та пропозиції. Отже, можна дійти до висновку, що боргова стійкість є комплексною категорією, яка поєднує в собі платоспроможність, ліквідність, відсутність неприйнятних управлінських рішень, неможливої до виконання політики і суттєвих коригувань бюджету. Протягом останніх 5 років стан боргової стійкості держави характеризувався поступовим виходом із боргової кризи 2014-2015 років і позитивною динамікою основних показників і індикаторів, проте ризики залишаються достатньо високими, а стан боргової безпеки – небезпечним для того, щоб впевнено казати про високу ймовірність платоспроможності держави в майбутньому. Кредитні рейтинги залишаються стабільними на «спекулятивному» рівні й відзначають можливий негативний вплив на здатність держави сплачувати за боргами в майбутньому. Теплова матриця і матриця оцінки ризиків свідчать про те, що Україні доведеться постає перед значними викликами перед економікою, бізнесом і, особливо, сферою публічних фінансів, які потребуватимуть як стратегічних, так і тактичних ефективних рішень інститутів і регуляторів, і що важливо, політичної волі з метою мінімізації наявних ризиків, особливо тих, що пов'язані з пандемією COVID-19. Суттєва економічна й політична невизначеності, соціальна напруга, що виникла через проблеми в бізнес-середовищі,

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

сфері охорони здоров'я, інших сферах не дають змоги визначити масштаб майбутніх складнощів, проте за останніми оцінками міжнародних організацій і державних інституцій можна зробити висновок, що економіка в змозі витримати і цей економічний тиск за рахунок виваженої фіскальної, бюджетної, боргової, грошово-кредитної і соціальної політики, спрямованої на підтримку населення, реального сектору економіки, торгівлі.

Список використаних джерел

1. Антонов М. С. Управління борговою стійкістю держави : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / СумДУ. Суми, 2017. 261 с.
2. Боргова стійкість державних фінансів : монографія / за ред. Т. І. Єфименко, С. А. Єрохіна, Т. П. Богдан. Київ : ДНУ «Акад. фін. управління», 2014. 712 с.
3. Випуск «Вплив COVID-19 на економіку і суспільство – постпандемічний розвиток. Консенсус-прогноз» (Липень 2020). URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=767c9944-87c0-4e5a-81ea-848bc0a7f470&tag=Konsensus-prognoz>.
4. Волкова О. Г. Теоретичні питання боргової стійкості держави. *Економіка та держава*. 2017. № 1. С. 37–40.
5. Державна казначейська служба України : офіційний сайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua>.
6. Лондар С. Л., Кузнецов К. В., Верещака І. М. Вплив реструктуризації зовнішніх боргових зобов'язань перед приватними кредиторами на боргову стійкість України. *Фінанси України*. 2016. № 1. С. 39–56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2016_1_5.
7. Митрофанова А. С. Боргова стійкість України: стан, проблеми та політика. *Проблеми економіки*. 2017. № 1. С. 105–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2017_1_15.
8. Міжнародний валютний фонд : офіційний сайт. URL: <https://www.imf.org>.
9. Міністерство фінансів України : офіційний сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk>.
10. Національний банк України : офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua>.
11. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v127731-13/print>.
12. Beqiraj E., Fedeli S., Forte F. Public debt sustainability: An empirical study on OECD countries. *Journal of Macroeconomics, Elsevier*. 2018. Vol. 58(C). Pp. 238–248.
13. Fitch Affirms Ukraine at 'B'; Outlook Stable. URL: <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/fitch-affirms-ukraine-at-b-outlook-stable-04-09-2020>.
14. S&P. Ukraine 'B/B' Ratings Affirmed; Outlook Stable. URL: https://www.standardandpoors.com/en_EU/web/guest/article/-/view/type/HTML/id/2512348.
15. Sovereign Debt: A Guide for Economists and Practitioners. Oxford University Press, 2019. 464 p.

References

1. Antonov, M. S. (2017). *Upravlinnia borhovoju stiikestiu derzhavy [State debt sustainability management]* [PhD dissertation, Sumy State University, Ukraine].
2. Yefymenko, T. I., Yerokhina, S. A., Bohdan, T. P. (2014). *Borhova stiikest derzhavnykh finansiv [Debt sustainability of public finances]*. DNUU "Akad. fin. upravlinnia".
3. Vypusk «Vplyv COVID-19 na ekonomiku i suspilstvo – postpandemichniy rozvytok. Konsensus-prohnoz» (Lypen 2020) [Impact of COVID-19 on the economy and society - postpandemic development. Consensus forecast. July 2020] (10.08.2020). The Ministry of Economic Development. <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Konsensus-prognoz>.
4. Volkova, O. (2017). Teoretychni pytannia borhovoju stiikesti derzhavy [Theoretical issues of debt sustainability of the state]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 1, pp. 37–40.
5. Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy [The State Treasury Service of Ukraine] (n.d.). <https://www.treasury.gov.ua>.
6. Londar, S. L., Kuznietsov, K. V., Vereshchaka, I. M. (2016). Vplyv restrukturyzatsii zovnishnykh borhovykh zoboviazan pered pryvatnyimi kredytoramy na borhovu stiikest Ukrainy [The impact of external debt restructuring to private creditors at Ukraine's debt sustainability]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 1, pp. 39-56. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2016_1_5.

7. Mytrofanova, A. S. (2017). Borhova stiikist Ukrainy: stan, problemy ta polityka [Debt sustainability of Ukraine: state, problems and policy]. *Problemy ekonomiky – Problems of economy*, 1, pp. 105-111. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2017_1_15.
8. Mizhnarodnyi valiutnyi fond [International Monetary Fund] (n.d.). <https://www.imf.org>.
9. Ministerstvo finansiv Ukrainy [Ministry of Finance of Ukraine]. (n.d.). <https://mof.gov.ua/uk>.
10. Natsionalnyi bank Ukrainy [National Bank of Ukraine]. (n.d.). <https://bank.gov.ua>.
11. On approval of Guidelines for calculating the level of economic security of Ukraine, Order of the Ministry of Economic Development and Trade no.1277 (29.10.2013) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13/print>.
12. Beqiraj, Elton & Fedeli, Silvia & Forte, Francesco (2018). Public debt sustainability: An empirical study on OECD countries. *Journal of Macroeconomics, Elsevier*, 58(C), pp. 238–248.
13. *Fitch Affirms Ukraine at 'B'; Outlook Stable*. (n.d.). FitchRatings. <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/fitch-affirms-ukraine-at-b-outlook-stable-04-09-2020>.
14. *S&P. Ukraine 'B/B' Ratings Affirmed; Outlook Stable*. (n.d.). S&P Global Ratings. https://www.standardandpoors.com/en_EU/web/guest/article/-/view/type/HTML/id/2512348.
15. *Sovereign Debt: A Guide for Economists and Practitioners* (2019). Oxford University Press.

Корнева Анастасія Олександрівна – аспірантка кафедри фінансів, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (просп. Перемоги, 54/1, м. Київ, 03057, Україна).

Корнева Анастасія Александровна – аспірантка кафедри фінансов, Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана (просп. Победы, 54/1, г. Киев, 03057, Украина).

Kornieva Anastasiia – PhD student of the Department of Finance, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Peremohy Av., 03057 Kyiv, Ukraine).

E-mail: scientist902@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6025-1106>

УДК 351.82:334.72

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-159-167

Алла Іващенко

ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЧНОЇ КРИЗИ: ДОСВІД КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Алла Іващенко

ФИНАНСОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ПОДДЕРЖКИ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В ПЕРИОД ПАНДЕМИЧЕСКОГО КРИЗИСА: ОПЫТ СТРАН ЗАПАДНОЙ ЕВРОПЫ

Alla Ivashchenko

FINANCIAL SUPPORT MECHANISMS OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES DUE TO THE PANDEMIC CRISIS: THE EXPERIENCE OF WESTERN EUROPE COUNTRIES

У статті проаналізовано механізми фінансової підтримки малого й середнього бізнесу внаслідок пандемічної кризи Covid-19 у країнах Західної Європи. Інструменти державного антикризового управління, які застосовувались у період березень-травень 2020 року, можна диверсифікувати за такими напрямками: підтримка закладів охорони здоров'я та виробництва супутніх товарів; гарантування позик; податкові пільги або звільнення від оподаткування; пряме субсидіювання щодо підтримки ліквідності; відстрочення пені та штрафів за прострочені заборгованості тощо. З проведеного аналізу було виявлено, що перші фінансові механізми підтримки було впроваджено 15 березня 2020 року, що свідчить про ефективність урядової політики країн Західної Європи щодо подолання кризи неекономічного характеру, зокрема пандемії Covid-19.

Ключові слова: малий та середній бізнес; фінансові механізми підтримки; криза; антикризове управління; пандемія; Covid-19.

Рис.: 1. Табл.: 1. Бібл.: 18.

В статье проанализированы механизмы финансовой поддержки малого и среднего бизнеса вследствие пандемического кризиса Covid-19 в странах Западной Европы. Инструменты государственного антикризисного управления, применяющиеся в период марта-мая 2020 года, можно диверсифицировать по следующим направлениям: поддержка учреждений здравоохранения и производства сопутствующих товаров; гарантирование кредитов; налоговые льготы или освобождение от налогообложения; прямое субсидирование по поддержке ликвидности; отсрочки пеней и штрафов за просроченные задолженности и тому подобное. Из проведенного анализа было выявлено, что первые финансовые механизмы поддержки были введены 15 марта 2020, что свидетельствует об эффективности правительственной политики стран Западной Европы по преодолению кризиса неэкономического характера, в частности пандемии Covid-19.

Ключевые слова: малый и средний бизнес; финансовые механизмы поддержки; кризис; антикризисное управление; пандемия; Covid-19.

Рис.: 1. Табл.: 1. Библ.: 18.

The analysis of the financial support mechanisms of small and medium-sized enterprises due to the Covid-19 pandemic crisis in Western Europe was conducted in the article. The tools of the state anti-crisis management, which were used in the period from March to May 2020, could be diversified in the following areas: support of health care facilities and production of related goods; loan guarantee; tax benefits or tax exemptions; direct liquidity support subsidies; deferral of fines and penalties for overdue debts, etc. The analysis revealed that the first financial support mechanisms were introduced on March 15, 2020, which demonstrates the effectiveness of government policies in Western Europe to overcome the non-economic crisis, namely the Covid-19 pandemic.

Keywords: small and medium business; financial support mechanisms; crisis; crisis management; pandemic; Covid-19.

Fig.: 1. Table: 1. References: 18.

JEL Classification: M290; G38; M13

Постановка проблеми. Пандемічна криза Covid-19 стала одним із найбільших викликів для урядів майже всіх країн, оскільки ця криза має неекономічний характер, але при цьому мала значний вплив на економічний розвиток кожної країни та на світову економіку загалом. Уряди держав змушені були вдаватися до безпрецедентних радикальних заходів у частині уповільнення або взагалі повного призупинення економіки з метою запобігання розповсюдженню пандемії. За таких умов питання відновлення діяльності бізнесу та запобігання його банкрутству, зокрема сектори малого і середнього бізнесу (далі МСБ), стало на порядку денному кожного уряду після пом'якшення кара-

нтинних обмежень та часткового скасування локдауну для бізнесу. Варто зазначити, що спостерігалася загальна тенденція до закриття суб'єктів МСБ через неготовність бізнесу та непередбачуваність до таких радикальних заходів, як повне або часткове призупинення діяльності та недостатню підтримку з боку держави.

Більшість країн захопила хвиля пандемії та спостерігалися рекорди щодо кількості людей, які захворіли. На початку квітня було досягнуто позначки понад 35 000 нових щоденних випадків загалом по ЄС [17]. Станом на 30 квітня 2020 року в ЄС було зареєстровано понад 1,4 млн випадків та майже 136 тис. смертей [18]. Реальний ВВП скоротився у I кварталі 2020 року на 8,2 % у країнах Західної Європи [13].

Тому друга хвиля, яка прогнозується Всесвітньою організацією здоров'я восени 2020 року та можливий жорсткий карантин по всьому світу, буде супроводжуватися стагнацією економіки. Саме тому розгляд та аналіз інструментів підтримки МСБ унаслідок пандемічної кризи Covid-19 є актуальним питанням, яке допоможе якомога швидше та за найменш можливих втрат оговтаритися та повернути економіку в стан розвитку.

Крім цього, розгляд цих інструментів на прикладі країн Західної Європи (Австрія, Бельгія, Німеччина, Люксембург, Франція), дасть можливість Україні запровадити найбільш релевантні з них (враховуючи національні та економічні особливості нашої держави).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження, присвячені аналізу інструментів державної підтримки бізнесу, зокрема МСБ, проводяться за такими напрямками: Ahrens та Ferry [7] розглядають, які сфери повинні підтримуватися урядом, а які не потрібні; А. Ставицький, Г. Харламова, В. Гедрайтис, В. Осецький та В. Куліш [16] аналізують інструменти підтримки МСБ у грошово-кредитній та фіскальній політиці у період пандемії Covid-19; Moro-Visconti, Quirici та Borroni [14] наголошують, що основним напрямом підтримки в пандемічний період є Fintech для бізнесу через банківську систему, оскільки продукція Fintech здатна подолати труднощі, пов'язані із соціальною дистанцією та економічними спадами; рекомендації для державних органів у сфері підтримки МСБ у кризовий період розглядаються у працях Sancino, Garavaglia, Sicilia та Braga [15]. Отже, аналіз публікацій закордонних та вітчизняних учених свідчить про доцільність аналізу фінансових механізмів підтримки МСБ пі час пандемії.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Але нині не вирішеними залишаються питання щодо оцінки доцільності впровадження конкретного механізму для різних типів економік у період кризи неекономічного характеру.

Метою статті є аналіз фінансових механізмів підтримки під час пандемії Covid-19 у країнах Західної Європи (на прикладі Австрії, Бельгії, Німеччини, Люксембургу, Франції) з метою визначення найбільш релевантних із них для впровадження в Україні.

Виклад основного матеріалу. У боротьбі з пандемічною кризою малий та середній бізнес можуть очікувати на підтримку, по-перше, з боку держави шляхом проведення фіскальної та монетарної політик, а по-друге, з боку міжнародних фінансових організацій (МВФ, Світовий банк, G7 тощо).

Розглянемо спочатку в загальному заходи, запроваджені Європейським Союзом, членами якого є всі аналізовані в цій роботі країни, оскільки ці інструменти безпосередньо розроблені для подолання кризи саме в країнах-членах ЄС.

1 лютого 2020 року Європейська комісія (ЄК) представила Раді пропозиції щодо рішень про надання фінансової підтримки у розмірі 87,4 млрд євро 16 державам-членам за інструментом SURE (Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency – Підтримка для зменшення ризиків безробіття в надзвичайних ситуаціях) [8].

19 березня 2020 року ЄК прийняла Тимчасовий рамковий нормативний акт щодо заходів державної допомоги для підтримки економіки на території країн ЄС [11], основні елементи якої включали:

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

1) Обмеження суми допомоги:

- допомога надається на основі схеми з визначеним бюджетом;
- допомога не може бути надана підприємствам, які вже зазнали труднощів до 31 грудня 2019 року;

- загальна допомога не перевищує 800 000 євро на підприємство та надається у формі прямих грантів, податкових пільг та відстрочки платежів або інших форм, таких як поворотні аванси, гарантії, позики та власний капітал за умови, що загальна номінальна вартість таких заходів залишається нижчою за загальну межу в 800 000 євро на підприємство до вирахування податку чи інших зборів.

2) Допомога у формі гарантій за позиками: для забезпечення ліквідності для підприємств, які стикаються з нестачею коштів, державні гарантії за позиками на обмежений період та розмір позики можуть бути відповідним, необхідним та цільовим рішенням за поточних обставин.

3) Допомога у формі субсидованих процентних ставок за позиками.

Однак оскільки це збільшує здатність компаній формувати більший рівень боргового навантаження, тобто брати кредити, то встановлюється націнка на кредитний ризик і подальше обмеження щодо суми позики (одна третина відсотків для великих підприємств і половина для МСБ).

4) Допомога у формі гарантій та позик, що надходять через кредитні чи інші фінансові установи.

Допомога може надаватися підприємствам, які стикаються з раптовим дефіцитом ліквідності безпосередньо або через кредитні установи та інші фінансові установи як фінансових посередників. Хоча така допомога безпосередньо спрямована на підприємства, які стикаються з раптовим дефіцитом ліквідності, а не на кредитні установи чи інші фінансові установи, вона також може представляти непрямі вигоди перевагу для останніх. Проте така непряма допомога не має на меті зберегти або відновити життєздатність, ліквідність або платоспроможність кредитних установ.

5) Допомога для відповідних досліджень та розробок щодо COVID-19.

Сприяння відповідним науковим дослідженням та розробкам, спрямованим на подолання негативних наслідків COVID-19, для вирішення поточної надзвичайної кризи в галузі охорони здоров'я.

6) Інвестиційна допомога для тестування та модернізації інфраструктур.

Підтримка тестування та модернізацію інфраструктур, які сприяють розробці відповідних продуктів COVID-19.

7) Інвестиційна допомога на виробництво відповідних продуктів COVID-19.

Сприяння виробництву відповідних продуктів COVID-19, сюди входять: відповідні лікарські засоби (включаючи вакцини) та засоби лікування, їх проміжні продукти, активні фармацевтичні інгредієнти та сировина; медичні вироби, лікарняне та медичне обладнання (включаючи вентилятори, захисний одяг та обладнання, а також засоби діагностики) та необхідну сировину; дезінфікуючі засоби та їх проміжні продукти та сировина, необхідна для їх виробництва; інструменти збору / обробки даних.

8) Допомога у формі відстрочки податку та/або внесків на соціальне страхування.

Відстрочка сплати податків та/або внесків на соціальне страхування може бути цінним інструментом зменшення обмежень ліквідності підприємств (у тому числі самозайнятих осіб) та збереження зайнятості. Це стосується також заходів, передбачених стосовно фіскальних та соціальних зобов'язань, спрямованих на полегшення обмежень ліквідності, з якими стикаються бенефіціари, включаючи, але не обмежуючись відстрочкою платежів, що визначені Тимчасовим актом, полегшенням доступу до планів спла-

ти податкового боргу та надання безпроцентних періодів, призупинення стягнення податкового боргу та прискорене відшкодування податків. Допомога надається до 30 червня 2021 року, а дата закінчення відстрочки не пізніше 31 грудня 2022 року.

9) Допомога у формі субсидій на заробітну плату працівникам для уникнення звільнень під час спалаху COVID-19.

З метою збереження зайнятості держави-члени можуть передбачити внесок у витрати на заробітну плату підприємств, які внаслідок спалаху COVID-19 можуть звільнити персонал або до зарплатного еквіваленту доходів самозайнятих осіб, для яких встановлення національних заходів у відповідь на спалах COVID-19 призвів до призупинення або зменшення їхньої ділової активності.

10) Заходи докапіталізації.

Цей тимчасовий механізм встановлює критерії згідно з правилами державної допомоги ЄС, на основі яких держави-члени можуть надавати державну підтримку у формі власного капіталу та/або гібридних інструментів капіталу підприємствам, які постають перед фінансовими труднощами через спалах COVID-19. Отже, рекапіталізація не повинна перевищувати мінімуму, необхідного для забезпечення життєздатності бенефіціара, і не повинна виходити за рамки відновлення структури капіталу бенефіціара до тієї, що передбачає спалах COVID-19.

Разом з тим Європейський центральний банк відіграв також неабияку роль у розробці та реалізації заходів з подолання пандемічної кризи. 24 березня 2020 року було впроваджено нову програму тимчасового придбання активів цінних паперів приватного та державного секторів для протидії серйозним ризикам для механізму передачі грошово-кредитної політики та перспектив розвитку євросони, спричинених спалахом та ескалацією дифузії COVID-19 (Pandemic Emergency Purchase Programme – PEPP) [10].

Загальна сума цієї нової програми надзвичайних закупівель пандемії (PEPP) складе 750 млрд євро. Покупки здійснюватимуться до кінця 2020 року та включатимуть усі категорії активів, які відповідають діючій програмі придбання активів [9].

Щодо придбання цінних паперів державного сектору, розподіл контрольних показників між юрисдикціями і надалі залишатиметься капіталом національних центральних банків. Водночас закупівлі в рамках нової PEPP будуть здійснюватися в гнучкій формі. Це дозволяє коливатися межах розподілі потоків закупівлі з часом, між класами активів та між юрисдикціями.

Відмова від вимог щодо вимог щодо цінних паперів, випущених грецьким урядом, буде надана для покупок згідно з PEPP. Рада керуючих припинить закупівлю чистих активів згідно з PEPP, як тільки переконається, що фаза кризи Covid-19 закінчена, але в будь-якому випадку не раніше кінця року.

Розширити діапазон придатних активів за програмою придбання корпоративного сектору (CSPP) до нефінансових комерційних паперів, зробивши всі комерційні папери достатньої кредитної якості придатними для придбання за CSPP. На початку квітня ЄЦБ також оголосив широкий пакет заходів щодо пом'якшення кредитних операцій Eurosystem.

На рис. 1 розглянуто фінансування за диверсифікованими інструментами підтримки в Австрії, Бельгії, Німеччині, Люксембургу, Франції (країнах Західної Європи) та Україні.

Згідно з даними рис. 1 можна зауважити, що найбільш поширеною формою підтримки в країнах Західної Європи є гарантування позик, особливу увагу цьому заходу приділяють такі країни, як Німеччина, Франція та Бельгія. Крім того, ці країни фінансують заходи, пов'язані з участю у капіталі, списання боргів, фінансування активів тощо. Люксембург окрім гарантування застосовує також квазіфіскальні механізми, заходи підтримки Австрії насамперед спрямовані на гарантування позик. Щодо України, то фінансові ресурси впродовж березня-травня 2020 р. на такі заходи з підтримки бізнесу не виділялися.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

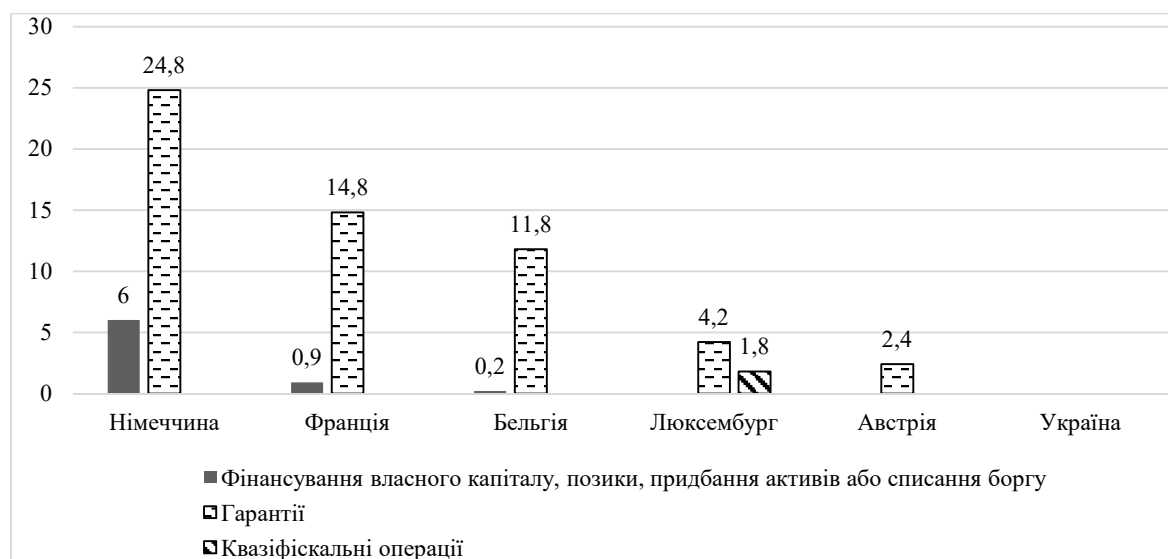

Рис. 1. Розподіл фінансування заходів підтримки внаслідок пандемії Covid-19, у % від ВВП

Джерело: сформовано авторкою на основі даних МВФ [12].

На основі Тимчасового рамкового нормативного акту щодо заходів державної допомоги для підтримки економіки на території країн ЄС [11], кожна країна адаптувала даний нормативний акт під специфіку економіки запити бізнесу, а саме було впроваджено низку фінансових інструментів з метою мінімізації негативного ефекту пандемічної кризи на економіку, порівняльна характеристика яких представлена в таблиці.

Таблиця

Фінансові механізми підтримки бізнесу країнами Західної Європи у період кризи Covid-19

Країна	Дата впровадження	Бюджет	Сутність інструменту
1	2	3	4
Австрія	15 березня 2020	4 млрд євро	Фінансування системи охорони здоров'я, довготривалого догляду, короткострокової роботи та компенсація самозайнятим та мікробізнесам за втрату заробітку, пов'язаного з хворобою
	15 березня 2020	9 млрд євро	Гарантії компаніям, включаючи експортерів та туристичну галузь
	15 березня 2020	10 млрд євро	На відстрочку податку на доходи фізичних осіб та підприємств (на 2020 рік), внесків на соціальне страхування (3 місяці) та сплати ПДВ (до кінця вересня 2020 року)
	16 березня – 31 жовтня	2000 євро за посаду	Податковий стимул для компаній, які наймають працівників
	22 березня	22 млрд євро	На дослідження
	13 квітня – збільшення з 3 до 5 млрд євро 30 квітня – до 10 млрд євро		Фінансування короткострокової роботи
	3 квітня 2020	1,2 млрд євро	Податкові пільги для готельного бізнесу та підтримка некомерційних організацій. 500 млн євро та 700 млн євро, відповідно
	16 березня – 31 жовтня	2000 євро за посаду	Податковий стимул для компаній, які наймають працівників
Бельгія	Квітень 2020	52 млрд євро	Кредитні гарантії
	Квітень 2020	16,4 млрд євро	Фінансування лікарень та сфери охорони здоров'я; підтримка тимчасово безробітним; відстрочка соціального страхування та сплати податків.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Закінчення табл.

1	2	3	4
Німеччина	До кінця року	50 млрд євро	Гранти власникам малого бізнесу та самозайнятим особам з додатковим відстроченням сплати податків до кінця року
	Протягом року	2 млрд євро	Венчурне фінансування
	Протягом року	70 млрд євро	Гарантії позик на державному рівні
	Протягом року	141 млрд євро	Підтримка економіки провінцій
	Протягом року	218,5 млрд євро	Фінансування витрат на обладнання сфери охорони здоров'я, потужностей лікарень та НДДКР (вакцина)
Люксембург	Протягом року	100 млрд євро	Фінансування короткострокової ліквідності підприємств. Зміцнення капітальної позиції підприємств
	Березень-травень	2,3 млрд євро	Фінансування витрат: придбання медичного обладнання (194 млн євро), покриття відпусток працівників за сімейними обставинами (226 млн євро) та лікарняних (106 млн євро), виплата допомоги по частковому безробіттю (1 млрд євро), надання авансового капіталу для покриття операційних витрат компаній (400 млн євро), надання безповоротної фінансової допомоги мікропідприємствам (250 млн євро)
	Березень-травень	8,1 млрд євро	Підтримка ліквідності підприємств та самозайнятих осіб: відстрочення сплати податків та внесків на соціальне страхування (4,6 млрд євро) та розширення кредитних гарантій на нові банківські позики та спеціальне антикризове фінансування для МСБ та великих компаній (3,6 млрд євро)
	Квітень 2020 20 квітня 2020	2,5 млрд євро 800 млн євро	Державна облигація з від'ємною ставкою На підтримку та відновлення економіки: виплати по частковому безробіттю; надання безповоротної фінансової допомоги підприємствам, яким ще не дозволено відкрити роботу; фіксована допомога на підтримку непродовольчих роздрібних магазинів та постачальників засобів особистої гігієни; продовження відпустки за сімейними обставинами, збільшення допомоги на витрати на життя для домогосподарств з низькими доходами; фіскальні стимули для підтримки приватних інвестицій та екологічного відновлення.
Франція	Березень-липень 2020	135 млрд євро	На заходи подолання кризи та підтримки ліквідності.
	Березень-липень 2020	327 млрд. євро	Державні гарантії для банківських позик та схем реструктуризації кредитів.
	Квітень 2020	100 млрд євро	Фіскальний пакет на підтримку відновлення економіки Франції ("Plan de Relance")

Джерело: сформовано авторкою на основі [1-6].

Серед безперечних переваг таких інструментів по усіх країнах є їх спрямування як на економічний, так і на соціальний ефект. Проблема тимчасово безробітного населення, внаслідок припинення роботи підприємств, є однією з найнагальніших. Як ми можемо побачити, кожна з аналізованих держав виділяє кошти на їх підтримку.

На основі аналізу інструментів підтримки малого та середнього бізнесу в період пандемічної кризи країнами Західної Європи можна виокремити інструменти та розробити пропозиції, що можуть бути застосовані Україною. Безперечно, в нашій країні наявні також певні інструменти підтримки, які застосовуються в країнах, розглянутих у цій роботі: відстрочення сплати податків та єдиних соціальних внесків, орендних платежів, кредитні канікули, заборона нарахування пені за несвоєчасну сплату комунальних платежів, заборона здійснювати стягнення на предмет застави у випадку прострочення

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

сплати за кредитом. Найбільш незахищеним, порівняно з країнами Західної Європи, в Україні залишається населення, яке залишилося без роботи або яким тимчасово заборонено провадити свою діяльність. Підприємці, які змушені були припинити функціонування, найперше вбачали скорочення витрат у звільненні працівників.

Зважаючи на особливості саме нашої держави, обмеженості ресурсів, зрозуміло, що практика як в Австрії щодо того, що за кожен нову посаду в компанії, підприємство отримує 2000 євро, поки що на жаль не є актуальною. Проте цілком можливо запровадити інший інструмент, що використовується в цій країні – робочий час скорочується до 10-30 %, при 80-90 % звичайної оплати праці. Роботодавці оплачують лише відпрацьовані години, а решта – з бюджету. Таким чином, і працівники частково будуть отримувати заробітну плату, і тягар з їх утримання розподілятиметься між державою та роботодавцем.

Крім цього, усі мораторії, заборони, відстрочення сплати платежів, визначені на термін до останнього календарного дня місяця (включно), в якому завершується дія карантину. Не зрозуміло, яким чином, в які терміни, в якому порядку, розмірі будуть здійснюватися відстрочені платежі, що станеться із заставами, яку на період дії карантину заборонено відчувати. Ця невизначеність замість підтримки тягне за собою лише ризики припинення діяльності бізнесу. Тому перше, що має зробити держава, – це розробити план дій щодо вже існуючих інструментів підтримки після завершення карантину.

Висновки і пропозиції. Отже, проаналізувавши інструменти підтримки, які використовують країни Західної Європи можна побачити, що всі вони є подібними між собою – це фінансування витрат у сфері охорони здоров'я, надання державних гарантій, податкові пільги та відстрочення сплати податків, підтримка ліквідності мікропідприємств та самозайнятих осіб, а також що не менш важливо, підтримка з боку банківського сектору. Тобто уряд виділяє з державних бюджетів колосальні кошти, усвідомлюючи, що без державної підтримки малий та середній бізнес згорне свою діяльність, що, безумовно, негативно позначиться на загальній економіці країни, яка і без того не є стабільною через пандемічну кризу Covid-19.

Список використаних джерел

1. Інструменти підтримки малого та середнього бізнесу внаслідок коронакризи в Європейському Союзі. URL: <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#EuroArea>.
2. Інструменти підтримки малого та середнього бізнесу внаслідок коронакризи в Австрії. URL: <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#A>.
3. Інструменти підтримки малого та середнього бізнесу внаслідок коронакризи у Франції. URL: <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#F>.
4. Інструменти підтримки малого та середнього бізнесу внаслідок коронакризи в Німеччині. URL: <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#G>.
5. Інструменти підтримки малого та середнього бізнесу внаслідок коронакризи в Люксембурзі. URL: <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#L>.
6. Інструменти підтримки малого та середнього бізнесу внаслідок коронакризи в Бельгії. URL: <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#B>.
7. Ahrens T., Ferry L. Debate: What support should local government expect from accounting during a sudden crisis such as Covid-19? *Public Money & Management*. 2020. Vol. 1-2. DOI: 10.1080/09540962.2021.1825163.
8. EU4Business. EUR 87.4 bn to support workers through COVID-19. URL: <https://www.eubusiness.com/news-eu/sure-workers-covid.25kd>.
9. European Central Bank, (2020, 18th of March). ECB announces €750 billion Pandemic Emergency Purchase Programme (PEPP). URL: https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200318_1~3949d6f266.en.html.

10. European Central Bank, (2020, 25th of March). Decision (EU) 2020/440 of the European Central Bank of 24 March 2020 on a temporary pandemic emergency purchase programme (ECB/2020/17). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32020D0440>.

11. European Commission (2020, 19th of March). Temporary Framework for State Aid Measures to Support the Economy in the Current Covid-19 Outbreak. URL: https://ec.europa.eu/competition/state_aid/what_is_new/TF_consolidated_version_amended_3_april_8_may_29_june_and_13_oct_2020_en.pdf.

12. IMF. Database of Country Measures in Response to the COVID-19 Pandemic. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2020/09/30/october-2020-fiscal-monitor>.

13. International Monetary Fund. World Economic Outlook, Western Europe. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/profile/WEQ>.

14. Moro-Visconti R., Quirici M. C., Borroni M. Matching financial closeness with social distancing: Networking digital platforms within a corporate governance ecosystem. *Corporate Ownership and Control*. 2020. Vol. 18(1). Pp. 96-109. DOI: 10.22495/cocv18i1art8.

15. Sancino A., Garavaglia C., Sicilia M., Braga A. New development: Covid-19 and its public implications for strategic management and democracy. *Public Money & Management*. 2020. Vol. 1-4. DOI: 10.1080/09540962.2020.1815380.

16. Stavytskyy A., Kharlamova G., Giedraitis V., Osetskyi V., Kulish V. Can key interest rates decrease output gaps? *Investment Management and Financial Innovations*. 2020. Vol. 17(3). Pp. 205-218. DOI: 10.21511/imfi.17(3).2020.16.

17. WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard. URL: <https://covid19.who.int/table>.

18. World Health Organisation (2020, 30th of April), WHO “Situation report–101”, WHO, Geneva. URL: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200430-sitrep-101-covid-19.pdf?sfvrsn=2ba4e093_2.

References

1. *Instrumenty pidtrymky maloho ta serednoho biznesu vnaslidok koronakryzy v Yevropeiskomu Soiuzi [Support instruments of small and medium-sized enterprises as a result of the corona crisis in the European Union]*. (n.d.). Retrieved April, 22, 2020, from <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#EuroArea>.

2. *Instrumenty pidtrymky maloho ta serednoho biznesu vnaslidok koronakryzy v Avstrii [Support instruments of small and medium-sized enterprises due to the coronary crisis in Austria]*. (n.d.). Retrieved April, 21, 2020, from <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#A>.

3. *Instrumenty pidtrymky maloho ta serednoho biznesu vnaslidok koronakryzy u Frantsii [Support instruments of small and medium-sized enterprises due to the coronary crisis in France]*. (n.d.). Retrieved April, 22, 2020, from <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#F>.

4. *Instrumenty pidtrymky maloho ta serednoho biznesu vnaslidok koronakryzy v Nimechchyni [Support instruments of small and medium-sized enterprises due to the coronary crisis in Germany]*. (n.d.). Retrieved April, 20, 2020, from <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#G>.

5. *Instrumenty pidtrymky maloho ta serednoho biznesu vnaslidok koronakryzy v Liuksemburzi [Support instruments of small and medium-sized enterprises due to the coronary crisis in Luxembourg]*. (n.d.). Retrieved April, 25, 2020, from <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#L>.

6. *Instrumenty pidtrymky maloho ta serednoho biznesu vnaslidok koronakryzy v Belhii [Support instruments of small and medium-sized enterprises due to the coronary crisis in Belgium]*. (n.d.). Retrieved April, 18, 2020, from <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#B>.

7. Ahrens, T., & Ferry, L. (2020). Debate: What support should local government expect from accounting during a sudden crisis such as Covid-19? *Public Money & Management*, 1-2. doi:10.1080/09540962.2021.1825163.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

8. *EUR 87.4 bn to support workers through COVID-19*. (n.d.). EU4Business. Retrieved April, 26, 2020, from <https://www.eubusiness.com/news-eu/sure-workers-covid.25kd>.
9. European Central Bank. (2020). ECB announces €750 billion Pandemic Emergency Purchase Programme (PEPP). https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200318_1~3949d6f266.en.html.
10. European Central Bank. (2020). *Decision (EU) 2020/440 of the European Central Bank of 24 March 2020 on a temporary pandemic emergency purchase programme (ECB/2020/17)*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32020D0440>.
11. European Commission. (2020). *Temporary Framework for State Aid Measures to Support the Economy in the Current Covid-19 Outbreak*. https://ec.europa.eu/competition/state_aid/what_is_new/TF_consolidated_version_amended_3_april_8_may_29_june_and_13_oct_2020_en.pdf.
12. *Database of Country Measures in Response to the COVID-19 Pandemic*. (n.d.). IMF. Retrieved April, 20, 2020, from <https://www.imf.org/en/Publications/FM/Issues/2020/09/30/october-2020-fiscal-monitor>.
13. *World Economic Outlook, Western Europe*. (n.d.). International Monetary Fund. Retrieved April, 30, 2020, from <https://www.imf.org/external/datamapper/profile/WEQ>.
14. Moro-Visconti, R., Quirici, M. C., & Borroni, M. (2020). Matching financial closeness with social distancing: Networking digital platforms within a corporate governance ecosystem. *Corporate Ownership and Control*, 18(1), pp. 96-109. doi:10.22495/cocv18i1art8.
15. Sancino, A., Garavaglia, C., Sicilia, M., & Braga, A. (2020). New development: Covid-19 and its publics – implications for strategic management and democracy. *Public Money & Management*, 1-4. doi:10.1080/09540962.2020.1815380.
16. Stavitskiy, A., Kharlamova, G., Giedraitis, V., Osetskiy, V., & Kulish, V. (2020). Can key interest rates decrease output gaps? *Investment Management and Financial Innovations*, 17(3), pp. 205-218. doi:10.21511/imfi.17(3).2020.16.
17. *WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard*. (n.d.). Retrieved April 30, 2020, from <https://covid19.who.int/table>.
18. *World Health Organisation* (2020, 30th of April), WHO “Situation report–101”, WHO, Geneva. (n.d.). https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200430-sitrep-101-covid-19.pdf?sfvrsn=2ba4e093_2.

Івашенко Алла Іванівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра корпоративних фінансів і контролінгу, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (просп. Перемоги, 54/1, м. Київ, 03057, Україна).

Ивашенко Алла Ивановна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра корпоративных финансов и контроллинга, ГБУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана» (просп. Победы, 54/1, г. Киев, 03057, Украина).

Ivashchenko Alla – PhD in Economics, Associate Professor, Department of Corporate Finance and Controlling, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (54/1 Peremohy Av., 03057 Kyiv, Ukraine).

E-mail: alla.ivashchenko@kneu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4599-7137>

ResearcherID: J-1444-2018

Scopus Author ID: 57194156942

УДК [336.02:330.34] 339.9

DOI: 10.25140/2411-5215-2020-2(22)-168-177

Вікторія Вовк

**ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВПЛИВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

Викторія Вовк

**ФОРМИРОВАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ФИНАНСОВОЙ ПОЛИТИКИ
КАК ДЕТЕРМИНАНТЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ
ВОЗДЕЙСТВИЯ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ**

Victoria Vovk

**FORMATION OF STATE FINANCIAL POLICY AS DETERMINANT
OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT UNDER THE IMPACT
OF GLOBALIZATION PROCESSES**

У статті досліджено сутність глобалізації та особливості впливу глобалізаційних процесів на розвиток суспільства. Враховуючи, що еволюція сутності поняття «глобалізація» відбувалася внаслідок зміни поглядів на рівень охоплення глобалізаційними процесами сфер суспільного життя (економіка, культура, політика, екологія, управління тощо), визначено сучасні тенденції глобалізаційних процесів. Систематизовано наукові підходи до визначення сутності поняття «сталій розвиток» та досліджено взаємозв'язок його основних детермінант (економічні, соціальні, екологічні та політичні). Особливу увагу приділено державній фінансовій політиці як однієї з детермінант забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізації. На основі узагальнення наукових підходів запропоновано авторське визначення сутності категорії «державна фінансова політика» та обґрунтовано перспективи гармонізованого формування державної фінансової політики як детермінанти сталого розвитку в умовах глобалізації.

Ключові слова: глобалізація; сталій розвиток; детермінанти сталого розвитку; державна фінансова політика; механізм реалізації державної фінансової політики сталого розвитку.

Табл.: 2. Рис.: 1. Бібл.: 22.

В статье исследована сущность глобализации и особенности влияния глобализационных процессов на развитие общества. Учитывая, что эволюция сущности понятия «глобализация» происходила вследствие изменения взглядов на уровень охвата глобализационными процессами сфер общественной жизни (экономика, культура, политика, экология, управление и т.п.), определены современные тенденции глобализационных процессов. Систематизированы научные подходы к определению сущности понятия «устойчивое развитие» и исследована взаимосвязь его основных детерминант (экономические, социальные, экологические и политические). Особое внимание уделено государственной финансовой политике как одной из детерминант обеспечения устойчивого развития в условиях глобализации. На основе обобщения научных подходов предложено авторское определение сущности категории «государственная финансовая политика устойчивого развития» и обоснованы перспективы гармонизированного формирования государственной финансовой политики как детерминанты устойчивого развития в условиях глобализации.

Ключевые слова: глобализация; устойчивое развитие; детерминанты устойчивого развития; государственная финансовая политика; механизм реализации государственной финансовой политики устойчивого развития.

Табл.: 2. Рис.: 1. Библ.: 22.

The article examines the essence of globalization and features of the impact of globalization processes on the development of society. Given that the evolution of the concept of "globalization" has been occurring as a result of changes in views on the level of coverage of the spheres of public life by globalization processes (economy, culture, politics, ecology, management, etc.), the current trends in globalization processes have been identified. Scientific approaches to defining the concept of "sustainable development" have been systematized, and the relationship of its main determinants (economic, social, ecologic and political) has been investigated. Special attention is paid to the state financial policy as one of the determinants of ensuring sustainable development in the context of globalization. On the basis of generalization of scientific approaches, the author's definition of the category of "state financial policy of sustainable development" has been proposed, and the prospects for harmonized formation of state financial policy as a determinant of sustainable development under the conditions of globalization have been substantiated.

Keywords: globalization, sustainable development; determinants of sustainable development; state financial policy; mechanism for implementing the state financial policy for sustainable development.

Table: 2. Fig.: 1. References: 22.

JEL Classification: G18; Q56

Постановка проблеми. Активізація глобалізаційних процесів у світі, які супроводжуються посиленням інтеграційних процесів та зростанням міжнародного співробітництва в усіх галузях суспільного життя, зокрема, виробництві, торгівлі й фінансового посередництва, спостерігається зростання фінансових потоків та стирання транснаціональних кордонів руху товарів та капіталу. Для України, стратегія якої офіційно спря-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

мована на європейську інтеграцію як головний пріоритет короткострокової та довгострокової внутрішньої та зовнішньої політики, головним завданням є підвищення ефективності державної фінансової політики для забезпечення економічного й соціального розвитку країни та переходу до інноваційної моделі зростання національної економіки. Сучасні виклики, які постали перед світовою економікою, зумовили необхідність переходу від панівної моделі сучасного розвитку, яка визначає природні ресурси як джерело сировини для виробництва різних товарів, до моделі сталого розвитку, яка побудована на концепції сталого економічного розвитку і передбачає збалансоване врахування економічних, соціальних та екологічних потреб суспільства. Визначення на Саміті ООН зі сталого розвитку ключових напрямів розвитку країн, та ухвалення Цілей сталого розвитку, адаптація яких до реалій України була забезпечена шляхом формування Стратегії сталого розвитку України до 2030 року. Зазначена стратегія встановлює цілісну систему стратегічних та операційних цілей переходу до інтегрованого економічного, соціального та екологічного розвитку України до 2030 року [15], що зумовлює потребу в модернізації державної фінансової політики відповідно до нових стратегічних цілей, завдань та настанов щодо забезпечення суспільного прогресу. За цих обставин, дослідження особливостей впливу глобалізаційних процесів на процеси формування державної фінансової політики як детермінанти сталого розвитку України є актуальним питанням як у науковому, так і у практичному аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні тенденції глобалізації досліджувалися в роботах закордонних та вітчизняних учених, а саме: В. Андрушенка, І. Валлерстайна, А. Гальчинського, Г. Креміна, В. Кузнецова, Р. Робертсона, О. Панаріна, Дж. Сороса, Ю. Шишкова та ін.

Дослідженню проблем сталого розвитку присвячені праці таких вітчизняних науковців, як М. Блауг, В. Геєць, Б. Данилишин, С. Дорогунцов, В. Залуцький, М. Згуровський, О. Кулініч, Л. Мельник, В. Шевчук та ін.

Механізми формування та реалізації державної політики знайшли своє відображення в роботах І. Адаменка, А. Даниленка, І. Запаріна, М. Крупки І. Чугунова, С. Шевріна та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість ґрунтовних досліджень щодо визначення сутності категорій «державна фінансова політика» та «сталий розвиток», розробки теоретичних аспектів та практичних механізмів реалізації державної фінансової політики та підвищення її ефективності в умовах глобалізації, спостерігається відсутність комплексного бачення концептуальних підходів до обґрунтування перспектив гармонізованого формування державної фінансової політики як детермінанти сталого розвитку в умовах глобалізації.

Метою статті є висвітлення останніх тенденцій глобалізації, визначення сутності поняття «сталий розвиток» та обґрунтування теоретико-методологічних засад формування державної фінансової політики як детермінанти сталого розвитку в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризуються посиленням трансформаційних процесів у всіх сферах суспільного життя внаслідок формування нового глобального простору. Глобалізаційні процеси зумовили не лише зростання міжнародного співробітництва в галузях виробництва, торгівлі товарами й послугами, створення єдиного інформаційного простору, стирання міжнародних кордонів руху капіталів, зміну культурних та релігійних цінностей, а і зростання загроз для національних економік країн-учасниць. Для України, яка проголосила та реалізує євроінтеграційний вектор зовнішньої політики, динамічний розвиток зазначених процесів зумовлює необхідність вирішення низки питань, пов'язаних із формуванням механізмів підвищення соціально-економічного зростання країни та добробуту населення.

В економічній науці поняття «глобалізація» було введено в науковий обіг у 1983 році професором Гарвардської школи бізнесу Теодором Левітом у статті, опублікованій для «Гарварду бізнес ревію», яким він визначив феномен злиття ринків окремих продуктів, що виробляються великими багатонаціональними корпораціями [16].

Еволюція сутності поняття «глобалізація» відбувалася внаслідок зміни поглядів на рівень охоплення глобалізаційними процесами сфер суспільного життя (економіка, культура, політика, екологія, управління тощо), особливості її прояву (посилення доступу до міжнародних ринків капіталу, розвиток інновацій, технологій, цифровізація суспільства та підвищення ролі інформації, збільшення обсягів міжнародної торгівлі товарами та послугами, міграція робочої сили та ін.), наслідки (посилення залежності національних економік країн-учасниць, створення нового загальносвітового порядку, за якого повноваження і легітимність національних держав практично нівелюються, уповільнення зростання і загроза економічного спаду, поширення кризових явищ, екологічних катастроф, інтенсифікація всесвітніх соціальних відносин тощо).

Систематизуючи чисельні публікації з проблеми глобалізації [1; 6; 18; 19] можна дійти висновку, що глобалізація як суспільне явище, феномен, невід'ємний процес суспільно-економічного розвитку формує підґрунтя для створення нового загальносвітового порядку, за якого розмиваються національні кордони внаслідок пошуку прибуткових сфер відтворення капіталу в усіх його формах, практично нівелюються повноваження і легітимність національних держав, посилюється роль і вплив транснаціональних корпорацій, змінюється геополітичний світоустрій у бік створення гомогенного господарського світового порядку. Прискорення глобалізаційних процесів розвитку світової економіки, які супроводжуються загостренням кризових явищ, та посилення конкурентної боротьби за ресурси, зумовили необхідність зміни парадигми господарювання, в основу якої було покладено концепцію сталого розвитку.

Як зазначають С. Шкарлет, М. Дубина, О. Грубляк та А. Жаворонок, поширення світової фінансової кризи 2007–2008 рр. мало негативні наслідки і для країн Центральної та Східної Європи протягом тривалого періоду, внаслідок чого спостерігається зниження рівня стабільності фінансових систем цих країн. Зокрема, протягом 2009–2015 рр. коефіцієнт дефіциту ВВП над його нормативними значеннями в багатьох державах цієї групи перевищив його оптимальне значення, встановлене на рівні 3,0 %. У деяких країнах Центральної та Східної Європи спостерігались боргові кризи 2008–2010 рр., які мали дуже негативний вплив на їх економічний розвиток (Румунія, Словаччина, Польща, Словенія, Україна) [22].

В економічній літературі [11] розвиток визначається як процес цілеспрямованої зміни в часі економічних, технічних, організаційних або соціальних параметрів соціально-економічної системи, що передбачає комплекс певних дій для досягнення поставлених цілей; процес закономірної зміни, переходу з одного стану в інший, більш досконалий, перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого. Розвиток спрямований на досягнення довгострокових цілей системи, а отже, має стратегічну спрямованість.

Уперше термін «сталий розвиток» (англ. sustainable development) був використаний прем'єр-міністром Норвегії Гру Харлемом Брундландом при підготовці звіту для ООН «Наше спільне майбутнє» у 1987 р. Зокрема, сталий розвиток було визначено як розвиток суспільства, що дозволяє задовольняти потреби нинішнього покоління, не наносячи при цьому шкоди можливостям майбутніх поколінь для задоволення їхніх власних потреб [5]. Також під сталим розвитком розуміють загальну концепцію стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб і захис-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

том інтересів майбутніх поколінь, включаючи їхню потребу в безпечному і здоровому довкіллі [12]; процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умови збереження та поетапного відтворення цілісності природного середовища, створення можливостей для рівноваги між його потенціалом і вимогами людей усіх поколінь [13]. Як головну мету сталого розвитку вчені визначають досягнення ринкової рівноваги, тобто такої симетричності процесів, що збалансовує деструкцію і відновлення, розпад і з'єднання, розподіл і інтеграцію. При цьому сталий розвиток визначається та забезпечується його детермінантами (універсальними чинниками / найбільш впливовими факторами, які наповнюють змістом та визначають тенденції змін): економічними, соціальними, екологічними, сутнісну характеристику яких наведено в табл. 1. Вказані усталені детермінанти сталого розвитку доцільно доповнити політичними, які можуть впливати на рівень наявних можливостей і загроз сталого розвитку. Роль політичних детермінант підтверджується основними тенденціями розвитку сучасної геополітичної структури сучасного світу, у межах якої відбувається постійне розширення центрів сили (США, ЄС, КНР, Російська Федерація та ін.) та зміна їхнього впливу на світовому та регіональному рівнях, унаслідок якої посилюється світова нестабільність.

Таблиця 1

Сутнісні характеристики домінант сталого розвитку

Домінанти	Сутнісна характеристика
Економічні	максимізація кінцевого результату при ефективному та збалансованому використанні фінансових ресурсів
Соціальні	підтримання належного рівня життя населення, забезпечення умов для збереження здоров'я, створення місць прикладання праці, забезпечення певного рівня доходів громадян, можливості задоволення культурних і естетичних потреб, протидія дискримінації
Екологічні	збереження фізичної і біологічної ресурсної бази й екосистеми

Джерело: побудовано авторкою за [17].

Відповідно до положень системного підходу детермінанти взаємопов'язані міжелементними взаємозв'язками, перебувають у гармонійному поєднанні та забезпечують синергійний ефект суспільного розвитку, при цьому перебуваючи під впливом такого розвитку. У роботі О. Кулініч продемонстровано такий взаємовплив та взаємозв'язок детермінант сталого розвитку: економічні та соціальні елементи, взаємодіючи один з одним, породжують такі нові завдання, як досягнення справедливості всередині одного покоління (наприклад, щодо розподілу доходів) та надання цілеспрямованої допомоги бідним верствам населення; взаємодія економічних і екологічних елементів – збалансовують сферу виробництва та її вплив на навколишнє середовище з відновленням природи та її ресурсів; соціальні та екологічні елементи – визначають внутрішньопоколінну та міжпоколінну рівність, включаючи дотримання прав майбутніх поколінь та участі населення у процесі прийняття рішень [6]. Політичні детермінанти, у свою чергу, тісно взаємопов'язані з економічними, соціальними та екологічними факторами через можливі зміни в політиці урядів світових держав, встановлення обмежень або, навпаки, лібералізації режимів для окремих країн-учасниць, зміщенням пріоритетів зовнішньоекономічної політики країн-партнерів тощо.

Досліджуючи сталий розвиток учені [1; 2; 19] особливу увагу приділяють його економічній детермінанті, зокрема фінансовому забезпеченню, яке дозволяє досягти оптимального на конкретний період співвідношення альтернативних напрямів розвитку з методами й механізмами їх досягнення.

Прийняття на глобальному рівні у 2015 р. та адаптація до умов України у 2016 р. Цілей сталого розвитку (ЦСР) за підтримки Міністерства економічного розвитку України зумовило необхідність урахування ЦСР у процесах макроекономічного програмування та прогнозування, стратегічного планування розвитку, реформування вітчизняної статистики з метою побудови інноваційної системи моніторингу суспільного прогресу [15]. Стратегію реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 рр., яка передбачає систематичне проведення реформи управління державними фінансами як складової системи державного управління, прорахунки та невідповідності якого викликають ризики для відновлення та зростання економіки з метою побудови ефективної та конкурентоспроможної національної економіки [14]. Необхідність забезпечення реалізації постулатів зазначеної Стратегії зумовили потребу в розробці новітніх методів формування та реалізації державної фінансової політики, яка визначає систему заходів, форм, методів мобілізації, розподілу й використання фінансових ресурсів країни державними інститутами з метою виконання державою своїх функцій відповідно до визначених світовим суспільством цілей сталого розвитку.

На сьогодні в економічній літературі не сформувалося єдиного погляду щодо розкриття сутності поняття «державна фінансова політика». Так, В. Малишко та А. Пучко державну фінансову політику визначають як форму реалізації функцій фінансів, спрямовану на досягнення цілей держави з мінімальними витратами й достатньою ефективністю [7]. Г. Східницька під державною фінансовою політикою сталого розвитку пропонує розуміти частину соціально-економічної політики держави щодо забезпечення збалансованого зростання фінансових ресурсів у всіх ланках фінансової системи країни, фінансового забезпечення виконання соціально-економічних програм країни і регіонів, спрямованих на зростання рівня і якості життя населення [17]. Важливою складовою створення умов для прискорення розвитку окремих регіонів країни є забезпечення фінансової автономії органів місцевого самоврядування та підвищення ефективності використання фінансових ресурсів територіальними громадами, що потребує розроблення та використання відповідних механізмів забезпечення достатніх обсягів їх фінансування [21].

І. Запатріна зазначає, що державна фінансова політика визначає основні напрями використання фінансів на перспективу та на поточні потреби, при цьому враховуються шляхи досягнення поставлених цілей, передбачених економічною політикою, а також міжнародні фактори, можливості зростання фінансових ресурсів [4].

Узагальнення наукових підходів дозволяє визначити сутність державної фінансової політики сталого розвитку як комплекс дій і заходів держави, спрямованих на мобілізацію, розподіл і використання фінансових ресурсів країни для формування конкурентоспроможної національної економіки, забезпечення соціально-економічного зростання та підвищення добробуту населення, посилення статусу держави на світовій геополітичній арені в умовах зростання зовнішніх викликів та загроз. Таке визначення, на нашу думку, дозволяє конкретизувати цілі та завдання державної фінансової політики, розробити комплекс дій і заходів держави щодо її формування та реалізації, врахувати тенденції зміни зовнішніх факторів, які можуть обумовити відхилення фактичних показників від запланованих.

За результатами 2019 року Україна має здобутки за 15 цілями з 17. Основним серед цих здобутків варто виділити скорочення рівня бідності з 58,3 % у 2015 р. до 43,2 % у 2018 р., що стало можливим внаслідок підвищення рівня оплати праці та рівня охоплення населення житловою субсидією (з 12 % у 2014 р. до 64 % у 2017 р.). Іншим здобутком є позитивне сальдо зовнішньої торгівлі ІКТ послугами (у 2,5 раза) в

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

результаті покращення умов для розвитку малого і середнього бізнесу. Також впроваджено високошвидкісний інтернет 4G. Крім того, з 2015 року в Україні почали активно створюватись об'єднані територіальні громади (+1029 одиниць) за рахунок зростання у 41,5 раза державної підтримки місцевого та регіонального розвитку. При цьому основними перешкодами на шляху розбудови економіки України залишаються зношеність та застаріла інфраструктура, недостатнє фінансове та ресурсне забезпечення, низька ефективність державного управління. Ускладнюють ситуацію і виклики, пов'язані з пандемією COVID-19.

Узагальнення наукових досліджень дозволяє визначити такі складові елементи державної фінансової політики, як грошово-кредитна, бюджетна, інвестиційна та фіскальна (табл. 2).

Таблиця 2

Наукові підходи до визначення сутності складових елементів державної фінансової політики

Складові елементи державної фінансової політики	Сутність складових елементів державної фінансової політики
Грошово-кредитна політика	комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України шляхом використання визначених Законом «Про Національний банк України» засобів і методів [8]
Бюджетна політика	сукупність економічних і адміністративних заходів, що застосовує держава з метою стабілізації та підвищення ефективності національної економіки, використовуючи, головним чином, бюджетні та податкові механізми [9]
Інвестиційна політика	система заходів, що визначають обсяг, структуру та основні напрями всіх вкладень інвестиційних ресурсів різної форми (фізичних, фінансових, матеріальних, нематеріальних, інтелектуальних) для забезпечення високих темпів розвитку економіки через концентрацію інвестицій на тих інвестиційних проєктах, від яких залежать досягнення високих темпів розвитку виробництва, збалансованість та ефективність економіки, одержання максимального приросту продукції і доходу на одиницю витрат, а також для створення в країні соціального середовища, яке відповідає вимогам суспільства щодо необхідної якості життя, належного рівня задоволення соціальних стандартів з урахуванням потреб майбутніх поколінь [20]
Фіскальна політика	діяльність держави щодо встановлення і стягнення податків, зокрема, з формування державних доходів за допомогою постійних і тимчасових джерел, встановлення видів податків, платників, об'єктів, пільг, механізму зарахування [10]

Практична реалізація державної фінансової політики забезпечується на основі розробки множини спектру заходів, способів, інструментів, зорієнтованих на розробку та реалізацію фінансової стратегії сталого розвитку [17]. Систематизація наукових підходів та поглядів щодо науково-методичного забезпечення процесів формування та реалізації державної фінансової політики дозволило розробити структурно-логічну схему формування механізму її реалізації, що сприятиме підвищенню ефективності державної фінансової політики як детермінанти сталого розвитку в умовах глобалізації (рис. 1).

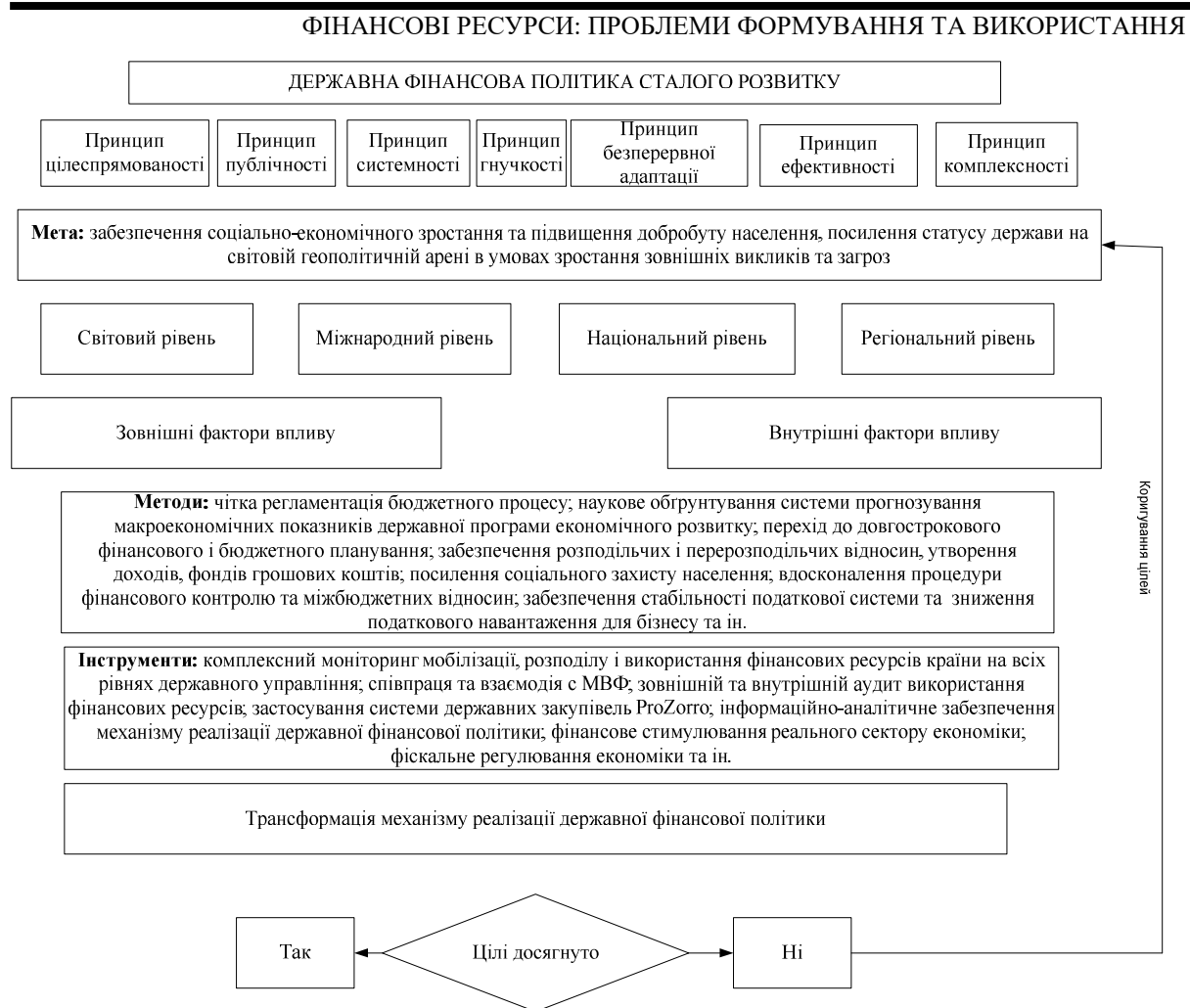

Рис. 1. Структурно-логічна схема формування механізму реалізації державної фінансової політики як детермінанти сталого розвитку в умовах глобалізації
Джерело: побудовано авторкою.

Практичні аспекти функціонування механізму реалізації державної фінансової політики сприятимуть вирішенню проблеми підвищення ефективності мобілізації та використання фінансових ресурсів держави. При цьому органам державної влади та органам місцевого самоврядування необхідно приділяти більше уваги саме забезпеченню прозорості та легітимності зазначених процесів. Першочерговим завданням є поглиблення структурних реформ із децентралізації влади, успішна реалізація яких сприятиме підвищенню рівня відповідальності розпорядників бюджетних коштів. Крім того, подальшого вдосконалення потребує нормативно-правове поле, яке регламентує бюджетний процес, формування та розподіл державних фінансів на національному й регіональному рівнях з метою імплементації норм та вимог ЄС та МВФ. При визначенні напрямів використання державних фінансів доцільно враховувати цілі сталого розвитку, відповідно до яких визначаються завдання державної фінансової політики. Лише гармонійне поєднання економічних, соціальних, екологічних та політичних складових дозволить мінімізувати негативні наслідки зовнішніх викликів і загроз, зумовлених глобалізаційними процесами, змінами в геополітичному середовищі та погіршенні екологічної ситуації у світі. З огляду на те, що сталий розвиток здебільшого орієнтується саме на раціональному використанні природних ресурсів, створення необхідних умов для відтворення людини та захисту навколишнього середовища, одним з основних напрямів державної фінансової політики має бути передбачено послідовну фінансову підт-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

римку екологічних програм на національному та регіональному рівнях. У загальному підсумку запропонований механізм реалізації державної фінансової політики сприятиме підвищенню ефективності використання державних фінансів та дозволить підвищити довіру як з боку суспільства, так і потенційних інвесторів, а також посилити вплив України на динаміку сучасних світових процесів.

Висновки відповідно до статті. В умовах зростання зовнішніх викликів і загроз на світовому рівні та для України зокрема, підвищується роль і значення державної фінансової політики, основними завданнями якої є створення умов для максимізації обсягів державних фінансів та їх ефективний розподіл для забезпечення соціально-економічного зростання та підвищення добробуту населення. Державна фінансова політика визначає пріоритети для грошово-кредитної, бюджетної, фіскальної та інвестиційної політик, перебуваючи з ними в тісному діалектичному зв'язку, реалізується за допомогою фінансових механізмів регулювання, стимулювання та контролю за економічними, соціальними та екологічними процесами. Водночас державна фінансова політика багато в чому визначається стабільністю правового поля, політичним курсом уряду та змінами геополітичної ситуації. Спрямованість і вплив державної фінансової політики визначається стадією економічного циклу, рівнем законодавчого регулювання всіх суб'єктів фінансової системи, а також ступенем відкритості національної економіки. При цьому ефективність державної фінансової політики як детермінанти сталого розвитку визначається рівнем взаємозв'язків та взаємовпливу її складових елементів (грошово-кредитна політика, фіскальна політика, бюджетна політика, інвестиційна політика), а також ступенем інтегрованості національної економіки до світового економічного простору.

Список використаних джерел

1. Ботвіна Н. О. Фінансова політика сталого розвитку агросфери: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2011. 303 с.
2. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. Київ: КНЕУ, 2000. 316 с.
3. Добровільний національний огляд. URL: <https://cutt.ly/lhEsmKK>.
4. Запатріна І. В. Формування фінансової політики держави: євроінтеграційний вимір. *Вісник КНЕТУ*. 2012. № 2. С. 59–73.
5. Козир Т. О. Практичні аспекти стратегічного планування розвитку сільських територій. *Теорія та практика державного управління*. 2009. Вип. 3 (26). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2009_3_46.
6. Кулініч О. М. Сталий розвиток національної екології як ознака цивілізаційних процесів ХХІ століття. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 1 (127). С. 25–31.
7. Малишко В. В., Пучко А. О. Фінансова політика держави на сучасному етапі. *Траєкторія науки*. 2017. Т. 3 № 1. URL: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/5847320.pdf>.
8. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://cutt.ly/shEsbwf>.
9. Петричко М. М., Басара М. М. Бюджетна політика України: теоретичний та практичний аспекти. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 2. С. 579.
10. Податкова система України: підручник / В. М. Федосов, В. М. Опарін, Г. О. П'ятаченко та ін.; за ред. В. М. Федосова. Київ: Либідь, 1994. 464 с.
11. Пономаренко В. С., Тридід О. М., Кизим М. О. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: монографія. Харків: ІНЖЕК, 2003. 328 с.
12. Попова О. Л. Екологізація агросфери в контексті сприяння сільському розвитку. *Науковий вісник НУБіП України*. 2011. Вип. 163/1. С. 227.
13. Розміщення продуктивних сил України: навч. метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / С. І. Дорогунцов та ін. Київ: КНЕУ, 2000. 363 с.
14. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки. URL: <https://cutt.ly/DhEsWO5>.

15. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf.

16. Стукало Н. В., Литвин М. В., Полішко Г. Г. Теоретико-методологічні основи глобальної фінансової кризи. *Економічний простір*. 2015. № 101. С. 51–61.

17. Східницька Г. В. Фінансова політика сталого розвитку. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 1[26]. С. 226–232.

18. Тодорюк С. І., Кутаренко Н. Я. Детермінанти сталого розвитку в органічному сільському господарстві України. *Агроекономіка*. 2016. № 8. С. 34–39.

19. Шклярчук С. Г. Финансовая система: структура, механизм функционирования, оптимизация : монографія. Київ : Нора-принт, 2003. 568 с.

20. Яценко А. В. Формування інвестиційної політики зі стратегічних позицій розвитку України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 8. С. 12–17.

21. Shkarlet S., Dolozina I., Dubyna M. Budgetary revenue breakdown at the local level of public administration in federal countries. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5(3). Pp. 218–224.

22. Shkarlet S., Dubyna M., Hrubliak O., Zhavoronok A. Theoretical and applied provisions of the research of the state budget deficit in the countries of Central and Eastern Europe. *Administration & Public Management Review*. 2019. Vol. (32). Pp. 120–138.

References

1. Botvina, N. O. (2011). *Finansova polityka staloho rozvytku ahrosfery [The financial policy of sustainable development of agrosphere]*. NNTs IAE.

2. Chystov, S. M., Nykyforov, A. Ye., Kutsenko, T. F. etc. (2000). *Derzhavne rehuliuвання ekonomiky [State regulation of the economy]*. KNEU.

3. *Dobrovolnyi natsionalnyi ohliad [Voluntary national review]*. URL: <https://cutt.ly/ThEsmKK>.

4. Zapatrina, I. V. (2012). Formuvannya finansovoi polityky derzhavy: evrointehratsiynyi vymir [Formation of the financial policy of the state: the European integration dimension]. *Visnyk KNETU – KNETU Bulletin*, 2, pp. 59–73.

5. Kozyr, T. O. (2009). Praktychni aspekty stratehichnoho planuvannya rozvytku silskykh terytorii [Practical aspects of strategic planning of rural development]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia – Theory and practice of public administration*, 3(26). <http://www.nbu.gov.ua>.

6. Kulinich, O. M. (2012). Stalyi rozvytok natsionalnoi ekolohii yak oznaka tsyvilizatsiinykh protsesiv KhKhI stolittia [Sustainable development of national ecology as a sign of civilization processes of the XXI century]. *Aktualni problemy ekonomiky – Current economic problems*, 1(127), pp. 25–31.

7. Malyshko, V. V., Puchko, A. O. (2017). Finansova polityka derzhavy na suchasnomu etapi [Financial policy of the state at the present stage]. *Traiektoriia nauky – The trajectory of science*, 3(1). <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/5847320.pdf>.

8. *Ofitsiynyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Official site of the National Bank of Ukraine]*. <https://cutt.ly/shEsbwf>

9. Petrychko, M. M., Basara, M. M. (2016). Biudzhethna polityka Ukrainy: teoretychnyi ta praktychnyi aspekty [Budget policy of Ukraine: theoretical and practical aspects]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, 2, pp. 579.

10. Fedosov, V. M. (Ed.). (1994). *Podatkova systema Ukrainy [Tax system of Ukraine]*. Lybid.

11. Ponomarenko V. S., Trydid, O. M., Kyzym, M. O. (2003). *Stratehiia rozvytku pidpriemstva v umovakh kryzy [Enterprise development strategy in a crisis]*. INZhEK.

12. Popova, O. L. (2011). Ekolohizatsiia ahrosfery v konteksti spryiannia silskomu rozvytku [Greening of the agrosphere in the context of promoting rural development]. *Naukovyi visnyk NUBiP Ukrainy – Scientific Bulletin of NULES of Ukraine*, 163/1, pp. 227.

13. Dorohuntsov, S. I., Pitiurenko, Yu. I., Oliinyk, Ya. B. etc. (2000). Rozmishchennia produktyvnykh syl Ukrainy [Location of productive forces of Ukraine]. KNEU.

14. *Stratehiia reformuvannya systemy upravlinnia derzhavnymy finansamy na 2017-2020 roky [Strategy for reforming the public financial management system for 2017-2020]*. <https://cutt.ly/DhEsWO5>.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

15. *Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku [Strategy of sustainable development of Ukraine until 2030]*. https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf.
16. Stukalo, N. V., Lytvyn, M. V., Polishko, H. H. (2015). Teoretyko-metodolohichni osnovy hlobalnoi finansovoi kryzy [Theoretical and methodological foundations of the global financial crisis]. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*, 101, pp. 51–62.
17. Shkhidnytska, H. V. (2015). Finansova polityka staloho rozvytku [Financial policy of sustainable development]. *Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable economic development*, 1[26], pp. 226–232.
18. Todoriuk, S. I., Kutarenko, N. Ya. (2016). Determinanty staloho rozvytku v orhanichnomu silskomu hospodarstvi Ukrainy [Determinants of sustainable development in organic agriculture of Ukraine]. *Agrosvit*, 8, pp. 34–39.
19. Shkliaruk, S. H. (2003). *Fynansovaia systema: struktura, mekhanyzm funktsyonyrovanyia, optymizatsiia [The financial system: structure, mechanism of functioning, optimization]*. Nora-prynt.
20. Iatsenko, A. V. (2010). Formuvannia investytsiinoi polityky zi stratehichnykh pozytsii rozvytku Ukrainy [Formation of investment policy from the strategic standpoint of Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 8, pp. 12–17.
21. Shkarlet, S., Dolozina, I., & Dubyna, M. (2019). Budgetary revenue breakdown at the local level of public administration in federal countries. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5(3), pp. 218-224.
22. Shkarlet, S., Dubyna, M., Hrubliak, O., Zhavoronok, A. (2019). Theoretical and applied provisions of the research of the state budget deficit in the countries of Central and Eastern Europe. *Administration & Public Management Review*, 32, pp. 120–138.

Вовк Вікторія Яківна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри банківської справи, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, м. Харків, 61166, Україна).

Вовк Вікторія Яковлевна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри банківського дела, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (просп. Науки, 9а, г. Харків, 61166, Україна).

Vovk Victoria – Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Banking, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Av., 61166 Kharkiv, Ukraine).

E-mail: victoriavovk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5680-2967>

ResearcherID: N-6605-2018

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПИСІВ НАУКОВИХ СТАТЕЙ ДО НАУКОВОГО ЖУРНАЛУ «ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ»

Науковий журнал «Проблеми і перспективи економіки та управління» внесено до переліку наукових фахових видань України, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.05.2019 р. № 612, відповідно до якого журналу надано категорію «Б».

Журнал розміщено у таких базах даних: НБУ ім. Вернадського, eLIBRARY.RU, українська науково-освітня мережа «УРАН», реферативна база даних «Україніка наукова», USJ (Ukrainian scientific journals), Index Copernicus; BASE (Bielefeld Academic Search Engine).

Процедура подачі рукописів:

1. Для публікації статті в науковому виданні «Проблеми і перспективи економіки та управління» необхідно спочатку в обов'язковому порядку подати:

- електронний варіант статті, оформленої за зразком (Додаток А);
- довідку про авторів, заповнену за наведеним бланком (Додаток Б).

Звертаємо Вашу увагу, що ім'я та по батькові автора (ів) подаються повністю.

2. Розгляд статті складається з **таких етапів:**

- технічна перевірка статті на відповідність основним вимогам щодо її оформлення;

Зверніть увагу: у кінці статті обов'язково подається інформація про ID автора (у системі наукової ідентифікації) у ORCID, ResearcherID або у SCOPUS.

Наприклад: ORCID: <http://orcid.org/xxxx-xxxx-xxxx-xxxx>

ResearcherID:

Scopus Author ID:

- наукове рецензування статті;
- перевірка статті на відсутність плагіату.

У разі позитивного висновку стаття приймається до друку.

3. Після прийняття статті до друку автор повинен:

- надіслати згоду на обробку персональних даних (Додаток В)
- надіслати розширену структуровану анотацію (вимоги наведені нижче);
- підготувати проєкт рецензії на статтю (без підписів рецензентів у довільній формі);
- сплатити вартість публікації.

Основні вимоги до оформлення рукописів:

1. Вимоги до наукової статті. Статтю можна подавати однією з трьох мов: українською, російською, англійською.

Обсяг статті повинен бути таким: мінімум – 7 сторінок, максимум – 15 сторінок (остання сторінка має бути заповнена не менш ніж на $\frac{3}{4}$).

Стаття надсилається електронною поштою на адресу: **maksim-32@ukr.net**. Текст статті набирається з використанням комп'ютерних текстових редакторів Word for Windows 97/2000/XP.

За потреби редакція надає послуги **з перекладу анотацій, статей.**

2. Вимоги до розширеної структурованої анотації

Анотація повинна бути написана англійською (якщо мова статті українська) або українською (якщо мова статті англійська) мовами, обсягом не менше 1800 знаків (з пробілами), включаючи ключові слова, і подаватися окремим файлом.

Приклад оформлення розширеної структурованої анотації наведено в Додатку Г.

3. Параметри сторінки повинні бути такими:

Формат А4 (210×297 мм).

Поля: верхнє, нижнє та бокові – 25 мм.

Верхній і нижній колонтитули, а також номери сторінок не вводити. Текст повинен бути вирівняний по ширині аркуша.

КАТЕГОРИЧНО ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ У СТАТТІ ВИКОРИСТАННЯ АВТОМАТИЧНОЇ РОЗСТАНОВКИ ПЕРЕНОСІВ ТА АВТОМАТИЧНИХ СПИСКІВ. УСІ СПИСКИ ПРОСТАВЛЯЮТЬСЯ В РУЧНОМУ РЕЖИМІ!

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПІСІВ

4. Структура статті. Вимоги до оформлення структурних елементів статті.

4.1. УДК – шрифт Times New Roman (кегель 12), курсив, вирівнювання по лівому краю без абзацу.

4.2. Ім'я та прізвище автора (ів) – шрифт Times New Roman (кегель 12), розміщення по центру, без абзацного відступу, курсив (якщо авторів декілька, то імена та прізвища записуються в один рядок). **Дані про авторів подаються трьома мовами.**

4.3. Назва статті – шрифт Times New Roman (кегель 12). Подається прописними напівжирними літерами, вирівнювання по центру без абзацу, трьома мовами.

4.4. Анотація – шрифт Times New Roman (кегель 9), курсив, вирівнювання по ширині, абзацний відступ 0,63 см, одинарний інтервал. В анотації має бути чітко сформульована головна ідея статті та коротко обґрунтована її актуальність (**обсяг 600–1000 знаків з пробілами**). У статті подаються анотації трьома мовами: українською, російською, англійською (Додаток А).

4.5. Ключові слова – шрифт Times New Roman (кегель 9), вирівнювання по ширині, абзацний відступ 0,63 см, одинарний інтервал. Ключові слова подаються трьома мовами. Кількість ключових слів – 5–7, які пишуться через крапку з комою. Після ключових слів (кожною з мов) необхідно вказати загальну кількість таблиць, рисунків та використаних джерел (Додаток А).

4.6. JEL Classification – шрифт Times New Roman (кегель 9), напівжирний, вирівнювання по ширині, абзацний відступ 0,63 см, одинарний інтервал. JEL Classification подається після ключових слів англійською мовою. За необхідності редакція може самостійно визначати JEL Classification.

4.7. Основний текст – шрифт Times New Roman (кегель 12), абзац 0,63 см, вирівнювання по ширині, одинарний інтервал.

Основний текст статті обов'язково повинен містити такі необхідні елементи – розділи (Times New Roman, кегель 12, напівжирний):

- Постановка проблеми.
- Аналіз останніх досліджень і публікацій.
- Виділення недосліджених частин загальної проблеми (**обов'язково!!!**).
- Мета статті.
- Виклад основного матеріалу.
- Висновки і пропозиції.
- Список використаних джерел.

Після назви розділів ставиться крапка і продовжується текст самої статті.

Цитати, таблиці, статистичні дані, цифрові показники, що підвищують рівень аналітичних матеріалів, подаються з посиланням на джерела. Відповідальність за наведені показники несе автор.

Рисунки і таблиці необхідно подавати у статті безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці.

Ілюстрації (рисунки та чорно-білі фотографії)

Під час виконання рисунків рекомендується використання Microsoft Visio 2007 (2003). За умови використання закладеної графіки Microsoft Word рисунки повинні бути згрупованими. **Рисунки не повинні виходити за межі текстового блока.**

Рисунки позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах статті, якщо у статті є лише один рисунок, він не нумерується. Пояснювальні підписи, номер рисунка, його назву розміщують послідовно під ілюстрацією.

Назва рисунку – шрифт Times New Roman, кегель 12, курсив, вирівнювання по центру без абзацу. Пояснювальні підписи (експлікація) – шрифт Times New Roman, кегель 10, курсив, вирівнювання по центру без абзацу.

Наприклад:

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПІСІВ

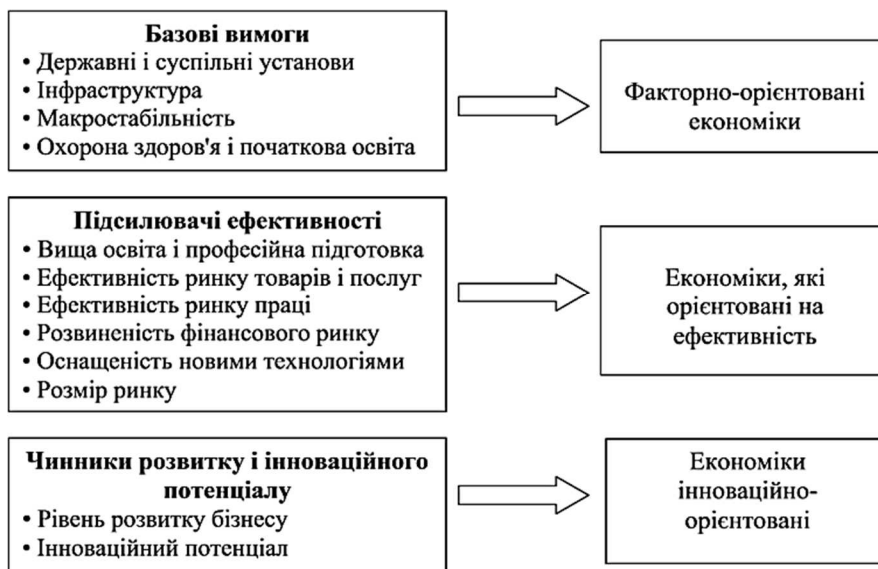

Рис. 1. Складові конкурентоспроможності на відповідній стадії розвитку економіки

Таблиці

Цифровий матеріал, що наводиться у статті, повинен оформлятися у вигляді таблиць.

Розмір тексту таблиць – кегель 10. Усі таблиці мають бути пронумеровані й мати заголовок. Нумераційний заголовок таблиць (кегель 12) вирівнюють по правому краю таблиці, тематичний заголовок таблиці – по центру (кегель 12, курсив). **Усі графи таблиць повинні мати назву.**

Наприклад:

Таблиця 1

Аналіз показників діяльності підприємства

Показники	Формула розрахунку	Фактори, що впливають на показник	Напрями поліпшення показників
1.			
...			

Якщо таблиця не вміщується на одній сторінці, всі її колонки нумерують, а над перенесеною частиною таблиці справа надписують: «Закінчення табл. 1».

Формули

Використовуючи формули, необхідно дотримуватися певних правил.

Великі, довгі та громіздкі формули, які мають у складі знаки суми, добутку, диференціювання, інтегрування, розміщують на окремих рядках. Це стосується також і всіх пронумерованих формул. Для економії місця кілька коротких однотипних формул, відокремлених від тексту, можна подати в одному рядку, а не одну під одною. Невеликі й нескладні формули, що не мають самостійного значення, вписують усередині рядків тексту.

Формули, на які є посилання, нумерують арабськими цифрами в круглих дужках праворуч, не виходячи за поле. Формули необхідно вирівнювати по лівому краю сторінки. Між ними та текстом витримують інтервал в один рядок. Обов'язково подають розшифрування літерних позначень величин у формулах. Для набору позначень фізичних величин використовують редактор формул Microsoft Equation для WINDOWS.

Наприклад:

Ефективна ставка процента для позичальника визначається за формулою (1)

$$Rt = \frac{SK}{z - h} \cdot 360, \quad (1)$$

де SK – величина знижки (%);

h – період дії знижки (днів);

z – тривалість відстрочки платежу (днів).

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПИСІВ

4.8. Список використаних джерел необхідно складати за вимогами **ДСТУ 8302:2015**, розміщувати бібліографічні записи за алфавітом чи у послідовності їхніх перших згадувань в основному тексті статті. Список літератури повинен містити не менше 7 джерел.

Посилання на матеріали з інтернет-енциклопедії Вікіпедія не прийнятне для наукових статей, оскільки це джерело неперевірене і не має наукового підґрунтя.

Зверніть увагу! Посилання на власні статті дозволяється в кількості не більше 15–20 % від загальної сукупності найменувань літературних джерел (1-2 з 10 джерел)!!!

4.9. Після списку використаних джерел подається його транслітерація латиницею (з підзаголовком **References**) відповідно до вимог Постанови Кабінету Міністрів України № 55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» від 27.01.2010 р. (зі змінами від 23.12.2015 р.).

References повинен бути оформлений за міжнародним бібліографічним стандартом APA (<http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>).

Примітка. Після транслітерованої назви праці латинськими літерами зазначається переклад англійською мовою в квадратних дужках. Назви журналу, газети тощо повинні бути надані (крім транслітерації) також у перекладі англ. мовою.

Для транслітерування літератури (References) пропонуємо скористатися online-конвекторами:

- для української мови: <http://ukrlit.org/transliteratsiia> та ін.;

- для російської мови: <http://translit-online.ru/pasport.html>

<http://translit.net/ru/>

<http://www.transliteracii.ru/transliteraciya-imeni-i-familii-dlya-zagranpasporta>.

Приклади оформлення транслітерованого списку використаних джерел наведено у Додатку Д.

У разі необхідності редакція **надає послуги з підготовки References.**

5. Обов'язково у кінці статті подаються дані про автора (ів) (трьома мовами):

– прізвище, ім'я та по батькові (повністю) – кегель 9, напівжирний;

– науковий ступінь, вчене звання, посада автора (ів) – кегель 9;

– місце роботи автора (ів) та **адреса організації** – кегель 9;

– електронна адреса автора (ів) – кегель 9 (Додаток А).

– ID (у системі наукової ідентифікації) у **ORCID, ResearcherID** або у **SCOPUS**.

Наприклад: ORCID: <http://orcid.org/xxxx-xxxx-xxxx-xxxx>

ResearcherID:

Scopus Author ID:

6. Оплата публікації. Опублікування наукових статей у науковому журналі «Проблеми і перспективи економіки та управління» є платним. Вартість публікації однієї сторінки наукової статті становить **55 грн** (прохання обов'язково уточнювати вартість публікації). Оплата підтверджується квитанцією.

Реквізити для оплати можна знайти за посиланням:

<https://www.stu.cn.ua/staticpages/fahovividannya>

Реквізити для оплати:

14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Чернігівський національний технологічний університет.

банк ДКСУ у м. Київ, МФО 820172.

Код ЗКПО: 05460798.

Номер рахунку: UA428201720313201001201006996

Призначення платежу: за публікацію статті в журналі _____ автор _____ ПІБ

До переліку документів додати квитанцію

7. Контактна інформація.

Матеріали необхідно надсилати на електронну адресу: **maksim-32@ukr.net**

Контактна особа: *Дубина Максим Вікторович.*

Моб. тел.: +38 (099) 376-32-87

Viber: +38 (099) 376-32-87

*Науковий журнал «Проблеми і перспективи економіки та управління»
розміщено на сайті Чернігівського національного технологічного університету,
де можна переглянути останні номери видання:
<http://ppeu.stu.cn.ua>*

**Відповідальність за матеріали, наведені у статті, несе автор.
Неправильно оформлені автором стаття та супровідні документи,
що не відповідають зазначеним вимогам, розглядатися не будуть.**

*Редакція розглядає надходження публікації та супровідних документів (рецензії, довідки про авторів тощо) як згоду дописувача (ів) щодо передачі авторського права на використання твору (тиражування, розповсюдження т. ін.).
Редакція журналу залишає за собою право на розповсюдження в електронній або паперовій формах журналу «Проблеми і перспективи економіки та управління» цілком або лише окремих статей, що вже опубліковані у ньому, без повідомлення про ці дії авторів статей із збереженням їх авторських прав згідно із Законами України «Про інформацію» № 2657-XI та «Про науково-технічну інформацію» № 3322-XII.*

Примітка. Редакція може не поділяти світоглядних переконань і концептуальних позицій авторів. Відповідальність за зміст статті покладається на автора.

Редакція залишає за собою право:

- вносити редакційні правки, які не впливають на зміст статті (узгоджуються з автором);
- повертати матеріали авторам на доопрацювання.

Додаток А
Приклад оформлення статті

УДК 332.12

Максим Дубина

СУТНІСТЬ ТА КОМПОНЕНТНИЙ СКЛАД ТРАНСКОРДОННОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Максим Дубина

СУЩНОСТЬ И КОМПОНЕНТНЫЙ СОСТАВ ТРАНСГРАНИЧНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Maksym Dubyna

ESSENCE AND COMPONENT COMPOSITION OF CROSS-BORDER ECONOMIC SECURITY

У статті через синтез таких понять, як «транскордонний», «економічна безпека» визначено сутність транскордонної економічної безпеки, яку запропоновано розглядати як свободу від негативного зовнішнього та внутрішнього впливів на будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення співпраці між територіальними громадами або владою, які знаходяться під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, у сфері економічних відносин, а саме: виробництва товарів та послуг, розподілу матеріальних благ, обміну, що супроводжується за опосередкованої ролі грошей, та споживання фізичними та юридичними особами виробленої продукції. Також з'ясовано компонентний склад транскордонної економічної безпеки, серед основних елементів якої виділено такі: транскордонна зовнішньоекономічна безпека, транскордонна виробнича безпека, транскордонна продовольча безпека, транскордонна енергетична безпека, транскордонна інвестиційна безпека.

600-1000
знаків із
пробілами!!!

Ключові слова: транскордонне співробітництво; безпека; транскордонний регіон; економічна безпека; економічна безпека регіону; транскордонна економічна безпека.

Рис.: 2. Табл.: 1. Бібл.: 8.

В статті через синтез таких понять, як «трансграничный», «экономическая безопасность» определена сущность трансграничной экономической безопасности, которую предложено рассматривать как свободу от негативного внешнего и внутреннего воздействия на любые совместные действия, направленные на усиление и углубление сотрудничества между территориальными общинами или властями, находящимися под юрисдикцией двух или нескольких договаривающихся сторон в сфере экономических отношений. Также выяснен компонентный состав трансграничной экономической безопасности, среди основных элементов которой выделено следующие: трансграничная внешнеэкономическая безопасность, трансграничная производственная безопасность, трансграничная продовольственная безопасность, трансграничная энергетическая безопасность, трансграничная инвестиционная безопасность.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество; безопасность; трансграничный регион; экономическая безопасность; экономическая безопасность региона; трансграничная экономическая безопасность.

Рис.: 2. Табл.: 1. Библ.: 8.

The essence of cross-border economic security was defined by means of synthesis such terms as „cross-border”, „economic security”. Cross-border economic security is independent from negative external and internal influence on any cooperative aimed on strengthening and deepening of cooperation between territorial communities or authorities within the jurisdiction of two or more contracting parties in economic relations, namely: production of goods and services, distribution of material goods, exchange of them, which is followed by indirect role of money and use by physical and legal bodies – products which are produced. Also the component composition of cross-border economic security was defined. Among them were the following: cross-border economic foreign affairs security, cross-border production, cross-border food security, cross-border energetic security, cross-border investment security.

Keywords: cross-border cooperation; security; cross-border region; economic security; economic security of the region; cross-border economic security.

Fig.: 2. Table: 1. References: 8.

JEL Classification: G00

Постановка проблеми. ...

Аналіз останніх досліджень і публікацій. ...

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. ... (обов'язково!!!)

Мета статті. Головною метою цієї роботи є ...

Виклад основного матеріалу. ...

Висновки і пропозиції. ...

Список використаних джерел

1. Дерій Ж. В. Роль домашніх господарств у циркулярній економіці. *Проблеми і перспективи економіки та управління*: науковий журнал. 2017. № 3. С. 39–45.
2. Маляренко Т. А. Економічна безпека : навчально-методичний посібник. Донецьк : ДонДУУ, 2009. 129 с.
3. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія. Львів : ІРД НАН України, 2004. 395 с.
4. Науменко С. В. Розвиток транскордонного співробітництва в системі забезпечення економічної безпеки України : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 21.04.01 «Економічна безпека держави» / Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2007. 21 с.
5. Про транскордонне співробітництво: Закон України від 24 червня 2004 року № 1861–IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.
6. Пухтаевич Г. О. Аналіз національної економіки. Київ : КНЕУ, 2005. 254 с.
7. Реутов В. Є. Транскордонне співробітництво регіонів України: теоретико-практичні аспекти розвитку. *Ефективна економіка*. 2011. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=912>.
8. Старостенко Г. Г., Онишко С. В., Поснова Т. В. Національна економіка : навчальний посібник. Київ: Ліра-К, 2011. 432 с.
9. Чучка І. М., Молдавчук Р. І. Транскордонне співробітництво в контексті економічної безпеки України. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 9 (111). С. 92–98.

References

1. Derii, Zh. V. (2017). Rol domashnikh gospodarstv u tsyrkuliarnii ekonomitsi [Households role in the circular economy]. *Problemy i perspektivy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economic and management*, 3, pp. 39–45.
2. Maliarenko, T. A. (2009). *Ekonomichna bezpeka [Economic security]*. DonDUU.
3. Mikula, N. (2004). *Mizhterytorialne ta transkordonne spivrobitnytstvo [Inter-territorial and cross-border cooperation]*. IRD NAN Ukraine.
4. Naumenko, S. V. (2007). *Rozvytok transkordonnoho spivrobitnytstva v systemi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Development of cross-border cooperation in the system of providing the economic security of Ukraine]* [Abstract PhD dissertation, National Institute for Strategic Studies].
5. Pro transkordonne spivrobitnytstvo [On Cross-Border Cooperation], Law № 1861–IV (June 24, 2004). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.
6. Pukhtaievych, H. O. (2005). *Analiz natsionalnoi ekonomiky [Analysis of the national economy]*. Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.
7. Reutov, V. Ye. (2011). Transkordonne spivrobitnytstvo rehioniv Ukrainy: teoretyko-praktychni aspekty rozvytku [Cross-border cooperation of the regions of Ukraine: theoretical and practical aspects of the development]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 4, pp. 55–66. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=912>.
8. Starostenko, H. H., Onyshko, S. V., & Posnova, T. V. (2011). *Natsionalna ekonomika [National economy]*. Lira-K.
9. Chuchka, I. M., & Moldavchuk, R. I. (2010). Transkordonne spivrobitnytstvo v konteksti ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Cross-border cooperation in the context of economic security of Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of economics*, 9(111), pp. 92–98.

Дубина Максим Вікторович – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Дубина Максим Вікторович – доктор экономических наук, доцент, заведующий кафедрой финансов, банковского дела и страхования, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Dubyna Maksym – Doctor of Economics, Associate Professor, Head of Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenko Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: maksim-32@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5305-7815>

ResearcherID: F-3291-2014

Додаток Б
Бланк для оформлення
довідки про автора

ДОВІДКА ПРО АВТОРІВ

Дані про авторів	Українською мовою	Російською мовою	Англійською мовою
Прізвище			
Ім'я			
По батькові			
Науковий ступінь			
Вчене звання			
Почесне звання			
Місце роботи			
Посада			
Назва статті			
Мова, якою буде друкуватися стаття			
Обсяг статті			
Поштова адреса, на яку необхідно надсилати примірник збірника			
Наукові профілі	ORCID		
	ResearcherID		
	Scopus Author ID		
Контактна інформація	роб. тел.		
	дом. тел.		
	моб. тел.		
	e-mail		

ЗГОДА
на обробку персональних даних

Ми (Я), _____
(прізвище, ім'я та по батькові)

Автор (и) наукової статті « _____

_____».
(назва статті)

у журналі:
«Проблеми і перспективи економіки та управління» № _____ за 20 _____ р.

ознайомлені з:

- організацією збору, обліку, обробки та захисту персональних даних відповідно до Закону України «Про захист персональних даних»;
- законодавчим актом України щодо відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних».

З умовами та вартістю оплати за публікацію ознайомлений (на)

« _____ » _____ 2020 р.

(підпис)

(підпис)

(підпис)

Додаток Г

*Приклад оформлення розширеної
структурованої анотації**Максим Дубина***НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО СИСТЕМАТИЗАЦІЇ
ТА КЛАСИФІКАЦІЇ КРЕДИТІВ***Максим Дубина***НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К СИСТЕМАТИЗАЦИИ
И КЛАССИФИКАЦИИ КРЕДИТОВ***Maksym Dubyna***SCIENTIFIC APPROACHES TO CREDITS SYSTEMATIZATION
AND CLASSIFICATION**

Credit by its nature is a classic economic category which has been already researched in considerable number of scientific works. However, multi aspects character of credit and credit relations in general, its constant transformation in society lead to increased interest concerning cognition of this definition by scientists, Credit relations , as well as money relations, as of today penetrate the whole society and its economic sphere. Actually, credit is one of the movable forces of the country's economic development. Importance of money-credit relations within economic system of the state and its further functioning stipulates increase of scientific interest of peculiarities arise study and credit development as an economic category. Objective of the article is defining types of credits, their systematization and classification by definite peculiarities. Within the article, main types of credits were analyzed, which can be defined as of today by analyzing of the peculiarities of credit relation functioning and development. Classification of all types of credits was implemented on account of the main peculiarities identification, to the number of which the following were related: under the order of provision, under creditor character, or by the character of the borrowers and by the terms depending on the crediting object, under percentage rate, by means of funds issue and by branch direction of credit, under risk level, by means of credit remuneration and credit payment, at presence of collateral. Combined, all defined peculiarities and relevant types of credit, shall create integrated system of credits classification, which at the present moment comprises the most known and distributed their types. As any other object, system of credits types is constantly in the process of its dynamic development. Transformation of the state's economic state, change of political configuration of the society development and other exogenous factors stipulate as well continuous change of credit system itself, search and creation of new mechanisms of credits submission by different types of credit institutions, etc. As it is presented by experience of credit market development of Ukraine, it is in continuous state of its dynamic development, and difficulties arise in development of some financial institutions is being changed by activation and rapid development of other credit institutions. Thus, system of credits types classification is constantly being added by new types of credits and relevant peculiarities, under which they can be studied and separated as a single group.

1800 знаків із
пробілами!!!

Keywords: credit; classification; bank; credit institution; credit company; financial intermediary; financial institution; borrower; creditor.

References

1. Moroz, A. M. (Ed.). (2008). *Bankivski operatsii [Bank operations]*. KNEU.
2. Versal, N. I., Doroshenko, T. V. (2007). *Teoriia kredytu [Theory of credit]*. Kyievo-Mohylianska akademiia.
3. Savluk, M. I., Moroz, A. M., Pukhovkina, M. F. (2001). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. KNEU.
4. Demkivskiy, A. B. (2005). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. Dakor.
5. Kolodiziev, O. M., Kolesnichenko, V. F. (2010). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. Znannia.
6. Dubyna, M. V. (2014). Polivariantnist traktuvan zmistu definityi «bankivska operatsiia», «bankivska posluha», «bankivskiy produkt» [Poly variance of the of the terms determination «banking», «banking service», «banking product»]. In O. V. Tsarenko, S. V. Koliadenko, V. P. Ilchuk, Eds., *Naukovi osnovy ekonomichnoho rozvytku Ukrainy ta svitu – Scientific fundamentals of economic development of Ukraine and the world* (pp. 235–267). NHU.
7. Dubyna, M. V., Zharii, Ya. V., Liakh, Yu. V. (2012). Stan ta perspektyvy rozvytku kolektorskykh kompanii v Ukraini [Status and prospects of the collection companies in Ukraine]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Seriya «Economichni nauky» – Visnyk of Chernihiv State Technological University. Series «Economics»*, 3(60), pp. 267–278.
8. Myshkin, F. (1998). *Ekonomika hroshei, bankivskoi spravy i finansovykh rynkiv [Economics of money, banking and financial markets]*. Osnovy.
9. Shchetynin, A. I. (2006). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. TsNL.
10. Polozhennia pro poriadok formuvannia i vykorystannia rezervu dlia vidshkoduvannia mozhlyvykh vtrat za pozykamy komertsiiynykh bankiv [Regulation on the procedure for the formation and use of a reserve to compensate for possible losses on loans from commercial banks], Resolution of the National Bank of Ukraine № 122 (March 27, 1998). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0538500-98>.
11. Polozhenni pro poriadok formuvannia ta vykorystannia bankamy Ukrainy rezerviv dlia vidshkoduvannia mozhlyvykh vtrat za aktyvnymy bankivskymy operatsiiamy [Provisions on the procedure for the formation and use by banks of Ukraine of the reserves for reimbursement of possible losses through actual banking operations], Resolution of the National Bank of Ukraine № 23 (January 25, 2012). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>.
12. Shyshkina, O. V., Dubyna, M. V. (2016). *Hroshi ta kredyt [Money and credit]*. Vydavets Brahynets O. V.

Дубина Максим Вікторович – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Дубина Максим Вікторович – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансов, банківського дела и страхования, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Dubyna Maksym – Doctor of Economics, Associate Professor, Head of Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: maksim-32@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5305-7815>

ResearcherID: F-3291-2014

Додаток Д

Приклади оформлення транслітерованого
списку використаних джерелПриклади оформлення бібліографічних посилань
у списку використаних джерел згідно з АРА (7th ed.)**Книга**

Не наводять у бібліографічному посиланні такі параметри:

- кількість сторінок;
- місто видання;
- номер ISBN.

Книга з автором (авторами)

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва книги*. Видавництво.

Приклади оформлення:

Кормишкін, Ю. А. (2018). *Бізнес-інфраструктура аграрного підприємництва*. МНАУ.

Врублевська, О. О., Катеруша, Г. П., & Гончарова, Л. Д. (2013). *Кліматологія*. Екологія.

Книга з автором (авторами) і редактором

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва книги* (Дані редактора, Ред.). Видавництво.

Приклади оформлення:

Вихованець, І. Р., & Городенська, К. Г. (2004). *Теоретична морфологія української мови* (І. Р. Вихованець, Ред.). Університетське видавництво «Пульсари».

Книга без автора (з редактором)

Базовий шаблон оформлення:

Дані редактора (редакторів) (Ред.). (Рік). *Назва книги*. Видавництво.

Приклади оформлення:

Роговий, Ю. А. (Ред.). (2014). *Енциклопедія українознавства*. Проспект-К.

Перекладена книга

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва книги* (Дані перекладача, Пер.). Видавництво.

(Оригінал опубліковано рік опублікування оригіналу)

Приклади оформлення:

Мандзоні, А. (2009). *Заручені* (П. Соколовський, Пер.). Фоліо. (Оригінал опубліковано 1823 р.)

Перевидання книги

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва книги* (номер видання). Видавництво.

Приклади оформлення:

Лукашевич, В. М. (2007). *Глобалістика* (2-ге вид.). Новий Світ-2000.

Книга – частина багатотомного видання

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва книги* (Т. номер тому). Видавництво.

Приклади оформлення:

Комарницька, Т. К., & Комісаров, К. Ю. (2012). *Сучасна японська літературна мова* (Т. 2). Видавничий дім Дмитра Бураго.

Частина книги

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). Назва частини книги. В Дані редактора, Ред., *Назва книги* (сторінки). Видавництво.

Приклади оформлення

Іваненко, О. М. (2016). Особливості міжнародного морського права. В О. Г. Артюх, Ред., *Міжнародне право* (с. 24–26). Правничка спілка.

Woll, B., & Adam, R. (2012). Sign language and the politics of deafness. In M. Martin-Jones, A. Blackledge, & A. Creese, Eds., *The Routledge Handbook of Multilingualism* (pp. 100–115). Routledge.

Сайт

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Дата опублікування). *Назва матеріалу або сторінки*. Назва сайту. Адреса URL

Зверніть увагу: якщо дані автора та назва сайту збігаються, у позатекстовому посиланні наводять лише дані автора.

Якщо на сайті не зазначений автор матеріалу, оформлювати посилання слід за таким шаблоном:

Назва матеріалу або сторінки. (Дата опублікування). Назва сайту. Взято дата звернення з Адреса URL

Приклади оформлення

Kyiv Dictionary. (2020, 10 березня). «Micki Maus» чи «Miki Maus»? <https://www.kyivdictionary.com/uk/grammar/uk/consulenza-linguistica/vypusk3/mickey-mouse/>

Ben Khemis, S. (2020, June 1). *Is Deno the Node.JS killer?* Medium. <https://medium.com/javascript-in-plain-english/is-deno-the-nodejs-killer-5fdf903191f7>

Наукова робота. (б. д.). Бердянський державний педагогічний університет. Взято 11 червня 2020 р. з <http://bdpu.org/naukova-robota/>

Стаття в журналі

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). Назва статті. *Назва журналу, номер тому* (номер випуску), с. сторінки. Адреса DOI або URL.

Зверніть увагу: номер тому й номер випуску наводять без пропуску між ними.

Приклади оформлення

Повх, В. Л., Черешнюк, І. Л., Ходаківський, О. А., & Ходаківський, М. А. (2016). Аналіз впливу деяких модуляторів активності NMDA-рецепторів: мемантину, амантадину або магнію сульфату та адемоу на коливання внутрішньоочного тиску в нормі, за умов гострої модельної офтальмогіпертензії та конзузійної травми зорового аналізатора. *Вісник Вінницького національного медичного університету*, 20(2), с. 352–357.

Харченко, С. В. (2019). Мовне оформлення реєстрів зелених насаджень (цінних рослин) парків і скверів як різновиду довідкових видань. *Міжнародний філологічний часопис*, 10(3), с. 52–60. <https://doi.org/10.31548/philolog2019.03.052>

Стародубцев, А. А., & Стебелев, А. М. (2019). Теоретико-правовий аналіз етичних засад адвокатської діяльності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*, (28), с. 90–96. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2019-28-11>

Стаття в газеті

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік, дата випуску). Назва статті. *Назва газети*, (номер випуску), сторінки.

Приклади оформлення

Мороз, В. (2017, 21 лютого). Закрите небо, або чому в Україні не розвивається ринок авіаперевезень. *Юридична газета*, (8), 18–19.

Чорний, А., & Бурнацький, М. (2016, 11 березня). До роковин смерті Тарас Шевченка. *Канівська газета*, (16), 2.

Матеріали конференцій (тези)

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). Назва доповіді. В Дані редактора (Ред.), *Назва збірника конференції* (сторінки). Видавництво. Адреса URL

Приклади оформлення

Кінджибала, О. С. (2018). Сучасний стан дослідження корейської міфології, її мовне відображення. В *Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (с. 103–107). Класичний приватний університет.

Мартинюк, Д. (2020). Вихід біетанолу з урожаю зерна сортів пшениці озимої залежно від видів, норм і строків застосування азотних добрив. В П. Ясній, Б. Андрушків, О. Ляшук, І. Стадник, А. Довгань, А. Криськов, В. Андрійчук, А. Лупенко, С. Лупенко, І. Луців, М. Михайлишин, М. Пилипець, В. Ніконенко, Р. Рогатинський, П. Стухляк, М. Паламар, Н. Кирич, М. Підгурський, М. Приймак, . . . М. Петрик, Ред., *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання: матеріали міжнародної студентської науково-практичної конференції* (с. 67–68). Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя. http://tntu.edu.ua/storage/pages/00000808/zbirnyk_2020.pdf

Дисертація

Опублікована дисертація або дипломна робота

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора. (Рік). *Назва роботи* [Тип роботи, Університет]. База даних. Адреса URL

Зверніть увагу: для параметра «Тип роботи» слід зазначати назву типу й ступінь (наприклад, «Doctoral Dissertation», «Master's Thesis»); для українських дисертацій слід наводити скорочено ступінь і галузь наук (наприклад, «Дис. канд. фіз.-мат. наук»).

Неопублікована дисертація або дипломна робота

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора. (Рік). *Назва роботи* [Неопублікована тип роботи]. Університет. База даних. Адреса URL

Приклади оформлення

Опублікована дисертація або дипломна робота

Місячна, Н. М. (2019). *Соціально-психологічні чинники готовності безробітних до зміни професії та перенавчання* [Дис. канд. психол. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка].

Назаренко, К. Г. (2016). *Циклічні амідини, енаміни та похідні 2-хлор-1,4-бензотіазин-3-ону в синтезі поліядерних гетероциклічних систем і ω-гетероарилалкіламінів* [Дис. д-ра хім. наук, Інститут органічної хімії Національної академії наук України].

Moss, C. L. (2015). *Expanded Internet Art and the Informational Milieu* [PhD dissertation, New York University]. ProQuest. <https://pqdopen.proquest.com/doc/1753118023.html?FMT=AI>

Неопублікована дисертація або дипломна робота

Lowly, J. (2018). *Hibernation of Mammals in Botanical Gardens* [Unpublished doctoral thesis]. University of Missouri.

Автореферат

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора. (Рік). *Назва роботи* [Автореф. тип роботи, Університет]. База даних.
Адреса URL

Зверніть увагу: в параметрі «тип роботи», якщо йдеться про український автореферат, слід зазначати скорочено ступінь і галузь знань.

Приклади оформлення

Заїнчківська, І. П. (2020). *Етнорелігійні виміри творчої спадщини І. Огієнка* [Автореф. дис. канд. філос. наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова].

Зварич, І. Я. (2020). *Парадигма глобальної інклюзивної циркулярної економіки* [Автореф. дис. д-ра екон. наук, Тернопільський національний економічний університет]. <https://www.tneu.edu.ua/index.php?do=download&id=8737>

Стандарт

Базовий шаблон оформлення:

Організація, що розробила стандарт. (Рік). *Назва стандарту* (Код і номер стандарту).
Видавництво (організація, що видала стандарт).

Зверніть увагу: якщо назва організації, що видала стандарт, та видавництва, у якому відповідний стандарт надруковано, збігаються, в бібліографічному записі назви видавництва не наводять.

Приклади оформлення

НВФ «Інпроект». (2013). *Настанова щодо визначення загальнопромислових і адміністративних витрат та прибутку у вартості будівництва* (ДСТУ-Н Б Д.1.1-3:2013). Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України.

International Organization for Standardization. (2013). *Information technology — Security techniques — Information security management systems — Requirements* (ISO/IEC 27001:2013).

Закон (акт)

Базовий шаблон оформлення з урахування вимог «The Bluebook»:

Назва акта, тип акта № номер акта (Рік) (Країна або юрисдикція). Реквізити джерела, в якому опубліковано акт.

Приклади оформлення

Про відпустки, Закон України № 504/96-ВР (2020) (Україна).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою підвищення спроможності системи охорони здоров'я України протидіяти поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), Закон України № 587-IX (2020) (Україна). *Відомості Верховної Ради України*, (22), с. 19.

Патент

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва патенту* (Країна патент № номер патенту). Орган, що видав патент.

Приклади оформлення

Васильєв, О. М., Поважний, В. А., & Хан, В. Є.-І. (2018). *Адсорбент для видалення цезію з води* (Український патент № 122396). Міністерство економічного розвитку і торгівлі України.

Осипенко, В. І., Некоз, О. І., Хандюк, М. В., & Батраченко, О. В. (2015). *Вузол екструдера для нагрівання сировини* (Український патент № 116022). Державна служба інтелектуальної власності України. <http://uapatents.com/5-101661-vuzol-ekstrudera-dlya-nagrivannya-sirovini.html>

Примітки:

1. Не наводять у бібліографічному посиланні таких параметрів:
 - загальну кількість сторінок;
 - місто видання;
 - номер ISBN.
2. Назви книг, журналів зазначаються без скорочень.
3. Назви книги, статті, журналу, газети тощо повинні бути надані (крім транслітерації) у перекладі англійською мовою.

Звертаємо Вашу увагу!

Комп'ютерний переклад анотації та ключових слів англійською мовою категорично заборонено!!!

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

***ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ
ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ***

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 2(22)

Відповідальні за випуск

Редактор

Комп'ютерне складання та верстання

М. П. Бутко, В. П. Ільчук

О. С. Смєлова

Т. М. Колот

Підписано до друку 26.05.2020. Формат 60×84/8. Ум. друк. арк. – 22,55.

Тираж 100 пр. Замовлення № 529/20.

Редакційно-видавничий відділ Чернігівського національного технологічного університету
14035, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4802 від 01.12.2014 р.